

Mina näin --
(L. Onerva)

mf *p*

mf *p*

cres *mf*

mf

Aulikki Eerola

SOIVA L. ONERVA

Sibelius-Akatemia
DocMus-yksikkö
Est-sarjan julkaisu, numero 17
Esittävä säveltaide – tutkimuksia ja muita julkaisuja
Taiteellisen tohtorintutkimuksen kirjallinen työ
Copyright © Aulikki Eerola, 2008
Laululuettelo päivitetty 2010

Kansi: Ilkka Eerola
Kannen kuvat: Onervan sävellys: Minä näin, SKS/Suomen Kulttuurirahasto.
Tekijä L. Onervan ja Leevi Madetojan haudalla Hietaniemessä. Kuva Kim Salven.
Taitto: Aulikki Eerola
Paino: Yliopistopaino, Helsinki 2011

ISBN 978-952-5531-40-4
ISSN 1237-4229

Tiivistelmä

Tohtoriprojektini *Soiva L. Onerva* pyrkii antamaan äänen runoilijaklassikko L. Onervalle sekä hänen piilossa olleelle runotuotannolleen. Kirjallinen työ taustoittaa Onerva-laulujen syntyä ja maailmaa, ja muodostaa tiiviin kokonaisuuden yhdessä viiden *Soiva L. Onerva*- konsertin kanssa. Kosmopoliitti, taidehistorioitsija ja suomentaja L. Onervan (1882–1972) elämä oli täynnä riemuvoittoja, mutta myös täynnä tragiikkaa. Hän oli ensimmäinen suomalainen naisrunoilija, avantgardisti, jonka kohtaloksi koitui jääminen elämänsä suurten miesten, Eino Leinon ja Leevi Madetojan varjoon.

Vain osa Onervan pitkästä elämäntyöstä on päässyt julki. Hän määräsi arkistonsa sinetöitäväksi kolmeksi kymmeneksi vuodeksi kuolemastaan. Tuo aika umpeutui 2002. Arkisto on paljastanut Onervan julkaisemattomia runoja, runokäännöksiä, akvarelleja, piirroksia ja sävellyksiä. Arkiston sinetöityihin runoihin olen tilannut säveltäjiltä uusia Onerva-lauluja, joissa kuuluu vaiennetun runoilijan ääni.

Onervan runoihin on sävelletty satoja lauluja, joista suuri osa on kadonnut. Tutkimuksen myötä kadonneita käsikirjoituksia on löytynyt, ja Onervan omat sävellykset ovat soineet ensi kertaa konserteissa. Koska lähes koko Onervan kirjallinen tuotanto on jo vuosikymmenet ollut loppuunmyytynä, Onervan runot ovat eläneet hänen lauluissaan. Kirjallisen työn yhteyteen olen koonnut kattavan Onervan sävellysten ja Onerva-laulujen luettelon.

Avainsanat: *Onerva, Leino, Madetoja, ranskalaisuus, symbolismi, vaientaminen, uusi soiminen, vapaus, taiteilijan kutsumus*

Abstract

L. Onerva in Music

My doctoral project, *L. Onerva in Music*, aims to give voice to the well-known poet L. Onerva and her thus-far hidden poems. The written part of the study gives a background to the world and origins of the Onerva songs performed in the five *L. Onerva in Music* concerts; together they form a tight-knit entity. The life of L. Onerva (1882–1972), a cosmopolitan, art historian and translator, was full of triumph but also tragedy. She was the first Finnish female avant-garde poet, but her share was to live in the shadow of the great men in her life, Eino Leino and Leevi Madetoja.

Only a part of Onerva's long life's work has been published. Before she died in 1972 she had ordered her personal archives to be sealed for a period of 30 years after her death. The period expired in 2002, and the archives have revealed a number of unpublished poems, compositions and paintings. In my doctoral project, poems in the archives have been put to music in cooperation with composers: the voice of the silenced poet can be heard in the new Onerva songs.

Poems by Onerva have been made into hundreds of songs, many of which have disappeared. Some of the missing songs have been discovered during this research, and also Onerva's compositions have been played in concerts for the first time. Almost the entire written production by Onerva has been sold out for decades, but Onerva's poems live on in her songs.

Keywords: *Onerva, Leino, Madetoja, ranskalaisuus, symbolismi, vaientaminen, uusi soiminen, vapaus, taiteilijan kutsumus*

SOIVA L. ONERVA

	Sisällysluettelo	5
	Kiitos	8
	Runoilijan tie	10
	Tutkimuksen taustaa	16
	”Soiva L. Onerva”	19
	Johdanto: tutkimustehtävä ja rajaus	
I	RAKKAUTTA	24
	Runoilijarakkautta	
	Taiteilijan syntyminen	26
	Säveltäjäarakkautta	47
	Vaikeat ajat	56
	”Mielisairaalapotilas-Onerva”	57
	Äidinrakkautta	65
	”Kultainen kehto, purppuralaiva”	71
	”Keinutan kaikua”	75
II	PARIISI JA KUVAT	77
	Onervan yhteyksiä Pariisiin	77
	Pariisi elämässä	80
	Taiteen tutkija ja lehtinainen	83
	Symbolismi	85
	Onervan kuvat	89
	Charles Baudelaire ja ”Matkalle pyyntö”	92
	Paul Verlaine	99
	Runojen sisällöstä ja soinnista	103

III	USKONNOLLINEN	
	JA AATTEELLINEN ONERVA	112
	Yksinäisyys	116
	Yltiöyksilö	117
	Musiikkia	125
	Isänmaasta	128
	Tuonelan joella	131
	Neitsyt Maria	133
	Erakkous	139
	Joutsenlaulu	142
	L. Onerva Zarathustran jäljillä	145
	Askeesista	151
	Kuilu ja tähdet	154
IV	TUTKIMUSTULOKSIA	159
	Vaiennettu runoilija	159
	Laululuettelon kertomaa	160
	Vapaus koittaa	165
	Onervan uusi soiminen	167
	Onervan muusikonkuvasta	178
	Säveltäjäyhteyksistä	182
	Melodraamat	184
	Onervan ääni	186
	Onerva-laulujen esittäjiä	187
	Kritiikki ja Onerva	190
	Intuitio	194
	Symbolisti-Onerva	196
	LÄHTEET	
	L. ONERVAN TEOKSET	206

L. ONERVAN SUOMENNOKSET	209
KIRJALLISUUS	210
Painamattomat lähteet	215
Haastattelut	216
Nuottinäyteluettelo	217
Kuvaluettelo	217

LIITTEET

Liite 1	LAULULUETTELO
Liite 2	KONSERTTIOHJELMAT

KIITOS!

Matkani runoilija L. Onervan seurassa on ollut pitkä tie. Opiskelua aloittaessani tietokone oli minulle *terra incognita* ja sitä se on edelleen, mutta tuntematon kapistus on sen verran antautunut, että tämä kirja näkee päivänvalon. Vieläkään en tietokoneesta pidä, se on ääni- ja aikavaras, mutta sisulla ja huumorilla olen selvinnyt. Olenkin lohduttanut itseäni Onervan sanoin, kun häneltä kysyttiin, miksi hän ei käytä kirjoituskonetta: ”Olen minä yrittänyt, mutta miksi minä niitä nappuloita painelisin osaanhan minä kirjoittaa ja kun siitä koneesta lähtee niin paha äänikin.” – Onerva ehti kirjoittaa paljon, vaikkei kirjoituskonetta käyttänytkään. Minä sen sijaan en olisi selvinnyt ilman tietokonetta.

Haluan kiittää Sibeliuksen Akatemian DocMus-yksikön koko ”tiimiä”. Erityiskiitokset rakentavista keskusteluista ja rohkaisusta kohdistan kirjallisen työni suurenmoiselle ohjaajalle, professori Anne Sivuoja-Gunaratnamille, musiikin tohtori Margit Rahkoselle sekä professori Matti Huttuselle, joiden kanssa käymäni keskustelut ovat avanneet uusia näköaloja työni suhteen. Kunnioittavat kiitokseni haluan osoittaa konserttien taiteelliselle ohjaajalle, professori Jorma Hynnille. Kiitos myös professorit Marcus Castren, Kari Kurkela, Ilkka Oramo, Tomi Mäkelä ja Veijo Murtomäki rikastuttavista seminaareista. Konserttien käytännön järjestelyt ovat olleet tuottaja Anna Krohnin harteilla, jonka myötälämiskykyä en lakkaa ihmettelemästä. Kiitos, Anna!

Soivan L. Onervan loistaville säveltäjille ja muusikoille haluan lausua kiitokseni. Juhani Haapasalo, Kaj-Erik Gustafsson, Uljas Pulkkis, Jorma Panula, Ilkka Kuusisto, Pertti Eerola ja Jaakko Kuusisto –teidän sävellystenne ansiosta Onervan ääni soi tänään moninaisempana kuin koskaan ennen. Konserteissa olen saanut musisoida inspiroivien muusikkojen kanssa, joita olivat pianisti Pertti Eerola, klarinetisti Asko Heiskanen, viulutaiteilijat Kreeta-Julia Heikkilä, Varpu Heikinheimo ja Erkki Palola, alttoviulisti Pia Sävelkoski, sellotaiteilija Juuli Holma sekä Johanneksen Kamariorkesteri ja Kamarikuoro Pertti Eerolan johdolla. Me kaikki yhdessä saatoimme Onervaa soimaan ja ilman teitä tutkintoni olisi jäänyt tekemättä.

Haluan osoittaa kiitokseni Onervan oikeuksien haltijalle, Suomen Kulttuurirahastolle, Madetoja-Säätiölle sekä Jenny ja Antti Wihurin Rahastolle Onerva-tutkimuksen tukemisesta. Kaikki *Soiva L. Onerva* -projektin tilaussävellykset, kantaesitykset ja äänitykset toteutuivat suunnitellussa laajuudessa. Kiitokset myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston henkilökunnalle Onervaan liittyvien dokumenttien jäljittämisestä.

Kiinnostavista keskusteluista ja ensikäden tiedoista haluan erityisesti kiittää kirjailija-runoilija Hannu Mäkelää, filosofian tohtori Reetta Niemistä, filosofian maisteri Anja Marviaa sekä lausuntataiteilija Annikki Yrjänäistä. Kadonneitten Onerva-laulujen etsimisessä ovat auttaneet nuotistonhoitaja Outi Ahava ja toiminnanjohtaja Reijo Kekkonen, joille lämmin kiitos laululuettelon laajentamisesta. Markku Veijonsuo ja Petteri Laukkanen, kiitos teille huolella tehdystä äänitystyöstä.

Henkistä tukea ja kannustusta olen saanut monilta. Kiitos rinnalla kulkemisesta Anja-Tuulikki ja Eero Huovinen, Päivi Heikinheimo, Eija Järvelä, Risto-Matti Alanko, Helena ja Erkki Rajamäki, Annikki ja Simo Huhta, Martti ja Kaija Antola, Ilkka ja Marja Antola, Tytti Suojanen ja kummityttöni Katja Valaskivi.

Haluan omistaa *Soivan L. Onervan* rakkaalle perheelleni – puolisololleni Pertille sekä Petrille, Ilkalle, Talvikille, Liisalle, Niinalle sekä lapsenlapsillemme Veralle, Mikolle, Ilmarille ja Annalle. Te annoitte voimaa! Perheen ”tuki- ja ATK-tiimi” on päivystänyt kaikkina vuorokauden aikoina tarjoamalla apua aina kun olen sitä tarvinnut.

Lopuksi. Kiitos, Pertti, että jaksoit uskoa työni onnistumiseen vastoinkäymisistä huolimatta. Kiitos moninaisten rooliesi läpi viemisestä niin konserttien pianistina kuin orkesterin ja kuoron kokoajana, harjoittajana ja johtajana. Ja kiitos ennen kaikkea, että pidit kodin pystyssä!

Helsingissä 14.4.2008

Aulikki Eerola

Runoilijan tie

Kuka ...?

säveltäjä *pianisti*
laulaja *näyttelijä* *NAINEN* *lausuja*
taidekriitikko *tiedenainen* *akvarellisti*
kääntäjä
prosaisti *novellisti*

näytelmäkirjailija

taidehistorioitsija

kulttuurintutkija *kulttuurihistorioitsija*
pätkätyöläinen

SUOMALAINEN RUNOILIJA, jonka
syntymästä...

ystäviä

kosijoita

työtovereita

vihamiehiä...?

ainainen rahapula

V.A. Koskenniemi Ilmari Kianto

Arvid Mörne

Bertil Gripenberg

Hanna Granfelt

Eino Leino

ihailua

palvontaa

Volter Kilpi

Juho Rissanen

Helsingin Suomalainen Tyttökoulu -

luokkatovereita Maila Talvio, Aino Kallas ja Helmi Krohn

opettajia Hilda Käkikoski, Otilia Stenbäck, Hanna Andersin ja Anna Sarlin

Rippi-isä Elis Bergroth – vaikuttava persoona!

naisen asema

anteeksi mitä?

Mikä?

EINO LEINO   BEETHOVEN   LEEVI MADETOJA

Aarre Merikanto

Taneli Kuusisto

Ernst Linko

Väinö Raitio

Oskar Merikanto

Alexis af Enehjelm

Heino Kaski

Yrjö Kilpinen

Alma ja Toivo Kuula

Armas Maasalo

Erkki Melartin

Einari Marvia

Viljo Mikkola

Leino

Arvida ja Eero Eerola – kesälomaa!

Ilkka Kuusisto

Tauno Pylkkänen

Väinö Raitio

Jorma Panula Jaakko Kuusisto Sulho Ranta Maija Hynninen

J. Karjalainen

Taru Pellinen

matkoja...

käännöstöitä

kuukausikaupalla ulkomailta YKSIN!

konsertteja

taidenäyttelyitä

museoita

Pariisi, Pariisi, Pariisi...

Berliini

Firenze   Venetsia

Dresden

München

Tukholma

Praha

Kööpenhamina

Moskova

ROOMA JA EINO LEINO

RAKKAUTTA

Berliini...

ja taas Pariisiin...

PARIISIIN

VAPAAUS

TYÖTÄ *työtä – 40 tuntia tauotta*

RAHAPULA

naisasia

rauhanasia

Clarté-liike

UUPUMUS

morfiinia alkoholia

suolakylpyjä ja

hierontaa

mixtuuraa ja pulveria

OOPPIUMIA

”etteri-valeriaanaa 40 tippaa virkistää erinomaisesti”

ja

koolapastilleja

ulosottoja

vekseleitä...ainainen rahapula...

MIELISAIRAALAN

Baudelaire

”En saisi koskaan olla ilman konjakkia ja adexolitabletteja ja tämä tällainen heikkoustila rasittaa sydäntä enemmän kuin stimuloiva lääke.”

mustasukkaisuutta

rakkautta

intohimoa

käsirysyjä...tappeluita

ja viinaa

MIELISAIRAALAN

Runoja – runoja yötä

päivää

ranskaksi

saksaksi

ruotsiksi

no tietysti suomeksi enimmin!   *norjankieltäkin osaan ja*
venäjää

PIIRRÄN

SILMIÄ, SUURIA SILMIÄ

MAALAAKSE AKVARELLEJA

RUNOJA SYNTYY

vierailuja kustantajille

Otava

Schildt

Ahjo

OTAVA

Vihtori Kosonen

Turhaa...Ei tulosta... taaskaan...

SILPOVAT KOKOELMANI...

ILMAHÄLYTYS

SULKEKAA VERHOT!

teroitan kynän teräväksi... kirjoitan pimeässä... kirjoitan!!!

HIRVEÄÄ TÄMÄ SOTA

POTILAITA KUOLEE

NÄLKÄÄN

TÄÄLLÄ NIKKILÄSSÄ

piiirrrrään... silmiä...

SUURIA SILMIÄ

KIRJOITAN

taas 40 tuntia tauotta

VALVOKKI

Minun täytyy!!

*Aikaa on liikaa
EN JAKSA ENÄÄ
Kauanko vielä?*

*Vihdoin vapaus
liian myöhään
vanhuus
voimat vähenevät
yksinäisyys*

SAIRAUS

*hämärtää? PIMEÄÄ TULENKO SOKEAKSI?
en näe enää tarkasti*

KUUNTELEN

MUSIIKKIA...

m u s i i k k i a

*”Jos joutuisin luopumaan Jumalasta
onhan minulla sentään musiikki”*

Kuka niin sanoikaan?

Kierkegaard?

*”Soitan Beethovenia, kun olen surullinen”,
niinhän olen aina tehnyt
nyt en enää jaksa...
nyt vain kuuntelen...*

MUSIIKKIA...

musiikkia...

musiikkia   m u s i k k i a

mu...

K u k a   o n   t ä m ä   n a i n e n ?

Runoilija L. Onerva (1882–1972)

Kuva 2. Onervan nuoruudenkuva vuodelta 1909.

Tutkimuksen taustaa

Miksi haluan tutkia ja esittää juuri runoilija L. Onervaan liittyvää musiikkia? Mielenkiintoni syyt ovat hyvin henkilökohtaisia. Musiikki ja runous ovat olleet lapsuudesta asti minulle tärkeitä. Lapsuuskodissani laulettiin ja leikittiin paljon. Äidilläni oli tapana lausua ja kirjoittaa runoja. Hän lorui milloin milläkin rytmillä – Kalevalaa, Kanteletarta, Onervaa ja Leinoa! Merkkipäivinä lapset saivat usein oman onnittelurunon. Isälleni – pappismiehelle – oikeiden sanojen löytäminen oli suorastaan intohimo ja elämäntehtävä. Kaksitoistahenkisen perheemme kollektiivinen seurustelumuoto oli kuoro, johon kaikki iästä riippumatta saivat tasavertaisina osallistua. Aloittaessani musiikkiopinnot tehtäväkseni lankesi perhekuoromme johtaminen.

Koulun päätyttyä pääsin Sibelius-Akatemiaan. Olin soittanut pianoa pienen ikäni ja siihen kohdistuivat suurimmat odotukseni. Laulunopiskelut alkoivat kuitenkin saman tien ja ohjelmistoni ensimmäisiä lauluja olivat Leevi Madetojan Onerva-laulut! Ne tuntuivat aluksi vaikeilta, mutta opettajani Taru Linnala (o.s. Pellinen) lohdutteli minua sanomalla ”nämä ovat suurenmoisia lauluja” ja vahvisti asian merkitsevällä katseellaan vahvojen silmälasiansa alta. Tulin vakuuttuneeksi asiasta. Aloin pitää niistä. Lauluissa oli monia jo lapsuudessa tutuiksi tulleita runoja, kuten ”Lintu sininen”, ”Yrtit tummat etelän yössä, miksi te katsotte silmääni niin” tai ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo?”. Laulaessani näitä lauluja Taru itki. – Se tuntui hämmentävältä. Jo ensimmäisen opiskeluvuoden keväänä sain laulaa julkisessa näytteissä Sibelius-Akatemian konserttisalissa kolme Leevi Madetoja laulua, ”Jää hyvästi”, ”Lintu sininen” ja ”Luulit, ma katselin sua” – kaikki L. Onervan runoihin ja pianistina legendaarinen Pentti Koskimies!

Opiskelut jatkuivat monenlaisen musiikin parissa ja laulaminen tuntui aina vain hauskemmalta. Valmistuin kirkkomuusikoksi 1971. Laulunopettajani kehotti minua osallistumaan seuraavan vuonna pidettäviin Lappeenrannan laulukilpailuihin. Estelin, koska ohjelmistossani ei ollut ooppera-aarioita, vain yksi ainut, Melartinin Aino-

opperasta. Osallistuin kilpailuihin kuopuksena ja voitin toisen palkinnon. Ajatukset laulajan ammatista saivat vahvistusta.

Kilpailujen jälkeen Harald Andersén, silloinen Sibelius-Akatemian vararehtori tuli onnittelemaan, ja pyysi esiintymään runoilija L. Onervan hautajaisiin. Oliko Onerva siis ollut elossa kaikki nämä vuodet? Olin laulanut Madetojan Onerva-lauluja ja kuullut laulunopettajani kertomuksia taiteilijapariskunta Onerva-Madetojasta ja aina menneessä aikamuodossa. Olin siinä käsityksessä, että Onerva oli kuollut jo ajat sitten. Hautajaisista muodostui unohtumaton hetki: saattoväkeä oli paljon, suuri osa jäi siunauskappelin ulkopuolelle. Näin ”tuttuja” kasvoja: säveltäjiä, runoilijoita, kirjailijoita, taidemaalareita ja valtiiovallan edustajia. Tuntui, kuin koko Suomi olisi ollut paikalla. Kappelin ilmapiiristä aistin kunnioitusta ja lämpöä, mutta myös jotakin oudon salaperäistä...

Onervan runoihin sävelletyt laulut ovat kulkeneet mukanani konserttien ohjelmistoissa niin koti- kuin ulkomailla. Vuonna 1982 filosofian tohtori Reetta Nieminen julkaisi Onervan elämää käsittelevän teoksen ”Elämän punainen päivä”. Teos viritti jälleen mielenkiintoni. Luin sen nopeasti, muistiinpanoja marginaaleihin piirrellen, kuten paha tapani on ollut. Onervan runoteoksia olen hankkinut aina, kun niitä harvakseltaan antikvariaateissa on tullut vastaan.

Ratkaisevimman sysäyksen Onerva-innostukselleni antoi vuosi 2002. Onervan arkisto aukesi Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, jonne kirjailija-runoilija Hannu Mäkelä ehti ensimmäisenä. Kolmekymmentä vuotta sinetöitynä ollut Onerva-arkisto on laajin siellä oleva yksittäinen arkisto, joka sisältää Onervan runoja, piirroksia, luonnoksia, valokuvia, kirjeitä, postikortteja, sopimuksia ja hänen sävellyksiään. Onervalla oli tapana säilyttää kaikki. Lukiessani näitä Onervan ”uusien”, vanhojen runojen olin sekä ihastunut että järkyttynyt. Miten on mahdollista, että kaikki tämä on ollut piilossa kaikki nämä vuosikymmenet! Minulle yksi arkiston sensaatiomaisista löydöistä oli tieto laulunopettajani Taru Linnalan ja Leevi Madetojan rakkaussuhteesta 1920-luvulla. Silmänräpäyksessä laulamieni Madetojan laulujen suuri määrä heti opintojen alkuvaiheessa sai selityksensä. Kaivoin esiin vanhoja Tarulta saamiani nuotteja, ja

aloin tutkia niihin tekemiäni merkintöjä – olihan hän esittänyt niitä säveltäjän kanssa konserteissaan! Hänellä täytyi siis olla tieto siitä, miten Madetoja halusi omia laulujaan esitettävän.

Onerva-liekkini leimahti sillä seurauksella, että aloin systemaattisesti kerätä Onervaan liittyvää musiikkia ja lukea hänen tuotantoaan, myös hänen suomentamiaan teoksia. Työ imaisi sellaisella voimalla, etten voinut vastustaa. Halusin saada selville, mitä Onervalle oli tapahtunut? Miksi hänen runonsa ovat sellaisia kuin ovat? Miksi niin moni säveltäjä on halunnut säveltää niitä? Musiikillinen tutkimusmatkani *Soiva L. Onerva* lähti liikkeelle täysin suunnittelematta. Onervaan liittyvät palaset alkoivat loksahdella paikoilleen niin mielenkiintoisesti, että voin todeta Martti Lutherin sanoin: ”Tässä seison, enkä muuta voi”.

Onervaa on tutkittu ja tulkittu esikoisromaani *Mirdjan* (1908) kautta. Kuitenkin hänen merkittävin ja kestävin tuotantonsa on runous. Tutkimusmatkani on raottanut Onervan taiteeseen ja elämään liittyvää mysteeriä, kertomalla runoilijan elämäntyöstä ja taiteilijapersoonasta hieman erilaisesta näkökulmasta – musiikin kautta! En edes pyri olemaan objektiivinen, sillä aihe on liian lähellä, vaan olen peilannut runoilijaa omaan laulajankokemukseeni siinä toivossa, että Onerva koko tuotantonsa kautta pääsisi esille, sille kuuluvassa laajuudessa ja merkittävydessä.

1800–1900-luvun vaihde oli monelle naistaiteilijalle vaikeaa aikaa. He olivat kummajaisia. Heitä kritisoitiin, vähäteltiin ja yritettiin vaientaa ja Onerva, neroudestaan huolimatta, ajautui elinaikanaan marginaaliin ja muusan rooliin. Mutta ehkäpä hänen aikansa onkin vasta tulossa. Hän edustaa suomalaista avantgardea - etujoukkoa, ja hänellä on lukuisia kohtalotovereita niin musiikin, kuvataiteen kuin kirjallisuudenkin alalla.

”SOIVA L. ONERVA”

JOHDANTO

TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA RAJAUS

Runoilija L. Onerva (1882–1972) on merkittävä hahmo suomalaisessa kulttuurihistoriassa ja suomalaisen laulumusiikin rikastuttajana. Hänen asemansa on historiallisesti mielenkiintoinen: hän oli säveltäjäprofessori Leevi Madetojan (1887–1947) puoliso ja runoilija Eino Leinon (1878–1926) työtoveri, rakastettu ja elämäkerrankirjoittaja. Onerva itse jäi elinaikanaan elämänsä suurten miesten varjoon.

Tohtorintutkintoni nimi on *Soiva L. Onerva* ja sen tehtävä on **äänen antaminen runoilija L. Onervalle**, jonka runoihin ja runokäännöksiin on sävelletty suuri määrä lauluja. Sibelius-Akatemian taiteilijakoulutuksessa suoritettavan tutkinnon viiden konsertin ja kirjallisen työn keskiössä on runoilija L. Onerva **soivana**. Runojen ryhmittelyn kautta on syntynyt teemoja, joita käsittelen myös kirjallisessa työssäni. (liite 2.) Toisin sanoin: taiteellinen ja kirjallinen työ kulkevat rinnakkain, tukevat toisiaan ja liittyvät tiiviisti yhteen. Kirjallinen työ taustoittaa Onerva-laulujen maailmaa. Soivaan L. Onervaan ei kuulu vain hänen runoihinsa sävelletty musiikki, vaan tulen pohtimaan soivuutta Onervan runokielessä ja käännöksissä, laulajantyöhön liittyvästä käytännönläheisestä näkökulmasta.

Laululuettelo

Onerva-laulujen kartoitus kuuluu osana ”äänen antamista” vaiennetulle runoilijalle. Onervan runoihin sävellettyjä lauluja on kadonnut. Käsikirjoituksina lauluja on paljon ja niitä säilytetään useissa eri paikoissa, joita tärkeimmät ovat Kansalliskirjasto, Yleisradio sekä eri kuorojen, orkestereiden ja yksityishenkilöiden arkistot. Käsikirjoituksia ja orkesterimateriaaleja on aikojen kuluessa kadonnut. Onerva-laulujen kartoitus sai uuden käänteen, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kirjallisuusarkistossa säilytettävä Onerva-arkisto aukeni vuonna 2002. Sieltä löytyi Onervan sävellyksiä ja yli satatuhatta ennen julkaisematonta runoa. Jotta nämä ”uudet” runot saisivat soivan

muodon, olen tilannut suomalaissäveltäjiltä lauluja ja laulusarjoja näihin ”uusiin” Onervan runoihin. Onerva-laulujen keräämisen myötä kirjallisen työni yhteyteen on syntynyt kattava *Onerva-laulujen luettelo*, josta ilmenevät esittäjien kannalta olennaiset tiedot: runokokoelmien nimet ja syntyvuodet (mikäli ovat tiedossa), säveltäjät, laulujen sävellysvuodet (mikäli ovat tiedossa), kustantajat, käsikirjoitusten sijaintipaikat, esittäjäkokoonpanot, Onervan omat sävellykset sekä hänen runosuomennoksiinsa sävelletyt laulut (liite 1).

Tulen käsittelemään Onervan elämäkertaa silloin, kun tulkitsen teoksien ja elämänvaiheiden mitä ilmeisimmin liittyvän yhteen. Elämä ja teokset resonoivat usein yhdessä – niin Onervallakin. Filosofian tohtori Reetta Nieminen on kirjoittanut ansiokkaan Onervan elämäkerran, joka päättyy vuoteen 1926 eli Eino Leinon kuolemaan. Tätä teosta, *Elämän punainen päivä* 1982 tulen käyttämään keskeisenä lähteenä kirjallisessa työssäni.

Onervan tuotanto on varsin laaja ja monipuolinen. Se sisältää runoa, proosaa, novelleja ja näytelmiä, Eino Leinon elämäkerran sekä suuren määrän käännöskirjallisuutta, erityisesti ranskalaisrunoilijoilta ja -kirjailijoilta (ks. lähdeluettelo). Tuoreen luvun Onervan tuotannossa muodostavat kirjailija-runoilija Hannu Mäkelän Onerva-arkistoon perustuvat teokset Onervan vaietusta elämänvaiheesta Nikkilän mielisairaalassa vuosina 1942–1947. Mäkelä on käynyt läpi koko valtavan aineiston. Tämä kulttuuriteko on tuonut Onervan oman runoilijanäänensä kuuluville lähes 60 vuoden hiljaisuuden jälkeen. Mäkelän julkaisemat ”uudet” Onervan runoteokset, *Siivet* (2004), *Pilvet ja aurinko* (2005) ja *Valvottu yö* (2005) ovat tuoneet esiin uusia piirteitä vangitusta – niin Onerva itse koki – ja mielisairaaksi leimatusta taiteilijasta. Mutta edelleenkin perusteellinen Onerva-elämäkerta odottaa laatijaansa, ja onnellista olisi, jos joku paneutuisi siihen samanlaisella antaumuksella kuin Onerva itse, kuusi vuotta työn alla olleeseen Leino-elämäkertaansa (1926–1932). Rajaan siis Onervan tuotannon tässä työssäni *Soivaan L. Onerva*an – matkan varrella ilmenee, mitä kaikkea se sitten tuleekaan pitämään sisällään. (Liite 2.)

Materiaalin keräämisestä

Useiden kuorojen arkistot, antikvariaatit, kirjastot, kustantajat ja lukuisat yksityishenkilöt ovat auttaneet teosten jäljittämässä. Esimerkkinä onnellisesti päättyneestä etsinnästä ja kartoitustyön yhteydessä ilmenneistä hankaluuksista olkoon Leevi Madetojan säveltämä teos *Pako Egyptiin* op. 61. Teos on Erkki Salmenhaaran Madetoja-elämäkerran (1987) mukaan vuonna 1924 sävelletty *Sekvenssi sekakuorolle, sopraanolle, orkesterille ja uruille*. Teoksen kantaesitys tapahtui Vaasassa vuonna 1932 säveltäjän johdolla. Aloit materiaalin etsimisen Fennica-Gehrmannilta. Sieltä ei löytynyt mitään tietoa sävellyksestä. Sulasolista löytyivät kuoro- ja sopraanosoolo-stemmat, joista ilmeni, että kustantaja on ollut Fazer (F. M 2787). Orkesterimateriaalia ja urkustemmaa siellä ei ollut, joten otin uudelleen yhteyttä kustantajaan. Toisella yrittämällä sieltä löytyi monta tärkeää tiedonmurusta: copyright oli luovutettu Fazerille 6.6.1945, mutta vain kuoro- ja soolostemman osalta.

Orkesterimateriaalin piti olla Suomalaisen Musiikin Tiedotuskeskuksessa (Fimic) ja puutteellisen käsikirjoituksen Kansalliskirjastossa. Kustantajalla oli myös tieto, että teoksen kantaesityksen urkurina oli toiminut Gösta Stråle ja että teoksen tilaajana oli ollut Koteja Kodittomille -yhdistys (KK-yhdistys), joka on Pelastakaa Lapset ry:n edeltäjäjärjestö. Soitin Pelastakaa Lapset ry:hyn, jossa selvisi, että KK-yhdistys oli tilannut teoksen Madetojalta 1920-luvun alussa. Orkesterimateriaalia ja urkustemmaa ei sieltäkään löytynyt. Virkailija epäili materiaalin kadonneen useiden muuttojen yhteydessä. Näiden uusimpien tietojen kanssa menin jälleen Fimiciin toiveena orkesterimateriaalin löytäminen. Sitä ei edelleenkään löytynyt, mutta kylläkin Madetojan sovitus uruille, säveltäjä Olavi Pesosen ”korjaamana”. Jonkin ajan kuluttua Pelastakaa Lapset ry:stä otettiin yhteyttä ja kerrottiin, että Svenska Litteratursällskapet (SLS) olisi esittänyt teoksen jossakin juhlassaan vuonna 1929 ja että orkesterimateriaali saattaisi löytyä sieltä.

Tähän päivään mennessä orkesterimateriaalia en ole onnistunut löytämään, mutta etsin edelleen, sillä teos on esittämisen arvoinen. Siltä varalta ettei

etsintä lopultakaan tuota tulosta, olen pyytänyt Jorma Panulaa sovittamaan teoksen orkesterille käytettävissä olevan materiaalin pohjalta.

Toisena esimerkkinä onnellisesti päättyneestä kadonneen materiaalin etsinnästä voisivat olla Sulho Rannan säveltämät laulut *Piilipuu, Aere perennius, Ilta ja Miksi oi armas?* Fimicissä niitä ei ollut. Kansalliskirjaston mukaan teokset ovat kadonneet, mutta yllättäen käsikirjoitukset löytyivätkin Sibeliuksen Akatemian järjestämättömästä nuottivarastosta, sinne hiljattain toimitetusta Väinö Solan nuotistosta.

Omat roolini

Taiteilijan luova työ ilmenee Onerva-projektissa monella tavalla: olen Onerva-laulujen esittäjä, runojen ja runokäännösten soimaan saattaja, kadonneitten sävellysten etsijä, uudelleenlöytäjä ja esittäjä sekä uusien sävellysten tilaaja ja kanta-esittäjä. Jännittävin ja hauskin tehtävä on ollut Onervan ”sävellysdebyytti” järjestäminen, mikä kuulostaa absurdilta, koska runoilija-säveltäjän syntymästä tulee pian kuluneeksi 130 vuotta! Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa on useita Onervan sävellyksiä sekä hänen omiin runoihinsa säveltämiä melodioita. Muun muassa Pertti Eerola on täydentänyt näitä Onervalta keskenjääneitä sävellyksiä. *Soiva L. Onerva*-projektini tulee synnyttämään ”uusien” Onerva-laulujen lisäksi toivottavasti uutta Onerva-innostusta, sillä en näe mitään tasoeroa Eino Leinon ja L. Onervan runoilija-arvon ja -laadun välillä.

Kirjallinen työni jakautuu neljään päälukuun. Kaksi ensimmäistä lukua käsittelee Onervan taiteilijapersoonaan vaikuttaneita henkilöitä ja kokemuksia. Monenlaiset rakkaudet resonoiivat Onervan runoudessa. Ensimmäisessä luvussa, ”Rakkautta” kuvailen erityisesti Eino Leinon, Leevi Madetojan ja Onervan äidin, Serafiina Lehtisen vaikutusta Onervaan runoilijana, taiteilijana ja naisena. Toinen luku ”Pariisi ja kuvat” kertoo Pariisin vaikutuksesta Onervaan runoilijana, taidehistorioitsijana, kriitikkona, lehtinainen ja suomentajana. Kolmas luku valottaa Onervan uskonnollista ja aatteellista puolta ja viimeisessä luvussa ”Tutkimustuloksia” kerron, mitä uutta

tutkimusprojektini *Soiva L. Onerva* on tuonut ilmi, ja miten Onervan vaientaminen on vaikuttanut uusien Onerva-laulujen syntyyn.

I RAKKAUTTA

Runoilijarakkautta

Tunsimme molemmat, että nyt olimme tavanneet toisissamme oikean hengenheimolaisen, ja se tuotti meille molemmille ennen tuntematonta onnea, huumaavaa voiman tunnetta, joka saattoi uhmata koko maailmaa sekä lietsoi meidät kummatkin palavaan luomisvoiman iloon, muistelee L. Onerva ystävyysden alkua Eino Leinon kanssa (Nieminen & Rakkolainen 1986, 5).

L. Onervan (1882–1972) ja Eino Leinon (1879–1926) suhde on suomalaisen kirjallisuushistorian suuri rakkaustarina. Leinon lyriikka oli lumonnut Onervan jo kouluvuosina. Heidän ensi tapaamisensa oli vuoden 1905 tienoilla, kun vastikään menestyksekkään runoilijadebyytin tehnyt, silloinen Hilja Onerva Lehtinen,¹ tuli pyytämään juhlarunoa Eino Leinolta. Samalla hän kysyi arvostamaltaan asiantuntijalta, mille taiteenalalle tämän olisi syytä antautua. Onervan sielussa taistelivat paikasta runouden lisäksi musiikki; säveltäminen, pianonsoitto ja laulu, sekä teatteri ja kuvataide. Arvonsa tunteva runoilija tokaisi: ”Menkää naimisiin”. Vastaus loukkasi, mutta Onerva kertoo tämän episodin jälkeen pyrkineensä eroon ”kaunosieluilevasta moniharrastuksisuudesta” (Leino 1960, 5).

Tästä ensitapaamisesta Onerva totesi myöhemmin: ”Oli kuin olisin saanut ponnahtauslaudan itsenäiseen runoilijakutsumukseen” (Nieminen 1982, 81). Tiiviimpi kanssakäyminen Onervan ja Leinon välillä alkoi lyhyen aikaa ilmestyneen lehden, *Päivän* ympärillä kokoontuneessa taiteilijayhteisössä. Siihen kuuluivat Eino ja Kasimir Leinon (1866–1919) lisäksi joukko merkittäviä taide-elämän suomalaisvaikuttajia, kuten Akseli Gallén (1865–1931), Pekka Halonen (1863–1933), Eero Järnefelt (1863–1937), Oskar Merikanto (1868–1924) ja Jean Sibelius (1865–1957). Taiteellinen yhteistyö innoitti kaikkia, ja lehden henkiseksi johtajaksi nousi kansallismielinen Eino

---

¹ J. H. Erkkö antoi Onervalle taiteilijanimen L. Onerva jo ennen esikoisrunokokoelman *Sekasointuja* (1904) ilmestymistä. Onervan oma nimi, Hilja Onerva Lehtinen ei kelvannut hänen runojensa ensimmäiselle lukijalle ja arvioitsijalle, J.H. Erkolle, joka ehdotti taiteilijanimeä L. Onerva. ”Luulkoot nyt, että runojen sepittäjä on mies, L. Onerva, lahjakas runoilijanuorukainen” (Talvio 1949, 189).

Leino. Onerva kuvasi lehden toimituksen ilmapiiriä romaanissaan *Inari*: ”Yhdessä he suunnittelivat taiteellisia, yhteiskunnallisia ja suurpoliittisia vallankumouksia ja loivat kauneuden utopioita itselleen ja ihmiskunnalle” (Onerva 1913, 95). Lehden ensimmäinen numero ilmestyi Aleksis Kiven päivänä 1907. Onerva suomensi *Päivään* Paul Verlainen runoja, kirjoitti arvosteluja ja julkaisi otteita esikoisromaanistaan, jonka työnimi oli ”Vapaa rakkaus” (1908).¹ Leino kirjoitti 1.8.1908 kuohuvan kirjeen Onervalle, jossa hän piirtää kuvaa kohteestaan:

Minulla on tarvis kuvitella sinua kaikissa mahdollisissa situaatioissa ja kehityskausissa, menneissä ja tulevissa, pikku tytöstä saakka koulutyttöön, koulutyöstä ylioppilas-Mirdjaan, etsivänä, herkkänä, särkyvänä, jälleen ehtyvänä, kaikkea kaunista rakastavana, paljon rumuutta matkallasi kohtaavana, vihdoon väsähtyneenä, resigneerattuna, ironisena, hiukan kyynillisenä, nautiskelijana kyynel silmäkulmassa, kuitenkin niin perin pohjin ja puustavillisesti kunnan tyttönä, soliidina kuin harmaa graniitti kaiken hyllyvän ja vierivän alla. Minä näen sinun menevän naimisiin, heittäytyvän aaltojen ajeltavaksi, passiivisena itämaisena odaliskina, jälleen länsimaistuvana, energisenä, itsetietoisena, opponeerautuvana ulkoisia olosuhteitasi vastaan, taiteilevana, tieteilevänä, oppivana ja opettavana, jo hiukan varhaisvanhana, ja (suo anteeksi) pikkusen nuuskaviisaana, joka mielestään on jo kaikki kokenut ja jolle mikään ei enää ole uutta maailmassa. (Ibid. 86.)

Onervan ja Leinon rakkaus syttyi *Päivän* piirissä. He alkoivat tavata myös vapaa-aikoina sekä kirjoittaa runoja ja kirjeitä toisilleen. Rakkaus heijastui molempien kaunokirjallisiin töihin. Onervan avainromaanissa *Mirdja* seurataan vapaaksi ja itsenäiseksi pyrkivän taiteilijanaisen katastrofiin päättyvää elämää. Onerva oli puolestaan ilmiselvä inspiraattori Leinon runokokoelmassa *Halla* (1908) sekä

---

¹ Kustantajalle tämä nimi ei kuitenkaan kelvannut. Se piti Onervan antamaa nimeä liian rohkeana, ja kustantajan vaatimuksesta nimi muutettiin *Mirdjaksi* (Nieminen 1982, 81).

novellikokoelmassa *Nuori nainen* (1910). Niin ikään Onervan romaanissa *Inari* (1913) seurataan Onervan, Leinon ja Madetojan ensikohtaamista ja triangeldraaman syntyä.¹

Valottaakseni Onervan ja Leinon rakkaussuhdetta ja sen luonnetta, joudun turvautumaan Leinon Onervalle lähettämiin kirjeisiin (Leino 1960). Onervan Leinolle lähettämät kirjeet ovat muutamaa harvaa poikkeusta lukuun ottamatta kadonneet, siitä yksinkertaisesta syystä johtuen, että Leinon boheemi elämäntapa esti dokumenttien säilymisen. Heidän toisilleen kirjoittamansa runot täydentävät kirjeiden puuttuvaa dialogia. Etenkin suhteen alkuaikoina, vuosina 1908 ja 1909, kirjeenvaihto oli vilkasta. Kirjeet ovat mielenkiintoista luettavaa, vaikkakin Onervan vastauksia jää kaipaamaan. Leinon kirjeet sisältävät runoilijan itsetilitystä ja luomistyön analyysia aikana, jolloin sekä Onerva että Leino elivät nuoruusvuosiensa kiihkeää luomiskautta. Leinon runollisen voimakkaat, sielunmurroksessa kirjoittamat kirjeet kuvastavat runoilijan sisäistä elämysmaailmaa, persoonallista symboliikkaa ja mystiikkaa. Kirjeiden panteistinen rajattomuuden kaipuu ja aurinko-symboliikka kertovat Leinon antaumuksellisesta rakkaudennälästä. Rivien välistä saattaa lukea senkin, että Leino oli enemmän kiintynyt Onervaan kuin tämä häneen, ja ettei heidän keskinäinen luottamuksensa suinkaan ollut täydellinen. Onerva ei aina vastannut Leinon kirjeisiin, ja Leino paheksuu odotusta.

Taiteilijan syntyminen – runotyöstä itsenäiseksi taiteilijaksi

Vuosi 1908 oli monessa suhteessa merkittävä kummallekin: Onervan *Mirdja* ja *Runoja* sekä Leinon *Halla* ilmestyivät samaan aikaan kun molempien yksityiselämässä kuohui. Leinon kaksivuotisen avioliitto seurapiirikaunotar Freya Schoulzin kanssa päättyi. Onerva puolestaan oli ollut naimisissa kaksi vuotta metsänhoitaja Väinö Strengin kanssa ja viettänyt perhe-elämää Imatralla, Ivaskan hovissa *Mirdjaa* kirjoittaen. Leino pyytää Onervaa mukaansa Roomaan, ja tämä suostuu. Onerva jättää puolisonsa ja lähtee Leinon matkaan. Matkan ennako-odotukset ovat korkealla. Puolivuotiseksi tarkoitettu matka alkaa Kööpenhaminasta, jatkuu Dresdenin, Münchenin ja Berliinin kautta Roomaan, mutta vapaus osoittautuu oletettua vaikeammaksi ja talouskin on tiukalla.

---

¹ Onervan toisessa romaanissa *Inari* 1913 Onerva on päähenkilö eli Inari, Leino on Porkka ja Madetoja Alvia.

Molemmat yrittävät keskittyä kirjallisiin töihinsä, mutta kotimaan huonot uutiset kantautuvat matkalaisten korviin. Onervan isän taloudellinen ahdinko sekä pariskunnan julkinen paheksunta lisäävät matkan painostavuutta. Yhteiselosta ei muodostu sellaista onnelaa, joksi Leino sitä ajatteli. Onerva väsyä ensin ja lähtee kesken kaiken Suomeen. Mustasukkainen Leino ivaa ja ikävöi Onervaa. Berliinistä hän kirjoittaa 7.3.1909:

Rakkahin Onerva. – Olli [=Onerva] on mennyt pois. Minun on jo nyt ikävä Ollia. Eikä Olli ole tuhma ollenkaan. Päinvastoin. Olli on hyvin viisas. Viisaampi kuin kukaan nainen maailmassa. Mutta senhän sinä tiedät itsekkin. Ja tarkoitukseni ei ole tällä kertaa suinkaan lisätä Sinun itserakkauttasi, jonka tiedän rajattomaksi [...]. Heti sinun lähdettyäsi on sisällinen levottomuus tarttunut minuun, joka ei tahdo jättää minua hetkeksikään. Tyyni minä olen ainoastaan sinun kanssasi. Kunpa nyt ensin pääsisit onnellisesti kotimaahan! Sitten olen ehkä hiukan tyynempi taas [...]. (Leino 1960, 52.)

Onervan ja Leinon avioliitot – Onervalla kaksi ja Leinolla kolme – kulkevat mukana heidän rakkaussuhteessaan kaiken aikaa. Ne eivät kuitenkaan missään vaiheessa katkaise Onervan ja Leinon symbioosia. Tapahtuu miltei päinvastoin; kun Onervan ja Madetojan yhteys tiivistyy (1910), Leino haluaa pitää kiinni Onervasta ja tiukentaa otettaan lähettämällä hänelle intohimoisia vuodatuksia ja ”kerjuukirjeitä”. Leino pitää itsestään selvänä omia vapauksiaan ja vakuuttaa Onervalle 3.8.1908: ”Minä ajattelen, että me kaksi oikeastaan olemme henkisesti naimisissa. [...]. Sinä olet sittenkin minun vaimoni, puhuit sinä itse mitä tahansa ja olkoot yhteiskunnalliset muodot miten hyvänsä meitä vastaan” (ibid. 39). Vähän myöhemmin Leino maalaa suhdettaan Onervaan kirjeessä 7.9.1908 seuraavasti:

Sinä tiedät, että minun voidakseni rakastaa täytyy saada sekä ihailta että kunnioittaa sinua. Ole aina minun! Älä milloinkaan hylkää minua! Pysy, pyhä vierelläni! Muista kuka olet ja kuka minä olen. Ei ole toista niin vertaista paria taivaankannen alla. Ja meillä on kummallakin elämäntehtävämme, suuri elämäntehtävämme, jonka me vain yhdessä

voimme täyttää. Ja me yhdyimme iäksi vaikka yli ruumiskasojen [...]. Minä rakastan sinua, Onerva. Ja minä tarvitsen sinua. Sinä olet välttämätön minulle juuri nyt. Et missään muualla ole sinä tällä hetkellä niin välttämätön. Etkä sinä saa koskaan jättää minua etkä koskaan suuttua tahi loukkaantua minulle jostakin olentoni erikoisuudesta (ibid. 49).

Onerva ja Leino olivat lähtöisin hyvin erilaisista kulttuuritaustoista. Leino oli syntynyt Paltaniemellä, ja maalaispoikana hän kaipasi maalle. Erityisen ihastunut Leino oli Kainuuseen ja Karjalaan. Onervan kotikaupunki taas oli Helsinki, jossa hän viihtyi erinomaisesti, mutta kaipasi maailmalle, erityisesti Pariisiin. Leino kiusoittelee Onervaa kirjeessään, joka on kirjoitettu Elisenvaarassa 2.10.1917:

Kammoan Helsinkiä kuin ruttoa ja ellei Sinua siellä olisi, rukoilisin Jumalaa, että se antaisi sataa tulta ja tulikiveä sen Gomorrhan päälle. Tule pois sieltä! Täällä on hyvä olla. Olen hassahtanut maalaiselämään ja etenkin Karjalaan. Ei juokse lyriikka, taisit ottaa koko sen konstin minulta, kun otit itsesi pois. Anna se takaisin minulle. Anna ennen kaikkea itsesi, niin vinkuu viuluni taas kuin cremonalainen (ibid. 145).

Ja edelleen pari vuotta myöhemmin Leinolla on sama teema. Kirje on päivätty 3.11.1919:

Helsinki on minulle kauhujen kaupunki, Sodoma ja Gomorrha, jossa tosin on pari vanhurskasta [...]. Usko pois, tämä on ihanteellista elämää ja varmasti ihmisarvoisempaa kuin kaikki entiset helsinkiläiset olomuotoni. Paitsi yksi! Se, jolloin m e k a k s i olimme yksi [...] (ibid. 148).

Onervan rakkaus oli Leinon luovuudelle välttämätön ja myös päinvastoin. Leino maalasi mielikuvissaan Onervasta utopistisista hahmoja ja kirjoittaa hänelle Berliinistä 3.3.1909:

Minun täytyy rakkaudessa saada tuntea jotakin mystillistä, legendaarista, samalla raamatullista ja kalevalaista tähtitaivasta, jos sen mieli olla mitään rakkautta mielessäni. Minun täytyy saada tuntea jotakin pyhää, korkeaa kuin kirkko, ja samalla kotoista kuin seimenlämmin (ibid. 65).

Leino hellii unelmiaan ja ajatuksiaan Onervasta kirjeessä, joka on päivätty 23.3.1909:

Ymmärrätkö sinä tähtien kielen, Onerva? Ja tiedätkö, mitä Onerva minulle merkitsee? Marjatta-tunnelmaa, joulu-tunnelmaa, koti-tunnelmaa, oman alkuperäisemmän itseni tunnelmaa, josta minä olen lähtenyt ja johon minä aina palaan tehtyäni matkani maailmalla (ibid. 51).

Leinon ihanne-ajatukset mahtoivat tuntua Onervasta oudoilta, koska Leinon ajatukset naisesta poikkesivat rajusti *Mirdja*-romaanin päähenkilön ajatuksista, joihin Onerva epäilemättä samastui. Olosuhteiden pakosta varhain itsenäistyneellä Onervalla oli voimakas vapauden ja riippumattomuuden kaipuu. Se ilmeni muun muassa yksin tehtyinä ulkomaanmatkoina, mikä tuohon aikaan etenkin naiselle oli vallan tavatonta.

Suhteen arkipäiväistymisestä kertoo Leinon huumorilla, mutta kuitenkin tosimitoissa Onervalle 25.10.1910 lähettämä kolmipykäläinen ohjeistus. Kirje tuli siinä vaiheessa kun Leevi Madetoja oli jo Onervan elämän keskipisteenä. Kissa-hiiri -leikki näkyy tekstissä, samoin kuin naisen ja miehen välinen ”tasa-arvo”. Se, mikä Leinolle oli sallittua, ei sitä Onervalle ollut.

Välikirja

1§

Emme eroa koskaan.

2§

Ei saa olla uskoton.

3§

Uskottomuutta on:

1. Kaikki hakkailu miehen puolelta ja naisen puolelta kaikki nauttiminen toisen hakkailusta.
2. Kaikki irtautuminen aatteen, vaiston tai tunteen tieltä.
3. Pois matkustaminen yksin.
4. Toisen pettäminen oman etunsa vuoksi.
5. Ei saa esiintyä sikamaisesti muuta kuin perheen keskuudessa (ibid. 86).

Rakkauden vuoristorata kiihtyi, ja välillä taas oli rauhallisempaa. Kirjeenvaihto Onervan ja Leinon välillä harveni vuosina 1910–1914. Syitä oli monia. Tuolloin Onervan ja Madetojan yhteydenpito tiivistyi, ja mustasukkaisia olivat kaikki kolme. Kirjeiden kirjo oli moninainen. Tammi-helmikuussa 1912 Leino kehuu Onervalle Helka-näyttämön suunnitelmiaan, selittelee heidän yhteistä, epäonnista Rooman matkaansa ja kirjeen lopussa uhkailee:

[...] à propos sängystä, nyt on minulla aivan erinomainen. Luulen, että rakkaudemme onnettomuus onkin johtunut siitä, ettei meillä ollut kunnan sänkyä milloinkaan [...] Varo säveltäjiä! Taikka ma kirjoitan uuden novellin *à la Lohipato*¹ (ibid. 99–100).

Leino avioitui Robert Kajanuksen Aino-tyttären kanssa 1913, mutta lähes samanaikaisesti hän kirjoittaa Onervalle: ”Onerva on ainoa ihminen, jota olen rakastanut ja jota koskaan tulen rakastamaan” (ibid. 128).

Edelleen samana vuonna Onerva kuvaa toisessa romaanissaan *Inari* tunnistettavasti päähenkilöiden elämää. Romaanissa seikkailevat Onerva, Leino ja Madetoja. Triangelidraaman jatkuessa Leinon ja Onervan kirjeenvaihto harvenee vähäksi aikaa. Pitkähkö tauko osuu vuosille 1913–1914, kunnes taas leimahtaa: ”Sinun kanssasi katosi kaikki elämän tarkoitus minulta aivan kuin se oli tullutkin [...]. Rakastan Sinua kuten ennenkin, mutta syvemmin, synkemmin ja murheellisemmin”, kirjoittaa Leino joulun alla 1914. (Ibid.132.)

---

¹ Madetoja =Lohipato. Leino viittaa tällä omaelämäkerralliseen teokseensa *Naisen orja* (1913), jossa Madetoja tunnistettavasti esiintyy.

Onerva on käytännössä jo Madetojan puoliso, tosin ilman juridisia muodollisuuksia, kun Leino saa Onervan innostumaan uudesta kirjallis-filosofisesta viikkolehdestä, *Sunnuntaista* (1915). Heidän ammatillinen yhteistyönsä *Sunnuntain* toimituksessa sujuu alkuun onnellisissa merkeissä. He ovat tiiviisti yhdessä (Onerva 1932, 191). Onerva on lehden toimitussihteeri ja Leino päätoimittaja. Leino pulppuaa ideoita, on innoissaan ja muistelee rakkauttaan 22.8.1915 päivätyssä kirjeessä:

Olithan Sinä koko elämäni. Tuntuu niin kummalliselta kuulla ääntäsi [...] Sillä nyt vasta tiedän mitä runous on. Se on suuri ja suloinen asia, pikku Onerva. Eikä se ole samaa kuin kirjoittaminen. Se on samaa kuin kaiken myöntäminen, se on kuin voimien vyöryttäminen, se on samaa kuin itsevaltainen hallitseminen. Ammatti on sittenkin sivuasiasia [...] Näen suurta kukkivaa elämänkoreutta ympärilläni ainoastaan Sinun silmilläsi. Omilla silmilläni näen vain näkymättömiä. Sinä rajoitat minut – ellei Sinua olisi ollut, ei minulla olisi mitään perspektiiviä. Tiedät, taidefilosofi, mikä merkillinen asia se on. [...]. (Leino 1960, 137–138.)

Työ *Sunnuntaissa* vei kohtuuttomasti Onervan aikaa. Se oli taloudellisesti ja henkisesti raskasta, ja kävi vähitellen yli voimien. Lupaavasti alkaneen lehden tappoi lopullisesti kansalaissota 1918. Mutta rakkauksia se ei tappanut. Samaan aikaan Leinon elämään ilmestyi vielä yksi uusi rakkaus: intohimoinen Aino Kallas-episodi vuosina 1916-1919. Silloin oli Onervan vuoro olla mustasukkainen ja pahoitella Leinon joutumisesta ”mustan rouvan” pauloihin. Leino avioituu vielä kolmannen kerran 1923. Onerva on silminnäkijänä, kun Leino julkistaa avioaikeensa. Onerva kuvaa tapahtumaa näin:

Silloin ei tosiaan tiennyt, mitä olisi pitänyt surra enemmän, ikuiseen lepoon saatettua vainajaa vai vielä elämän levottomuudessa kamppailevaa sulhasmiestä. Leino oli kokoon käpristynyt, ulkoasultaan huolimaton [...], kasvot näivettyneet ja sairaat (Nieminen 1982, 197).

Leino nimittäin julkisti Juhani Ahon hautajaissaattueelle avioaikeensa Hanna Laitisen¹ kanssa. Liittoa kesti vain hetken, jonka jälkeen Onervan rooli palvelijana ja huoltajana vain korostui. Hän oli milloin raha-asioiden järjestäjä, milloin taas vaatehuoltaja.

Tilanteesta Onerva kirjoitti ystävälleen Elina Sjöstedtille 15.11.1923:

Leino makaa taas Mehiläisessä siis kuten jo niin monta talvea jossakin sairaalassa. Hän voi kuitenkin verrattain hyvin, tuo minun ”jättipalleroiseni,” josta minulla on varmasti yhtä paljon vaivaa kuin monella äidillä tusinasta lapsia (ibid. 198).

Leino oli impulsiivinen fantasia-ihminen. Hänen rakkaudenjanoista, hetkessä elävää persoonaansa kuvaa runo, jota voisi nimittää Leinon omakuvaksi. Hän kirjoitti sen kaksi vuotta ennen kuolemaansa:

Heinäkuun lapsi

En ilman ma lempeä voi,
Mun äitini oli niin hellä.
Minä halajan lempeä, lämpöä, oi,
Ja lemmessä lämmitellä.
[...]
Olen lapsi ma heleän heinäkuun,
Minä kaipaen kaunista säätä.
En kestä ma ivaa ilkkuvan suun,

En karsahan katsehen jäätä.
Minä rakastan laulua laakson puun,
En tunturin tuulispäätä.
(Leino: *Shemeikan murhe*, 1924)

---

¹ Nuori Hanna Laitinen, jonka kanssa Leino ”päihtyneenä ja hetkellisestä mielijohhteesta solmi kolmannen avioliittonsa 1921, pyrkiäkseen saman tien tästä eroon” (Mäkelä 2004, 12). Tosiasiallisesti liitto kesti vain muutaman päivän (ibid. 417). Hanna Laitinen kuoli hermoparantolassa; virallisesti yhä Hanna Leinona, koska avioeroa ei Leino yrityksistään huolimatta saanut toimeksi (ibid. 500).

Leinolle rakkauden huuma oli luovuuden edellytys. Hän eli todeksi Shemeikan rooliaan Kajaanissa 22.8.1915 päivätyssä kirjeessä:

Rakas Onerva. Vasta kun kadotin Sinut – enkä vielä silloinkaan, vaan vasta vähitellen totuttuani tuohon ajatukseen – olen voinut näin henkisesti erakoitua [...]. Kaikki on unta ja me olemme tehdyt samoista aines-osista kuin meidän unelmamme [...]. Aioin oikeastaan sanoa Sinulle, kuinka hirveästi minä Sinua rakastan, mutta olen tainnut unohtaa sen kerrassaan (Leino 1960, 136–137).

Onervalle Leinon rakkaus oli niin ikään tärkeää, mutta itsenäisen aseman hankkiminen ja opiskelu oli ollut hänen haaveenaan alusta lähtien, ja tästä hän myös halusi pitää kiinni. Leino ei ymmärtänyt Onervan opiskeluintoa ja ilmaisi sen toistuvasti. Suosittu ivailunaihe olivat Onervan yliopisto-opiskelu ja väitöskirjan tekeminen, jota varten Onerva matkusti eri puolilla Eurooppaa keräten taidehistoriallista tutkimusaineistoa.

Väinö [Väinö Streng, Onervan puoliso 1905–1908] kertoi, että sinä aijot toden teolla tohtoriksi. Minä tulin oikein surulliseksi, sillä se merkitsi minulle, että Onerva ei tahdo olla minun kanssani (ibid. 39–40).

Onervan opiskeluintoa Leino ei voinut ymmärtää ja hän ivaa sitä kirjeissään, heittäytyen välillä runolliseksi, toisinaan taas sivaltaen. Hän vaatii huomiota kuin lapsi, milloin valittelemalla huonoa pukuvarastoaan tai alituista rahapulaansa panttaus- ja vekselimurheineen. Onervan rooli muuttuu yhä useammin ystävän ja kollegan roolista äidin rooliksi.

Puvustoni on alla kaiken arvostelun [...] Jos Onerva tahtoisii olla oikein kiltti ja lähettää tarkoissa numeroissa, mitä hän yleensä aikoo lähettää minulle ja milloin. Olisi helpompi sitten sen mukaan tehdä kevätbudjettini tahi panna suu säkkiä myöten. [...] (Ibid. 63.)

Kun Onerva sitten toimii pyynnön mukaan Leino vastaa ivallisesti: ”Olen ollut oikein liikutettu niistä ja voin ilmoittaa, että Olli Onervan & Hilja Minervan krediitti on kasvanut luonani sanomattomasti” (ibid. 63).

Leinon kirjeet hämmentävät. Leinon tarrautuminen ja avuttomuus herättävät monenlaisia kysymyksiä. Miksi niin älykäs nainen kuin Onerva salli Leinon käyttää itseään hyväksi niin henkisesti kuin taloudellisesti? Leino ei kerta kaikkiaan tullut toimeen ilman Onervaa. Hän ei voinut elää ilman Onervaa, mutta kyllä Onervakin halusi Leinoa hoivata. Leino oli se, jolle hän saattoi osoittaa helliä tunteita, kun omaa lasta ei ollut. Heistä tuli haavetovereita, joiden sielut olivat yhtä, ja se side varmaankin piti heitä yhdessä loppuun saakka.

Vuosina 1920–1923 Onervan ja Leinon välillä oli hiljaista – ainakaan kirjeitä ei ole säilynyt. Onerva oli Madetojan kanssa Helsingissä, Pariisissa ja kesiä Vitajärvellä. Lähes kolmen vuoden tauko saattaa kertoa myös Leinon kulkurinelämästä ja alennustilasta. Hän laiminlöi itseään, vietti epäsäännöllistä elämää ja joi. Leino asui lyhyitä aikoja eri puolilla Suomea; Kajaanissa, Paltanmäellä ja Keravalla. Hänen vaeltavaa elämäänsä Onerva kuvaa Leino-elämäkerrassaan:

Leino pakkaa taas kapsäkkinsä, ottaa mukaansa paperinsa, mutta jättää tuuliajolle kaiken muun, muun muassa suuren, vanhan ja ennen hänelle niin rakkaan kirjastonsa, joka tähän asti on uskollisesti seurannut häntä kaikissa vaiheissa [...]. Hän katkaisee viimeisen kerran ankkurinsa, polttaa siltansa ja purjehtii tuntemattomaan tulevaisuuteen levitetyin purjein. Hänen ainoa omaisuutensa on jokin matkalaukun pahainen tai kirjalaatikko tai faneriaski, jotka hän unohtaa tilapäisiin oleskelupaikkoihinsa ja joita auliit ystävät saavat kokoilla hänen jäljiltään ja lähetellä tuon Maailman-Matin perään milloin minnekin (Mäkelä 2004, 417).

Leinon viimeisissä yhteydenotoissa näkyi sairaus, köyhyys ja voimien loppuminen. Silti hän muistaa Onervaa 5.9.1924:

Loittonen Sinusta, lähenen Sinua. Pelkään, että sielumme – ja ruumiimme – ovat vaihtuneet jo syntymässä [...]. Mutta minä en saa koskaan sanotuksi, mitä kuitenkin koko ajan tahdon sanoa Sinulle: M. R. S. Suomeksi: Minä rakastan Sinua. – Syd. terv. E. L-O Puutteen Matti (ibid. 160–161).

Viimeiset kuukaudet Leino asui Tuusulassa, maanviljelijä Steinin talon pienessä ullakkokamarissa ja haaveili omasta runoilijan mökistään, jonka perustukset hän ehti nähdä. Hänen viimeinen viestinsä Onervalle on päivätty Nuppulinnassa 2.11.1925:

R.Y. – Aika on täyttynyt. Myrskykello on soinut. Lyö hätärumpua. Vanha ystäväsi Eino Leino (ibid. 165).

Leino kuoli sunnuntaina, tammikuun kymmenentenä päivänä 1926, aamuyöllä kello 03.10. Onerva alkoi kustantajan pyynnöstä kirjoittaa Leino-elämäkerta. Hän arveli saavansa työn valmiiksi vuoden sisällä, mutta se vei häneltä kuusi vuotta (1926–1932). Onerva haastatteli lukuisia Leinoa tunteneita henkilöitä, matkusti ja keräsi materiaalia; lehtileikkeitä ja valokuvia, ja kirjasi kaiken tieteentekijän tarkkuudella. Syntyi laaja kaksiosainen elämäkerta *Eino Leino – Runoilija ja ihminen* (1932). Lopputulosta voidaan pitää eräänlaisena rakkauden muistomerkkinä, jossa Onerva on etäännyttänyt itsensä miltei näkymättömäksi ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Yhä tänä päivänä teos on perusteellisin ja luotettavin Leino-elämäkerta. On helppo yhtyä Anna Kortelaisen väitteeseen, että Onerva teki kaksi väitöskirjaa, joista toinen on Leino-elämäkerta. (Kortelainen 2006, 279.)

Tähtitarhoja

Onervan ja Leinon runoista välittyy heidän ainutlaatuinen suhteensa vielä vivahteikkaammin ja herkemmin kuin kirjeistä. Runos Anastossa vilahtelee tuon tuostakin sana *tähtitarha*. He elivät unelmissa, unimaailmoissa ja tähtitarhoissa.

Ympäristö kohteli kumpaakin torjuen. Traagista Leinon kohdalla oli se, että vasta hänen viimeinen proosateoksensa *Elämäni kuvakirja* 1925 sai varauksettoman myönteisen

vastaanoton, ja sen myötä Leinon taloudellinen tilannekin koheni. Tunnustus tuli kuitenkin liian myöhään. Leino aavisti, että ”näin äkillinen ja voimakas myötätuuli ei voi olla hyvän edellä” (Onerva 1932, 343). Yhteisesti jaettu vierauden kokeminen ja orpous liitti heitä toisiinsa. Onerva kirjoittaa riipaisevan, viimeisen kirjeensä Leinolle Pariisista 16.4.1925:

Rakas ystävä, muistelen sinua ja ikävöin kuulla ääntäsi, sinun sielusi ääntä. Kirjoita jotakin vaikka kuinka vähän! [...] Suurin ilo, mikä minulle Parisissa on tapahtunut, on sinun kirjeesi. Niin, se on korkeinta riemua ja korkeinta tuskaa, sillä en ikinä pääse siitä sydänpoltteesta irti [...]. Minussa on jotakin sinusta ja sinussa minusta ja niin me elämme kuin irti reväistyt Siamin kaksoset, kummallista, salaperäistä yhteiselämää, joka kuuluu oikeastaan ”tuonpuoleiseen” (Nieminen 1982, 199–200).

Huolimatta vahvasta sidoksesta kumpikin runoilija säilytti oman persoonallisen äänensä, kielensä, sanastonsa sekä runojensa aiheet. Leino lauloi luonnosta, Onerva ihmisestä, karkean yksinkertaistetusti ilmaistuna. Onervan ja Leinon kuvitteellinen runodialogi seuraavilla sivuilla antaa aavistusta heidän välisen suhteensa ainutlaatuisuudesta. Alla oleva runo kuvaa Onervan suurta rakkautta. Hän käyttää ”nietzscheläistä” sanastoa ja korottaa rakastettunsa miltei yli-ihmisen asemaan. Runo on myös vapauden ja ihmisyyden ylistyslaulu:

Ja varjosta valtias vastaan käy
kuin sankari vanhan Hellaan,
ei käske hän, ei kumarra,
vaan sitoo suuruudellaan.

Minä orjien haluja halveksin,
en käskijää minä siedä,
mut joka minut vapaana valloittaa,
sen annan ma kaikkeni viedä.

(L. Onerva: *Runoja*, 1908)

Onervan Leinolle osoittamia rakkausrunoja on eniten Onervan ensimmäisissä runokokoelmissa, kuten *Sekasointuja* (1904), *Runoja* (1908), *Särjetyt jumalat* (1910) ja *Iltakellot* (1912). Juuri näistä kokoelmista monet säveltäjät ovat valinneet runonsa.

Merituuli

Ah, merituuli,
haltia lakkapään laineen,
aavojen lintu,
vapaa vallasta aineen,
milloin tulet
ja päästät mun rintani paineen?

Ah, merituuli,
milloin särjet sa jäät,
vapautat valkeat
unteni uhmapäät?
Ah, merituuli,
silloin on sieluni häät!
(L. Onerva: *Runoja*, 1908)

Auringon ruusu

...
Auringon ruusun, päiväsen lapsen,
rakehet ruoskia tohti.
Väristen seisoo kultainen kukka
huutaen taivasta kohti:
Kaikilla ei ole hartiat huolen,
annatko onnen, taikka ma kuolen,
paista, elämän punainen päivä!
(L. Onerva: *Runoja*, 1908)

Geisha

Muut' ihanaista ei taivahan alla
kuin sinä vaan!
Muut' olevaista ei onnea luoneet
uumenet maan
kuin sinut vaan!

Kaunis on kantaa hukkuvaa hetkeä
rinnassaan!
Ei ole aamua, ei ole iltaa,
rakkaus vaan,
rakkaus vaan!

(L. Onerva: *Särjetyt jumalat*, 1910)

Leinon ”vastaus” Onervalle piirtyy ristiriitaisena, mutta riipaisevan kirkkaana seuraavan runon säkeissä:

Loukatut

Orjat, kytketyt yhteen;
loukatut sydämeen saakka
ranteissa rautaiset kahleet
harteilla hallava taakka!

Emme me yhtyä voi,
emme myös erota saata,
lempiä emme, mut emme
myöskään lemmestä laata.

Tehnyt olen väärin ma sulle,
siitä mun sydämeni murtui,
tehnyt olet väärin sa mulle
siitä mun tunteeni turtui.

Sultakin kuollut on herkin.
Tiedän, se on oma syyni.
Menneet on onnemme keväät,
eess' ikitalvi on tyyni.

Mutta kun nään sinut jälleen,
silloin mun silmäni vettyy,
taas käsi hyljätty kohoo,
taas sydän pettynyt pettyy.

[...] muuta ei meillä kuin muistot,
murhe ja toistemme kaipuu.

Orjat kytketyt yhteen,
loukatut sydämeen saakka,
ranteissa rakkauden kahleet,
harteilla töittemme taakka.
(Eino Leino: *Tähtitarha*, 1912)

Onervan epätoivoiset vastausrunot ”Hyvästi” ja ”Melankolinen serenadi” ovat samalta vuodelta:

Hyvästi

Jo luovutko luotani, ainoa armas,
onko jo kuoleman ilta?
Oi, viivy, onneni viimeinen muisto,
päiviltä kaukaisilta!

Jää katseesi tyhjään tuijottamaan,
huulesi vastuuta vaille...
Ah, hyvästi siis, sinä kultainen nuoruus!

Aurinko painuu maille.
(L. Onerva: *Iltakellot*, 1912)

Sérénade mélancolique

[...]

Olin orja, kahlittu toisten tapaan.
Sua kiitän, että sain hengen vapaan.

Olin vanki, kytketty kymmenin köösin.
Sua kiitän, että ma itseni löysin.

Ma itseni löysin, kun löysin sinut.
Ah, sillä sa ijäksi vangitsit minut.

Ma ihmistä etsin, siks ihmiset hylin.
Sa ainut olit etsimäni ihminen ylin.

[...] Ma uskon: ma kestän aution yöni,
kun armaani siunaa mun elämäntyöni.

Maat välillä on, ne ei erota meitä;
henkemme kulkevat toisia teitä.

Turhaan vuodet luntansa sataa,
me yhdymme tähtien linnunrataa.

Minä menen sinne, sinä jäät tänne,
mut jousessa meillä on yhteinen jänne.

Ja yhdessä laulumme taivaalle helää,
ne yhdessä kuolee ja yhdessä elää.
(Onerva: *Iltakellot*, 1912)

Edelleen samana vuonna Leino kirjoitti runomuotoisen kirjeen Onervalle 6.8.1912, joka löytyy Leino runokokoelmasta *Tähtitarha* (1912).

L. Onervalle

Rakastettu, armastettu
iankaikkisesti!

Kuinka kuolis lempeni,
mi nyt jo kaikki kesti?

Saat sa olla armoton
ja saat sa olla paha.
Jälleen kun ma muistan Sun,
ma sulan niin kuin vaha.

Saat sa olla uskoton,
ja tehdä, mitä tahdot.
Sydämeni syvimpää
ei visko elon vahdot.

Siellä, siellä, syvimmällä
hiljaisuus on pyhä.
Siellä asut Sinä vain,
sa ainut, armas yhä.

Tule kerran aallon alle
tänne, missä olit,
ennen kuin Sa menit pois
ja toisen omaks tulit.

Tääll' on taikalinna tehty

Sulle surun puista,
ollehesta onnestain
ja uuden haaveiluista.

Tule! Etkö nää jo, kuinka
sydämeni riutuu,
koko maailma ympärillä
himmeäksi hiutuu?

Sammu sanat, säveleet
ja kaikki kaunis hajoo.
Tule! Tumma, armas lapsi!
Ylevinkin vajoo.

Mikä vaipuu, vaipukoon!
Mun rakkauteni kestää.
Suuri suru, suuri tieto
meiltä eron estää.
(Leino 1960, 111).

Heljä ja Jauri

Niin he kiertää toisiansa
niin kuin aamu-iltarusko
Yhä täällä he kulkee, vaikka ei näy he,
yhä toistaan ja rauhaansa etsien käy he.
Jos saavat he sen,
se hetki on heimomme valkeuden!
(L. Onerva: *Liesilaulut*, 1916)

Istuin ja itkin

Istuin ja itkin
vuoteeni laidalla,

muistelin jällehen Sua.

Miksi mun hylkäsit?

Miksi et sietänyt

sietämätöntä mua?

Istuin ja itkin

elämäni itkua

rinnassa rikos ja rauta.

Emmekö yhdy?

Emmekö tapaa?

Herra armias, auta!

(Leino: *Leirivalkeat* 1917)

Vielä haluaisin liittää Onervan ja Leinon runodialogin viimeiseksi erään Onervan runon, josta hän vielä vanhuuden päivinään totesi, että se kuvaa hänen elämänsä suurta rakkautta, joka kaikista ulkonaisista vaiheista riippumatta kesti kuolemaan saakka (Nieminen 1982, 200). Runo kertoo yksinäisyydestä ja kaipauksesta, ja se saattaa olla luonnos *Maan tomu-uurna*an (1925) sisältyvälle ”Ikävöinti” -runolle:

Ikävöinti

Kun sua ikävöin,

käy kylmä henkäys kuin kuolleen luista;

entistä onnea en enää muista,

en tuskan polttavaista hehkuakaan,

ja sentään vuokses valvehilla makaan,

kuin aaveen kanssa kamppaan päivin, öin.

On nimes piirto elämäni puussa.

Parhainta itseäni ma ikävöin,

sit' itseä, min löit ja itse löin

rammaksi herkimmässä kukkakuussa,

hedelmää, jonka ois se voinut kantaa,

jos ei ois kukkaa vieneet rankkasateet,
sit' onnea, min ois se voinut antaa,
jos ei ois onnettaret olleet kateet,
sit' itseä, mi ennen oli mulla,
sit' itseä, miks oisin voinut tulla.

Onerva joutui maksamaan suhteestaan Leinoon kalliin hinnan: Leinon varhainen kuolema ja maine jättivät sekä Onervan tuotannon että persoonan Leinon varjoon. Leino itse piti Onervaa suuressa arvossa sekä runoilijana että ihmisenä. Tätä kuvaa Leinon seuraava runo, joka ilmestyi teoksessa *Syreenien kukkiessa* 1920. Saman vuoden kesäkuussa Leino lähetti uutuusteoksensa Onervalle omistuskirjoituksella:

Ikuiselle ystävälleen,
heleälle hengelle
ja harvinaiselle haaveilijattarelle
L. Onervalle
hänen suurta ja suloista runouttaan
kunnioittava ja ihaileva
Tekijä (Leino 1960, 169).

Leinon *Tähtitarha*-kokoelmassa on runo ”Kunnia hälle”. Se on Leinon vilpitön rakkaudentunnustus Onervalle:

Kunnia hälle!
Kysytään kerran,
kuinka en sortunut silloin,
kun olin kurja,
pelkäsin itseäni illoin,
kun koko maailma
vastassa seisoj kuin muuri
ja minulla oli
vain oma taakkani suuri.

Vastaa ma silloin:
ei ollut ansio oma,
    sortunut oisin,
nyt ollut raunio soma,
    mutta mua auttoivat
maailman valkeimmat kädet,
    kirkkaimmat silmät,
vienoimmat kyynelvedet.

Hän teki kaikki,
minä en mahtanut mitään,
    hän näki kaikki,
häntä mun siunata pitää,
    kaikki hän kesti,
kaikki hän kärsi ja kantoi
    esiin, rakasti,
rohkaisi, anteeksi antoi.

Kunnia hälle,
henkeni morsiamelle!
    Kukkia hälle,
kukkien kuningattarelle!
    Helmiä hälle,
helmelle ihmisuus-uskon!
    Huntuja hälle,
hunnulle huomisen ruskon!
(Leino: *Tähtitarha*, 1912)

Leinon kuoleman jälkeen Onerva siis alkoi kirjoittaa Leino-elämäkertaa. Teoksessaan Onerva dokumentoi tarkasti Leinon elämävaiheet, joissa hän itse oli ollut keskeisesti mukana kaiken aikaa. Tämä seikka ei kuitenkaan ilmene millään tavoin teoksessa. Onerva sivuuttaa itsensä ilmaisemalla vaikutuksensa huomaamattomin lausahduksin

”tekijänä”, mutta useimmiten hän loistaa poissaolollaan, tavalla, joka asiaa tuntemattomalta jää ehkä kokonaan huomaamatta. Tällaisen ”etäännytystaktiikan” on täytynyt olla henkisesti uuvuttavaa, mutta välttämätöntä, kun otetaan huomioon Onervan silloinen tilanne Madetojan puolisona, ja ajan sovinnainen ilmapiiri. Ennen kaikkea Leino-biografia on osoitus myös siitä, että Onerva oli varteenotettava tieteentekijä; asianmukainen, johdonmukainen ja kriittinen sekä suhteessa tutkimuskohteeseensa että itseensä. Työn laajuudesta ja perusteellisuudesta saa jonkinlaisen käsityksen, kun tutustuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston lähdeaineistoon eli Onervan keräämiin Leino-dokumentteihin.

Säveltäjärakkautta

Onerva ja Leevi Madetoja (1887–1947) tapasivat ensi kertaa 27.4.1910 Eino Leinon *Alkibiades*-näytelmän ensi-illassa Suomen Kansallisteatterissa. Nuori, tuntematon säveltäjänalku Leevi Madetoja oli säveltänyt näytelmän musiikin. Onerva tuli ensi-iltaan isänsä hautajaisista Seinäjoelta, ja Leino esitteli ystävänsä Onervan Madetojalle. Onerva kertoo *Inari*-romaanissaan tästä tapahtumasta mielenkiintoisen version: Inari [=Onerva] häilyy kahden miehen välillä taiteilija Porkan [=Leino] ja pianisti Alvian [=Madetoja]. Inari saapuu äitinsä hautajaisista. Porkkaa on viihdyttämässä teatterissa toinen nainen, josta Inari sydämistyy. Hän vetäytyy yksinäisyyteen, komeroon, jonne Alvia tulee häntä lohduttamaan. Surun ja petetyksi tulemisen raivo saavat Inarin suunniltaan. Vilpittömän nuorukaisen myötätunto laukaisee padot – Inari purskahtaa itkuun ja purkaa sydäntään Alvialle. Onervan mukaan *Inari*-romaanin kuvaus on omaelämäkerrallinen.

Pian ensitapaamisen jälkeen Madetoja lähtee Pariisiin opiskelemaan, ja kirjeenvaihto Onervan kanssa alkaa kesällä 1910. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa on Onervan ja Madetojan kirjeenvaihto, joka ilmestyi ensi kertaa Anna Makkosen ja Marja-Leena Tuurnan toimittamana 2006, nimellä *Yön lauluja*. Yhteydenpito oli vilkasta varsinkin suhteen alkuaikoina ja ensimmäisen maailmansodan vuosina. Onervan vakituinen asuinpaikka oli Helsingissä, Madetojan Viipurissa, ja molemmat matkustelivat paljon. 1920- ja 1930-luvulla he kirjoittivat toisilleen ulkomaanmatkoilta ja kesänviettopaikoiltaan. 1940-luku mullisti taiteilijaparin elämän. Järkyttävimmät dokumentit heidän vaikeasta suhteestaan syntyivät Nikkilän mielisairaalassa, jossa Onervaa ”hoidettiin” vuosina 1942–1947 vankilanomaisissa olosuhteissa. Kirjeenvaihdosta saa kuvan taiteilijaparin elämästä, mutta se on myös monipuolinen ajankuva, joka välittää historiallisesti käänteentekevän aikakauden tapahtumia kahden merkittävän suomalaistaiteilijan silmin. Tässä yhteydessä en voi syvällisesti paneutua heidän suhteeseensa, vaan oman työni kannalta keskeisiin seikkoihin.¹

---

¹ Erkki Salmenhaara on kirjoittanut perusteellisen Madetoja-elämäkerran (1987), jossa myös Madetojan sävellystyö on tarkasti dokumentoitu.

Siis puoli vuotta ensitapaamisesta Madetoja lähtee opiskelemaan Pariisiin, josta rakastunut säveltäjä kirjoittaa Onervalle Hotel d' Islystä, 13.10.1910:

Olen kirjoittanut sinulle Hangosta, Kööpenhaminasta ja Kölnistä. Tänään menen Chantecler'ta¹ katsomaan. Ja huomenna Saloméa (Rich. Straussin oopperaa). Viimemainittua olen hyvin utelias kuulemaan.

Ystäväni, voisitko lähettää minulle muotokuvasi viime ajoilta; elä nyt vain hylkää tätä pyyntöäni. Sinun runokokoelmasi ”Sekasointuja” haluaisin myös kernaasti; en voi nykyään haluta säveltää kenenkään muun sanoihin kuin sinun. Milloin sinun uusi runovihkosi ilmestyy? ² (Makkonen & Tuurna 2006, 12.)

Musiikki kulkee punaisena lankana Onervan ja Madetojan kirjeenvaihdossa. Madetoja oli hyvin innostunut Onervan runoista. Hän sävelsi ensimmäiset Onerva-laulunsa jo 1910. Niin ikään Onervan monipuolinen musiikin harrastus sekä hänen säveltäjä- ja muusikkohaaveensa yhdistivät heitä. Mielipiteitä vaihdettiin konserteista, oopperoista, kantaesityksistä ja esittäjistä. Erilaiset sävellystyylit puhuttivat, samoin kuin kirjallisuus, kuvataide ja teatteri. Samanhenkisyys ja samankaltainen esteettinen maku näkyvät kirjeissä. Madetoja saa Pariisiin hurmioituneen runokirjeen Onervalta keväällä 1911:

Kevät tulee. Ilmassa on äärettömästi valoa, hanget sulavat jos aurinko paistaa pilvenkin takaa. Kohta kotoiset kottaraiset ympärilläsi laulevat.
Tervehdi Luxembourgin ruusuja minulta!

Taas kaukaa laulavat lauluun
eräkankahat kalvokkaat
ja hongat korvaani huokaavat
ja horsmat ja apailamaat...

---

¹ Edmond Rostand'in näytelmä *Chantecler* 1910.

² Runovihko tarkoittaa Onervan kolmatta runokokoelmaa *Särjetyt jumalat* 1910. Madetojan kirje on päivätty 13.10.1910.

Taas kaukaa siintävät silmiini
meren aavat aukeat nuo
ja rannan somer soittelee
ja laine kutsuu luo...
Onerva
(Ibid 40.)

Madetoja sai siis tämän ekstaattisen runon ensimmäisen version ensimmäisen säkeistön Pariisiin 16.3.1911. Runo ilmestyi kaksisäkeistöisenä Onervan *Iltakellot*-kokoelmassa 1912 ja Madetoja sävelsi sen 1914. Tämä runo on innoittanut myös Heino Kaskea, jonka oma lauluversio valmistui 1917.

Onerva ja Madetoja matkustivat paljon. Yhteydenpito oli usein kirjeenvaihdon varassa. Seuraava Onervan kirje Madetojalle 16.11.1911 kertoo tästä:

Milloin tulet Wienistä Berliiniin? Voisimmehan kenties tavata. Niinkuin yksinäiset kiertotähdet avaruudessa. Juuri se älyn, tunteen, havainnon, mielikuvituksen ja kauneuden kaihon ylijäämä, se yksinäisyys, jonka *luulee* voivansa jakaa, mutta jota ei voi jakaa, se on ainoa silta ihmisten välillä. Ja jos ei sitäkään ole, niin sitä parempi, silloin on mahdoton mahdollista, pienet ovat suuria, luodut luojia, ihmiset luojaan kaltaisia. (Ibid. 44.)

Toisin kuin Leino, Madetoja kannusti Onervaa tämän opiskelupyrkimyksissä; olihan hän itsekin koulutettu ja monipuolisesti sivistynyt. Se, että Madetoja oli Onervaa viisi vuotta nuorempi, vaikutti suhteessa myös niin, että Onerva, juuri eronneena, ei ollut yhtä innokas sitoutumaan kuin Madetoja. Madetojan omien sanojen mukaan Onerva oli hänen ensimmäinen rakkautensa äidin jälkeen. Taustalla vaikutti luonnollisesti Leinonkin ote, joka teki suhteesta kuluttavan. Kihlaus- ja kuulutus-uutiset, joista häitä ei seurannutkaan, kertovat epäröinnistä, ja tilanteen mutkikkoudesta. Onervan ja Madetojan ensimmäiset kuulutukset otettiin 1913, mutta vasta kolmansien kuulutusten jälkeen 1918, heidät vihittiin. He asuivat kuitenkin yhdessä jo useita vuosia ennen tätä

(Mäkelä 2003, 412). Tilanne oli tuolloin mitä paheksuttavin, salavuoteus kun oli rikoslain alainen asia.

Onervan ja Madetojan kirjeiden sävy on enimmäkseen hellän huolehtivainen. Niistä puuttuu rakastuneiden ihmisten intohimo, jota taas Leinon ja Onervan kirjeissä on. Kumpikin raportoi tuntemuksistaan ja sairauksistaan suorastaan liikuttavan tarkkasti ja saa osakseen varauksetonta ymmärtämystä ja rohkaisua. Varsinkin suhteen alkuaikoina he puhuttelevat toisiaan hienovaraisen kunnioittavasti, mutta jotenkin virallisen oloisesti.

Madetoja kirjoittaa Pariisista 21.10.1910 miltei heti sinne saavuttuaan:

Ihana on Seine kuutamossa, kun tornit usvaverhon takaa häämöittävät ja laineet hopeaisina välkkyvät. [...] Sinä olet ainoa avarassa maailmassa, jolle olen voinut avata sisäistä olemustani tarvitsematta pelätä tulla väärinymmärretyksi. Ei ole esprit'tä ilman coeur'ia¹; päinvastoin kyllä. [...] Olen usein kuvitellut matkaavamme päivänpaisteisia rinteitä ylös ilmaville ylängöille, värikkäisiin metsiin, missä rastaat ja satakielet laulavat. Mielikuvitus, sinä jumalan lahja, huojennat ihmislapsen huolia! (Ibid. 15.)

Ja Onerva vastaa Helsingistä 11.11.1910:

Istun tässä yön kynnyksellä yksinäisyydessäni ja minulla on niin ikävä. Minua ei mikään lohduta [...] Puhelen siis vähän kanssasi. Vaikka tällainen puhuminen on niin aavemaista ja peloittavaa ja minusta tuntuu niin kuin ei sitä pitäisi tehdä. Olen seurustellut näinä päivinä paljon hengessä kanssasi. Olet aivan kummitellut luonani. Mistähän se johtuu? Siksi minun täytyy ikään kuin vastata Sinulle jotakin, vaikka et ole mitään kirjoittanutkaan. Voi miten minä olen herkkä ja lapsellinen. Ethän suutu. Olet aina ollut hyvä minulle. Tai kenties olen uneksinut kaiken. Mistä minulla on Sinun kuvasi?

---

¹Suom. ”Ei ole henkeä ilman sydäntä.”

Se on niin ihmeellistä, ett' en sitä ymmärrä lainkaan. [...] Bon nuit! Ton amie lointaine. (Ibid. 20.)

Helsingissä 25.10.1914 päivätty kirje kertoo luomistyön ja arjen vaatimusten ristiriidasta, uupumuksesta ja halusta saada jotakin merkittävää aikaan:

Rakas, kulta Poju!

Onervalla on kovin ikävä Pojua. [...]. Il y a douce et joyeuse inquiétude en moi, une espèce d'aspiration confuse vers quelque chose confuse, au-delà, vers une beauté immatérielle, sublime et fine. Il y a en moi comme une nouvelle vie, une musique intérieure, sans parole, sans réalité. Je suis très contente du développement de ma personne et très mécontente de tout le reste car je me trouve sur le point de devenir une grande paresseuse. Eh bien, tu ne comprends rien à tout ça, "moi non plus"! [...]

Au revoir mon très cher ami. Tout à toi Onerva ¹. (Ibid. 151.)

Madetoja kirjoittaa 5.11.1914 päivätyssä kirjeessä:

Luulin tänään kirjeen saavani, mutta petyin siinä luulossa. Taisitpa jo kyllästyä minuun Helsinki-käynnistäni, koska et anna kuulua itsestäsi. Eihän minulla mitään erikoisempaa kerrottavaa ole. [...] ”Hyvän yön” [Onervan runo kokoelmasta *Särjetyt jumalat*, 1910], olen myöskin suurimmaksi osaksi säveltänyt, aijoin siitä mieskuorolaulua, mutta nyt tuntuu minusta siltä, että alkuperäinen suunnitelmani – soololaulu – on parempi.

---

¹ Sisälläni vallitsee vieno, iloinen levottomuus, tietynlainen sekava kaiho kohti jotain epäselvää ja samalla kohti aineetonta, subliimia ja hienovireistä kauneutta. Minulle on koittanut uudenlainen elämä, jota hallitsee sisäinen musiikki ilman sanoja ja realiteetteja. Olen kovin tyytyväinen persoonassani tapahtuneeseen kehitykseen ja hyvin tyytymätön kaikkeen muuhun, sillä minusta on tulossa laiskuri. No niin, sinä et ymmärrä mitään kaikesta tästä, ”enkä minäkään”. [...] Näkemiin, hyvin rakas ystäväni. Sinun Onerva.

Olen taas saanut ihailunpuuskan – sinuun nimittäin –, luen paljon runojasi ja saanpa vielä usein oikeita Herran suomia hämyhetkiä osakseni, noita mielikuvituksen ilmatatkoja, joilla tämä maallinen maja ei paina. [...] Kyllä luulen, että sopii sinun rakentaa majasi saman katon alle kuin minäkin. Mitäs siitä, jos täytyykin visiittejä tehdä, onhan pääasia, että olet täällä lähempänä. [...] Ja kirjoita nyt useammin, muuten hautoo pääni kaikenmoisia historioita. [...]

Hyvää yötä, Onerva kulta. Sinua ihaileva ja rakastava oma Pojusi.
(Makkonen & Tuurna 206, 155.)

Onervaa huolettivat monet asiat: oma terveys oli häilyvä ja jatkuva rahapula pakotti työskentelemään yli voimien. Tästä kertoo Onervan kirje 16.11.1914:

Minulla on niin paljon puuhaa ja uni niin huonoa, että virkistyksekseni olen saanut syödä eetteri-valeriana-tippoja, jota lääkettä muuten suuresti suosittelen sinullekin, jos olet rauhaton, rasittunut ja väsynyt. 3–40 tippaa virkistää erinomaisesti. Sitä saa apteekista ilman lääkärin apua.

Siinä ensi sunnuntain tienoissa koetan päästä tulemaan. Saanko rahaa sen saan tietää vielä tänään. Se riippuu Candidesta, joka on kestänyt kolmisen viikkoa korkeiden herrojen tykönä. Joka tapauksessa luulen selviytyväni ilman sinun apuasi. Aina sitä rahaa menee, pyykkiin, paikkauksiin ja pikku ostoksiin. Eikä muutenkaan voi olla niin turhan tarkka. Tänäänkin kun klo 2 asti olin hypännyt ilman ruokaa eilisestä päivällisestä asti, menin Gradiniin aamiaistamaan, kun koko viime yön olin kirjoittanut että silmiä kirvelti ja tänään taas aamusta aikaisesta. Sydämelliset terveiset. Kirjoita useammin Onervallesi. (Ibid. 168.)

Työasiat pitivät Onervaa ja Madetojaa pitkään erillään ja estivät yhteisen kodin perustamisen. Madetoja oli saanut kapellimestarin vakanssin Viipurista 1914 ja

Onervalla oli kädet täynnä työtä. Tainen *Taiteen filosofian* käännös¹ valmistui ja uusi runokokoelma *Liesilauluja* 1916 oli jo työn alla. Erillään oloon oli myös toinen syy, Onervan ja Leinoon uusi yhteinen ponnistus, viikkolehti *Sunnuntai*², joka piti Onervan tiukasti Helsingissä. Onerva kirjoittaa Madetojalle Viipuriin 18.11.1915:

Täällä puuhataan uutta ihmisyyden lehteä, jonka päätoimittajaksi tulee Leino ja avustajiksi ihmisiä joka piiristä yksinpä Pekka Ervast teosofeineen, Zachris Castrén filosofeineen, nuoret ja vanhat ja kaikenkarvaiset. [...] Luen nykyään *Infernoa*, *De Profundista*³, raamattua, kaikkia kärsimyksen mystikoita, ja olen löytänyt niistä enemmän kuin ennen, tietysti siksi että oma kärsimykseni on syventynyt. (Ibid. 223.)

Madetoja oli tuskallisen tietoinen Onervan ja Leinoon suhteesta sekä usein ahdistunut asiasta, mikä ilmenee jo hänen Pariisista 3.1.1911 lähettämässään kirjeessä:

Kirjoitin viime yönä sinulle kirjeen, mutta nyt kirkkaana aamuhetkenä arvaan, että se ei lankeaisi otolliseen maahan, en siis lähetä sitä. Sain näet äsken Leinoon ja sinun kortin. Hyvästi nyt siis vain. Toivotan hyvää uutta vuotta, hyvää vointia ja mielialaa. Jos viitsisit, voisit parilla sanalla ilmoittaa, oletko saanut ne kaksi kirjettä ja kortin, jotka olen joulukuussa sinulle lähettänyt. Leevi Madetoja. (Ibid. 30.)

Onerva vastaa 10.1.1911. Kirjeen sävy on ärtyisä:

Sinun kirjeesi vaikutti minuun surullisesti niin kuin minun korttini ovat mahtaneet vaikuttaa sinuun kiusallisesti. Sellaista se on. Se on sitä fantasian ylijäämää, jota koko ajan olen pelännyt, joka näin ollen saa lentää

---

¹ Onervan suomennos Hyppolyte Tainen *L'art du Philosophie*-teoksesta valmistui 1915. Teos on 600-sivuinen. Käännöstyön edellytys oli suomenkielisen taidehistoriasanaston luominen. Teos on alun perin Tainen luennoille valmistama taidefilosofian esitelmäsarja.

² *Sunnuntai*, kirjallinen viikkolehti ilmestyi 1915–1918. Lehden kustantajana toimi Vihtori Kosonen, päätoimittajana Eino Leino ja toimitussihteerinä L. Onerva. Leino pakinoi lehdessä nimimerkillä Kanttori Sepeteus. (*Suomalaisia kirjailijoita* 2004. Helsinki: Otava.)

³ August Strindbergin *Inferno* (1897) ja Oscar Wilden *De Profundis* (1905).

rajattomalla vapaudella avaruudessa kahden kaukaisen sielun välillä, jolla ei ole mitään realistista mittapuuta, ei muuta tukikohtaa kuin se hetkellisiä mielialoja ja arvioimattomia sanoja sisältävät liput, jotka silloin tällöin tulevat antamaan mielikuvitukselle uutta ärsytystä, sekä silloin kun ne tulevat, että silloin kun ne jäävät pois. Sillä ihmisten laadun ja ihmisten suhteen määrää ei *mitä* he sanovat vaan *miten* he sanovat jotakin. [...] En tiedä, mitä olet mielessäsi punonut. Enkä tiedä millä olen sinua loukannut. Mutta nehen ovat asioita, jotka kuuluvat sinulle, ajatuksiinsa nähden on jokaisella täysi vapaus. (Ibid. 31.)

Leinosta tuli Madetojalle elinikäinen trauma. Hän jatkaa samasta aiheesta Pariisista kirjoittamassaan kirjeessä 14.1.1911:

[...] En koskaan elämässäni ole tuntenut itseäni niin epäsointuisaksi kuin välistä täällä. En halua saattaa mielipahaa kellekään ihmiselle, vähimmin sinulle, johon olen kiintynyt enemmän kuin keneenkään täällä maan päällä. Sen tähden olen onnellinen, jos aina voit pitää minua ystävänäsi. [...] Sillä on minunkin elämässäni ennättänyt olla monenlaista sekä sisäistä että ulkonaista. Se on onni, että on työ joka on korkeinta kaikesta, uskonto, on onni ettei maailma paina ijankaikkisesti, vaan häipyä joskus mielikuvituksen siipien alta, tai ei oikeastaan häivy, mutta tulee kauniimmaksi katsella. On onni elää tätä raskasta elämää, on onni olla onneton ja kärsiä. Ja mikä on ihanampaa tuntea kuin tuska kauniissa valaistuksessa. [...] Olen tätä kirjoittaessani niin hermostunut että minun on vaikea pysyä istualla. [...] Elä nyt unohda minua Onerva, Kirjoita minulle, se ilahduttaa mieltäni suuresti. Ystäväsi aina Leevi M. (Ibid. 35.)

Madetoja ei koskaan toipunut Leino-traumasta, mutta ei Madetojaltakaan lohduttajia puuttunut. Eräs tällainen oli nuori musiikinopiskelija, sittemmin laulajatar Taru Pellinen. SKS: n arkiston kirjeenvaihto kertoo kosintaan päättyneestä rakastumisesta. Madetoja kirjoittaa 4.8.1927 Taru Pelliselle:

Koko tämän kesän olen urhoollisesti koettanut taistella rakkauttani vastaan. Se näkyy olevan toivotonta. En saa Sinua mielestäni. Yhtä mittaa olen nämä päivät nähnyt Sinut seisovana eteisessäsi surullisin silmin. Olen soutanut ja huovannut, niin kuin hyvin olet nähnyt. Olen tehnyt päätöksiä suuntaan ja toiseen. Yleensä olen koettanut parhaani tehdä, ettei mitään sellaista tapahtuisi, joka ei olisi elämän-vakavaa.

Nyt olen, armas Taruni, tullut siihen pisteeseen, josta ei ole kuin yksi pääsy: en voi elää ilman Sinua. Sinä olet mukana jokaisessa sieluni ja ruumiini atoomissa. Sinä ymmärrät mitä tarkoitan. Asian ratkaisu riippuu nyt *yksinomaan Sinusta*. Ensi viikon alussa tulen Sinua tapaamaan Inkooseen ja kuulemaan vastaustasi. Ellet voi tai tahdo minua tavata, niin ilmoita siitä kirjeellä. [...]

Oma Taruni, elämäni aurinko, tule kanssani elämän taipaleelle! Olen kokonaan Sinun. Jörö-Poika. (Ibid. 366.)

Sitten tapahtuu jotakin, joka saa Madetojan peräytymään. Jo seuraavana päivänä Madetoja vetää sanojaan takaisin:

Rakas Taru-ystäväni. Tuntien minun viimeaikaisen sieluntilani Sinä varmaan heti arvaat, mistä taas on kysymys, ja että minä taas ”huopaan”. Mutta eilen tapahtui jotain (lähemmin en voi sitä selittää), joka sähköiskun tavoin järkytti koko olemukseni ja pakotti minut uudelleen arvioimaan koko elämäni. Minun täytyy vetäytyä kuoreeni, painaa alas kaikki se, mikä minussa on pyrkinyt esille, kammitsoida tunteeni Sinua kohtaan. *Muuten en saa mitään elämänmuotoa*. [...] Rukoilen Sinua: anna minulle anteeksi *kaikki*, millä olen tuottanut Sinulle murhetta. Olen pyrkinyt antamaan Sinulle jotain kaunista, mutta kenties on käynyt niin, että lopputulos on tullut näyttämään toisenlaiselta. Toivon kuitenkin, että ymmärrät minua. Joka tapauksessa toivon, että elämä tulisi Sinulle tarjoamaan runsain mitoin kaikkea hyvää, lempeyttä, viisautta, iloa ja onnea.

Omalle osalleni pyytäisin vain, että voisit muistella minua ilman katkeruutta ja sallisit minun pysyä ystävänäsi, jonka korkeimpana toivomuksena on elämäsi onni. Jos joskus minua muistat, niin ajattele tätä. Se on minun testamenttini Sinulle.

Uskollinen ystäväsi aina Leevi M.

Anna suloisten silmäisi loistaa iloisina. Sellaisina tahdon ne aina nähdä.
(Ibid. 366–369.)

Vaikeat ajat

Tämän kirjeen jälkeen L. Onervan ja Madetojan kirjeenvaihdossa seuraa lähes kolmen vuoden tauko 5.8.1927 – 2.7.1930. Pariskunta asuu yhdessä, joten tarvetta kirjeiden kirjoittamiselle ei ollut. Suuri elämänmuutos tapahtuu 1930-luvulla: He hankkivat huvilan Kauniaisista, Bodominjärven rannalta. Madetojalle muutto maalle merkitsi luopumista *Helsingin Sanomien* kriitikon tehtävistä ja siirtymistä Helsingin Yliopiston musiikinopettajan virkaan (1926). Madetojan *Pohjalaisia* saa kiitosta kotimaassa, sitä esitetään myös ulkomailla, muun muassa Kielissä 1926. Seuraavana vuonna Madetojan kolmas sinfonia saa Tukholman esityksen. *Juha*-oopperaa (1935) kiitetään, mutta se poistuu nopeasti ohjelmistosta. Balettipantomiimi *Okon Fuoko* (1928) saa tylyn vastaanoton, jonka Madetoja ottaa hyvin raskaasti. (Ibid. 323.)

Pian Leinon kuoleman jälkeen Onerva saa pyynnön Otavalta kirjoittaa Leino-elämäkerta. Onerva suostuu empien. Yhteiselo Leinon kanssa jatkuu siis edelleen. Tänä aikana Onervan muu tuotanto jää vähäisemmäksi: runokokoelmat *Liekki* 1927, *Yö ja päivä* 1933 sekä novellikokoelma *Häistä hautajaisiin* ilmestyvät 1934. Leino-elämäkerta osoittautuu oletettua raskaammaksi. Se tuo pintaan kauniit ja kipeät muistot. Se pidentää Onervan surutyötä ja aiheuttaa ristiriitaa Madetojan ja Onervan välillä.

Onervan ja Madetojan kirjeitä lukiessa saa sellaisen vaikutelman, että ne vuodet, jolloin Madetoja joutui taistelemaan Onervan rakkaudesta, olivat onnellisinta aikaa. Yhteiselämä ei ota onnistuakseen. Rakkaus on raastavaa ja arkipäiväistä. Kummallakin on liikaa työtä. On pakko, koska rahat ovat tiukalla. Työnarkomaniasta seuraa

unettomuus, jota lievittämään otetaan avuksi lääkkeet ja alkoholi. Tilanne pahenee nopeasti. Molemmat tarvitsevat yhä voimakkaampia stimulansseja, joiden seurauksena työkyky katoaa kummaltakin, ja riidoista tulee arkipäivää. Tässä tilanteessa Madetojan ystävälääkäri, Arvid Lydecken ottaa ohjat käsiinsä. Hän toimittaa Madetojan ”Huvitus”-nimiseen alkoholistiparantolaan hoitoon, mutta Onerva joutuu Nikkilän mielisairaalaan!

”Mielisairaalapotilas-Onerva”

Kävin keväällä 2006 Nikkilässä ja sain käsiini Suomen Lääketieteen Historian Seuran, *Hippokratien* 23. vuosikerran. Teoksesta ilmeni minulle aivan uusia asioita. Keväällä 1941 avioparin kriisi oli pahentunut siihen vaiheeseen, että hoitohenkilökunnan keskuudessa eli sitkeästi käsitys Madetojan halusta toimittaa vaimonsa ”hoitovankeuteen”. Tätä käsitystä tukevat myös hoitajien kertomukset Onervan ”henkisestä vireydestä” ja ”työkyvystä”.

Nikkilän ylihoitaja Signe Waenerbergin muistelmateoksessa *Sairaala oli maailmani* (1961) on lukuisia viittauksia Onervaan. Ylihoitaja kertoo tekevänsä kävelymatkoja sairaalan ympäristöön:

Sairaalan hautausmaa on kaunis puisto¹. Siellä on suuria puita, hiekotettuja käytäviä, nurmikoita sekä runsaasti kukkaistutuksia. Seurassani on potilas, jonka toipumista syvästä masennuksesta olen suurella mielenkiinnolla seurannut. Hän on kauan ollut vaipuneena mitä synkimpään välinpitämättömyyteen, mutta vähitellen tervehtymiseen taipuva fyysinen osapuoli hänen olemuksessaan näyttää pakottavan psyykkisen liikaherkkyyden nousemaan masennuksesta. Hänen elämänkulkunsa on aina kiehtonut mieltäni, jolloin kohtasin hänet usein

---

¹ Onervan äiti Serafiina Lehtinen on haudattuna nimettömänä Nikkilän mielisairaalan hautausmaahan, joka tällä hetkellä kasvaa koiranputkea ja on jo vuosikymmenet ollut täysin hoitamaton. Suunnitelmissa on Nikkilän rakennusten restauroinnin yhteydessä myös hautausmaan ”ennallistaminen” ja sinne haudattujen henkilöiden nimilaattojen pystytys. Vaikka hautausmaat yleensä Suomessa ovat hyvin hoidettuja puistoja, Nikkilän hautausmaan hoito kertoo karua kieltään mielisairaalapotilaan ihmisarvosta.

työmatkoillani (Helsingissä) kuuluisan taiteilijan seurassa.¹ Kun hän nyt näyttää aina odottavan tilaisuutta tavatakseni minua, jotta voisi lieventää taakkaansa kertomalla vaiheikkaasta elämästään, koetan järjestää hänelle näitä tilaisuuksia. Hän on usein vieraanani ja kertoo viihtyvänsä, vapautuvansa ja virkistyvänsä luonani. Usein teemme pieniä kävelymatkoja yhdessä ja niillä matkoilla saan nauttia hänen erityisesti luontoa ihailevista huomioistaan.

Onervan seurassa viihtyi myös mielisairaanhoitaja Maria Jaatinen (o.s. Piipponen), joka itsekin harrasti kirjoittamista. Vankeuden alkuvaiheessa Onerva torjui kaikki ystävydenosoitukset, sillä hän oli katkera. Vähitellen Onerva tuli ulos kuorestaan ja ystävyysty muutamien hoitajattarien kanssa, jotka kutsuivat häntä vieraakseen. Kirjoituksista saa sen käsityksen että hoitajat suorastaan kilpailivat Onervan suosiosta, ja että Onerva ”hoiti” ja viihdytti nuoria hoitajattaria kertomalla illanistujaisissa matkoistaan Euroopassa, osterien syömisestä ja Pariisin taiteilijakahviloiden tunnelmista. Nikkilässä ollessaan Onerva toimi monessa ”virassa”. Potilas sai olla milloin akvarellimaalauksen opettaja, tekstien ja runojen korjaaja, milloin taas sihteeri, lausuja, puheenpitäjä, laulaja tai pianisti. Ei voi välttyä ajatukselta että Onervaa käytettiin ilmaistyövoimana oikeasti sairaiden hoitamisessa. Monissa keskusteluissa käy ilmi, että henkilökunta suorastaan kilpaili kuuluisan kirjailijan seurasta, mistä kertovat myös seuraavat muistelmateoksen kohdat.

Kun mielisairaanhoitaja Maria Jaatinen rohkaistui näyttämään runojaan Onervalle, tämä katseli niitä hetken, ja sanoi sitten: ”No mitäs minä nyt näistä runoista sanoisin, onhan niissä itu, mutta kyllä tekniikkaa pitää parantaa. Ainakin nyt alkuun nuo pipitykset pois – onpi, loistaapi.” Maria jätti pipitykset pois ja rupesi lukemaan Onervan runoja ja potkaisipa onni häntä joskus niinkin, että hän pääsi Onervan matkakumppanina teatteriin Helsinkiin.

Edelleen kirjassa kerrotaan Helsingissä vietetystä Kirjailijaliiton juhlasta, johon Nikkilän sairaalan ylihoitajatar Waenerberg olisi halunnut lähteä Onervan saattajaksi,

---

¹ Kuuluisalla taitelijalla tarkoitetaan mitä ilmeisimmin Eino Leinoa, mutta se voi tarkoittaa myös Leevi Madetojaa.

mutta sairaalan hierarkiassa korkeammassa asemassa oleva hoitava lääkäri Elmi Harlahti veti luonnollisesti pitemmän korren. Sairaalan arkirutiinia rytmittivät myös erilaiset taiteilijavierailut, kuten esimerkiksi näyttelijä Elli Tompurin lausuntailta Nikkilän potilaille. Onervalle annettiin kunniatehtävä ojentaa kukat taiteilijalle. Runoillan liput oli hetkessä myyty loppuun ja Nikkilän 500-paikkainen juhlasali oli ääriään myöten täynnä. Ohjelmassa oli mm. Leinon ”Virta venhettä vie, mihin päättyvi tie”. Kesken kaiken ylihoitajatar Waenerberg lähetti Onervan viemään kukkia lavalle. Taiteilijat tapasivat vuosien jälkeen toisensa. Tompuri purskahti itkuun. Siinä he kaulailivat toisiaan yleisön pidätellessä henkeään. Elli Tompurilla oli vaikeuksia koota itsensä jatkaakseen esitystä. Muistelmateoksesta ei kuitenkaan ilmene, tiesikö Tompuri etukäteen Onervan olevan Nikkilän potilaiden joukossa.

Potilaanakin Onerva oli hyvin tietoinen arvostaan ja asemastaan, mutta myös olosuhteista, joihin hän tahtomattaan oli joutunut. Onervan ”vangitsemisen” syynä oli lääkärin mukaan ”skleroottiset aivoverisuonet, joiden paranemisesta ei ollut toivoa”.¹ Onervan elämä tuli tällä väärällä diagnoosilla luovutetuksi kahdelle lääkärille, jotka olivat Madetojan ystävälääkäri, psykiatri Jalmari Lydecken sekä Nikkilän osastolääkäri Elmi Harlahti. Harlahden tärkeimmäksi tehtäväksi näyttää muodostuneen Onervan kirjeiden sensurointi Madetojan ”työrauhan” ja ”kotrolloidun ryyppäämisen” suojelemiseksi.

Lydecken arvosti suuresti Madetojaa. Hän valvoi tarkoin Madetojan tekemiset, esimerkiksi estämällä tämän vierailut Onervan luona Nikkilässä. Kirjeenvaihdon luotettavana sensorina Nikkilässä toimi Elmi Harlahti. Avioparin tapaamiset hoidettiin Lydeckenin avustuksella Salus-sairaalassa. Taiteilijaparin itsenäisyys oli hyvin rajoitettua. Koska nainen tuohon aikaan oli miehen ”omaisuutta”, ja kun ”omaisuuden” haltija eli mies oli kykenemätön vastaamaan edes itsestään, Onervan vangin statuksesta tuli pysyvä. Lydecken sai Madetojan vakuuttumaan Onervan ” skleroosista” niin, ettei edes hän enää uskonut Onervan toipumiseen. Koska Onervalla ei ollut omaisia, hän jäi täysin yksin. Hänen tilanteensa oli toivoton.

---

¹ Skleroosi on sairaus, jossa kudokset ja elimet kovettuvat. Ateroskleroosi on valtimonkivetustauti.

Viimeisenä Nikkilä-kesänä 1947 Onerva asui osasto 11–2:lla, jossa hänellä oli oma huone, pitkän käytävän perällä. Iltaisin, kun osasto hiljeni, ilmestyi pieni naishahmo kanslian ovelle pyytämään kuumaa vettä runolappunen kädessä. Onerva ei tohtinut pyytää mitään antamatta vastalahjaa.

Neiti Vainiolle iltalaulu

Jo nukkuu lintu ja meren lahti,
Oi pieni, suloinen illan vahti,
Joll’ on niin silmä kaunis ja kirkas,
Lienee raskas valvoja-virkas!

Mut jospa ma sentään vaivata saisin,
Kas kuumaa vettä kernaasti joisin,
Sitä ma pyydän keittämähän
Iltani pitkään ikävähän!

Sitäpä kannun kokonaisen
Pyytäisin saada kiehuvaisen,
Oispa iltani rattoisampi
Ja päivänlaskuni lauhkeampi!

J.K. Ja mull’ on hirvuinen jano – en muuten toki ano.
(Tuovinen 2007, 16.)

Tuolloin yövuorossa ollut sijaishoitaja Eeva Vainio, myöhemmin mielisairaanhoidtaja rouva Blomgren, toimitti teetarjottimen Onervan huoneeseen ja sai aamulla kiitosrunon:

Oi pikku neiti, yöni tuttu,
Kun aamu on tullut,
niin juoksee juttu.
Kiitoksin kaikesta,
Mit’ olen saanut,

kun nukkunut en ole,
vaikk' olen maannut.
Kun aatokset hiljaa tarinoivat
Ja sydänkellotkin ääneti soivat,
Ei sielu valvomast' taida laata,
Ei nukkua voi, vaikk' yrittää maata.

-

Kun aamu ja päivä taas erottaa meitä,
Ma ylistelen hyvästelen teitä!
(Ibid. 17.)

Käsitykseni mukaan Nikkilä-ajasta tuli Onervalle kuitenkin suurempi taiteellinen kuin henkilökohtainen tappio. Hän koki tulleen ”elävältä haudatuksi” kuten seuraava runokin kertoo. (Onerva 1945, 77.)

Pohjalla

Se kiekui kukkoparka auringolle,
vaikk' oli hyljätty jo tunkiolle.
Niin minä väliin vanhan kukon tapaan
vain taivahalla näen reitin vapaan.
On sama, jos ma rakastan tai vihaan,
kun kuulunen jo kaatopaikalle ja takapihaan...
Ja sentään tiedän, mitä aurinko ja päivä on,
vaikk' itse olen pohjalla jo onkalon,
vaikk' yö mun saartaa
ja elon haaskakorvit kauneuden kaartaa.
Jo loppui laulelu:
ma olen elävältä haudattu.

(Onerva: *Pursi* 1945, korostus AE)

Onervan ja Madetojan kirjeenvaihto jatkui, mutta kovin yksipuolisena. Onerva ei saanut Madetojaan yhteyttä vaan joutui viettämään elämänsä täydellisessä eristyksessä. Hän

rukoili, aneli ja pyysi pois pääsyä, mutta mikään ei auttanut. Onerva joutui viettämään elämästään kuusi vuotta Nikkilän mielisairaalassa (1942–1947). Onerva ei ollut mielisairas. Siitä todisteena on hänen valtava Nikkilän aikainen tuotantonsa: runot, akvarellit ja piirrokset. Hän jatkoi kirjailijan työtään Nikkilän mielisairaalassa, omassa työhuoneessaan, jonne hän päivittäin meni kirjoittamaan ja piirtämään. Potilas kirjoitti edelleen myös vierailta kielillä; ranskaksi, ruotsiksi ja saksaksi.

Reetta Nieminen kirjoittaa kirjassaan *Elämän punainen päivä* (1982), että Onervan arkistossa on yli satatuhatta julkaisematonta runoa. Määrä kuulostaa järjettömältä, mutta nyt tiedetään, että se pitää paikkansa. Ensimmäinen arkistoon tutustunut henkilö on kirjailija Hannu Mäkelä, jonka ansiosta Onervan ”uusien” runojen on voinut jälleen lukea. Tämä työ on ollut Onervan rehabilitoinnin kannalta todella tärkeä ja kauaskantoinen kulttuuriteko. Vuonna 2002 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Onerva-arkiston auettua Mäkelä on käynyt läpi koko laajan runotuotannon; tutkinut, valinnut ja toimittanut kaksi uutta Onervan postuumi-runokokoelmaa *Siivet/Runoja vuosilta 1945–1952* (2004) ja *Pilvet ja aurinko/Runoja vuosilta 1953–1963* (2005). Hän on kirjoittanut myös muita arkistomateriaaliin pohjautuvia teoksia, kuten Onervan ja Leinin kaksoiselämäkerran *Moppe ja Nalle* (2003), sekä teokset *Uponnut pursi* (2003), *Ruhtinas unelmain mailla* (2005) ja *Onnen maa* (2007), jotka kaikki antavat uutta perspektiiviä Onervan taiteilijakuvaan ja runouteen.

Niin ikään Onervan kuvataiteilijanlahjoihin on voinut tutustua vasta arkiston auettua. Se, mitä Nikkilässä myös syntyi, oli nähtävissä Hannu Mäkelän ja Bernt Arellin kokoamassa näyttelyssä Helsingin Kaupungin Taidemuseoon 2004. Se kertoi kuvin Onervan tarinaa Nikkilä-vuosista. Näyttelyn vanavedessä ilmestyi vielä kuvateos *Valvottu yö/Runoilijan maalauksia pimeydestä valoon* Hannu Mäkelän ja Berndt Arellin toimittamina (2004). Kuva Onervasta on niin ikään täydentynyt Anna Kortelaisen ansiosta. Hän julkaisi laajan, Onervaa käsittelevän teoksen, *Naisen tie L. Onervan kapina* (2006). Näiden teosten myötä kuva Onervasta on tarkentunut ja täydentynyt. Arkisto on paljastanut Onervan myös säveltäjäksi. Käsitys Onervan ja Madetojan työkyvystä ja sairauksista on muuttunut täydellisesti Nikkilän arkiston

auettua, mutta totuudenmukaisen kuvan muodostuminen tulee viemään vielä vuosikymmeniä, koska potilassalaisuus suojaa lääkärin diagnooseja.

Madetoja ei koskaan toipunut alkoholismistaan. Se tuhosi hänen muistinsa sillä seurauksella, että hän ei enää kyennyt sävellystyöhön. Kuitenkin Madetojan kuolinvuonna 1947 syntyy kaksi uutta laulua, ”Vanha luostari” ja ”Ilta”, molemmat L. Onervan runoihin. Ne ovat mestariteoksia – Madetoja palaa vielä kerran Onervan runoihin, joita hän on säveltänyt enemmän kuin kukaan toinen säveltäjä. Ne ovat kuin Madetojan anteeksipyyntöjä Onervalle, joka yritettiin vaientaa täysissä ruumiin ja sielun voimissa, ja puolison hiljaisella suostumuksella. Hannu Mäkelä kirjoittaa kirjassaan *Onnen maa*, että Onerva parani Madetojan kuolemalla (Mäkelä 2007, 202). Onerva pääsi vapaaksi Nikkilästä heti puolisonsa kuoltua ja harjoitti runoilijan ammattia vielä lähes 20 vuotta!

Kuuntelin Annikki Yrjänäisen¹ kodissa 19.4.2007 hänen nauhoittamiaan Onervan haastatteluja. Kysyin Yrjänäiseltä, minkälainen kuva hänelle tuli Onervan ja Madetojan suhteesta? Yrjänäisen mielestä silmiinpistävää haastatteluissa oli se, että niissä Onerva ei sanallakaan mainitse Madetojan nimeä, ei edes kysyttäessä. Leinosta sen sijaan hän puhui lämpimästi ja monessakin yhteydessä. Avioliitosta Onerva toteaa haastattelussa lakonisesti: ”Ei rakkauden välttämättä tarvitse avioliitossa kuolla.” Oliko kuitenkin niin, että rakkaus Onervan ja Madetojan välillä oli kuollut jo kauan ennen Madetojan kuolemaa?

---

¹ Lausuntataiteilija Annikki Yrjänäinen toimi Sibelius-Akatemiassa lausunnonopettajana yli 30 vuotta, ja hän oli L. Onervan Seuran jäsen. Hän on toimittanut Onervan satiirirunoista runoteoksen *Geisha ja puoluepukarit* (2002). Teos on osaltaan ollut auttamassa Onervan runouden tunnetuksi tuleamista. Yrjänäinen teki Onerva-haastattelut vuosina 1964–1966. SKS/KIA.

Kuva 3. Onervan maisema-akvarelli: Näkymä Nikkilän mielisairaalan ikkunasta.

Äidinrakkautta

Kaikki kolme draaman päähenkilöä – L. Onerva, Eino Leino ja Leevi Madetoja olivat puoliorpoja. Leino ja Madetoja olivat äidin poikia ja isättömiä kumpikin. Onerva taas oli isän tyttö, mutta ”äiditön”. Onervan molemmat vanhemmat olivat Hämeestä kotoisin, äiti, Serafiina Lehtinen (o.s. Saarholm) oli syntynyt 14.4.1853 ja isä Johan Lehtinen 26.1.1852. Vanhemmat muuttivat Helsinkiin 1881 äidin odottaessa Onervaa, joka syntyi 28.4.1882. Onervan kaksi vanhempaa sisarusta olivat kuolleet alle yksivuotiaana. Onervasta tuli siis perheen ainut lapsi. Äidin tilanne oli vaikea kahden lapsen menetyksen jälkeen. Hän oli ankaran uskonnollinen, tutki ahkerasti Raamattua, ja ”kasvatti” Onervaa ruumiillisella kurituksella. Äitiään Onerva muistelee näin: ”suurikokoinen Raamattu on minulla vieläkin äitini ainoana perintönä” (Mäkelä 2003, 21). Otavan arkistossa olevissa julkaisemattomissa muisteloissaan¹ Onerva kertoo lapsuudestaan::

Menetin äitini jo varhain, 6–7 vuotiaana, kun hänet vietiin Niuvanniemen mielisairaalaan. Vitsaa antaessaan hän samalla rukoili, että minusta tulisi hyvä ihminen, jotenka hän varmaan kurituksellaan tarkoitti minun parastani. Tämä kurittamisen into lienee ollut sairaalloista, ja se herätti siinä määrin naapureittenkin huomiota, että Helsingistä joku kirjoitti isälleni, joka sillä kertaa oli Karhulassa, että ”nyt se rouva ihan tappaa sen lapsen”. Juuri tämä tapaus lienee antanut sysäyksen hänen toimittamiselleen mielisairaalahoitoon. (Ibid. 21.)

Äiti ja lapsi siis erotettiin, koska oli pelättävissä, että lapsi menettäisi henkensä. Myöhemmin äiti vietiin Nikkilän mielisairaalaan, ja Onervan isä sai avioeron vaimostaan 1891. Onerva luuli äidin kuolleen, koska hänelle puhuttiin rouvavainajasta. Enää koskaan hän ei nähnyt äitiään, vaikka äiti eli 83-vuotiaaksi. Äidistä tuli Onervalle

---

¹Onerva muistelee isäänsä Elämäkertamuistelmissa 1950-luvun alussa: ”Isäni oli minulle kovin rakas ja meidän keskinäinen suhteemme oli erinomainen: annoimme toisillemme täyden vapauden, emme tahtoneet koskaan puuttua toistemme asioihin, suhteemme oli siis kaikin puolin luottamuksellinen. Kuvaava on isäni lausunto, kun kerran kysyin, miten suunnittelisin tulevaisuuteni ja mille alalle antautuisin, että hän oli antanut minulle hyvän kasvatuksen ja sain nyt itse määrätä omasta tulevaisuudestani parhaani mukaan. Elämäkertamuistelmia, liuska 4-5. Käsikirjoitukset. SKS/KIA.

myyttinen hahmo, joka ei jättänyt häntä rauhaan. Onerva pohti omaa äitisuhdettaan: ”En tiedä oikein säntilleen mikä hän oli. Herkkä, tunteellinen, helposti kiihottuva joka tapauksessa” (ibid. 22). Äidillä oli taiteellisia ja kirjallisia taipumuksia ja hyvä mielikuvitus. Onerva yritti koota pienistä tiedonmurusista ehjää muistikuvaa äidistä, jonka luuli kuolleen. Ihmisten kertomuksista ja valokuvista syntyi kovin hauras kuva, joka askarrutti Onervaa, aina hänen viimeisiin elinvuosiinsa asti.

Pahinta oli äidin äkillinen katoaminen. Epätietoisuus äidin kohtalosta painoi pikku Onervaa aiheuttaen syyllisyyttä, sillä Onerva uskoi itse aiheuttaneensa äidin sairastumisen. Ahdistusta lisäsi vielä pelko sairauden periytymisestä. Tämä näkyy muun muassa Onervan äiti-runoissa, joista ensimmäinen ilmestyi esikoiskokoelmassa *Sekasointuja*:

Olis kylläkin syytä...

Olis kylläkin syytä peljätä,
että järkeni valo vaipuu
ja että henkeni rauhaton
vielä harhateille haipuu,
sillä virtaa se munkin suonissain
tuo sairaan äitini veri,
ja väliin se kiihtyen hämärtyy
kuin yöllä rannaton meri.

Olis kylläkin syytä rukoilla,
että sieluni voimat ei raukeis [...]

Ja vaikk’ olis syytä arkailla
tuot äitini luomaa työtä:
mun henkeni liikaa herkkyyttä
ja sieluni salaista yötä,
niin en minä konsana peljätä voi,
että onnettomuutta ne uhkaa,

vaan surren niitä ma rakastan
kuin äitini muiston tuhkaa.
(L. Onerva: *Sekasointuja*, 1904)

Runokokoelmassa *Iltakellot* 1912 osassa *Yön ääniä* Onerva kuvaa äitiä, joka tulee luo yöllisenä painajaisena. Runosta hän kertoo, että se on ”muistokuvitelma äidistäni, jonka kadotin 6-7-vuotiaana, muuten harvinainen aihe runoudessani”.¹

Ei pääty mun yöni, ei valkene aamu,
sen kertoi unessa äitini haamu...
Syyn synkimmän tiessä hän vastaani astui,
kun epätoivon nyyhkeestä kasvoni kastui,
oman sieluni yöstä hän varjona nousi,
oman vereni hyrskyjä venhonsa sousi.
Oli ammoin jo sammunut järkensä valo,
hänen silmistään liekehti hulluuden palo.
Hän viittoi, hän vilkutti, huuteli lastaan,
hän käteeni tarttui, ma en pannut vastaan,
pois turtuvan tunsin vain tuskan ja huolen,
kun kuuntelin lauluja mielipuolen...

Voi äitini laulu ja äitini ääni
soi vieläkin lävitse hämärtyvän pääni...
Ah, äiti, äiti! Minne hän meni?
Sun jälleen tunnen ma äidikseni!
Ah, äiti, äiti, niin raskas on elää!
Niin keveästi mieletön laulusi helää...
Ah, äiti, äiti, älä jätä sa mua,
ma tulen, ma kaipaen ja rakastan sua...

---

¹ Elämäkertamuistelmia, liuska 6. Käsikirjoitukset. SKS/KIA.

Samassa kokoelmassa *Iltakellot* on runo, joka kuvaa lasta, joka ei ole oppinut leikkimään, tai jolle leikki on tyystin vierasta. Yksinäisen Onervan lapsuuteen leikki ei ehkä ole kuulunut. Siksi seuraavan runon lapsikuva lienee Onervan omakuva.

Leikkivälle lapselle

Sinä leikkivä laps, tule luokseni mun,
en mitään niin lemmi kuin leikkiäs sun!

Oli nuoruus mulla, mut lapsuutta ei,
jokin outo mun lapsuus-onneni vei.

Veti kaipaus kauas pilvien taa,
ja kallehin maa oli korpien maa.

Mut murheesta haastoivat metsän puut:
en leikkiä voinut kuin lapset muut.

Muut tanssi ja nauroi, ma nauranut en:
oli katse niin kärsivä ihmisten.

[...]

Ah laps, ah laps, tule luokseni mun,
ma mitään en lemmi kuin leikkiäs sun!

Sulle helyjä maailmanmatkoilta toin.

Nyt vasta vanhana leikkiä voin.

Orpous-teema toistuu Onervan runoissa. Seuraavissa runoissa hän laulaa äidittömyydestään ja rakastetuksi tulemisen nälästä. Ensimmäinen on kokoelmasta *Maan tomu-uurna* vuodelta 1925, sikermästä ”Elämän naamiot”:

Orpo

Laps olen outo, eksynyt

maapallon päällä tään.
En maammon helmaa tuntenut,
en tunne vieläkään.
Oi, ihmiset,
mun itkuani ihmetelkö älkää!

Ei kenkään mua tuutanut
oo lauluin, suuteloin,
ja unten utareista vain
ma äidinmaidon join.
Oi, ihmiset,
ma aina tunnen janoa ja nälkää.

Niin kaunis lemmelehto lie,
mut kiinni portit sen,
ja liian oksat korkeella
on onnen rypälten.
Oi, ihmiset,
mi tuska kestää rakkauden nälkää!
[...]

Orvon uni

Oon lintunen,
oon laine ulapan
ja tuuli kankahan,
kuin ruohonpäissä rusomettinen
ma laulelen...
Vain salaa yölle kuiskaan totuuden:

Ei kehtoain
käs' ykskään tuutanut,
ei hellät suutelut.

Havata, nukkua sain kyyneliin...
Surussain niin
tien löysin sydämeni säveliin.

Mun kulkuain
valaissut yksikään
ei silmä lemmellään;
niin taivahalta tähtisilmät hain,
yön armaaks sain...
Mut kaikk' on unta,
orvon unta vain.

(L. Onerva: *Sielujen sota*, 1923)

Yö ja päivä –kokoelman Äiti-runossa luodaan kuvaa Äiti Teresan tyyppisestä naisesta, joka ottaa lapsikseen kaikki, joilta puuttuu rakastava syli. Äidinrakkautta tärkeämpi onkin ihmisrakkaus:

Äiti

On äiti jokainen,
ken elämän vain jollekin on antanut,
se liekö sitten lihaa, verta, - hataraa elonunta ihmisen
tai kenties eksynyt vain ajatus
hyvyydestä ja uhritunnelmasta sydämen.

On äiti – hyvä nainen jokainen.

[...]

On kenties joku emo haavelapsen valkeen.
Ei lakkaa runon kehto keinumasta,
sen yllä himmeäinen ihanintaan tuudittaa:
Oi rakastani lasta,
sinussa uinuu uusi ihmiskunta,
sinussa elää unelmani Jumalasta!

On äiti jokainen,
ken paljon, paljon rakastaa
ja jolle suurempi on toisten yö kuin oma surun maa.
Hänelle rauha, armaus näin saapuu,
kuin pyhyys, kirkastus yön kiirastulten teille:
Oi, lapset kaikki, tulkaa syliin meille!

On paljon nimiä,
vain yksi on, min eessä päänsä painaa kaikki pahennus;
on paljon tekoja,
vain yksi tekee sen, mit' ei voi tieto, taito, rikkaus,
vain yksi on, mi kerran maailman voittaa: rakkaus.

”Kultainen kehto, purppuralaiva”

Onerva kirjoitti paljon kehtolauluja, jotka poikkeavat perinteisistä kehtolauluista monessa suhteessa. Kenelle Onerva niitä kirjoitti ja sävelsi?

Avioliitto Madetojan kanssa nosti lapsi-kysymyksen esille. Onerva kirjoittaa kevättalvella 1915 Madetojalle:

Minulla ei ole kuin yksi kiusaus: tahtoisin kanssasi lapsen. Mitä siitä, mikä siitä tulee. Kuka sitä on kysynyt meitä luotaessa. Me teemme alun, elämä tekee lopun. Sitten tahdon olla vain pyhän luonnon armoilla ja lapsen teen ja perheen perustan vaikka yksinäni. En koskaan ennen ole ollut siihen kypsä, nyt olen. Minä vain odotan sitä muitten ponnistelujeni palkaksi. Tietysti olisi kaikki paremmin, jos olisit lähellä, mutta täytyy tulla toimeen näinkin. (Nieminen 1982, 171.)

Myös Madetoja puhuu lapsi-ajatuksesta ja koskettelee sitä kerran kirjeessään 3.4.1915: ”Pidän sinusta kovasti ja teen lähimmässä tulevaisuudessa kanssasi pojan.” Onervan ja

Madetojan liitto jäi lapsettomaksi, ja tämän jälkeen kirjeissä ei enää asiasta puhuttu. Onerva säveltää elegisen puhuttelevan kehtolaulunsa, ”Lapseni nukkuu”! (Ibid. 172.)

Lapseni nukkuu
4/4 takti.

Moderato molto

Sopra I
II

Alto II

Lapseni nukkuu nukkuu nukkuu ääsi nukkuu koon
 Tähkää jos herää, herää sinä hän valvo koon I s. sinä jos
 nukkuu sinä jos nukkuu sinä jos nukkuu välttää
 II sinä jos nukkuu sinä jos nukkuu välttää Pahoja
 sinä jos nukkuu sinä jos nukkuu välttää
 Pahoja on maailman sinä jos I sinä jos valvo
 sinä jos valvo sinä jos välttää välttää Pahuudet maailman
 tyynnemmässä laulussa
 lupi huntuu
 rit. *a tempo* *mf* *pp* Lapseni nukkuu II nukkuu
 Lapseni nukkuu nukkuu ääsi

Nuottinäyte 1. L. Onervan sävellys naiskuorolle ”Lapseni nukkuu” SKS/KIA.

Laulu on sävelletty J.H. Erkon runoon. Sävellysajankohdasta ei ole tietoa, mutta käsialasta päätellen olen taipuvainen sijoittamaan sen aikaan ennen Nikkilää 1910–1920. Käsikirjoitus on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa. Tämä neliääninen naiskuorolaulu sai kantaesityksen kolmannessa jatkotutkintokonsertissani 4.9.2007, Onervan oikeuksien haltijan, Suomen Kulttuurirahaston luvalla. (Ks. liite 2.)

Lapseni nukkuu,
ijäksi nukkukoon.
Taikka jos herää,
aina hän valvokoon.

Aina jos nukkuu,
välttää pahoja maailman.
Aina jos valvoo
voittaa pahuudet maailman.

Kirjoittiko orpo ja lapseton Onerva kehtolauluja itselleen? Runoista päätellen hänelle ei kukaan niitä lapsena laulanut. Ehkä Onerva lauloi omalle syntymättömälle lapselleen. Äitinä mietin, miksi ne ovat niin ankaria. Lepertelyn sijaan vain kolkkoutta, surua ja vääjäämättömyyttä. Runojen kauneus on niiden vakavuudessa. Kehtolauluille tyypillinen idylli ja valoisuus puuttuvat tyystin, poikkeuksena kuitenkin seuraava:

Heijaa, heijaa

Kultainen kehto, purppuralaiva
Unelman prinssiä pienoista vie.
Keinuos, keinuos hiljaa, hiljaa;
Kaunis on unelman saarihin tie.
Heijaa, heijaa,
Tähdet jo taivaalla lie.

Tuutios tummaista, lempeä tuuli,
Laulaos laulua purjepuu!
Toisin laulavi elämän laine,
Kun tää lauluni unhoittuu.
Heijaa, heijaa,
Taivaalta katsovi kuu.
(Onerva: *Maan tomu-uurna* 1925)

Madetoja sävelsi tämän paljon laulettuun kehtolaulun vuonna 1921. Onerva kertoo säveltäjän kuoleman jälkeen, Olavi Pesosen tekemässä radiohaastattelussa, että alun perin sävellys oli pianokappale. Vasta myöhemmin Onerva runoili siihen sanat (Salmenhaara 1987, 203). Jussi Blomstedt (Jalas) sovitti laulun orkesterille 1935, ja häneltä Helsingin Kaupunginorkesteri osti orkesterimateriaalin 12.4.1944. Laulun ensimmäisiä esittäjiä ovat olleet Alma Kuula ja Oili Siikaniemi, joista viime mainittu levytti sen ensi kertaa (ibid. 203, 221, 259, 263). Runo sisältyy Onervan runokokoelmaan *Maan tomu-uurna*. Kaksisäkeistöinen laulu alkaa mollissa, ja piano-osuuden synkopoidut soinnut kannattelevat melodialinjaa. Laulu päättyy modulaation kautta valoisiin, kromaattisesti laskeviin laajoihin sointukulkuihin, joiden yllä itsenäinen melodialinja maalaa laveaa linjaa.

Sain jouluna 2006 hauskan yllätyslahjan pojaltani Petriltä ja miniältäni Liisalta. He esittivät jouluaattona J. Karjalaisen säveltämän ”Heijaa, heijaa” -kehtolaulun. Onervan kehtolaulu taipuu hyvin myös J. Karjalaisen toisentyyliseen käsittelyyn. Aarre Merikanto (1893–1958) on niin ikään säveltänyt saman runon vuonna 1952 laululle ja pianolle. Se edustaa Merikannon perinteisempää sävellystyylä, johon hän palasi modernistisen sävellysvaiheensa jälkeen. (Ks. liite 2.)

Keinutan kaikua – Säveltäjien suosikkiruno

Keinutan kaikua, souatan sointia,
tuuditan tunteeni lasta.
Puolet sen sielua omaani on,
Puolet on taivahasta.

Sylkytän soittoa, liikutan laulua,
heijutan herkkää mieltään,
kuuntelen iltaisin itseksein
hopeankirkasta kieltään.

Souatan säveltä, lempeni lasta,
kasvaos kaunoisaksi,
elä mulle iloksi, sieluni suloksi,
onneksi ainoaksi.

(L. Onerva: *Sekasointuja*, 1904)

Onervan kehtolaulu ”Keinutan kaikua” on hänen esikoiskokoelmansa ensimmäinen runo. Runo on syntynyt kuitenkin jo paljon aikaisemmin. Löysin tämän runon varhaisimman version Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistosta 17-vuotiaan Onervan kauniilla, kaartuvalla käsialalla kirjoittamana. Se on vuodelta 1899, eli se on syntynyt jo viisi vuotta ennen esikoiskokoelman julkaisemista. Tätä Onervan runoa on sävelletty kaikkein eniten. Tähän mennessä olen löytänyt kahdeksan erilaista versiota, säveltäjäniminä Leevi Madetoja, Aarre Merikanto, Toivo Kuula, Erkki Melartin ja Onerva itse. Madetojalta löytyy kaksi kuoroversiota, Aarre Merikannolla on myös kaksi versiota; toinen mieskuorolle (1935) ja toinen laululle ja pianolle (1918). Toivo Kuula (1883–1918) on säveltänyt niin ikään kaksi versiota; toisen mieskuorolle (1910) ja toisen sekakuorolle. Erkki Melartinin (1875–1937) versio on laululle ja pianolle. Onervan arkistosta löytyi myös Onervan oma melodia tähän runoon, mutta sävellysvuodesta ei ole tietoa. *Soiva L. Onerva* –konserteissani tämä luettunakin musiikilta kuulostava runo on kuultu useina eri versioina. (Liite 2.)

Keinutan kaikua.

(L. Onerva)

Keinutan kaikua, sunnataa soittoa, tunteen tunteen

lasta. Tiedetän sinua omaani on, perustan

hasta. kylläntän raitaan, liikunnan luvun, heijutanheikkia

mieltään, kunnollen utain tlekkien kopyon kirkasta kielitään

Nuottinäyte 2. L. Onerva: Keinutan kaikua.

II

PARIISI JA KUVAT

Ei missään koko maailmassa ole auringonlaskun hetki niin huumaaava ja lyhykäinen kuin Parisissa. Ilma hehkuu, ääriivivat pehmenevät ja irtautuvat; silmät vain välkähtävät hämymeressä ja valkeat jäsenet. Se on joka päivä palanen Watteaun unelmaa... En tahdo Parisista mukaani muuta muistoa kuin tämän lyhykäisen tulihämärän...

Näin kuvaa Onerva elämänsä kaupunkia, Pariisia, novellikokoelmassaan *Murtoviivoja*, vuodelta 1909 (Ranki 2003, 116).

Toisen jatkotutkintokonsertin ohjelmaan sisältyi ajallisesti laaja otos runoilija L. Onervan tuotannosta: esikoisteoksesta *Sekasointuja* (1904) postuumina julkaistuun *Siivet* – kokoelmaan.¹ Runot heijastelevat Onervan ”ranskalaisuutta”, hänen ranskalaisia juuriaan, vaikutteitaan, kuviaan, taustojaan ja aihepiirejään.

Onervan yhteyksiä Pariisiin

Ranska liittyi Onervan elämään kiinteästi jo lapsuudesta ja varhaisista kouluvuosista lähtien, lähinnä ranskalaisen kirjallisuuden kautta. Onervan isä, Johan Lehtinen teki kaikkensa, jotta tytär olisi saanut parhaan mahdollisen koulutuksen ja sivistyksen. Tästä kertoo muun muassa se, että kotiin tilattiin vuosittain kaikki suomeksi ilmestyneet uutuuskirjat. Onerva kuvailee 28.7.1898 päivätyssä kirjeessä opettajalleen Hilda Käkikoskelle elämäänsä isän kanssa:

Ensin luen aina *Suomettaren*. Minulle tulee omia sanomalehtiä useampia: *L'illustration*, *Le Journal Illustré*, *Nyky aika*, *Koti ja Yhteiskunta*, *Terveystoimitus* ja eräs musiikkilehti. Kun olemme lukeneet sanomalehdet, soitamme isäni ja minä duettoja. Isäni soittaa viulua ja minä

---

¹ *Siivet* on Hannu Mäkelän 2004 toimittama runokokoelma Onervan Nikkilän aikaisista runoista.

pianoa. Välistä tämä tuntuu hiukan yksitoikkoiselle, mutta en kuitenkaan siihen ikävysty. (Nieminen 1982, 16.)

Yksinäisyys kuului Onervan elämään varhaislapsuudesta lähtien. Se teki tilaa kirjoittamiselle, lukemiselle ja musiikille. Äititrauma puristi pikkutyöstä runoja jo 7-vuotiaana: ”Tuo koski aina pauhaa/ tuoll’ joen päässä vaan, /ei koskaan saa se rauhaa/ eik’ lepoa ollenkaan.” (Nieminen 1982, 25.)

Jonkinlaiseksi äidin korvikkeeksi, ja tärkeäksi aikuiseksi tuli Hilda Käkikoski¹. Hän oli Onervan historian opettaja, naisasianainen, ja myöhemmin kansanedustajanakin toiminut vaikuttaja. Onervan tyttökouluaikeiset kirjeet ja runot kertovat hänen tuon hetkistä kiinnostuksen kohteistaan. Erityisesti eettiset kysymykset askarruttivat 16-vuotiasta Onervaa. Näistä pohdiskeluistaan hän kirjoittaa 18.7.1898 Käkikoskelle nuoren ihmisen ehdottomuudella:

Onhan minusta niin luonnollista, että ihminen, jolla on kuolematon henki, joka on jumalasta, tulee saada kehittää tätä henkeään taipumustensa mukaan niin korkealle, kuin hän voi. Tätä kehitystä ei mielestäni saisi rajoittaa millään. Onhan naisella yhtä korkea henki, kuin miehelläkin, ja kuitenkin on siltä kielletty kehittyminen vuosituhansien kuluessa. Naiset eivät ole saaneet oppia, sivistystä, ei laajentaa näköpiiriään kodin seiniä ulommaksi. Sehän on ihmishengen räökkäystä! Muuten olen usein ajatellut, jos ei naisen vapautta olisi rajoitettu, niin ehkä olisi maailmassa paljon enemmän nerontuotteita ja jaloja aatteita. Kenties nuo naiset, jotka syntyivät ja kuolivat niin ahtaissa oloissa, olisivat kuitenkin etevä ja jaloja. (Ibid. 19–20.)

Kouluaikana hengelliset asiat askarruttivat Onervaa ja rippikoulun jälkeen syntyi paljon uskonnollisia runoja. Tästä kiinnostuksesta hän kertoo Hilda Käkikoskelle kirjeessään

---

¹ Hilda Käkikoski oli runoilija, naisasianainen ja poliitikko, joka valmistui Helsingin Suomalaisesta Tyttökoulusta 1884, kävi myöhemmin Jatko-opiston ja valmistui opettajaksi. Piirustusta ja laulua oli kaksi viikkotuntia ja ne alkoivat ensimmäisestä luokasta ja niitä oli jokaisella luokalla kaksi viikkotuntia kumpaakin. Tyyne Tuulio 1959: Tyttönormaalilyseon matrikkeli. Tampere: Hämeen kirjapaino.

25.5.1898: ”Siihen aikaan olin uskonnollinen, filosofeerasin syvämietteisesti kaikista maailman asioista”. (Nieminen 1982, 21.)

Edelleen Onerva kertoo innostuksen vallassa Käkikoskelle hankkineensa Jean Jacques Rousseau [1712–1778] *Filosofia*-teoksen:

En ole sitä vielä kaikkia lukenut, vaikka se on niin hauskaa, ett’ ei sitä pois tahtoisi panna kun käteen on ottanut. Kuinka paljoa paremmin voi arvostella ja käsittää filosoofeja, kun oikein saa tunkeutua heidän sielunelämänsäkin! [...]. (Ibid. 21.)

Onerva aloitti yhdeksänvuotiaana (1893) viisivuotisen opiskelun Yrjönkadun ja Bulevardin kulmassa sijaitsevassa Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa¹. Koulun oppilaina ovat olleet muiden muassa Maila Winter (Talvio), Aino Krohn (Kallas) ja Helmi Krohn (ibid. 18). Siellä vallitsi kuri ja järjestys ja hengeltään koulu oli isänmaallisuususkonnollinen. Legendaarisia opettajia Onervalla oli muitakin: koulun johtajatar Ottilia Stenbäck ja ranskan opettaja Matilda Ellinen. Tuohon aikaan Helsingin asukkaista yli 40 % oli ruotsinkielisiä. Onervankin koulukortteeri oli ruotsinkielisessä perheessä, kamreeri Nybergin kodissa. Erityisesti rouva Nyberg huolehti Onervasta kuin omasta lapsestaan, seurasi koulunkäyntiä ja vei konsertteihin ja teatteriin. (Ibid. 18.) Sijaisvanhemmat olivat käyneet Pariisin maailmannäyttelyssä ja kertoivat innoissaan näkemästään ja kokemastaan. Ehkäpä osittain näiden kertomusten vaikutuksesta Onerva valitsi koulussa pitkän ranskankielen, mikä tuolloin oli varsin harvinaista. Luokan neljästäkymmenestä oppilaasta vain neljä valitsi ranskankielen. (Ibid. 22.)

Kielten ja kirjallisuuden opetus oli Suomalaisen tyttökoulun opetusohjelmassa keskeisellä sijalla. Onervan ensimmäiset Alfred de Musset-käännökset syntyivät jo 15-vuotiaana. Ranskankielen opiskelu jatkui ylioppilaaksitulon jälkeenkin Suomalaisen

---

¹ Helsingin Suomalainen Tyttökoulu perustettiin 1869. Helsingin Suomalainen Tyttökoulu oli ensimmäinen kokonaan suomenkielistä opetusta antava tyttökoulu Suomessa. Nimenmuutos 1919: Helsingin Suomalainen Tyttölyseo. Koulun yhteyteen perustettiin Suomalainen Jatko-opisto 1881, joka lakkautettiin 1929. Gården, Georgsgatan 18/2004. Rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Kulus Oy. Tyyne Tuulio 1959: Tyttönormaalilyseon matrikkeli. Hesteo. Hämeen kirjapaino: Tampere. Koulun historia 1869–1919.

tyttökoulun yhteyteen vuonna 1881 perustetussa opettajia valmistavassa Jatko-Opistossa. Sinne Onerva siirtyi koulun päätyttyä ja valmistui 1902 opettajaksi suorittaen välillä ylioppilastutkinnon yksityisesti 1901. (Ibid. 22.) Onerva kirjoittautui Helsingin Yliopistoon 1902 ja liittyi Hämmäläisen Osakunnan jäseneksi. Yliopisto-opinnot liittyivät suurelta osin ranskalaiseen kulttuuriin ja kieleen: Onerva opiskeli taidehistoriaa, kritiikin historiaa, latinaa, estetiikkaa ja nykykansain kirjallisuutta, Ranskan kirjallisuuden historiaa 19:llä vuosisadalla, muinais-ranskaa, keskiajan ranskalaista kirjallisuutta ja Ranskan kirjallisuuden historiaa. (Kortelainen 2006, 36–41.) Laudaturtyön Onerva teki Alfred de Mussetin (1810–1857) naisluonteista ja suunnitteli väitöskirjaa aiheesta Rokokoo ja Ranska.

Pariisi elämässä

Hella Wuolijoki kuvaa hauskaasti Pariisista palannutta koulutoveriaan, Onervaa: ”Mutta Onerva, kun hän palasi Pariisista, oli kumminkin osakunnan¹ leijonatar, kaunis ja eleganti ja juuri runoilijamaineensa saavuttanut. Pojat olivat menehtyä ja me työtökin katsoimme häneen häikäistyneinä ja jumaloiden kaukaa”. (Nieminen 1982, 60.)

Kuva 4. L. Onerva. ”Pariisilaisrouva”.

---

¹ Ylioppilaaksi tultuaan Onerva liittyi Hämmäläiseen osakuntaan, johon muutaman vuoden ajan oli hyväksytty myös naisopiskelijoita. Hämmäläisosakunnan Onerva valitsi isänsä sukuperinnön takia ja myös siksi, että vieroksui Uusmaalaista Osakuntaa sen ruotsinkielisyyden takia. Onervan kirjeet Hilda Käikikoskelle 18.7. ja 28.7.1898.

Onerva viihtyi Pariisissa hyvin, paremmin kuin kotimaan ahtaassa kulttuuri-ilmastossa. Ranska merkitsi Onervalle Pariisia, kuten Mika Waltari, toinen ahkera Pariisin-kävijä teoksessaan *Pariisin lumous* (1950) suhdetta Ranskaan kuvailee:

Pariisissa jokainen matkailija on kaiken mitta. Hänestä itsestään riippuu, mitä Pariisi hänelle antaa ja minkä se häneltä kieltää. Siksi Pariisista on mahdoton sanoa mitään yleispätevää. Jokainen löytää oman Pariisinsa ja joskus sellaista, mitä ehkä kukaan toinen ei ole juuri samalla tavoin löytänyt. Se on osa Pariisin määrittelemätöntä lumousvoimaa (Ranki 2003, 267).

Edelleen Waltari kuvailee kirjassaan *Kaunis kevytmielinen keskiaika* (1950) Pariisia näin: ”Pariisi on oma maailmansa, samalla kertaa ranskalainen ja kansainvälinen. Se voi riittää ihmiselle koko elämäksi”. [...] (Ibid. 268.)

Onerva maalaa omaa Pariisi-kuvaansa runokokoelmassaan *Maan tomu-uurna*, 1925 näin:

Näköala Seinelle

Akkunani alla sa virtaat ja vilkut,
harmaan-ruskean-viherä Seine.

Ah, kuinka moni sun helmaasi vaipui,
jolt’ oli lopussa vaate ja eine!

Moni, jolta uupui kallimpi vielä:

usko ja rakkaus, elämä itse...!

Ah, kuinka, Seine, sa julkeat juosta
pyhien kirkkojen partahitse!

Auringon sammussa, syttyessä lyhtyjen
elämän peili oot, pettävä Seine.

Sulla on tuhanten vuossatain silmät,

sua on katsellut Verlaine, Heine...

Kuink' olet lähellä, sentään kaukana,
elämän kankahan kaita päärme!
Työnnätkö pois vai kutsutko luokse,
viherä, vilkkuva, vierivä käärme...?

Vuosi 1904 oli Onervan elämässä monessa suhteessa eräänlainen käännekohta. Hän lähti Pariisiin. Sieltä hän lähetti isälleen, Johan Lehtiselle 22.11.1904 kirjeen, jota leimaa itsestään hyvin tietoisena nuoren ihmisen varmuus:

Jos joskus vastedes maailmassa olen tilaisuudessa tulemaan tänne takaisin en koskaan lähde näin lyhyeksi aikaa. Kuukaudessa ei ehdi Parisissa ei mitään, ei ehdi lukea, ei oppia kieltä, ei tutustua kaupunkiin, ei mihinkään. Sitä ei voi siellä Suomessa aavistaakaan mikä ääretön jättiläinen tämä on. Mutta kehittävää tämän näkeminen sittenkin on. Putoaa kuin luomet silmiltä monessa asiassa. Täällä luulisin vasta, että ihminen voi kehittyä oikein rikkaaksi, kauniiksi, syväksi ja hyväksi.

Onerva oli juuri ennen matkaa julkaissut esikoisrunokokoelmansa *Sekasointuja* 1904, ja oli peloissaan teoksensa tulevasta arvioinneista lehdistössä. Hän siis lähti pakomatkalle Pariisiin 24. syyskuuta 1904. Pelko osoittautui kuitenkin turhaksi, sillä kritiikit kohtelivat häntä kauttaaltaan hyvin suopeasti. Onervan yliopisto-opettaja, professori Werner Söderhjelm kirjoitti *Helsingin Sanomissa* 13.12.1904 seuraavasti:

Lyyrillisessä runoudessamme niin lupaavaa debyyttiä ei ole nähty sitten kuin Eino Leinon ensimmäiset runot ilmestyivät... Kauttaaltaan tuntee, että näitä runoja lukiessa on tekemisissä älykkään ihmisen kanssa... (Nieminen 1982, 50).

Väinö Tarkiaisen arvostelu oli ihastuneen innostunut, joskin siinä huomautettiin tyylin horjahtelusta ja ”kielitunteen” pettämisestä:

Hän on hyljännyt tarjolla olevan idyllisen onnen ja valinnut taistelun, jonka kärsimyksien kautta hän tahtoo kerran itse voittaa onnen. [...] Onhan siinä lausuttu temperamentti ja ohjelma, jota muut naislyyyrikkomme [...]voisivat kadehtia, jos he yleensä ymmärtävät, että laulurunouden lähde on voimakas persoonallinen sielunelämä. (Ibid. 50.)

Teoksen rohkeutta, suoruutta ja sensualismia kiitettiin. Eräskin, nimimerkin suojaan kätkeytynyt kriitikko kiittää teoksen persoonallisuutta ja rohkeutta:[...] ”Onervan runot sisältävät ennen kuulumatonta eroottista sävyä,” josta esimerkkinä katkelma esikoiskokoelman runosta ”Tropiikin alla”:

Yhden kerran elämässä tuliruusu aukee,
yhden yön se kukoistaa ja aamulla jo raukee;
sill’ on syvä silmänluonti kutsuva ja kuuma,
sill’ on hehkuheteillänsä keskiöiden huuma.

[...] Taita tulikukkanen ja juo sen kuuma mesi,
elä hetki, nauti hetki, kaadu paikallesi.
(L. Onerva: *Sekasointuja* 1904)

Taiteen tutkija, suomentaja ja lehtinainen

Ranskalainen kuvataide kiinnosti Onervaa erityisesti. Siitä kertovat hänen yliopistoaikainen taidehistoriallinen tutkielmansa, *Watteau, Boucher, Fragonard ja ranskalainen taide* sekä yli kuusisataasivuisen Hyppolyte Tainen *L’Art du Philosophien* 1915 suomennostyo. Tämän teoksen myötä Onervasta tuli suomalaisen taidehistoria-kirjoituksen uranuurtaja. Hän on kautta aikojen ensimmäinen ranskaa kääntänyt suomalaikirjailija. Tainen *Taiteen filosofia*-teoksen esipuheessa hän pohtii käännöstyötään ja sen hankaluuksia:

Teos kokonaisuudessaan on, kuten tunnettu, alkuaan suullisesti esitetty. Tästä johtuu se ranskalaisen kaunopuheisuuden tässä tapauksessa erikoisen pitkäpoljentoisen lauserakenne, jonka tulkitseminen ei suinkaan ole tuottanut vähimmän vaivaa suomentajalle. Vielä suurempana vaikeutena on kuitenkin ollut vakiintuneen suomalaisen oppisanaston puute ynnä kirjoitustavan häilyvyys muukalaisiin erisnimiin nähden (Taine 1915,1).

Onervan runoilijaprofiilin rinnalla kulkevat siis suomentajan, tutkijan, taidekriitikon ja taidehistorioitsijan työ, joka nimenomaan suuntautui ranskalaiseen taiteeseen. Häneltä ilmestyi kolmatta kymmentä käännösteosta 1911–1971. Onervan julkaistut runokokoelmat ja muu kirjallinen tuotanto ajoittuivat vuosille 1904–1952. Onerva suomensi 60 vuoden aikana kaikkiaan viisi ranskalaisen Nobel-kirjailijan, Anatole Francen (1844–1924) teosta, joista ensimmäinen oli *Thais* 1911 ja viimeinen *Instituutin jäsenen Sylvestre Bonnardin rikos* 1971. Edellä mainittujen lisäksi syntyivät käännökset teoksista *Paita* 1915, *Jumalat janoavat* 1918 ja *Siniparran seitsemän vaimoa* 1920. Francen hienovarainen huumori yhdistyneenä skeptisyyteen ja aistillisuuteen inspiroivat Onervaa. Käännöstyö oli Onervalle myös taloudellinen elinehto, sillä runojen kirjoittamisella, kuten tunnettua, ei elä. Suomennostyö oli kuitenkin Onervalle erityisen mieluisaa. Tätä käsitystä vahvistavat hänen 89-vuotiaana tekemänsä viimeinen suomennostyö sekä 85-vuotis-syntymäpäivähaastattelu, jossa aihetta sivutaan: ”Kääntämisestä minä pidin hyvin paljon, se oli minulle eräänlaista henkistä voimistelua” (*Helsingin Sanomat*, 28.4.1967). Kaiken kaikkiaan Onerva suomensi yli 20 teosta, joista ranskankielisiä oli 15, mukana Voltairen romaani *Luonnonlapsi* ja Berta Edelfeltin *Vanhan päiväkirjan lehtiä*, joita etsinnöistä huolimatta ei ole löytynyt.

Merkittävä juonne Onervan Ranska-suhteessa oli kriitikkona toimiminen. Kun hän asui ulkomailla ja useimmiten Pariisissa, hän kirjoitti kirjallisuus- ja kuvataidekriitikkejä sekä taidefilosofisia artikkeleita useisiin eri lehtiin. *Helsingin Sanomien*, *Päivän* ja *Sunnuntain* avustajana hän toimi useita vuosia sekä myöhemmin *Helsingin Sanomien* vakituksena kriitikkona. Onerva oli kulttuurin moniottelija, jonka laaja-alainen kulttuurintuntemus ja monipuolinen kielitaito auttoivat häntä myös lehtityössä. Onerva

oli ulkomailla kuin kotonaan. Hän puhui seitsemää kieltä, suomen lisäksi ranskaa, ruotsia, saksaa, norjaa, englantia ja venäjää.

Onerva laajensi lehtimies- ja kriitikontyötään itselleen läheisiin aihepiireihin, joista tasa-arvo, ihmisyyden puolustaminen, vapaus- ja rauhanaate, feminismi ja teosofia sekä nietzscheläisyys saivat palstatilaa. Hänen elävät reportaasinsa, artikkelinsa ja matkakertomuksensa Euroopan kulttuuri-ilmiöistä sekä museoiden ja taidegallerioiden näyttelyselostukset laajensivat tietämystä eurooppalaisista kulttuurivirtauksista kansallismielisessä Suomessa. Ne tekivät tunnetuksi ranskalaista kulttuuria. Erityisen paljon huomiota sai osakseen *symbolismi*, joka tuohon aikaan oli jokseenkin vieras ilmiö, germaanisilla juurilla lepäävässä suomalaisessa kulttuurissa.

Symbolismi

Symbolismi syntyi Ranskassa 1800-luvun lopulla reaktiona realismia ja naturalismia vastaan. Se ilmeni kaikissa taiteissa, mutta voimakkaimmin kirjallisuuden, kuvataiteen ja teatterin piirissä. Symbolismin keskeinen ajatus on kaikkien aistien liittyminen toisiinsa. Symbolismin kirjallinen merkkiteos on Baudelairen runo ”Correspondances”, [Vastaavuuksia] runokokoelmasta *Les Fleurs du mal* 1857. Symbolismissa Onervaa kiehtoi ei niinkään taiteellinen tyyliuunta kuin sen filosofisestettinen elämänasenne, jonka mukaan kaikki taiteilijat ovat ikään kuin saman ihmishengen ilmenemismuotoja, majakoita.¹ Symbolistit hakivat innoitusta musiikista, kuvataiteesta, historiasta ja kirjallisuudesta. Hengen ylivallan korostus materiasta, ja pyrkimys yhdistää näkymätön näkyvään oli symbolisteille luonteenomaista. Uudenlainen kiinnostus itämaiseen filosofiaan, mystiikkaan ja mytologiaan heräsi. Sigmund Freudin uniteoriat ja hänen kehittämänsä psykoanalyysi innostivat taiteilijoita alitajunnan salaisuuksien maailmojen tutkimiseen. Symbolistit tutkivat ajan uusia ilmiöitä, luodakseen taiteeseensa jotakin erilaista, ennen kokemattonta ja kiehtovan outoa. He kuvasivat inhimillistä haavoittuvuutta uudella tavalla, vaatimalla oikeutta yksilölliseen näkemykseen ja unelmiin. Taiteilijat ihailivat menneisyyttä, mutta katsoivat myös rohkeasti uuteen. Keskiajan ja renessanssin ajan taide koki uuden tulemisen.

---

¹ Charles Baudelaire: Les Phares /Majakat

Runoilijoista Charles Baudelaire, Paul Verlaine ja Alfred de Musset ovat ranskalaisen symbolismin varhaisimpia edustajia. Juuri näitä runoilijoita Onerva suomensi. Taiteilijoiden tapa puhutella kuulijaa oli hyvin henkilökohtainen, henkinen ja joskus jopa moraalisesti herättävä, uskonnollinenkin. Josephin Péladanin (1859–1918) perustamat Ruusu-Ristin, Temppelein ja Graalin veljeskunnat ovat kuvataiteen alalla esimerkkejä uskonnollisväritteisestä ajattelusta. Monet Péladanin piiriin kuuluneet taiteilijat osallistuivat myös *Peintres de l'âme* eli *Sielun maalareiden* näyttelyihin. Onervaa kiinnostivat *Sielun maalareiden* ryhmä ja ruusuristiläisyys, mistä todisteena ovat hänen runokokoelmansa *Elämän muukalainen* 1921, sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistosta, Onervan muistiinpanoista löytynyt 1920 painettu ruusuristiläinen sääntövihkonen:

Ruusu-Risti, Suomen Salatieteellinen Tutkimusseura

1. Totuudenetsijäin seura, jonka jäsenet tunnustavat kaikkien ihmisten veljeyden katsomatta rotuun, ihonväriin, kansalaisuuteen, uskontunnustukseen, yhteiskunnalliseen asemaan, sukupuoleen tai muihin ulkonaisiin rajoituksiin, osoittavat toisilleen mitä suurinta suvaitsevaisuutta sekä pitävät totuutta korkeampana kaikkia uskontoja.

2. Ruusu-risti on vapaan ajattelun pyhäkkö, jonka jäsenet etsivät totuuden ydintä, salaista jumalviisautta, mikä piilee kaikkien aikain uskonnoissa, mytologioissa, filosofisissa ja tieteellisissä järjestelmissä.

3. Ruusu-risti on renkaana ihmisten näkymättömässä veljeskunnassa ja sen jäsenet etsivät ikuiseen elämään vievää tietä, joka kasvattaa ja kehittää ihmisessä veljeyden henkeä.

(Ruusu-Risti Säännöt. Helsinki: Keskuskirjapaino, 1920)

Onervan runokokoelman *Elämän muukalainen. Sikermä unikuvia* (1921) runot henkivät ruusuristiläistä ideologiaa, kuten esimerkiksi runot; ”Näkymättömät”,

”Marttyyri”, ”Pro amore”, ”Pax vobiscum”, ”Lentävä hollantilainen”, ”Turhuuden ylistys”, ”Pääsiäisauringolle” ja ”Mestarin jäljet”. Kokoelman viimeinen osa on nimeltään *Graalin malja*. Sitä lukiessa ei voi välttyä kysymykseltä, oliko Onerva ehkä Pariisissa yhteydessä Péladinin *Graalin veljeskuntaan* vai tuleeko vaikutus Richard Wagnerin (1813–1883) hellimästä ajatuksesta taiteen pyhydestä, ykseydestä ja taiteesta uutena uskontona, esimerkkinä ooppera *Parsifal*? Vai oliko yleinen ajanhenki (Zeitgeist) viemässä Onervan runoutta tähän suuntaan?

Graalin malja

On pyhä lipas jossain, malja Graalin,
heljempi päivää, tulta timantin.
Sen Kristus huuhtoi verikyynelin,
kun horjui vaaka Jumalan ja Baalin.
Siit’ asti on se urna uskon, vaalin;
se kokoo maasta säteet sielujen,
jokaisen jalon teon, aatoksen,
ja mittaa arvot ihmis-elon maalin.

Kun valhetta on kaikki valat
ja itsekkyyttä kaikki ihmistyö,
kun omattunnot vääryydelle lyö,
pyhyyden huntu peittää synkät salat,
kun raiskattu on rakkauden alat,
vanhurskasta ei maassa yhtään,
päät kiertehessä kovan järjen,
sydämet kylmemmät kuin kyyt ja kalat.

Ja koko maailma suuri rikkalaari
miss’ ainoaa ei jyvää hyvyyden,
ei aatost’ yhtään rinnass’ ihmisen,
min nostais helmeksensä taivaankaari!
Kuin haaksihylky, musta ruumispaari

maa aalloill' avaruuden ratsastaa
ja syöksyy karille ja katoaa
kuin kuplanen, kuin kangastellut saari!

(L. Onerva: *Elämän muukalainen. Sikermä unikuvia* 1921.)

Monet kuvataiteilijat käyttivät sovitus - ja marttyyriteemaa teoksissaan, esimerkkinä Henry de Grouz (1866–1930) öljyväriyö ”Etuude pour Le Christ aux outrages” (Häväästy Kristus-luonnos), jossa yhdistyvät sadismi ja pyhyys. Kuvaa voi ajatella myös materialistisen yhteiskunnan uhrina olevan taiteilijan omakuvana. (Peltola 2006, 21.)

Symbolistit suosivat aiheita, jotka katsovat kohti toisenlaista todellisuutta. Paljon käytettyjä aiheita olivat hysteria (Ophelia), kosmiset näyt, unen ja toden välimaasto, Narkissos-aiheet sekä erilaisten rajatilojen kuvaaminen. Symbolisteille Narkissos ei ollut pelkästään mytologinen hahmo Hellaan kauneimpana nuorukaisena, vaan se edusti ideaalia kauneutta. Narkissos lumoutui omaan kuvaansa, niin ettei kyennyt irrottamaan siitä katsettaan. Hän menehtyi kauneuteensa, ja paikkaan alkoi kasvaa keltaisia kukkia – narsisseja. Nuoren, kauniin miehen kuolema, Narkissos-myytti on kiehtonut kautta aikojen taiteilijoita, mutta symbolistimaalarit ja runoilijat korostivat Narkissos-myytin käsittelyllä myös näkemystä materian turhuudesta, henkisen vastapoolina. Vääristyneet, narsistiset ja dekadentit omakuvat kiehtoivat symbolistimaalareita.

Hiljaisuus on symbolistien usein käyttämä aihe. Baudelairelta ja Verlainelta vaikutteita saanut ranskalaismaalari Henri Martin (1860–1943) kuvaa hiljaisuutta maalauksessaan ”Le Silence” naisen kasvoilla, jotka ovat pitkien hiusten peittämät; naisen päätä kruunaavat piikit ja kasvoja kehystävät mystiset puut. Kuvassa on kysymys samaistumisesta Kristukseen, ja samalla se viittaa taiteilijaan, joka kärsii kutsumuksensa vuoksi. Henri Martinin teosta ”Hiljaisuus” voidaan pitää taiteilijan kivun kuvauksessaan symbolismin merkkiteoksena.

Kirjallisuuden alalla symbolistit kyseenalaistivat teoksissaan perinteisen moraalin. Esikoisromaanissaan *Mirdja* 1908 Onerva kyseenalaisti käsityksen perinteisestä naisen asemasta. Romaani synnytti kohun. Paheksuntaa lisäsi Onervan palkitseminen

valtionpalkinnolla juuri tästä teoksesta. Romanin päähenkilö, Mirdja on taiteilija, joka haluaa omistautua kokonaan taiteelle. Lopulta hän ajautuu umpikujaan; mielipuolisuuteen. Ennen kuulumaton ratkaisu naiselta oli äitiyden torjuminen, ja sen Mirdja tekee (Lyytikäinen 1998, 99). Lahjakkaat naiset nähtiin degeneroituina, samassa kategoriassa rikollisten, hullujen ja prostituoitujen kanssa ja lisääntymistä (äitiyttä) pidettiin esteenä naisen luovuudelle ja luovuutta lisääntymiselle (ibid. 117).

Onervan kuvat

Onerva-arkistosta (SKS) on löytynyt kymmeniätuhansia Onervan maalaamia ja piirtämiä omakuvia. Ne on piirretty silkinohuelle paperille, molemmin puolin: suuret silmät tuijottavat milloin vaativina, milloin taas kysyvinä. Omakuvat ovat 1940-luvulta. Onervan päätä koristaa piikkikruunu ja kaulassa riippuu risti. Onervan Mirdja-romaanin päättyy juuri tällaisen kuvaan. Hämmästyttävintä on se, että profeetallinen romaanikuvaus on vuodelta 1908, Onervan Nikkilän kuvat sen sijaan ovat vuosilta 1942–1947!

Lumiluodon hullulla rouvalla on yksi ainoa suuri intohimo: piirtäminen. Päivät päästään hän vain piirtelee, ja aina silmiä. Pöytäliinat ja lattiat täyteen silmiä...
Hän etsii lapsensa silmiä. Mutta mitä enemmän hän niitä piirtää, sitä enemmän pelkää hän niitä. (Onerva 1982, 295.)

Pessimismi ja ajatus taiteilijasta kärsivänä marttyyrina liittävät Onervan maalaukset symbolistitaiteilijoiden töihin. Mutta se, että Onerva tavallaan ennusti esikoisromaanissaan oman kohtalonsa kertomalla Mirdjan tarinan on paljastunut vasta 2002, arkiston auettua. Onervan piirrospinnat löytyivät sieltä! Onerva kertoo ajatuksistaan Madetojalle tammikuussa 1945 Nikkilässä päivätyssä kirjeessä. Se on vain yksi Onervan monista lähettämättömiksi jääneistä kirjeistä Madetojalle:

[...] Vapauteni, kotini ja elämäni menetys ja teokseni haaksirikko-tila murhetuttavat minua sanoin kuvaamattomasti. [...] *Tohtori Harlahti*, lääkäriini, joka itse on nyt juuri sairaana, *toivoisi sinun tulevan tänne*. Silloin kaikki asiat tulisivat lopullisesti järjestykseen. Toivoisinhan toki teokseni edes joulun jälkeen kevätkauden kirjapöydälle ilmestyvän! Jotta näkisin sen vielä elävin silmin! Se sisältää 220 runoa sellaisena, jollaisena sen Otavalle lähetin autoilijan mukana. Liekö sitten mennyt perille. [...] Täällä maalailen akvarelleja, itsestäni on jos jonkinlaisia kuvia, kun paremman puutteessa olen käyttänyt itseäni mallina. Aion antaa ne Arvid Lydeckenille, voihan hän sitten kuolemani jälkeen niitä jotenkin käytellä ja näytellä –
Nyt tulee ilta ja pimeä taas kovin aikaiseen – ei tämä ole ihmisen arvoista elämää, hirveää, kauhea kauniin taipaleen loppu! Rukoilen sinua, tule tänne! [...]
Sydämellisellä ystävyydellä Sinua tervehdän. Onerva. (Makkonen & Tuurna 2006, 447- 448.)

Kiinnostus katseeseen meduusamaisena ja kivettävänä on tunnettu (Reed 1985, 52–53), mutta Mirdjan pakkomielle on toisenlainen. Hänen omat piirroksensa kummittelevat, ja itse piirretyt silmät katsovat ja valvovat häntä (Lyytikäinen 1998, 122). Nämä *Mirdja*-romaanin profeetalliset kuvat toteutuivat tarkalleen Onervan omassa elämässä Nikkilä-vuosina. Loputtomilla silmien maalaamisilla ja piirroksilla Onerva etsi yhteyttä omaan itseensä – minuuteensa, sairaaseen äitiinsä ja lohduttomaan ympäristöönsä. Onerva kirjoitti kuviinsa ironisen epätoivoisia kommentteja, kuten esimerkiksi:

Dame sans merci. ¹ (*Valvottu yö* 2004, 73.)

Je suis la plus malheureuse femme du monde, car j'ai la force de souffrir et je sonde dans la profondeur de mon coeur. ² (*Ibid.* 93.)

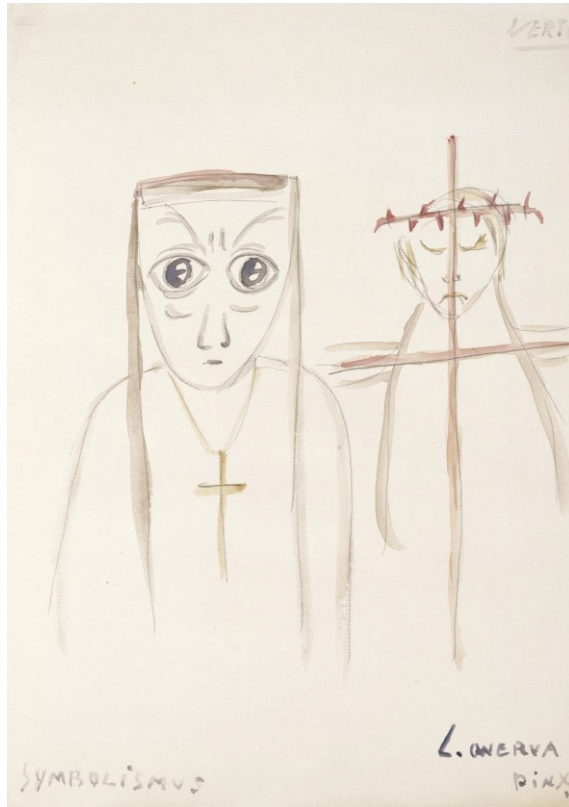
¹ Nainen vailla armoa/ kiitosta.

² Olen maailman onnettomin nainen, sillä minussa on kärsimisen voima ja tutkin sydämeni syvyyksiä.

Symbolisteilla oli tapana analysoida loputtomiin omia sielunliikkeitä. Symbolismi ja dekadenssi ovat ikään kuin toistensa kääntöpuolia. Pohjimmiltaan molemmissa on kyse samasta, ideaalin tavoittelusta ja sen menetyksestä. Dekadentti ei enää jaksaa uskoa siihen, mitä kohti symbolisti vielä kurkottelee. Siksi dekadenssille oli ominaista rappion ja elämänväsymyksen kuvaaminen (Lyytikäinen 1996: 11–13). Onerva käsittelee kärsimys- ja marttyyrisymboliikkaa kuvissaan ja piirroksissaan, joita hän nimitti ”pikaluonnoksiksi”. Usein niissä taiteilijalla on orjantappurakruunu päässään, risti kaulassaan ja kasvoillaan suurten silmien lasittama katse. Kyseessä on ikään kuin samaistuminen Kristuksen kärsimykseen. Kuvat vahvistavat sitä, mitä Onerva kirjeissään ja runoissaan yhä uudelleen kirjoitti – usein myös ranskankielellä: haluaan päästä vapaaksi toteuttamaan omaa taiteilijan kutsumustaan.

Ero terveen ja hullun välillä on häilyvä, mutta joskus se voi olla kohtalokas. Siitä esimerkkinä seuraava runo, jonka Onerva on kirjoittanut erään ”pikaluonnoksen” taakse. Taiteilija ja maailma, jossa hän elää ovat törmäyskurssilla:

Olen lainannut pensselin pätkän
leikkeihin hulivilin.
Kaikk’ käypi nyt hulluuden tiliin:
Jos joku muu sen tekis.
Hän olis originelli.
Kävis ympärillään kuuluisuuden karuselli.
(Anne Laitinen 2006, 15)

Kuva 5. Onervan maalaus Nikkilän ajalta. *Symbolismi*.

Charles Baudelaire ja ”Matkalle pyyntö”

Baudelaire oli Onervalle tärkeä runoilija. Henry Duparcin (1848–1933) laulun ”L’Invitation au voyage” teksti on Charles Baudelairen (1821–1867) runokokoelmasta *Pahan kukkia* eli *Les Fleurs du mal*. Onerva julkaisi tämän runon suomennoksen kokoelmassaan *Kaukainen kevät* 1914, nimellä ”Matkalle pyyntö”. Kahta vuotta aiemmin hän oli julkaissut Charles Baudelairen, Alfred de Mussetin ja Paul Verlainen runosuomennoksia sisältävän teoksen *Ranskalaista laulurunoutta* (1912). Baudelairen runo ”L’invitation au voyage” on yksi *Pahan kukkien* hienoimmista runoista. Runon idea on sen ”hyräillen hyväilevissä, unenomaisissa, tyypillisesti baudelairelaista lähtöä ja kaukokaipuuta ilmentävissä, valon ja tuoksun täyttämässä säikeissä (Kupiainen 1953, 143).

Suomalaista vastinetta tälle runolle miettiessä tulee mieleen Aleksis Kiven ”Sydämeni laulu”. Sen musikaalisen pehmeä, hyrisevä sordino ja ennen kaikkea runon kuvat ovat kuin Baudelairen ”kehrääjälinnun ääniä”. Harmonian ikävöinti ja täydellisyyden kaipuu

ilmenevät Baudelairin runossa kaipauksena maahan, joka on rakastetun kaltainen ja jossa kaikki on järjestystä, kauneutta, yltäkylläisyyttä, rauhaa ja nautintoa [Lá, tout n'est qu'ordre et beaute, luxe, calme et volupté]. Tässä runossa yhdistyvät musiikki ja mystiikka harvinaislaatuisella tavalla. Onervalle ja Baudelairelle oli yhteistä kyky mystifioida: kummallekin heistä, varsinainen todellisuus oli unien maailmassa. Uni merkitsi jotakin muuta kuin epämääräistä haaveilua tai uneksuntaa. Se oli mielikuvituksen ase todellisuuden hyökkäyksiä vastaan. Uni merkitsi aktiivista ja taistelevaa vastavoimaa. Uni oli ”yritys nostaa matalan ja raskaan taivaan kantta”. (Kupiainen 1953, 83.)

Useat symbolistikirjailijat, -säveltäjät ja -taidemaalarit työskentelivät tiiviisti yhdessä ja saivat näin toisiltaan vaikutteita ja inspiraatiota. 33-vuotiaana kuollut kuvataiteilija Charles-Marie Dulac (1865–1898) maalasi fransiskaanisen uskonnollisuuden innoittamana Assisi-aiheisia maisemakuvia, joissa hän käytti vain kahta tai kolmea himmeää väriä. Ihmisiä tai monumentteja hän kieltäytyi maalaamasta (Peltola 2006, 15). Dulac keskittyi valon ja pilvien maalaamiseen yrittäen vangita luonnon kauneutta ”yksivärisesti”. Olin joulun alla 2006 Tampereen Taidemuseon 75-vuotisjuhlanäyttelyssä *Symbolismin lähteillä*. Näyttely esitteli ensi kertaa Suomessa tässä laajuudessa symbolistitaiteilijoiden teoksia. Näin Dulacin Assisi-maalaukset ”Auringonnousu Assisissa” [Lever de Soleil à Assise], ”Tiberin laakso Assisissa” [La Vallée du Tibre à Assise], ”Auringonsäteitä Assisissa” [Rayons de soleil à Assise] ja ”Auringonlasku Assisissa” [Coucher de soleil à Assise].

Henry Duparc (1848–1933) oli suuri Dulacin taiteen ihailija. Hänen omiin kokoelmiinsa kuuluivat nämä Assisi-taulut! Duparc on säveltänyt Baudelairin ”L'Invitation au voyage” -runon. Katselin näyttelyn tauluja. Monotonisen yksivärinen hehku loisti maalauksista. Jotakin hyvin samanlaista on Duparcin laulussa ”Matkalle pyyntö”, joka soi korvissani taulua katsellessani. (Liite 2). En odottanut kokevani mitään tällaista, vaikka matkalle lähdinkin nimenomaan *Symbolismin lähteillä* -näyttelyä varten. Musiikin, kuvien, värien ja varjojen yltäkylläinen harmonia otti valtaansa. Charles Baudelairin runo ”Correspondance” [Vastaavuuksia] kuvaa tämäntapaista kokemusta eri aistien yhteensulautumisesta:

Vastaavuuksia

On luonto temppele, sen pylvää elävät,
epäselviä sanoja joskus ne humisevat;
käy ihminen symbolimetsissä, tarkkailevat
ne häntä ja tuttavankatsein tervehtivät.
Kuin pitkät kaiut sekoittuvat loitotessansa
pimeässä, syvässä ykseydessä, joka on
laaja kuin yö ja kuin kirkkaus rannaton,
niin äänet, värit, tuoksut vastaavat toisiansa.

On tuoksuja, raikkaita kuin iho lapsen on,
kuin niittyjen vihreys, sävel oboen,
on pilaantuneita, rikkaita, voitollisia,
jotka leviävät kuin kaikkeus loputon,
kuin ambra ja myski, suitsutus pihkojen,
jotka laulaen huumaavat henkeä, aistimia.
(Baudelaire:” Correspondance”, kokoelmasta *Les Fleur du mal*, 1857.
Suom. Yrjö Kaijärvi, 1962. Korostukset Aulikki Eerola.)

à Madame Henri DUPARC

2. L'Invitation au Voyage

(original key)
CHARLES BAUDELAIRE
Presque lent Doux et tendre

Voice
Mon en -
PIANO
pp
fant, ma sœur, Songe à la dou -

Nuottinäyte 3. Henry Duparc: L'Invitation au voyage (IMC, New York)

L'Invitation au voyage (Charles Baudelaire)

Matkalle pyyntö (suom. L. Onerva, *Kaukainen kevät* 1914)

Sa siskoni soma,
sa lapseni oma,
mi autuus ois kanssasi lähteä pois
ja lempien kuolla
maan toisella puolla,
miss' aurinko kaunis kuin katseesi ois!
Vesihelminen häivä
ois yllämme päivä.

kuin sielujen autere salainen,
kuin silmäsi palo,
min pettävä valo
on virvaa kalvossa kyynelten.

Siell' kaikki ois kauneus-hekkumaa vain,
yö-tyyntä ruhtinas-unelmain.
Näät, armas on ilta
ja satamasilta
on laivoja täynnä, ne vartoaat:
vain viittaus pieni
ja autuas tieni
käy kanssasi taivahan rannan taa.

- Jo aurinko vaipuu,
kuin riutuva kaipuu
yli kattojen, puiden se ruskonsa luo.
Maat, taivahat, meret

Mon enfant, ma soeur,
songe à la douceur
D'aller là-bas,
vivre ensemble.
Aimer à loisir
Aimer et mourir
Au pays qui te ressemble!
Les soleils mouillés de ces ciels
brouillés
Pour mon esprit ont les charmes
Si mystérieux de tes traites yeux,
Brillant à travers
leurs larmes.

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.
Vois sur ces canaux
Dormir ces vaisseaux
Dont l'humeur est vagabonde;
C'est pour assouvir
Ton moindre désir
Qu'ils viennent du bout du
monde.

Les soleils couchant
Revêtent les champs,
Les canaux la ville entière
D'hyacinthe et d'or;

ja ihmisten veret
hyasintin ja kullan hehkua juo!
Siellä kaikki ois kauneus-hekkumaa vain,
yö-tyyntä ruhtinas-unelmain.

Le monde s'endort
Dans une chaude lumière!
Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté!

Neljä vuosikymmentä myöhemmin ilmestyi Unto Kupiaisen suomennos samasta runosta "L'Invitation au voyage":

Kutsu matkalle

Lapseni, sisareni,
uneksi suloisesti,
että menemme tuonne alas elämään yhdessä.
Rakastamaan rauhassa,
rakastamaan ja kuolemaan
maassa, joka on sinun kaltaisesi.
Näiden pilvisten taivaiden
kosteat auringot
lumoavat minun henkeäni
samanlaisina mysteerioina
kuin sinun petolliset silmäsi,
jotka säteilevät kyynelten lävitse.

Siellä kaikki on vain järjestystä ja kauneutta,
yltäkylläisyyttä, rauhallisuutta ja nautintoa.

Näe näissä kanavissa
nukkuvan noiden
luonnoltaan epävakaiden laivojen;
sinun pienimmänkin halusi tyydyttämiseksi
ne tulevat maailman ääriä.
Laskevat auringot
verhoavat kenttiä,
kanavia, koko kaupunkia

hyasintilla ja kullalla;
maailma nukkuu lämpimässä valossa.
Siellä kaikki on vain järjestystä ja kauneutta,
yltäkylläisyyttä, rauhallisuutta ja nautintoa.

Kupiaisen suomennos edustaa ajalle tyypillistä, asiallisen selkeää suomennostyyliä. Kun lukee rinnakkain Onervan ja Kupiaisen suomennoksia, voi havaita joitakin selviä eroavuuksia. Kupiainen ei yritäkään tavoittaa Baudelairin runon musiikkia, tunnelmaa, melodiaa, sointia ja rytmiä. Teksti muistuttaa enemmän proosaa kuin runoa. Suomennoksen päätehtävä on sisällön välittäminen kuulijalle tai lukijalle. Terävät konsonantit p – t – k, diftongit, geminaatat ja lyhyet vokaalit poikkeavat alkukielen sulavuudesta. Kupiaisen käännös on asiallisesti oikein, mutta onko se korrekti? Käännös ei lähde virtaamaan, kuten Baudelairin runo, vaan pysähtelee ja tempoilee. Se etenee sykäyksittäin ja kulmikkaasti, ikään kuin ennalta arvaamattomasti. Alkuperäisen runon soljuvan, soivan linjan on korvannut särmikkyys, jonka huomaa erityisen hyvin vasta runoa ääneen lukiessaan. Sen sointi poikkeaa alkuperäisestä runosta. Baudelairin runon soivuus, ”hyrinä”, sensuaalinen sulavuus eivät ole käännöksessä kuultavissa. Kupiainen ei ilmeisestikään ole pyrkinyt tavoittelemaan alkuperäisrunon soivuutta tai laulavaa linjaa. Käännös on kubistinen.

Onervan käännöksessä on Dulacin Assissi-maalauksen henki. Merkittävin ero Onervan käännökseen nähden on nimenomaan runon soivuudessa; soinnissa, laulullisuudessa, rytmisissä, linjassa, fraseerauksessa, mutta myös runon sisällössä ja tunnelmassa. Onervan käännös kunnioittaa enemmän alkukielen äänellisiä laatuja ja etenee ergonomisemmin, vaivattoman tuntuisesti. Etu- ja takavokaalien vaihtelut tapahtuvat pehmeästi ja huomaamattomasti, ikään kuin soljumalla ja ilman katkoja – musikaalisesti. Onervan versiossa vokaalit vaihtuvat rauhallisemmin, vokaalispektrin värikyys on lähempänä alkuperäisen runon vokaaliyhdistelmiä. Säkeiden loppuvokaalit mukailevat Baudelairin runon vokaaleita, mikäli se suinkin on ollut mahdollista. Takavokaali säilyy suomennoksessa takavokaalina, etuvokaalit etuvokaaleina. Runo soi lämpimän melodisena ja herkkänä. ”Nouveau frisson” (uusi väristys), jolla Victor Hugo (1802–1885) luonnehti Baudelairin runoutta, on kuultavissa

Onervan käännöksessä alusta loppuun saakka. Onervan käännösrhythmin tasaisuus ja laulullisuus on lähellä Baudelairen runomelodiaa.

Siksi tuntuu hämmästyttävältä, että Kupiainen analysoi kirjassaan *Charles Baudelaire* 1956 Baudelairen runoutta painottaen oikean soinnin ja valöörin tärkeyttä. Esimerkkinä olkoon runo ”Une Charogne” [Haaska], jossa runoilija on muuttanut säkeen ”L’ennui, **fi**ls de la morne incuriosité” [Ikävä, surullisen välinpitämättömyyden poika], näin kuuluvaksi ”L’ennui, **fruit** de la morne incuriosité” [Ikävä, surullisen välinpitämättömyyden hedelmä] ja perusteli muutosta kustantajalleen näin: ”Tällä lapselliselta näyttävällä korjauksella on **valööri** minulle” (Kupiainen, 142).

Kupiainen ei kuitenkaan tämän runon suomennoksessa Baudelairen valööreistä kannu huolta. Onervalle ne olivat merkityksellisiä. Hän halusi valöörien ja vivahte-erojen säilyvän myös käännöksessä, mikäli mahdollista. ”Fils” ja ”fruit” soivat eri taajuuksin ja värein. Valitessaan sanan ”fruit”, Baudelaire ilmeisesti halusi tuoda juuri siihen kohtaan runoa toisenlaista väriä ja sointia, joka on lämpimämpi ja tummempi. Sukulaisuus symbolistirunoilija Paul Verlaineen on mitä ilmeisin, joskin Verlaineen runous menee vielä pitemmälle musiikillisuuden vaatimuksessaan.

Onerva kirjoitti vuonna 1898 runon ”Kaihoni”, vaikka se ilmestyi vasta esikoiskokoelmassa *Sekasointuja* 1904. Onerva on kirjoittanut sen siis kuusi vuotta ennen esikoiskokoelman ilmestymistä! 16-vuotiaan runoilijan varmuus, tyyli ja runokielen sulavuus kertovat varhaiskypsyydestä.¹ Tämän Onervan runon musikaalinen sointi on sukua Baudelairen runolle ”L’Invitation au voyage”.

Kaihoni

Taakse taivahitten siintävitten
taakse ilmavirtain outojen,
tuonne hämäryyden verhon taakse

---

¹ Selailin SKS:ssä keväällä 2003 Onervan varhaisia runokokoelmia, saadakseni selville millaisia runoja ne sisältävät. Paksut pinot vihkoja oli huolellisella käsialalla kirjoitettu ja karhunlangalla tiiviisti yhteen sidottu. Runon ”Kaihoni” ensimmäinen versio löytyi sieltä. Ero ensimmäisen ja lopullisen version välillä rajoittuu muutamaan sanaan. ”Sinne hengen siivet herkäät *entävi*” on muuttunut sanaan *kantavi* ja runon viimeisessä säkeessä sanat ”*täydellisyytteen kaipaa*” on muuttunut ”*mutta kauemmaksi kantaa*.”

pyrkii levotonna katsehen’.
Sinne hengen siivet herkät entävi,
mutta kauemmaksi kantaa kaihoni.

Jos ma ulapoita kiiteleisin,
myrskyn lailla siniselkiä,
tuhat vuotta yhä souteleisin
ääretöntä veden välkettä,
eipä matka multa sentään loppuisi,
sillä kauemmaksi kantaa kaihoni.

Maa ja meri, avaruudet kirkkaat,
ette kaiholleni määrää saa.
Sitä vaatii se, jot’ ei voi koskaan
kuolevista kenkään saavuttaa.
Ijäks, sielu raukka, vei se rauhasi:
täydellisyytehen kaipaa kaihoni.

Onerva kaipaa tässä runossaan pois jonnekin: hämäryyteen, ulapalle, avaruuteen, täydellisyyteen, rauhaan ja kirkkauteen. Runo soi musiikin lailla. Baudelairin vastaavat sanat laulussa ”L’Invitation au voyage” ovat ordre, beauté, luxe, calme, et volupté.¹

Paul Verlaine

Paul Verlaine *Ariettes oubliées* – Unohdettuja lauluja kuuluu hänen kypsyysskauden henkäyksenomaiseen runokokoelmaansa *Romances sans Paroles* (1874), jonka Onerva suomensi kokoelmaan *Ranskalaista laulurunoutta* 1912. Runot kuuluvat Verlaine mestarikauden teoksiin. Ne syntyivät sen puolentoista vuoden aikana, jolloin Paul Verlaine ja Arthur Rimbaud (1854–1891) viettivät tiiviisti yhdessä vaellellen eri puolilla Eurooppaa. Claude Debussy (1862–1918) on säveltänyt *Ariettes oubliées* -laulusarjan.

---

¹ Suom. järjestystä, kauneutta, yltäkylläisyyttä, rauhaa ja nautintoa.

Onerva kirjoittaa runokokoelman *Valitut runot* esipuheessaan 1919 näin:

Olen koettanut koota tähän kuvaavimmat ja luonteenomaisimmat runot, ei ainoastaan niiden esteettistä arvoa silmälläpitäen, vaan jotta ne olisivat mahdollisimman edustavia [...] siihen sisältyy kokoelma *Runoja* (1908)– jonka **impressionistista**¹ mielikuvamaalailua voitane syyttää jonkinlaisesta ”futurismista”, mutta johon oma suhteeni aina on ollut mitä läheisin.

Onervan runokokoelmat *Runoja* ja *Särjetyt jumalat* 1910 sisältävät ranskalaisvaikutteisia, impressionistisia runoja. Harva runoilija on päässyt lähemmäksi musiikin olemusta, kuin ranskalainen Paul Verlaine kokoelmassaan *Romances sans paroles* [Sanattomia romansseja]. Harmoninen kokonaisuus syntyy runomelodioiden, rytmin ja soinnin tasapainosta. Verlainein runot soivat. Vokaalit soljuvat ja runorytmin keveys hurmaa. Siksi niitä on vaikea kääntää. Verlainein runosta ”Il pleure dans mon coeur” on olemassa kaksi suomennosta: Onervan suomennos vuodelta 1912 ja Yrjö Kaijärven 40 vuotta myöhemmin tekemä käännös. Suomennoksia rinnakkain lukiessa huomio kiinnittyy hyvin samankaltaisiin havaintoihin kuin edellä käsitellyn Baudelairen runokäännöksen yhteydessä.²

Jälleen Onervan suomennos pyrkii säilyttämään alkuperäisen runorytmin ja vokaalivärit. Käännös vastaa sisällöltään alkuperäisrunoa, vaikka se on Kaijärveä vapaammin suomennettu. Onervan runoilijanvaisto häikäisee: parilla sanalla hän ilmaisee Verlainein runon musiikin tavoittaen runon ytimen eli ”verlainelaisen” soinnin. Verlainein runot ovat aavistelevan kevyitä, hiljaisia ja henkäyksenomaisia (*un souffle*, Mäkelä 2004, 135). Vokaalisoinnut saavat aikaan melodisuuden tunnun. Onervan käännöstä lukiessa on kuin lukisi alkuperäistä runoa. Se ”maistuu” ranskalaiselta. Laulaja voi tuntea sen äänensä soinnissa, alaleuassaan, kielessään ja huulillaan. Runon rytmi hengittää vapaasti, se on elävää ja alati muuttuvaa. Runon muoto on klassisen kiinteä ja ehyt – voisiko sanoa täydellinen? Onerva on löytänyt alkuperäisen runon hengen ja sielun, tavoittanut sen musikaalisen muodon, linjan, melodian ja rytmin. Eron

¹ Korostus Aulikki Eerola.

² Sivulla 92–94 Baudelaire: ”L’invitation au voyage”.

onnistuneen ja vähemmän onnistuneen käännöksen välillä tajuaa parhaiten runoa ääneen lukiessaan tai laulaessaan. Verlaineen runossa ei tarvitse teräviä leuanliikkeitä tai äkillisiä, epämukavia äänen virtaa sulkevia nykäyksiä, vaan se soljuu pehmeän virtaavana kuin kevät puro uomassaan, kyselemättä minne mennä. Runon hengitys auttaa laulajan hengitystä, ja runon sointi auttaa äänen vapaata sointivirtaa. Runon musiikki ikään kuin ehdottaa laulajalle, miten pitää toimia. Kritiikkiä Onervan käännöstä kohtaan voisi esittää siitä, että joissakin kohdin hän on uhrannut kielellisen merkityksen soinnille.

Il pleure dans mon coeur (Paul Verlaineen kokoelmasta *Romances sans Paroles*)

Sanaton romanssi. Suom. L. Onerva, *Ranskalaista laulurunoutta*, 1912:

(Korostukset Aulikki Eerola)

Sydän tulvillaan **on**
sadevettä kaupungin lailla.
Joku riutumus **tuntematon**
sydämässäni **on**.

Il pleure dans mon **coeur**
Comme il pleut sur la ville
Quelle est cette **langueur**
Qui pénètre mon **coeur**.

Soi sateen lempeä **ääni**
yli kattojen, maan.
Ah, kautta aution **pääni**
soi sateen **ääni**.

O bruit doux de la **pluie**
Par terre et sur les toits!
Pour un coeur qui **s'ennuie**
O le bruit de la **pluie**!

Sade järjetön **tää**
sydänkammion seiniä kalvaa.
En syyllistä **nää**.
On tuskani järjetön **tää**.

Il pleure sans **raison**
Dans ce coeur, qui s'écoeure
Quoi! Nulle **trahison**?
Ce deuil est sans **raison**?

On antaja ankeimman **vaivan**
suru tuntematon.
Viha, rakkaus kaukana **aivan**,
sydän sentään vankina **vaivan**.

C'est bien la pire **peine**
De ne savoir pourquoi,
sans amour et sans **haine**.
Mon coeur a tant de **peine**.

Vertailun vuoksi Yrjö Kaijärven suomennos samasta runosta, jonka fraseeraus tuntuu lyhytlinjaisemmalta. Kaijärven käännös pitää kielen merkityksen tarkkuudessa, mutta tulee samalla väheksyneeksi runon musiikillisia piirteitä. Käännöksen legatolinja ei tavoita alkuperäisrunon pitkiä säekeitä.

Il pleure dans mon coeur

Sydämessäni itkua on
kuin sadetta kaupungilla.
Mikä ikävyys lohduton
sydämessäni on?

Sateen hiljaista sihinää
nyt maassa ja kattojen yllä.
Sydänikävä viihtävää,
oi sateen sihinää!

Tämä itku turhaa on
sydämessäni tympeässä.
Eihän petosta?
Aiheeton tämä suruni on.

On murhe nääntävin,
kun tiedä ei, miksi kärsii.
Ilman rakkautta, vihaakin,
on murhe nääntävin.
(Suomennos Yrjö Kaijärvi)

Runojen sisällöstä ja soinnista

Ranskankielen sana ”ennui” voidaan suomentaa monella tavalla. Sille ei ole olemassa yhdellä sanalla tyhjentävästi luonnehtivaa, täydellistä suomenkielistä vastinetta. Se voi tarkoittaa yhteydestä riippuen monenlaisia tunnelmia ja niiden sekoitusta; rakasmielisyyttä, ikävyyttä, ikävää, kiusaa, huolta, harmia, vastoinkäymistä, mielenlamaa, myrtymistä, kyllästymistä, turhautumista, kaipausta, alakuloisuutta, yksinäisyyttä ja melankoliaa. Onerva kirjoitti Madetojalle Berliinistä 16.11.1911:

Ystäväni! Tahtoisin sanoa sinulle jotakin, mutta en tiedä mitä sanoisin. ”Un petit air de doute et de mélancolié.”¹ En ole surullinen enkä iloinen, mutta kokonaan toisenlainen kuin sinä minut tunnet. Tai oikeastaan: ihminen näkee mitä pinnalla on, ei kukaan näe sydämeen [...] Täällä kuuluu olevan paljon suomalaisia, Kaski, Linko. [...] Milloin tulet Wienistä Berliiniin? Voisimmehan kenties tavata. Niin kuin yksinäiset kiertotähdet avaruudessa. Juuri se älyn, tunteen, havainnon, mielikuvituksen ja kauneuden kaihon ylijäämä, se yksinäisyys, jonka *luulee* voivansa jakaa, mutta jota ei voi jakaa, se on ainoa silta ihmisten välillä. Mielelläni Sinut tapaisinkin nyt, kun olen itseni enemmän kuin milloinkaan ennen, kun olen tuosta Babylonin vankeudesta irrottautunut ja maailman kansalainen ja Jumalan lapsi ainoastaan. Eläkäämme! Tuus L. Onerva (Makkonen & Tuurna 2006, 44).

Melankolisia tunnelmia löytyy lähes rajattomasti Onervan, Baudelairen ja Verlainerunon runoista. Symbolistit puhuvatkin runosta usein lauluna. Onervan runojen sanastossa toistuvat sanat laulu, musiikki, sävel, sointi, sointu, mutta myös kuva, taulu, valo, heijastus, välähdys, hämy, uni, kajastus tai hämärä. Kuva on visuaalinen, mutta se ei ole konkreettinen, silmin havaittava kuva, vaan jotakin aivan muuta. Kuva on sisäinen mielen tai sielun kuva, kangastus, josta Onerva joskus käyttää omaa, paljonpuhuvaa sanaansa ”himarrus”.

---

¹ Alfred de Musset: ”Pieni tuulahdus epävarmuutta ja melankoliaa”.

Onervalle soivuus ja sointi ovat olleet aivan oleellisia asioita runojen kirjoittamisessa. Viimeisin löytämäni maininta Onervan omasta työstä, ja musiikin merkityksestä hänelle, on *Helsingin Sanomien* tekemä haastattelu runoilijan 85-vuotis-päivänä, 28.4.1967:

Musiikki on ollut minulle aina kaikki kaikessa, nyt vielä enemmän kuin ennen; minä olen kokeillut monia taiteenlajeja – yhteen aikaan maalasin paljon akvarelleja ja muotokuvia – mutta nyt on kirjoittamisen ohella jäljellä vain musiikki.

Vuonna 1912 ilmestyneessä *Ranskalaista laulurunoutta* sisältäneessä kirjasessa on myös toinen Verlaineen runo samaisesta *Romances sans paroles* –kokoelmasta. Alkuperäinen runo on Paul Verlaineen ”Les roses étaient toutes rouges”, Onervan suomentamana, ”Niin mustina muratit kiertää”.

Niin mustina muratit kiertää

Alkuperäisruno Paul Verlaineen ”Aquarelles-Spleen”

Niin mustina muratit kiertää,
puna hehkuvi ruususton...
Ah, armas, jos liikahdatkaan,
jo tuskani ääretön on!

On taivas liian kirkas,
meri liian vihryt ja maa...
joka hetki ma säikyn ja pelkään,
että voin sinut kadottaa!

Ma muratit alleni murskaan
ja ruusut ruhjoksi polen...

Les roses étaient toutes rouges,
Et les lieres étaient tout noirs.
Chère, pour peu que tu te bouges,
Renaissent tous mes désespoirs.

Le ciel était trop bleu, trop tendre,
La mer trop verte et l'air trop
doux.
Je crains toujours ce qu'est
d'attendre!
Quelque fuite atroce de vous.

Du houx à la feuille vernie
Et du luisant buis je suis las,

Ah, kaiken kauniin ja herkän
sun tähtesi tappanut olen.

Et de la campagne infinie
Et de tout, fors de vous. Hélas!

Verlaine on antanut tälle runolle kaksi nimeä, nimittäin *Aquarelles* ja *Spleen*. Hän on nimennyt sen synkkämieliseksi vesivärimaalaukseksi. Runo yhdessä Debussyn musiikin kanssa on kuin impressionistinen maalaus, kevyin vedoin kankaalle loihdittu kuva; selkeä, mutta hämyinen. Verlaineen runo on surumielisen alakuloinen, muttei raskasmielinen. Debussy sävelsi tämän runon laulusarjansa *Ariettes oubliées* viimeiseksi lauluksi. Heino Kaski (1885–1947) on säveltänyt saman runon, mutta ei alkuperäiseen runoon, vaan Onervan suomennokseen. Runossa haurauden ja kauneuden symbolina on kukka. Tunnettu ranskalainen ”ennui” kuuluu alusta loppuun, vaikkapa murheen murattina tai sinivihreän meren aaltoiluna.

Tästä runosta on olemassa toinenkin suomennos. V.A. Koskenniemen käännös elää Aarre Merikannon laulussa ”Spleen”, jonka hän sävelsi vuonna 1918 ja korjaili sitä vielä 1955. Koskenniemen suomennos on asiallisen korrekti, muttei ehkä kuitenkaan tavoita Verlaineen ja Onervan musiikillista virtausta.

Aquarelles – Spleen

Akvarelli

Niin hehkuen ruusut palaa
ja muratti on tumma kuin yö.
Suru vanha mun valtaa salaa
ja sydän kaivaten lyö.

Oli liian kirkasta silloin
yli maan, meren aaltoilun.
Minä peljäten odotan,
milloin olet julmasti pettävä mun.

Olen väsynyt loistehesen
mä metsäin ja merien

ja tyhjään lakeutehen ja kaikkeen –
vain sinuun en, ah en!
(Suom. V. A. Koskenniemi)

Onervan kirje Madetojalle 8.11.1914 välittää Onervan *ennui*-tunnelmia:

Rakas Poju!

Onervalla on ikävä, ikävä sinua ja ylimalkaan. Ennui! [...] Aamupäivällä kävin väsymystäni haihduttamassa Fazerin kahvilla ja nyt taas istun tässä huoneessani, jossa melkein liikahtamatta olen neljä päivää kököttänyt. Työ ei suju, unta ei tule öisin.[...] Minua ei taas tällä hetkellä huvita mikään, ei omat työni, ei mitätön itseni eikä mikään asia sen ulkopuolella. On semmoinen kaukainen hiljaisuus. Il pleut dans mon coeur comme il pleut sur la ville.¹

Kaikki tulee ihmisen sisältä [...] Ei ainoastaan lempi asu sielussa, siellä asuu myös vapaus, ei se ole mitään ulkonaista. Mutta jos vapaus on olemassa, luo se leimansa kaikkeen muuhun. [...]

Runovihkoni ilmestyminen² jo aivan tympäisee minua. En iloitse siitä enää yhtään, pikemminkin se itkettää ja harmittaa. Mutta ehkä tämä tunnelma on vain tämän päivän yleisviritykseen kuuluva.

En minä mitään pahaa meinaa tällä pitkällä jeremiadilla. Lystikseni vain jaarittelen. (Makkonen & Tuurna 2006, 158–159.)

Onerva lähetti 13.19.1910 runon *Ikävä* kirjeessään Madetojalle:

Minun ei pitäisi sinulle kirjoittaa. Elämä on taistelua itseään suurempia voimia vastaan. [...] Kävelin monta tuntia Kaivopuistossa. En ole koskaan tuntenut mitään niin kaunista ja yksinäistä. Olen tullut paljon yksinäisemmäksi entisestäni. Enkä minä sitä valita, niin kauan on ihminen yksinäinen kuin hänen henkensä kasvaa.

---

¹ Verlaineen runokokoelmasta *Romances sans paroles* runosta ”Il pleure” eli ”Sydän tulvillaan on, sadevettä kaupungin yllä”. Onervan suomennos runosta sivulla 98-100.

² Onerva tarkoittaa runokokoelmaa *Kaukainen kevät* 1914.

Ikävä

Ikuinen ikävä
mieleni lintuja ajaa.
Ei ole allani maata,
ei ylläni majaa.

Siirtyivät silmistä
lempeät ystäväpiirit:
taivaan rannalle viittovat
unien viirit.

Kuumeessa kuljen,
henkeni ylpeän pyyteen,
siksi kun uuvun
unitilan äärettömyyteen.
(L. Onerva: *Särjetyt jumalat* 1910)

Särjetyt jumalat -kokoelman runot ovat rohkeita, ranskalaisia, ekstaattisia ja näynomaisia. Yllä olevan runon on säveltänyt Heino Kaski, ja myös Madetojan ensimmäinen Onerva-laulu, ”Rukous” 1910 on tästä kokoelmasta.

Onerva kirjoittaa uudesta runokokoelmastaan¹ Madetojalle 26.10.1910:

Minun runojani painetaan parhaillaan. Aho² antoi niistä Otavalle loistavan arvostelun, että minua siellä sen johdosta on kohdeltu hyvin kunnioittavasti niin kuin arvolleni sopiikin! (Ibid. 16.)

Runokokoelmassa *Särjetyt jumalat* kuuluu selvästi Onervan oma ääni. Se poikkeaa edellisistä kokoelmista. Nimikin on erittäin osuva, kun ajattelee Onervan omaa elämäntilannetta: tuore avioero takana, isän kuolema 1910, elämää mutkistanut suhde Madetojaan sekä Leino-suhteen jatkuvat ongelmat ja rahahuolet. Kaikesta huolimatta Onerva kirjoittaa uljaan runon ”Ihminen” juuri tähän kokoelmaan.

---

¹Uusi kokoelma on *Särjetyt jumalat*, 1910.

² Kirjailija Juhani Aho (1861–1921).

Ihminen

Mikä olen? Tähdenlento
Luojaan ikuisessa yössä,
tomujuvä aavan aineen
lakkaamattomassa työssä.

Mutta sentään! Tahdon antaa
hehkun hetkelleni tälle,
tahdon loistaa, tahdon laulaa
kiitoslaulun elämälle.

Tahdon laulaa: mitä siitä,
jos ma lopuin, kussa aloin,
mutta silmänräpäyksen
valokaarin yössä paloin!

Hetken sykin, liekkisydän,
aurinkona maailman oman:
tunsin kauneuden kaipuun
rakkauden rajattoman.

Alistukaa, avaruudet,
pienen tähden välkynnälle!
Tahdon loistaa, tahdon laulaa
kiitoslaulun elämälle!

Pyysin Ilkka Kuusistoa säveltämään tämän runon. Laulu valmistui 2007, ja kantaesitin sen 4.9. samana vuonna. (Ks. liite 2). Tästä runosta on olemassa myös Mauri Viitalan 1997 säveltämä laulu.

Särjetyt jumalat -kokoelmassa Onervalta löytyy lukuisia ”Ilta”-nimisiä runoja. Runosymbolina ilta on luopumisen, elämänväsymyksen ja yksinäisyyden vertauskuva. Runot tuntuvat jotenkin käsittämättömiltä 28-vuotiaan, lahjakkaan ja palvotun runoilijan kirjoittamina. Ranskalaista ”ennuita” tai ”spleeniä” edustavat monet kokoelman runot, kuten esimerkiksi ”Hymyi Hypnos”, ”Surutarten laulu” ja ”Talvinen Tiber”. Ranskalaisista ranskalaisimman asun on saanut runo ”Yrtit tummat”, jonka Madetoja on säveltänyt 1911. Laulun jousiorkesterisovitus valmistui 1946, ja se on eräs Madetojan viimeisistä töistä. Runo on yksi Onervan upeimmista runoista; eeterisen herkkä, symbolistinen runo, jonka jokainen sana on symboli. Runon arvoituksellisuus kätkee enemmän kuin kertoo. Siinä soi Onervan ranskalainen ääni. Pimeyden ja valon symboliikalla hän kuvaa yöllisen mysteerin kaapuun puettua pohjatonta kaipausta. Runo puhuu surusta olla ihminen; kaipauksesta täydellisyyteen, jota ei ole.

Yrtit tummat

Yrtit tummat etelän yössä,
miksi te katsotte silmääni niin?
Riutuen kaipaa raskas rinta
hankien valkeaan kaupunkiin.

Yrtit tummat etelän yössä,
vieras on teille mun murheeni syy.
Kaukana, kaukana pohjolan mailla
kanervakankahat kyyneltyy...

(Onerva: *Särjetyt jumalat* 1910)

Geisha-sarja sisältyy niin ikään *Särjetyt jumalat* -kokoelmaan. Runot ovat sensuellin intohimoisia. Madetoja sävelsi runot ”Geisha” 1911, ”Hyvää yötä” 1919 ja ”Hymyi Hypnos” 1911. Koko sarja on Madetojan teosluettelossa opus 9. Madetoja arvosti ja ”ymmärsi” Onervan runoja, mistä ovat todisteena hänen kymmenet Onerva-laulunsa.

Yhteenveto

Pariisi kulkee punaisena lankana Onervan elämässä. Se satoi hänen elämäntyönsä, rakkautensa, ja siihen liittyvät ihmiset yhteen. Siellä Onerva kävi yksin jo koulutyttöinä, sitten häämatkalla Väinö Strengin kanssa, sekä usein yksin tekemässä omaa runoilijan, tutkijan, lehtinaisen, kääntäjän ja kirjailijan työtään. Leinon kanssa Onerva ei tietävästi käynyt koskaan Pariisissa, Madetojan kanssa kylläkin. Ranskan vaikutus on tuntuvilla monissa Onervan teoksissa aiheina, kuvina, kielikuvina ja kulttuurivaikutteina. Ankeat Nikkilä-vuodetkin olivat paremmin kestävässä, kun oli Pariisi, jonka vapautta muistella, ja rakas ranskan kieli, jolla kirjoittaa. Onerva kirjoittaa Madetojalle runokirjeessä 17.11.1945 Nikkilästä:

Tuo ranskan-harrastukseni ei ole hulluutta, vaan halua saada vaihtelua äärettömään yksitoikkoisuuteen – runonkin kyhäyksen alalla. [...]

P.S.

Si seule et malheureuse
je pense à Toi, mon meilleur ami,
et je chante cette petite mélodie.
J'espère que mes pensées douces et bonnes
beaucoup de bonnes choses en rêve te donnent
et que le matin
demain plein
de soleil et de bonne chance
et de l'espérance.

Ma flûte est muette et sourde,
ma route bien solitaire et lourde - -
Hélas, je suis une pauvre prisonnière
derrière la forte barrière -! ¹

---

¹ Niin yksin ja onnetonna/ ajattelen Sinua paras ystäväni/ ja laulan tämän pienen melodian./ Toivon että hellät ja hyvät ajatukseni / tuovat sinulle paljon hyvää unessa / ja että huomina aamu olisi täynnä/

Onerva suunnitteli vielä Nikkilässä ulkomaille muuttoa ja oma tulkintani on, että hän haaveili Pariisiin muuttamisesta. Vähän ennen vapautumistaan 1947 hän kirjoittaa Madetojalle: ”Mielelläni matkustaisin ulkomaille, jos se olisi mahdollista, mutta toistaiseksi lienevät matkustamisvaikeudet vielä tuntuvat.” Onerva päättää kirjeen suomennokseensa vanhasta ranskalaisesta laulusta, joka on tullut tunnetuksi Edith Piafin esittämänä (Makkonen & Tuurna 2006, 471):

*Plaisir d’amour*¹

(vanha ranskal. laulu) + lisäys

(variatio)

Rakkauden riemu lentää pois lailla perhosen,
rakkauden murhe se on iankaikkinen –

Elämä onnen päätöshetki usein pian lyö,
mut milloinkaan ei valkene sydämen musta yö –

Pois lemmen kalliit valat unhoon häviää,
mut lemmen tuskan jälki ijäksi rintaan jää –

Pimeän yönkin jälkeen jälleen koittaa aamun koi,
kuollutta rakkautta eloon herättää ei voi.

---

aurinkoa ja hyviä asioita/ toivoa/... Huiluni on mykkä ja kuuro/ tieni hyvin yksinäinen ja raskas - - -/ Voi, olen vanki raukka/ vahvan muurin takana.

¹Martinin (1741–1816) säveltämän laulun alkusanat: Plaisir d’amour ne dure qu’un moment:/ chagrin d’amour dure toute la vie...

III

USKONNOLLINEN JA AATTEELLINEN ONERVA

Jumala

Joskus metsässä illoin
pitkät varjot tiellesi astuu
maahan lankeat, silmäsi kastuu.

Tämä 15-vuotiaan Onervan aforistinen runo löytyi vuonna 2002 auenneesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuus-arkistosta.

Sanapari uskonnollinen Onerva saattaa äkkiseltään oudoksuttaa, aatteellinen Onerva ei niinkään; saihan hän elinaikanaan monenlaisia leimoja. Milloin hän oli muusa tai hurjimus, milloin taas professorinrouva tai vaarallinen nainen, milloin yksinkertaisesti hullu. Onervan leimaaminen on ollut helppoa ja se on jatkunut vuosikymmeniä. ”Minusta on tehty symboli synnin ja papitar pyyteen...” kirjoittaa Onerva eräässä *Särjetyt jumalat* -kokoelmansa runossa (1910). Onerva kirjoitti kuitenkin uskonnollisia runoja koko runoilijanuransa ajan, mutta ne ovat jääneet varsin vähälle huomiolle.

Onervan runotuotannossa uskonnollista ja aatteellista puolta on vaikea erottaa. Ne limittyvät toisiinsa, ja ovat usein saman asian eri puolia. Runot sisältävät uskoa ja epäilyä, palvontaa ja pilkkaa; kärjistyksillä Onerva panee lukijansa ajattelemaan. Onervan pääteosten kustantaja, Otava mainosti Onervaa vuonna 1927: ”L. Onerva on tulieluinen runoilija, jonka omaperäinen, älyllinen taide saa yhä uusia ystäviä”. Samana vuonna ilmestyi runokokoelma *Liekki*. Kokoelmassa on sikermä, jonka Onerva on otsikoinut ”Credo (Quia absurdum est)”.¹ Runo ”Credo” lienee ollut Onervalle merkityksellinen, koska hän palaa siihen vuosikymmenien kuluttua. Runon toisinto löytyy lähes identtisenä Hannu Mäkelän kokoamasta Onervan postuumirunoteoksesta *Pilvet ja aurinko* (2005). Merkittävin ero näiden versioiden välillä on myöhemmästä

---

¹ Onerva lainaa lausahduksen kirkkoisä Tertullianukselta: ”Uskon, mikä on järjetöntä” (Lehtinen 2003, 138).

toisinnosta poistettu kolmas säkeistö, joka viittaa ylikuonnolliseen, sanoin ”on työtä jumalten”. Vuoden 1927 *Liekki*- kokoelman versio runosta ”Credo” kuuluu seuraavasti:

Credo...

Ei mikään haivu hukkaan,
mi tehtiin, kärsittiin,
mi vaipui elon virtaan
tai särkyi säveliin:
sen t ä y t y i olla niin.

Ei turhaa tummat päivät,
ei kerkein kesän sää,
ei suotta surut rinnan,
ikuinen kaipuu tää:
kaikk’, kaikki tänne jää.

Jok’ uni, mi ol’ unta,
jok’ aatos armainen,
mi salaa kirjoitettiin
vain lehtiin sydämen,
on työtä jumalten.

Ja kerran aikain päästä,
kun hetki ennättää,
ne luovat uutta unta
ja uutta elämää.
Kaikk’, kaikki tänne jää.

Tarjosin tätä runoa muutamalle säveltäjälle, mutta se ei toistaiseksi ole tuottanut tulosta. Ainut löytämäni sävellys on Kaj Chydeniuksen säveltämä laulelma vuodelta 2005, *Pilvet ja aurinko* –kokoelmassa olevaan versioon, eli siitä puuttuu 1. version kolmas säkeistö.

Lapsuudessa Onerva oli syvästi uskonnollinen, vaikka toisenlaisiakin arvioita on hiljattain esitetty, ja mielestäni kevyin perustein (Kortelainen 2006, 260).¹ Väite on rohkea, ja perustuneen Onervan novelleihin ja romaaneihin, erityisesti esikoisromaaniiin *Mirdja*. Onerva itse kertoo Annikki Yrjänäiselle haastattelussa vuodelta 1966 ihmetelleensä Mirdjan aiheuttamaa kohua, ja sanoo kuvitelleensa kaiken!² Esikoisromaanian pidettiin jonkinlaisena omaelämäkertana, vaikka siinä näkyy Onervasta vain yksi puoli: kapinallisen naisen rooli. Todisteita toisenlaisistakin intresseistä löytyy hänen monista runokokoelmistaan sekä SKS:stä löytyneistä dokumenteista³. Kuitenkin runot kiteyttävät kirjoittajan syvimät ajatukset. Hannu Mäkelä on todennut osuvasti runon merkityksestä: ”Yksi pieni runo saattaa kertoa joskus yhtä paljon kuin moni paksu romaani tai kirjeitten pino.” (Mäkelä 2007, 167.) Mäkelä vertaa runon jättämää jälkeä välähdykseen, jonka tähdenlento piirtää taivaan pimeyteen.

Onervan opinahjon, Suomalaisen Tyttökoulun henki oli kristillis-isänmaallinen. Uskonnon opetus oli tärkeässä asemassa ja Onerva piti koulustaan. Luokkatoverit kiusoittelivat häntä siitä, että hän istui uskontotunnilla pää kallellaan ensimmäisessä pulpettirivissä, ja sai aina uskonnosta kympin, tosin kympejä oli pitkä rivi muissakin aineissa. Tärkeä henkilö Onervalle oli rippi-isä Elis Bergroth. Hänestä Onerva puhui kunnioittavan lämpimään sävyyn, vaikka esittikin myöhemmin ankaraa kritiikkiä kirkkoa, ja erityisesti sen taantumuksellista papistoa kohtaan.

Onerva tutki itsekseen Raamattua. Erityisen läheiseksi hän koki Saarnaajan kirjan, jonka hän toteaa olevan ”valtavaa runoutta.” Onerva kirjoittaa Madetojalle 15.9.1912:

En tiedä mitä kirjoittaisin. En osaa mitään. Tai puhuisinko Saarnaajan sanoilla: Ajattele Luojaas nuoruudessas ennen kuin pahat päivät tulevat ja

---

¹ Anna Kortelainen kirjoittaa kirjassaan *Naisen tie* kappaleessa ”Madonnaan rakastuva nainen”, että ”Onerva ei ollut kristitty, joten pyhimyskuva merkitsi hänelle jotakin muuta kuin kristitylle.”

² Haastattelussa 1965 Onerva kertoo kohusta *Mirdjan* ympärillä. ”Hämmästyin, mitä varten ihmiset niin hermostuivat siitä ja hälinää oli ympärillä. Otava oli tyytyväinen. Ehkä turmelin ihmissieluja, mutta kaikki oli fantasiaa. Nuori ihminen fantiseeraa eikä ymmärrä mitään. Tuommoista siitä sitten tulee...”

³ Julkaisemattomat uskonnollista ja isänmaallista aineistoa sisältävät nuoruudenkokoelmat 1899–1901 sekä ruotsinkieliset painamattomat runokokoelmat sisältävät uskonnollisia ja isänmaallisia runoja.

vuodet lähestyvät, koskas olet sanova: ei ne minulle kelpaa; ennenkuin aurinko ja valkeus, kuu ja tähdet pimiäksi tulevat, ja pilvet tulevat jälleen sateen jälkeen ja ovet katua vastaan suljetaan, niin että myllyn ääni vaikenee ja hän heräjä linnun ääneen ja kaikki veisun tyttäret vaikenevat, ja himo katoo sillä ihminen menee sinne, jossa hän iankaikkisesti oleman pitää ja itkijät käyvät ympäri katuja...sillä multa pitää jälleen maaksi tuleman, niin kuin se on ollut, ja henki pitää jälleen tuleman Jumalan tykö, joka sen on antanut. Se on suuri turhuus, sanoo Saarnaaja, ja kaikki on turhuus.

Se on valtavaa runoutta. Siinä on kaikki!

Onervan runossa ”Vanitatum vanitas” on Saarnaajan tekstin vaikutusta: ”[...]Tieteet ja taiteet, helyä korua, aurinkopölyä pelkkää[...].” Kilpinen on säveltänyt runon, ja omistanut sen Toivo Kuulan muistolle. Laulu kuuluu Kilpisen opus kymmeneen, jonka kaikki runot ovat Onervan kirjoittamia. Sarjan muut laulut ovat ”Kirkkotie”, ”Iltä”, ”Suruni”, ”Jo luovutko luotani”, ”Jo muistot taivaltani varjostaa”, ”Syyshuokaus”, ”Nuori Apollo” ja ”Kevätlaulu”. Runot ovat Onervan runokokoelmista *Särjetyt jumalat* 1910, *Iltakellot* 1912, *Liesilauluja* 1916 ja *Murattiköynnös* 1918. Kilpinen sävelsi sarjan vuosina 1917–1921.

Onerva kertoo elämästään Madetojalle 18.11.1915 päivätyssä kirjeessä:

Luen nykyään Infernoa, De Profundista, raamattua, kaikkia kärsimyksen mystikoita ja olen löytänyt niistä enemmän kuin ennen, tietysti siksi että oma kärsimykseni on syventynyt.¹ (Makkonen & Tuurna 2006, 223.)

Pessimismin värittämissä runoissaan Onerva etsii rauhaa ja valoa, joka aina pakenee. Etsintä suuntautuu milloin kohti Jumalaa, milloin taas filosofiaan ja symbolistien suosimaan unimaailmaan, nietzscheläisyyteen tai rauhanliikkeen ideologiaan. ”Minussa on syvä hurskauden ja pyhyiden tarve. Aus meinen grossen Schmerzen mach’ ich die

---

¹ August Strindberg, *Inferno*, 1897; Oscar Wilde, *De Profundis*, 1905.

kleinen Lieder”¹, kirjoittaa Onerva Madetojalle Berliinistä 27.1.1912, Heinrich Heinen runoa siteeraten.

Runoissaan Onerva pohdiskelee ihmisenä olemista ja olemassaolon ongelmaa. Teoksissaan hän puolustaa tärkeinä pitämiään arvoja, vaikka joutuikin maksamaan rohkeudestaan kohtuuttoman hinnan, samaan tapaan kuin tanskalaisfilosofi Sören Kierkegaard, jonka tuotanto vasta 2000-luvulla on saanut laajempaa huomiota. Kun olen tutkinut Onervan elämää, ja viettänyt aikaa hänen tuotantonsa parissa, yhä selvemmäksi on tullut ajatus jonkinlaisesta yhteydestä näiden kahden välillä.²

Yksinäisyys

Usko sielun parantumattomaan yksinäisyyteen on taiteilijalle tärkeämpi kuin usko Jumalaan. Sitä ei voi häneltä riistää mutta voi helpottaa hänen elämäänsä tämän yksinäisyyden ymmärtämisellä. Mutta ihminen voi ymmärtää toisen vain oman itsensä laajuudelta, ei rahtuakaan enemmän. Mutta heillä on petollinen mielikuva täydellisyydestä ja he pettyvät, murtuvat, suuttuvat, sortavat toisiaan. ”Det är synd om människorna”.³ (Makkonen & Tuurna 2006, 33.)

Näin Onerva kirjoittaa Madetojalle loppiaisena 9.1.1911, jolloin tämä oli säveltämässä ensimmäistä Onerva-lauluaan, ”Rukous”. Kirje puhuu yksinäisyyden välttämättömyydestä taiteilijalle. Kierkegaard puolestaan ajautui jo hyvin varhain valtavirran ulkopuolelle – marginaaliin. Hän ilmoitti halukseen ”synnyttää vaikeuksia kaikkialla.” Hänen tekstinsä ovat säälimätöntä ruoskintaa. Kierkegaard pelkäsi hyväksyntää enemmän kuin mitään muuta. Hänen hahmonsa herätti huomiota Kööpenhaminan kaduilla ja hänestä tuli vuosikausiksi ivailun kohde ja ehtymätön pilapiirrosten aihe *Corsaren*-lehdelle. Ennen kuulumatonta oli, että teologi Kierkegaard erosi kirkosta vastalauseena sille, että ”kirkko edusti pakanallisuuttakin pahempaa jumalattomuutta, oli porvarillinen, institutionalisoitunut vilpillisyyden ruumiillistuma ja

---

¹ ”Suurista suruistani teen pieniä lauluja”.

² Kesällä 2006 olin käymässä Valamon luostarissa. Tapasin siellä sattumalta filosofi, Kierkegaard-tutkija Torsti Lehtisen. Keskustelimme Onervasta ja Kierkegaardista. Kiitän Torsti Lehtistä kannustuksesta.

³ ”On sääli ihmisiä”, August Strindberg, *Ett Drömspel* 1901.

herja uskon aidolle sisällölle.” Hänen kirjoitustyönsä jäi lähes tyystin vaille vastakaikua. Kierkegaard erakoitui. Epätoivoinen totuuden etsintä mursi hänet 42-vuotiaana, ja isän jättämästä suuresta perinnöstä hän oli kuluttanut kaiken, niin että jäljellä olevat varat riittivät juuri ja juuri kattamaan hautajaiskulut.

Yltiöyksilö

Sören Kierkegaard syntyi Kööpenhaminassa 5.5.1813. Ylioppilaaksi päästyään hän aloitti teologian opiskelun, muttei viihtynyt opintojensa parissa. Rikkaan isän poika peri suuren omaisuuden, jonka turvin hän saattoi keskittyä kokonaan kirjoittamiselle. Kierkegaard julkaisi kiihkeään tahtiin kolmisenkymmentä teosta, joiden polttopisteessä on olemassaolon suuri kysymys. Hänestä tuli eksistentialismin, vuosisatamme merkittävimpiin kuuluvan filosofisen suuntauksen kantaisä, jonka tärkeimmät perilliset ovat Martin Heidegger (1889–1976) ja Jean-Paul Sartre (1905–1980). Kierkegaardin teokset ovat täynnä ristiriitaisuuksia: yhtäällä hän sanoo näin, toisaalla taas jotain aivan muuta. Hänen tapansa kätkeytyä nimimerkkien suojaan salli hänen kirjoittaa vapaasti. Kierkegaard ei tartu lukijaa rinnoista tyrkyttämällä omaa mielipidettään, vaan esittelee monenkirjavan salanimikaartin valepuvussa eri eksistenssivaihtoehtoja. Victor Eremita, Johannes de Silentio¹, Johannes Climacus ja Anti-Climacus ovat hänen alter egojaan. Erilaisista ”rooleista ” käsin hän saattoi kirjoittaa kuten kirjoitti. Menetelmä aiheutti loputtomasti polemiikkia ja väärinkäsityksiä. Hänen filosofiansa ei perustu faktoihin tai argumentointiin. Hän liikkuu vapaasti tyylilajista toiseen, hän ei täsmennä käsitteitä, vaan kirjoittaa kuin runoutta. Hän on verbaaliakrobaatti, kielen ja tyylin taituri, arvaamaton, yliherkkä, kompromissiton, samalla kertaa satiirikko ja humoristi. Ehkä juuri tästä syystä hänen vaikutuksensa taiteelliselle, filosofiasta kipinää etsivälle mielelle on vastaansanomaton.

Olemassaolo

Kierkegaardin filosofian vastapooli on Friedrich Hegel (1770–1831), jonka kirjoituksiin hän oli tutustunut jo opiskeluaikana. Kierkegaard kirjoittaa: ”Hegel ja hegeliläisyys ovat

---

¹ Voittaja-Erakko ja Hiljaisuuden Johannes.

yksi koominen kertomus. Totuuden intohimoinen kysymys ei edes nouse esiin, sillä tämä filosofia aloitetaan muuttamalla yksilöt objektiivisiksi. Kun siis keskustelee hegeliläisen koulun filosofin kanssa on selvitettävä tarkoin, kenen kanssa on kunnia keskustella. Onko hän ylipäätään inhimillinen olento, olemassa oleva olento? Vai onko hän *sub specie aeternitatis*, kun hän nukkuu, syö, niistää nenäänsä, kun hän tekee, mitä ihminen tekee?¹ Olennaisin ihmisessä on subjektiivista ja kätkeytyä; se ei taivu järkipärisiin kaavoihin. Spekulaatiivinen filosofi taas katselee ulkoa käsin ”ihmisyyttä yleensä” – siinä on hänen virheensä. (Saarinen 1998, 311.) Kierkegaardin päiväkirjasitaatti ”jopa syöminen on järkevämpää toimintaa kuin ruuansulatuksen mikroskooppinen spekulointi”, on hyvin kuvaava. Onerva pohtii seuraavassa *Maan tomu-uurna*-kokoelman (1925) runossaan ihmisenä olemista:

Synti

Mik’ o synti? Murha, varkauskko,
min teettää kurjuus, sokeus tai usko?
Vai valhe, petos, paha panettelu,
mi maailman lapsille on lasten lelu?

Ei. Kysy: valkeintaan ken nousi vastaan,
ken tietien tahtoin tinki parhaimmastaan?
Ken hyvän ties, mut pahain teitä kulki,
ken tunsi tunnon lain, mut suunsa sulki?

Ken luotu oli oikeutta luomaan,
mut ihmisyyden hylkäs huonoin huomaan
ja teki teoistansa tapain loiset
vain ollaksensa niin kuin toiset?

Ken luotu oli valon valtiaaksi
eteenpäin käymään, mutta taipui taaksi
ja viljamaansa mataroille kynti?

---

¹ ”Ikuisuuden katsannosta eli ikuisuuden kannalta”. Ilmaus on peräisin Spinozan *Etiikasta* (5,29), kohdasta, jossa puhutaan kuinka sielu tarkastelee asioita ikuisuuden kannalta.

Hän petti parhaansa. Ja se on synty.

Kierkegaardin teosten lukeminen on ollut myrskyisä kokemus. Se on avartanut näkökulmaa suhteessani Onervaan. Se on auttanut ymmärtämään Onervan runoilijapersoonaa. Äärisubjektivisuus leimaa sekä Kierkegaardin että Onervan tuotantoa. Suuressa itsekeskeisyydessään, herkeämättä itseään tarkkaillen, he eivät väsy ihmettelemästä narkissosmaisesti omaa olemustaan ja yksilöllistä laatuaan. Se on lähellä itämaista mystiikkaa. Subjektivisuudesta tulee varsinainen luovuuden ydin, kuten esimerkiksi seuraavassa Onervan runokatkelmassa:

Ällös sa katso mua:
olen alaston, arka...
Salli mun ovellas olla
kuin paha ja parka.
[...]
Mitä ihminen on? Lyhyt kevät
ja loputon syys;
hänt' aavehet kuoleman ajaa
ja yksinäisyys.
Siks' aattelin: turha on itkeä
Luojan töitä,
parempi paatunein mielin
astua elämän öitä;
itse ma tahdon olla
kuu sekä tähti
ja viimeinen, joka pahaa
pakohon lähti!

Yöstä ma tuln,
yöhön ma jällehen palaan,
turhaan sulta nyt enää
tultani salaan,

vain sulle ma itkin ja hymyin
ja sulle ma elin.

[...]

Sen taivas tietää:

jos minä mursin monta,
ei ole myöskään minussa
kohtaa murtumatonta,
ei syntistä synkempää
ole jumalan tuomiolla...

Sano, armas, saanko ma hetken
ovellas olla?

(Onerva: *Särjetyt jumalat*, 1910)

Jo Onervan *Särjetyt jumalat* -kokoelmassa on ”eksistenssirunoja”, mutta vielä enemmän niitä on hänen myöhemmissä kokoelmissaan, kuten *Iltakellot*, *Kaukainen kevät*, *Liesilauluja* ja *Murattiköynnös*. Suuri ajattelija René Descartes (1596–1650) päätyi väittämään: ”Ajattelen, siis olen.” Descartesin olemassaolo liittyy tietoon: olemassaoloni on ”ehdottoman varmaa”, jotain mitä ”en voi epäillä”. Kierkegaardille taas mikään ei ole ongelmallisempaa kuin olemassaolo. Hän pohtii ongelmaa tunnetulla vertauksella: ”Hevoskärryt kulkevat tiellä. Ajaja istuu paikallaan. Hän nuokkuu; hän on juovuksissa. Sitten hän hetkeksi nukahtaa. Onko hän olemassa?” Mies menee sinne minne vaunut kulkevat, hän ajautuu eteenpäin. Mutta aito, autenttinen oleminen – oleminen ankarassa merkityksessä, missä Kirkegaard tätä termiä käyttää, on jotakin muuta. (Saarinen 1998, 314.) Seuraavissa runoissaan Onerva pohtii olemassaoloaan:

Miksi-?

Miksi olen, miksi elän?

Miksi kysyn sitä?

On - kuin kysyisin ma, miksi

maa on, länsi, itä - -

Kysymään oon oppinut ma-,

vastaust' en keksi;
miksi, miksi syntynyt oon,
tullut ihmiseksi--?

(Onerva: *Pilvet ja aurinko*, 2005. Runo on vuodelta 1953.)

Kirkkotie

Outo tähti silmähäni
syntyissäni hohti;
sanoi mulle: lähde käymään
kynttilääni kohti!

Siitä asti taipaletta
talotonta polen;
sen vain tiedän: tähtikirkkoon
matkalla ma olen.

Surun suuren rinnalla
on ilon pilke pieni;
surun suuren lävitse
käy suorin kirkkotieni.
(Onerva: *Iltakellot*, 1912)

Kierkegaard kirjoittaa yksinäisyyden surusta:

Kun Jumala tahtoo todella sitoa ihmisen itseensä, hän panee asialle uskollisimpiin palvelijoihinsa kuuluvan luotetun sanansaattajansa Surun sanoen: ”Kiirehdi hänen peräänsä, ota hänet kiinni, älä väisty hänen rinnaltaan...Yksikään nainen ei kietoudu mieheen hellemin kuin Suru.”
(Kierkegaard: *Päiväkirjat* 1841.)

Onervan uskonnolliset runot ovat siis saaneet varsin vähän huomiota osakseen, otaksuttavasti sen vuoksi, että ne ovat hajallaan monessa eri kokoelmassa. Onerva toivoi

uskonnollisille runoille omaa kokoelmaa, mutta koska näin ei tapahtunut, runot ovat jääneet vaille julkisuutta. Onervalle uskonnolliset runot olivat kuitenkin tärkeitä. *Helsingin Sanomien* haastattelussa 28.4.1962 hän kertoo: ”Olen kirjoittanut myös paljon uskonnollisia runoja, mutta niitä ei pitäisi panna muiden runojen kanssa samaan, vaan kokonaan erikseen.” Kustantaja ei kuitenkaan tätä Onervan toivetta täyttänyt, vaan ripotteli uskonnollisia runoja useaan eri kokoelmaan, Onervan omien sanojen mukaan ”rihkaman sekaan”.¹ Painamattomissa Onervan runoissa on todellisia helmiä, joiden toivoisi pääsevän vihdoinkin julki. Erityisesti Onervan ruotsinkieliset runot odottavat ensipainoksiaan. Ainoa saatavissa oleva julkaisu Onervan ruotsinkielisistä runoista on Kaj-Erik Gustafssonin laulusarja ”Böner”. Hän toteutti pyyntöni ja sävelsi kolme Onervan ruotsinkielistä runoa lauluäänelle, viululle ja pianolle. Teoksen kantaesitys oli Johanneksenkirkossa 28.11.2007. (Ks. liite 2.)

Onerva kirjoitti nämä runot uudenvuoden kirjeessään Madetojalle. Ne ovat elegisiä vangin lauluja, joissa runoilija janoaa vapautta, unohdusta ja rauhaa. Onervan kirje on päivätty 1.1.1946. Tuolloin jo kuusi vuotta Nikkilässä viettäneen Onervan ainoa toive oli pääsy vapauteen:

Kiitän lämpimästi kirjeestäsi ja odotan tuloasi hartaasti. Toivotan hyvää, onnellista uutta vuotta! Uuden vuoden – tunnelmani olen juuri pukenut seuraaviin säkeisiin:

Bön I

Min Gud, giv mig ett lösen-ord,
en frälsnings-gloria av stjärnor gjord,
giv mig och vingars flykt till evighetens strand,
och salighetens land!
Min Gud, giv mig ännu solskens-dar,
den lilla lyckan,
som ett jordens barn här har,
giv mig ett kärleks-ord och frihet,

---

¹ Onerva totesi näin eräässä Annikki Yrjänäisen haastattelussa vuosilta 1964–1966. Kuuntelin nauhat Yrjänäisen luona 19.4.2007.

hemmets härd,
hög Pegasus-färd! ¹

Bön II

Min Gud, jag beder:
det minsta och det största,
det sista och det första:
ej rikedom och heder,
blott rätt att vara fri
och sjunga fritt min lilla melodi,
om och den vore blott en elegi! –
Min Gud, jag beder:
giv (ännu) efter stunder tomma
tillbaks mitt verk, som leder
till mål, till allas fromma!
Låt mig både nätter och dar,
i sorger, som jag har,
se din kärlek underbar! ²

En vintervisa

Du snöbetäcta dal,
giv mig glömskans grav i drivans sköte,
i furors stilla sal!
Kom sagon, sångens sköna Skogsrå mig
till möte!

---

¹ Jumalani, anna vapahduksen sana, /anna minulle sädekehä, joka on tähdistä tehty, / anna minun lentää ijäisyyden rantaan, autuuden maahan!// Luojaani, anna vielä aurinkoisia päiviä, / se pieni onni, joka maan lapselle täällä annetaan./ Anna rakkauden sana ja vapaus, oma koti, /auta Pegassokseni korkeuksiin!

² Jumalani, pyydän, /pienin ja suurin, / ensimmäinen ja viimeisin toiveeni on: / ei rikkautta ja kunniaa, / vain oikeutta olla vapaa, / ja laulaa pientä sävelmäni, / vaikka murheistakin.// Jumalani, minä rukoilen, / anna (vielä) tyhjienkin hetkien jälkeen, / takaisin oma työni, / joka vie perille määränpäähän, / kaikkien ihmisten hyväksi! / Anna minun öin ja päivin, / myös surussa, / nähdä ihmeellinen rakkautesi.

Du stjärnbetäckta sal,
slut mig till din (vänliga) dödshuva,
tag alla mina kval,
byt ut dem mot din frid den eviga
och ljuva.”¹

1

Kaj-Erik Gustafsson
L. Onerva

Böner I

Tempo Moderato

mt Min Gud, min Gud, giv mig ett lösen-ord,

mp p

Espressione

Nuottinäyte 4. Kaj-Erik Gustafsson: Böner I.

¹ Talvilaulu // Sinä lumen peittämä laakso, / anna minulle unohduksen hauta kinosten sylissä, / honkien hiljaisessa salissa! / Tule luokseni, satujen ja laulujen metsänhaltiatar! // Sinä tähtien peittämä sali, / peitä minut hellään kuolemanhuntuusi, / ota pois tuskani, / anna ikuinen, suloinen rauhasi.

Kierkegaard kirjoittaa *Päiväkirjassaan*, että rukous on ainoa kieli, joka paljastaa ihmisen todellisen identiteetin. Onervan rukouksia lukiessa tuntuu siltä, että rukous ei ole niinkään keino päästä eroon ahdistuksesta kuin tapa hyväksyä ja kestää se. Rukouksessa ihminen kaivautuu aina vain lähemmäksi kärsimyksen ydintä. Rukouksen juuret ovat sisäisessä kärsimyksessä (Alex 1997, 67).

Näitä runoja on vaikea mieltää ”mielisairaan” kirjoittamiksi. Onervan runoilijanlahjoista kertoo sekin, että hän kirjoitti kielellä, joka ei ollut hänen oma äidinkieltensä. Mutta kustantajaan sekään ei tehnyt vaikutusta.

Musiikkia

Musiikilla oli keskeinen asema sekä Onervan että Kierkegaardin elämässä. Se lievitti tuskaa – olemassaolon tuskaa. Maallisen omaisuuden lisäksi Kierkegaard peri isältään taipumuksen raskasmielisyyteen. Mozartin musiikki kiehtoi häntä siinä määrin, että hän joinakin hetkinä tunsii olevansa sen ”paholaismaisessa otteessa”. Mozart-esseissään Kierkegaard kirjoittaa: ”Musiikki on muita korkeampi taidemuoto. Musiikki tapahtuu ajassa. Kuolemaa lähellä olevalle ihmiselle aika on arvokkaampaa kuin sille, joka ei ajattele kuolevansa. Kuten tunnettua, on hyönteisiä, jotka kuolevat hedelmöityksen hetkellä. Sama koskee kaikkea iloa: ihanimman nautinnonhetken kannoilla käy kuolema.” (Kierkegaard 1988, 29.) Musiikki on olemassa vain esittämishetkellä. Se ilmaisee kaikessa välittömydessään välitöntä. Kieleen kuuluu reflektio, ja siksi se ei voi ilmaista välittömyyttä; runous voi, koska se on lähellä musiikkia. Seuraavassa Onerva kirjoittaa ajatuksiaan musiikista Madetojalle 13.10.1910 ja 11.11.1910:

Istun tässä yön kynnyksellä yksinäisyydessäni ja minulla on niin ikävä. Minua ei mikään lohduta. Tavallisesti soitan vähän Beethovenia kun on oikein vaikeaa, olen oppinut sen parannuskeinon...

Runoni lähetän sitten kun saan ne painosta, ei siksi että säveltäisit, ei niissä mitään sellaista ole, mutta muuten mielelläni suon ne sinulle. Näes kun on jättänyt kokonaan laskusta pois kaiken yleisön suosion siinä suhteessa, niin

on arka pienimmällekkin yksityiselle sympatialle. Jos joku pitää jostakin, niin siinä on minulle aivan riittävä palkinto. Omaksi ilokseen lopulta vain tekee kaiken, kun ei voi olla tekemättä.

Kierkegaard puolestaan kirjoittaa Mozart-esseissään: ”Jos joutuisin luopumaan Jumalasta, onhan minulla sentään musiikki”. Ja vuosikymmeniä myöhemmin Onerva kertoo 85-vuotishaastattelussa *Helsingin sanomissa*: ”Olen puuhannut monenlaista, mutta nyt tärkeintä on musiikki”.

Tunnustus

Vain runoniekka
ma oon,
en mitään muuta.
Ma ihmettelen illan kuuta
ja katson aurinkoon.
Ja elon meren hiekka,
min salakirjoitukset liitän lauleloon,
ja ilman oudot tuulet
ja syksyn kukkain värjyväiset huulet,
ne kertoo mulle tarut maailmasta
ja Jumalasta
ja ihmehestä elon arvoituksen
viitoittain mulle tähtein vaelluksen.
Ja koko äärettömyystaulun
heijastaa helmi pieni,
turhan, köyhän laulun.
(Onerva: *Siivet*, 2004. Runo vuodelta 1950.)

Ilkka Kuusisto ja Jorma Panula ovat säveltäneet tämän elegisen runon, ”Tunnustus” .
Laulut valmistuivat 2007. Ilkka Kuusiston laulu on pianosäestyksellinen, Jorma Panulan versio on sävelletty triolle, jossa laulajan ääni, alttoviulu ja sello soivat yhdessä. (Ks. liite 2.)

Onerva on kirjoittanut lukuisia ”Elegia” –nimisiä runoja. Eräs ”Elegia” syntyi kun hän oli ollut vajaat kaksi vuotta vapaana Nikkilästä. Runo kuvaa sitä, miten hän vankeuden koki. Siitä välittyy nöyryytyksen rajuus ja ihmisarvon riiston lopullisuus. Mutta kaikesta huolimatta, luomisen liekille ei voi mitään.... Jorma Panula sävelsi myös runon ”Elegia” samalle, ja kokoonpanolle kuin edellä olevan runon, ”Tunnustus”. Panulan laulut kantaesitettiin 28.11.2007 Johanneksenkirkossa. (Ks. Liite 2.)

Elegia

On aika paha
ja mull’ on ikiyö.
On kaikki viety multa:
vapaus, koti, rakkaus, elämäntyö
ja tavarat ja raha
ja oma kulta
ja ystävät ja tutut
ja omaisuus ja kirjat ynnä nutut
ja kunnia ja maine.
Ma olen tyhjä niin kuin merten laine,
ei sielussani enää hiiltä, tulta.
Sairaasti, sammuvasti sydän lyö
ja synkkä epätoivo sitä saartaa, syö.
On halki hengen siipien syösty tuhon
tutkaimen myrkyllinen kärki.
Mut yhä elon liekillä on jäyhä palo
ja yhä välkehtii aivojeni valo,
ja yhä valtaistuimell’ on vanha järki.
Mut’ sitä synkempi on kirkas päivä,
sen peittää usva, sumu, huolten häivä,
ja mahti vääryyden ja kahleet mustan murheen
rauentaa mielen uljaimmankin, urheen, -
ja orjuus, - sana julmin sankar-laulelun -

lyö leiman häpeällisen otsahan tuomitun.
Ei sitä pyyhi pois enää mikään,
se kestää kuoloon saakka, - ijäst' ikään.
Ja kun mun multa peittää,
se varjon vielä haudalleni heittää.
(Onerva: *Siivet*, 2004. Runo on vuodelta 1949.)

Isänmaasta

Onervalta tilattiin runoja mitä erilaisimpiin tilanteisiin: merkkihenkilöiden muistolle, syntymäpäiväjuhliin sekä isänmaallisiin tilaisuuksiin. Jean Sibelius, Robert Kajanus, Ida Ahlberg ja Eino Leino ovat kukin saaneet Onervalta muistorunon. Onerva kirjoitti ystävälleen Elina Sjöstedtille 1.4.1912 liittäen kirjeeseen isänmaallisen runon ”Keväisten unien valkea Suomi”, jonka Oskar Merikanto 1915 sävelsi sekakuorolauluksi:

Nyt olet saanut minulta oikein isänmaallisen runon! Me pienen kansan lapset olemme predestineeratut isänmaallisiksi näet. Se on meidän ainoa ankkurimme. Ja meidän täytyy rakastaa tuota ilkeää, pahaa, julmaa maata, joka käyttää meidän voimamme ja heittää meidät itsemme tunkiolle.

Keväisten unien valkea Suomi,
auringon-nousujen maa,
niin totta sun päiväsi saapuva on
kuin taivaasi ruskottaa!

Keväisten myrskyjen silpoma Suomi,
ei turmios loppua näy.
Niin totta sun voimasi voittava on
kuin kuohusi korkeina käy!
Keväisten kylvöjen kasvava Suomi,
on aarteesi mittaamaton.

Niin totta kuin itävi ikuinen maa
se ilmoille nouseva on!

Sun laulusi viestiä kuljettaa,
jos saarretaan airuet muut.
Niin kauan sa soitat kuin koskesi soi
ja humisee korpesi puut!

Runo ilmestyi *Iltakellot*-kokoelmassa 1912 ja se esitettiin neljännessä
jatkotutkintokonsertissani 28.11.2007 Suomen 90-vuotisitsenäisyyspäivän kunniaksi.
(Ks. liite 2.) Seuraava, kansalaissodan jälkimainingeissa syntynyt runo ilmentää
Onervan arvomaailmaa:

Suuret sanat

Totuus, oikeus ja vapaus,
hyvyys, kauneus ja rakkaus,
näät aatokset kun ihmisparka keksi,
hän silloin itsensä loi ihmiseksi!
Mut unessansa vain! Ja herättyään siitä
hän enää muistanut ei uniansa niitä.
Pois hukkuneet nuo oli onnen häivät,
vain suuret sanat huulillensa jäivät!
(Onerva: *Lyhtylasien laulu*, 1919)

Onerva joutui kokemaan kaksi sotaa, joiden aiheuttama järkytys heijastui hänen tuotannossaan. Varhaisten runojen subjektiivisten tunteiden kuvaus laajeni ihmisyyden ja vapauden pohdintoihin. Mikään patriotti Onerva ei kuitenkaan ollut. Hänen isänmaalliset runonsa ilmentävät pikemminkin kaikkien ihmisten yhteyttä korostavaa veljeyttä kuin leinolaista suomalaiskansallista isänmaallisuusintoa. Tässä saattaa olla eräs syy siihen, miksi suomalaiset kokivat Leinon enemmän omakseen ja vierastivat Onervan avantgardismia. Moni Onervan isänmaallinen runo on sävelletty mies- tai sekakuorokokoonpanolle.

Houkot

Mitä siitä, jos liemmeikin houkot,
jos lyö meitä laumat ja joukot,
kun emme me mammonan orjiksi saa,
ei saalista sormemme rihkamaa,
joka täyttää sopet ja loukot!

Vain se, mik' ei ole, se on!
Sana tuttu ja tuntematon
tuo tunnus on rientäjain rauhattomain.
Siit' usko sai uoman ja tuntomme lain
ja retkemme laulelon.

Kun siipeimme iskut kaikaa,
me emme nää paikkaa, ei aikaa.
Ja vaikk' osuu rintaamme nuolenpää,
sen kaipuumme kiihkeä kilpistää,
ja riemumme ilmassa kaikaa!

Monen turmion Turso jo vei,
monen tempasi Lorelei...
Tuhat elämää tuhlata näin ne voi,
jotka Herramme huomisen urhoiksi loi,
vaan taipua, tinkiä ei!

Paras sittenkin säilyy meistä
pois kaikkemme liekehtineistä.
Kun tulta lyö ylhäisten ilmojen sää,
muu murtuva on, vain kauneus jää.
Vielä mainitaan houkkojen teistä.
(Onerva: *Liekki*, 1927)

Runo ”Houkot” ei edusta parasta Onervaa, mutta halusin ottaa sen mukaan kahdestakin syystä. Ensinnäkin kuriositeettina, koska runon sanoma on niin ajankohtainen. Toiseksi, koska runon on säveltänyt raumalainen Arvo Räikkönen,¹ minulle tärkeä henkilö. Runon nimi ”Houkot” on nykyisin vähän käytetty ja oudon tuntuinen sana, joka Nykysuomen sanakirjan mukaan tarkoittaa ”hupsua, hölmöä tai lapsellista”. Räikkönen sävelsi runon sekakuorolauluksi, jonka pisteellinen, marssirytmisiä toistava melodia korostaa laulun protestiluonnetta. Laulu esitettiin neljännessä tutkintokonsertissani 28.11.2007 ja arvelen, että sitä ei kovinkaan usein ole esitetty. (Liite 2.)

Tuonelan joella

Leevi Madetoja sävelsi Suomen Laulun tilauksesta Onervan runon ”Tuonen venho” 1920. Suomen Laulu kantaesitti sen Turussa 7.1.1921. (Salmenhaara 1987, 193.) Voi vain arvailla, liittyykö laulu jotenkin jomman kumman tekijän henkilökohtaiseen suruun. Runo ei kuulu mihinkään Onervan runokokoelmaan, enkä etsinnöistä huolimatta ole löytänyt julkaisua, jossa se olisi painettuna. On todennäköistä, että Onerva on antanut runon käsikirjoituksena Madetojalle, joka on säveltänyt siitä sekakuorolaulun, eikä painettua runoversiota ole olemassakaan.

Tuonen venho

Tuonen venho lähenee rauhaista rantaa,
Tuonen venho,
venho kallista kantaa.
Lempeät tähtöset kutsuen tiellensä hohtaa.
Taivahan taatto nyt lapsensa kotihin johtaa.
Kaukana,

kunne ei ihmisen tajunta tapaa,
autuuden mailla nyt asuu henkensä vapaa.

---

¹ Olin lukiolaisena Länsi-Suomen kesäyliopistossa 1966 Musiikkipedagogisella kurssilla, jonka vetäjänä oli säveltäjä ja Rauman seminaarin pitkäaikainen musiikinopettaja Arvo Räikkönen. Hän oli innostava pedagogi; ensimmäinen kuoronjohdon ja säveltapailun opettajani.

Vuosi 1918 merkitsi Madetojalle suurta menetystä: Yrjö-veli surmattiin kansalaissodassa keväällä 1918, ja saman kohtalon koki hänen läheinen ystävänsä, Toivo Kuula. Järkytys heijastui Madetojan sävellyksiin. Kolmiosainen pianoteos ”Kuoleman puutarha” op. 41 (1918/21) on omistettu veljen muistolle. Madetoja aloitti vielä kuolinvuonna 1947 teoksen orkesterisovituksen laatimisen, mutta se ei ehtinyt valmistua. Säveltäjäkollega ja Madetojan ystävä Olavi Pesonen saattoi työn päätökseen (Salmenhaara 1987, 350). Madetoja on käyttänyt ”Kuoleman puutarhan” teema-ainesta myös traagisävyisessä toisessa sinfoniassaan (1918). Pianoteoksen nimi on peräisin Onervan runokokoelmasta *Lyhtylasien laulu* 1919, johon sisältyy samanniminen runosikermä, ”Kuoleman puutarha”. (Ks. liite 2.)

Näihin aikoihin Onerva ja Madetoja työskentelivät kuumeisesti. Madetojan menestys-ooppera *Pohjalaisia* valmistui, ja se kantaesitettiin 25.10.1924. Onervalla oli useita teoksia samanaikaisesti työn alla. Tiuhaan tahtiin ilmestyivät runo- ja proosateokset *Elämän muukalainen* (1921), *Jerusalem suutari* (1921), *Helkkyvät hetket* (1922), *Sielujen sota* (1923), *Salainen syy* (1923) ja *Uponnut maailma* (1925). Samaan aikaan Onerva toimi *Helsingin Sanomien* kriitikkona, ja oli perustamassa Suomeen Henri Barbussen innoittamana rauhanaatteeseen pohjautuvaa Clarté-liikettä. Rauhanaatteesta tuli Onervalle yhä tärkeämpi, mistä todisteena on hänen liittymisensä rauhanliikkeen aktiiviseksi jäseneksi. Barbussen pasifistisen romaanin, *Tuli* hän suomensi 1922.

Puhutteleva esimerkki Onervan ”rauhanrukouksesta” on runo ”Sielut”, jonka Taneli Kuusisto sävelsi vuonna 1937. Laulu on kaunis esimerkki runon ja musiikin liitosta. Runo toimii hyvin pelkkänä runonakin, mutta lauluna se on paljon enemmän. Tämä laulu on oiva esimerkki niin sanotusta ”helposta” laulusta, joka itse asiassa on erittäin vaativa esittäjälleen. Lauloin sen Taneli Kuusiston 80-juhlakonsertissa Johanneksenkirkossa, ja olisin halunnut transponoida sen ylemmäs, johon Kuusisto totesi: ”Älä transponoi, minun mielestäni sopraanon kaunein alue on keskialue.” Kuusisto toivoi lisäksi lauluun rauhallista tempoa; ikään kuin ”meditoiden laulamista”. Piano-osuuden elegiset sointuketjut, kromaattisine muunnesävelineen ovat kuin sydämen lyöntejä, joista jokaisen on soitava.

Sielut

Aurinko ajaton,
taivasten taatto,
valkaise meitä!
Valtameri rajaton,
kannata meitä!
Luoksesi palaa
aaltojes saatto.

Tuonelan vuoksi,
virtaava lähteestä pohjattomasta,
tuudita meitä kuin vakaista lasta
liekussa kehdon.
Ääretön yö ikivihreän lehdon,
suo meille siimes,
suo meille rauha!

Kaikkeuden Jumala,
maailmojen Luoja,
taivasten taatto,
suo meille rauha,
suo meille suoja!

(Onerva: *Lyhtylasien laulu*, 1919)

Neitsyt Maria

Tutustuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa Onervan korttialbumiin, joka sisältää 370 taidepostikorttia. Onerva hankki niitä varten koristeellisen albumin Pariisista. Kortit ovat kronologisessa järjestyksessä vuosilta 1904–1910. Kiinnostavaa galleriassa ovat korttien aiheet: Neitsyt Mariaa, Jeesus-lastaa, Pyhää perhettä, Marian ilmestymistä, Madonnan ja lasta kuvaavia kortteja on paljon. Kuvagallerian taiteilijoina ovat

taidehistorian suuret mestarit, kuten Botticelli, Lorenzo de Credi, Michelangelo, Perugino, Rafael ja Leonardo da Vinci. Onerva hankki niitä matkoillaan eri puolilla Eurooppaa liikkeessaan. Taidemuseoissa hän tutki taideteoksia, kirjoitti matkakertomuksia, reportaaseja ja arvosteluja, ja lähetti niitä kotimaisiin lehtiin. Näillä matkoilla hänellä oli usein lehtiö mukanaan, mestariteosten jäljentämistä varten.

Maria-aihe, syntinen Maria Magdaleena ja Neitsyt Maria toistuvat Onervan runoissa. Maria-teema on myös runossa ”Pako Egyptiin”, kokoelmasta *Yö ja päivä* 1933. Madetoja sävelsi runon ”Pako Egyptiin” jo vuonna 1924, ja teos sai kantaesityksensä Vaasassa 7.2.1932. Runon Onervalta tilasi yhdistys nimeltä Koteja Kodittomille, joka on Pelastakaa lapset ry:n edeltäjäjärjestö.¹ Teoksen toinen esitys tapahtui joulukuun alussa vuonna 1946 Johanneksenkirkossa. Suomen Laulu esitti tuolloin konsertissaan Leevi Madetojan teokset ”Pako Egyptiin”, ”Marian murhe” ja ”Tuolla ylhäällä’ asunnoissa”. Konsertti oli viimeinen Säveltaiteilijaliiton vuosikonsertti, jossa Madetoja itse oli läsnä. Teoksen syntyhistoriasta kertoo kirje, jonka Onerva kirjoitti Madetojalle 6.8.1923:

Viitsitkö soittaa Yhdistys koteja kodittomille lapsille, Antinkatu 7 ja ilmoittaa uuden osoitteeni. Olen pyytänyt runosta 200 mk. Ei se mitenkään ole tärkeää... (Makkonen & Tuurna, 2006.)

Tämän teoksen esityksen aikaansaaminen on kestänyt yli neljä vuotta eikä lopputulos ole ihanteellinen, koska koko alkuperäismateriaalia ei etsinnöistä huolimatta ole löytynyt. Madetojan orkesterimateriaali on edelleen kadoksissa. Sen sijaan kuorostemma ja Olavi Pesosen parantelema urkustemma ovat löytyneet. Jorma Panula sovitti teoksen orkesterille, kuorolle, sopraanosolistille ja uruille saatavissa olevan materiaalin pohjalta. Panulan sovittama versio ”kantaesitettiin” neljännessä jatkotutkintokonsertissani 28.11.2007 yli 60 vuoden jälkeen, mahdollisimman tarkasti Madetojan tarkoittamassa asussa eli orkesterin kanssa. (Liite 2.) Onervan runo ilmentää kristillisen rakkauden ja uskon sisältöä joulun ja pääsiäisen tapahtumien kuvauksellaan. Runon kaksi viimeistä säkeistöä voisivat hyvin olla nykyisessä virsikirjassamme.

---

¹ Tämän teoksen jäljittämistä olen kertonut seikkaperäisesti luvussa Materiaalin keräämisestä, sivulla 21.

Tämän ajankohtaisen teoksen esityksen aikaansaamisesta olen erityisen kiitollinen Jorma Panulalle.

Pako Egyptiin

Raamatullinen kuva vanhaan sekvenssi-tyyliin

Vuotaa veri Juudan lasten:

kuningasta kuningasten

etsii julma Herodes.

Seimen köyhän lapsi halpa,

ei sua löydä vainon kalpa,

Herra on sun paimenes.

Maariainen poijuttansa

suojaan kantaa, povellansa

lepää Jeesus-lapsi pien’.

Beetlehemin tähti hohtaa,

enkel-äänet neuvoo, johtaa

hiekkameren halki tien.

Kuudan kultaa öistä hiekkaa...

pakoon vihamiehen miekkaa

viattomat vaeltaa.

Mutta kussa pysähtyvät,

siihen kasvaa keitaat hyvät

lähteet vilppaat puhkeaa.

Tähdin loistaa arot aavat,

pedot kauriin mielen saavat,

palmut kauniit kumartaa

kuullen, kuinka poijuttansa

Maariainen laulullansa

unen helmaan tuudittaa:

”Nuku rakkauden huomaan,
rakkautta maailmaan tuomaan,
nuku suojaan enkelin,
nuku tähtein tuuditukseen,
nuku Herran varjelukseen,
Pyhä Poika Daavidin!

Vartu maailmaa vapahtamaan,
säily siihen hetkeen hamaan,
jolloin nouset kunniaan,
jolloin hurmepisaroilla,
kivun orjantappuroilla
Messiaaks sa kruunataan!

Keinu, keinu palmukehto
kohta kuultaa turvan lehto,
portit rauhan kaupungin,
Betlehemin tähti hohtaa,
valittunsa yössä johtaa
valkeuden majoihin.”

Kiitos olkoon Isän taivaan!
Ei hän hylkää vaaraan, vaivaan
lapsiansa hukkumaan.
Käskyn suo hän enkeilleen,
kutsuu kurjat armoteilleen,
ikirauhan satamaan.

Kilpi on hän viatonten,
toivo murheen päiväin monten,

lohdun lyödylle hän suo.
Tähti on hän eksyneille,
tien hän näyttää yössä heille
viherjäisten niittuin luo.
(L. Onerva: *Yö ja päivä*, 1933)

Tieto siitä, että Onerva oli orpo ja lapseton laajentaa tämän runon perspektiiviä. Yhteistyö orvoista lapsista huolehtivan järjestön kanssa antoi hänelle mahdollisuuden osoittaa huolenpitoaan osattomiksi jääneille lapsille. Onerva osallistui lukuisten itseään lähellä olevien yhdistysten toimintaan, ja osoitti näin käytännön tasolla sitoutumistaan.¹

Samaa aihepiiriä käsittelee Onervan joulu-runo ”Enkelien joululaulu”, joka on runokokoelmasta *Helkkyvät hetket* 1922. Kokoelma päättyy kahteen joulurunoon. Runo ”Enkelien joululaulu” ei ole tyypillinen jouluihin idylli, vaan Onerva liittyy siihen pitkäperjantain ”kärsimyksen lempeän risti-ruhtinaan.” Runo on ollut säveltäjien suosiossa: siitä löytyy kaikkiaan kuusi erilaista sävellys- ja sovitusversioita sekä kuorolle ja orkesterille että sooloäänelle.

Enkelien joululaulu

Ylistäkää Jumalaa,
taivas ja maa!
Hetki on jo läsnä,
jolloin päivä yötä kiittää.
Seimi halpa säteilee
ja armahdukseksi riittää,
aikojen taa.

Kumartakaa valkeaa,
taivas ja maa!

---

¹ Onerva kuului yli 20 yhdistykseen, joista tässä yhteydessä mainittakoon Suomen Evankelis-luterilainen Pyhäkouluyhdistys, Suomen P.E.N. Klubi 1937–1971, Suomen Rauhanpuolustajat ry. 1935–1956, Suomen Kirjailijaliitto, Eino Leino-Seura, Taiteilijaseura Suomessa sekä Säveltäjien Rouvat ry. 1955–1966. SKS/Laatikko 127.

Surun-laakson halvinta ja suruisinta lasta,
kärsimyksen lempeätä risti-ruhtinasta,
Vapahtajaa!

Riemuitkaatte, riemuitkaa,
taivas ja maa!
Pimeyden kannelle tän' yönä syttyi tähti.
Jokainen sen löytää, ken etsimähän lähti.
Riemuitkaa!
(Onerva: *Helkkyvät hetket*, 1922)

Oskar Merikannon op. 52 yhdistää kolme merkittävää, Suomen itsenäisyyden alkuvaiheet nähnyttä ja kokenutta taiteilijaa: Onervan, Leinon ja Merikannon. Opus 52 sisältää Onervan runon, ”Taas soivat ne suuret surut”. Lisäksi opukseen kuuluvat Eino Leinon kaksi rakastettua runoa, ”Linnulle kirkkomaalla” ja ”Oi muistatko vielä sen virren”, ensimmäinen säkeistö. Syksyllä 2007 esitimme nämä laulut Johanneksenkirkossa, joka on toiminut näyttämönä monissa Suomen historian ja kulttuurin merkkitapahtumissa, erityisesti sotien aikana. Eino Leino ja Oskar Merikanto on siunattu siellä, ja Oskar Merikanto oli ensimmäinen Johanneksenkirkon pitkäaikaisista urkureista¹.

Taas soivat ne suuret surut

Taas soivat ne suuret surut
ne soivat kuin kuoleman urut
mun mieleni kulutetun;
ne soivat uupuvan lauhaan
ne soivat kuin haudan rauhaan
ne vihdoinkin vihkisi mun. -

(Onerva: *Sekasointuja*, 1904. Sikermästä *Lauluja yössä*.)

---

¹ Merikanto valittiin 1892 Johanneksenkirkon urkuriksi 1240 äänellä Ilmari Krohnin 189 ääntä vastaan. Hän oli virassa kuolemaansa asti. Siunaus Johanneksenkirkossa oli 23.2.1924. (Heikinheimo 1995, 476.) Merikannon jälkeen urkurin virkaa ovat hoitaneet Armas Maasalo 1926-1958, Tauno Äikää 1958-1982 ja Pertti Eerola 1982 lähtien.

Erakkous

Onervan runoissa toistuvat ”luostarilyriikan” teemat, kuten yksinäisyys, erakkous, pyhiinvaellus, hiljaisuus, marttyyrius, sovitus ja vaikeneminen.

Talvinen Tiber

Talvinen Tiber
kullassa kuulaan ehtoon,
vierivä linnojen liepeitä
sypressilehtoon,
vartija mykkä
raskaan, tahratun laineen
vanhus uupunut onneen
murhan ja maineen.

Talvinen Tiber
kuutamoleikkien pirta,
muinen kansoille
kohtalon vihapää virta...
Vaipuvat varjoon
portaat autiot, loivat.
Nunnat laulavat hiljaa,
kellot soivat...

(Onerva: *Särjetyt jumalat* 1910)

Madetoja sävelsi tämän Tiber-runon, josta hän kirjoitti Onervalle Viipurista 3.11.1914:

”R.O.¹

...Sävellän ”Talvisen Tiberisi”² ja toivon siitä tulevan kauniin ja hyvän.”

---

¹ Rakas Onerva.

² Mieskuorolaulu L. Onervan runoon valmistui 1915. Teos kantaesitettiin 1937.

Samaa aihetta käsittelee kirje, joka on päivätty 5.11.1914:

”Talvisesta Tiberistä” pitäisi tulla hyvin voimakastunnelmainen pätkä, vaikka kyllä YL:läiset mahtanevat ainakin alussa saada siitä päänsä ymmälle, siinä on heille siksi paljon uutta.

Madetojan epäily osoittautuu oikeaksi. Hän jatkaa harmistuneena ”Talvisen Tiberin” tiimoilta edelleen kirjeessään 12.11.1914:

...Klemetti kirjoitti, että heidän konserttinsa ohjelma jo ennestään on synkkä ja raskas, jonka vuoksi he haluaisivat minulta kepeämmän laulun (jättävät ”Tiberin” myöhemmäksi). Mitäs muuta kuin tee pois vaan.

Madetojalla oli suunnitelmissa säveltää myös toinen *Särjetyt jumalat* -kokoelman runo, josta hän kirjoittaa Onervalle kirjeessä 5.11.1914:

”Hyvän yön” olen myöskin suurimmaksi osaksi säveltänyt, aijoin siitä mieskuorolaulua, mutta nyt tuntuu minusta siltä että alkuperäinen suunnitelmani – soololaulu on parempi. Olen taas saanut ihailunpuuskan - sinuun nimittäin - luen paljon runojasi ja saanpa vielä usein oikeita Herran suomia hämyhetkiä osakseni, noita mielikuvituksen ilmamatkoja, joilla tämä maallinen maja ei paljon paina.

Madetoja sävelsi Onervan ”Hyvää yötä”, joka oli ilmestynyt jo 1910 kokoelmassa *Särjetyt jumalat*. Laulu valmistui vasta Eino Leinon kuolinvuotena, 1926. Olisiko mahdollista, että laulun säveltäminen oli Madetojan surunvalittelu Onervalle Leinon poismenon johdosta? Madetoja palaa tähän lauluun vielä 1940 sovittamalla sen orkesterille. Orkesteriversioon kantaesitys tapahtui 27.12.1940, solistina Aune Antti, ja orkesterina Toivo Haapasen johtama Helsingin Kaupunginorkesteri. (Salmehaara 1987, 383.)

Hyvää yötä

Saapuu hetki toivottuni,

lankee uupuneeseen silmään
kauan kangastellut uni.

Hyvät yöni heitän sulle.
Yöhön käyvän sielun tähti
viimeinen sä olit mulle.

Jo on hetki pilkko-pimeen:
siunaan sydämesi suuren,
menen maata Herran nimeen.
(Onerva: *Särjetyt jumalat*, 1910)

Tämäkin runo on saanut lukuisia sävelasuja. Madetojan lisäksi sen ovat säveltäneet Ilmari Hannikainen, Erkki Melartin ja Oskar Merikanto.

Luostariyriikkaa ovat Onervan runot ”Kuoleva pyhiinvaeltaja”, ”Erakkomaja” ja ”Vanha luostari”, jotka ovat kokoelmasta *Kaukainen kevät*. Sama teema kertautuu niin ikään Onervan Nikkilän aikaisissa akvarelleissa, joissa hän näkee itsensä nunnan hahmona; krusifiksi kaulallaan ja orjantappurakruunu päässään. Kärsimysaihe on vahvasti läsnä.

Erakkomaja

Sua kiitän, Herra, siitä
että rauhan mulle annoit,
että maailman myrskyn tieltä
kotihisi lapsen kannoit,
että näytit väsyneelle
armon, unhoituksen puistot,
pois veit turhat, toivot, muistot,
pois veit rinnan ristiriidat...
Tääll’ on autuaitten viidat,
tääll’ on onni niin kuin lasna,

rauha suuri Jumalassa...

(Onerva: *Kaukainen kevät*, 1914)

Kuoleva pyhiinvaeltaja

On murheeni yllä jo lempeä huntu,
tien piikit ei pistä, ei haavaa tee,
vain kaikuna menneiden tuskien tuntu
kuin ukkonen kaukainen kaareilee...

Kuin vienosti tuutien lainehet käyvät
ylitse unteni ulappojen
ja autuuden niitut hämärtäyvät
jo päässä matkani terhenisen...

Kuin kahleista kirvoten henkeni kiittää
ihanuutehen korkeaan, pyörryttävään
ja enkelit valkeat vastahan liittää
ja palmut paistavat käsissään...
(Onerva: *Kaukainen kevät*, 1914)

Luostariaiheiset runot ovat innoittaneet säveltäjiä: Heino Kaski on säveltänyt runon ”Kuoleva pyhiinvaeltaja” ja runosta ”Erakkomaja” on olemassa Ilmari Hannikaisen ja Heino Kasken versiot. Madetoja on säveltänyt luostari-aiheiset runot ”Talvinen Tiber”, ”Pilvilinnat”, ”Sypressiportilla” ja ”Vanha luostari”.

Joutsenlaulu

Sain runokirjani¹ juuri äsken ja lähetän samassa postissa Sinulle. ”Vanha luostari” -runostasi olisi minusta mukava säveltää. Siinä saisi vetää ’anna rauha’ vaikka sataan kertaan, niin kuin ”buona sera” italialaisessa oopperassa. Onervan kirje Madetojalle 11.11.1914. (Makkonen & Tuurna 2006, 162.)

Madetoja ei toteuttanut Onervan sävellys-pyyntöä. Kuluu 33 vuotta, ja sitten Madetoja palaa runoon! Syntyy yksi Madetojan hienoimmista sävellyksistä, laulu sopraanolle ja sekakuorolle. Se on kuin Madetojan anteeksipyyntö Onervalle, joka yhä tuolloin oli Nikkilän mielisairaalassa. Hän lähetti pyyntöjä, kirjeitä ja rukoili puolisoaan tulemaan luokseen ja viemään kotiin. Madetoja ei enää tullut. Hän kuoli 6.9.1947.

Erkki Salmenhaara kuvaa laulun kantaesitystä seuraavasti:

Välitaitteessa sopraanosoolo esittää vanhan nunnan rukouksen: ”Mater Dei, anna rauha, anna rauha, ylpeään ja nurjaan mieleen”. Pelkän naiskuoron kromaattisten sointujen säestämä rukous kohoaa ekstaattiseen, tuskaisaan tehoon. Kun Suomen Laulu kantaesitti tämän laulun seuraavana syksynä, Leevia ei ollut enää sitä kuulemassa (Salmenhaara 1987, 339).

Jälleen 30.11.1947 Johanneksenkirkko on ollut laulun kantaesityspaikkana. Ensimmäinen yhteyteni tähän lauluun oli Onervan hautajaisissa 1972, jolloin Harald Andersénin johtama Kamarikuoro Cantemus esitti sen. Myös vuotta myöhemmin sain laulaa ”Vanhan luostarin” sopraanosoolon Cantemuksen Unkarin ja Ranskan kiertueella. Laulun tuorein esitys tapahtui neljännessä tohtorikonsertissani, lähes päivälleen 60 vuotta myöhemmin 28.11.2007. (Liite 2.)

Vanha luostari

Kulkee kuun ja päivän silta
yli vanhan kaarikaton,

---

¹ Kyse on Onervan runokokoelmasta *Kaukainen kevät*, 1914.

lankee pinjan tumma varjo
yli vanhan nurmimaton.

Illan tiessä niin kuin aamun
rauniolla mykkä palmu,
veriruusut, villi viini,
unhotuksen vieno valmu...

Muurin luona vanha nunna
niin kuin varjo liikkuu hiljaa
hoitain pyhän yrttitarhan
okahaista ruusuviljaa...

Kukkaa kastaa, jälleen vaipuu
rukoukseen oven pieleen:
”Mater Dei, anna rauha
ylpeään ja nurjaan mieleen!”

”Anna rauha”, toistaa pinjat
palmut, ruusut alla uksen,
synkät sypressit ja pienet
univalmut unhoituksen...

(Onerva: *Kaukainen kevät*, 1914)

Onerva kertoo Annikki Yrjänäisen haastattelussa uskonnon merkityksestä itselleen:
”En ole koskaan sääntöperäistä uskontoa harjoittanut, mutta rukoilen; kun ihminen
rukoilee... hän saa vähän tulta sisäiseen vapautumiseen, se antaa rauhaa ja ...
seesteisyyttä”.

Kierkegaardin koko elämä oli rukousta, vaikka hän oli vastahakoinen puhumaan asiasta.
Hän kirjoitti rukouksia päiväkirjoihinsa. Monet niistä ovat kauniita kertomuksia
pyhiinvaeltajan sinnikkäästä taivalluksesta kohti Jumalaa. Rukous oli ase, jonka avulla

Kierkegaard taisteli epäilyksiä ja melankoliaa vastaan. Kierkegaardin mukaan rukous on lähinnä kaiken hiljaista luovuttamista Jumalalle, koska hänelle itselleen ei koskaan oikein selvinnyt, kuinka pitäisi rukoilla. ”Jumala, opeta minua olemaan kiduttamatta itseäni, etten tekisi itsestäni tukahduttavan mietiskelyn marttyyria vaan oppisin hengittämään syvään uskossa.” (Alex 1998, 67.)

Onervan vanhan nunnan rukouksessa on tuota hiljaista, hengityksenomaista huokailua, jossa sanat menettävät merkityksensä. Hiljaisuus väreilee jotenkin mystisellä tavalla Madetojan laulussa ”Vanha luostari”. Kierkegaardin määritelmä runoilijasta sopii erityisen hyvin juuri Onervaan:

”Mikä on runoilija? Onneton ihminen, joka kätkee sydämeensä syvän tuskan, mutta jonka huulet ovat siten muotoutuneet, että huokaukset ja parkaisut niiltä purkautuessaan kuulostavat ihanalta musiikilta. ...Ja ihmiset parveilevat runoilijan ympärillä pyydellen: Laula taas, mikä tarkoittaa: kiduttakoot uudet kärsimykset sieluasi... Sitten astuvat esiin arvostelijat ja sanovat: Oikein, juuri tuolta sen tulee estetiikan sääntöjen mukaan kuulostaa. Selvähän se, arvostelija muistuttaakin runoilijaa hiuskarvan tarkkuudella; ainoa ero on, ettei hänellä ole tuskaa sydämessään eikä musiikkia huulillaan...” (Sören Kierkegaard 1988, 24.)

L. Onerva Zarathustran jäljillä

Minussa on väliin hirvittävää egoismia, väliin mitä hurjinta uhmaa, väliin kristillis-ihanteellista nöyryyttä, mitä suurinta ylpeyttä, itserakkautta ja epäitsekkyyden jaloimpia ilmauksia, maineen ja kunnianhimon ja täydellisen hyvyden ihannoimaa unhoitukselle uhraamista. Toisina hetkinä olen valmis taistelemaan ijäisen puhtauden puolesta, toisena voisin syöksyä kuin mielipuoli halpojen intohimojen orjaksi, nauttia aistillisuudesta ja elämän hurjistelusta, toisella hetkellä rakennan kirkasta uskoa ja pyhää vakaumusta, toisella revin kaikki alas kuin atheisti.

Onerva on kirjoittanut yllä olevan tarkkanäköisen ”itse-erittelyn” uudenvuodenaattona 1901.¹ Alan asiantuntija sanoisi ehkä, että Onerva kärsi kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä. Teksti kertoo suuresta sisäisestä myllerryksestä. Onervassa taistelivat vastakkaiset voimat: Jumala ja jumalattomuus. Syy miksi haluan kirjoittaa juuri Friedrich Nietzschestä, johtuu Onervan kiinnostuksesta Nietzschen ideologiaan. Kirjoitustyön yhteydessä olen törmännyt Onervan nietzscheläisiin ajatuksiin sekä hänen runo- että proosatuotannossaan.² Peilaan seuraavassa hieman Onervan runotekstejä Nietzschen teokseen *Also sprach Zarathustra*.

Nietzschen vaikutus länsimaiseen kulttuuriin on ollut valtava. Charles Baudelairin, Thomas Mannin ja Rainer Maria Rilken tuotantoa on vaikea ymmärtää ilman Nietzsche-kytkentää. Niin ikään monet suomalaisrunoilijat ovat saaneet vaikutteita Nietzschen filosofiasta. Heistä merkittävimpiä ovat olleet Eino Leino, L. Onerva, Edith Södergran ja Juhani Siljo. Nietzschen vaikutus näkyy myös Martin Heideggerin ja Jean-Paul Sartren eksistentiaalisissa teoksissa, samoin kuin ranskalaisten postmodernistien Michel Foucaultin ja Jaques Derridan tuotannossa. Saksan kansallissosialistit käyttivät Nietzschen ideologiaa propagandassaan, vaikka ajattelija itse koki nationalismin aatteet vieraiksi itselleen. Natsi-Saksan sankarimyytti-ihanne poikkesi Nietzschen yli-ihmisajatuksista. Se ei kuitenkaan estänyt natsien käyttämästä Nietzschen oppeja omiin tarkoituksiinsa. Myös moderni psykoanalyysi pohjaa paljossa Nietzschen ajatteluun (Sigmund Freud).

Friedrich Nietzsche (1844–1900) syntyi pappisperheeseen pienessä Röckenin kylässä, lähellä Leipzigia. Isä kuoli pojan ollessa viisivuotias. Perhe muutti Naumburgiin, jossa Nietzsche sai hyvän koulutuksen. Hän opiskeli muun muassa kreikkaa ja latinaa. Vuonna 1864 hän aloitti muinaisten kielten opinnot Bonnin yliopistossa. Lahjakas nuorukainen sai opettajakseen Friedrich Ritschlin, joka tutustutti Nietzschen henkilökohtaisesti Richard Wagneriin ja Arthur Schopenhauerin filosofiaan. Nämä

---

¹ Onerva Lehtinen: *Yksinäisinä hetkinä*. Teksti on kirjoitettu 31.12.1901. Onerva pohtii itseään. SKS/KIA.

² ”Osakunnassa keskusteltiin ahkerasti. Vanhasuomalaiset tukeutuivat kansalliseen uusromantiikkaan. Nuorsuomalaiset taas olivat innostuneita moderneista eurooppalaisista virtauksista kuten uusradikaalista dekadenssista ja Nietzschen filosofiasta. Onervan kirjalliset mieltymykset kallistuivat moderneihin virtauksiin”. (Nieminen 1982, 46.)

vaikuttivat ratkaisevasti siihen, millaiseksi Nietzschen ajattelu ja filosofia muotoutuivat vuosien kuluessa.

Menestyksekkäät yliopisto-opinnot johtivat siihen, että vuonna 1869 Nietzsche kutsuttiin Baselin yliopiston filologian professoriksi. Hän hoiti virkaa kymmenen vuotta, kunnes sairastui vakavasti. Baselissa hän kirjoitti ensimmäisen merkkiteoksensa *Die Geburt der Tragödie* (1872), jossa hän käsittelee kreikkalaiseen kulttuuriin perustuvaa kahta toisilleen vastakkaista voimaa, jotka ilmenevät taiteessa apollonisena ja dionyysisenä elementtinä. Apolloninen ilmenee pyrkimyksenä älylliseen erittelyyn, tasapainoon, kauneuteen, harmoniaan ja maltillisuuteen, dionyysisuus taas edustaa kesyttämätöntä viettienergiaa, dramatiikkaa ja hurjuutta. Tämän aikakauden toisessa teoksessa *Unzeitgemässe Betrachtungen* (1873–1876) Nietzsche ylistää Wagneria ja Schopenhaueria, jonka pääteoksesta *Die Welt als Wille und Vorstellung* (1819) tuli merkittävä teos Nietzschen myöhäisempää tuotantoa ajatellen.

Jo Nietzschen lapsuudessa ilmennyt yliherkkyys ja taipumus raskasmielisyyteen pahenivat vuoden 1881 jälkeen, jolloin hänen ajattelunsa muuttui yhä pessimistisemmäksi. Nietzsche vietti pitkiä aikoja Etelä-Sveitsissä, pienessä Sils-Marian kylässä kirjoittaen kuumeisesti. Näinä vuosina syntyivät hänen pääteoksensa, joista tunnetuimmat ovat *Also sprach Zarathustra* (1884), *Jenseits von Gut und Böse* (1886), *Genealogie der Moral* (1887) ja *Götzen-Dämmerung* (1889). Keskenäisiksi jäivät teokset *Der Antikrist* (1888) ja *Ecce homo* (1908), joiden julkaisemiseen vaikutti Nietzschen sisaren panos. Keskenäisiksi jääneet teokset aiheuttavat edelleen kiistaa kirjoittajasta. Tarkkaan ei tiedetä, miltä osin teokset ovat autenttisia, miltä osin taas sisaren manipuloimia.

Löysin seuraavan, Onervan 20-vuotiaana kirjoittaman, julkaisemattomaksi jääneen runon Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistosta, vuosilta 1901–1902. Runossa Onerva määrittelee miesihannettaan:

Minun armaani täytyvi olla mies
Ja varttunut miehen voimiin,

Mies ilossa ja surussa, pahassa ja hyvässä
Ja tottunut miehen toimiin.
Ja mies hän olkohon mieleltään
Ja suonissa sankariverta.
Hän on tutkinut tietoja elämän koulun
Ja tuntehen aavaa merta.

Runossa kuuluu Nietzschen yli-ihmisoppi. Nuori runoilija halusi ottaa ohjat omiin käsiinsä. Ote Onervan varhaisrunosta kuvaa hänen elämänfilosofiaansa: ”Oma itse on laki, joka antavi määrän, oma tahto on tuomari oikean, väärän.” Esikoisromaanissa *Mirdja* (1904) Onerva kirjoittaa: ”Sinun täytyy voida voittaa minut, panna minut pätsiin, kesyttää, taltuttaa, sinun täytyy olla minua voimakkaampi, silloin on kaikki ratkaistu (Nieminen 1982, 62). Esikoisrunokokoelma *Sekasointuja* (1904) aiheutti arvostelua eniten ehkä juuri siitä syystä, että emansipoituneelle nuorelle runoilijalle mikään ei tuntunut olleen pyhää. Nietzscheläistä asennetta kuvaa Onervan uhmakas julistus ihmisen oikeudesta vapaasti, moraalisaännöistä piittaamatta toteuttaa itseään:

En tahdo ma polvea notkistaa,
en niskani painua antaa;
minä tohdin katsoa silmihin
ja päätäni pystyssä kantaa.
[...]
Mitä siitä jos ihmiset herjaavat
ja siveyssaarnurit soimaa:
ne kertovat notkeaa nöyryyttä
ja kieltäymyksen voimaa.-
Sun pitäiskö, henkeni, taipua,
kun käskevi kääpiökansa!
Ei, käy kuni valtias kruunattu,
mi nauttivi uhmastansa!
(L. Onerva: *Sekasointuja*, 1904)

Onervan esikoisteos kyseenalaisti julkeasti entisiä totuuksia. Hän antoi runoissaan luvan sekä hyvään että pahaan. Ajassa liikkui paljon sellaista, mikä vastasi Onervan omia ihanteita. Tekstejä lukiessa ei voi välttyä Nietzschen vaikutukselta. Mikä näissä teksteissä sitten on nietscheläistä vaikutusta ja henkeä? Olennaisia piirteitä ovat subjektivismiin korostus, pessimismi, nihilismi, ateismi, ajatus yli-ihmisestä, (”kääpiökansa/valtiasta kruunattu”) ja taistelu valtavirtaa vastaan, joka välillä kuulostaa miltei pakkomielteiseltä. Ennen kuulumatonta Onervan esikoisteoksessa on se, että nainen uskalsi lausua julki jotakin siitä, mitä hän haluaa. Naisten kasvattamasta Nietzschestä tuli naisten halveksija ja lopulta naisvihaaja. Hänen teoksissaan nainen on alempiarvoinen, sääliittävä olento. Nietzschen lause, ”kun menet naisen luo, älä unohda ruoskaa”, on hänen teoksessaan, *Also sprach Zarathustra*.

Räväkänrohkean Onervan toinen puoli oli melankolia ja pessimismi. Onervan, vain 19-vuotiaana kirjoittamat, tuskallista aikuistumisvaihetta kuvaavat runoaiheet käsittelevät yksinäisyyttä, orpoutta, elämän odotusta ja pelkoa sekä rakkauden aiheuttamaa pettymystä. Nietzschen Zarathustra pohtii elämään liittyviä kysymyksiä. Nietzsche oli elämänfilosofi. –Onervan runoissa toistuu niin ikään ikuisen paluun ajatus: mitään uutta ei ole odotettavissa, elämä kiertää loputonta kehää. Sillä ei ole alkua eikä loppua. Seuraavassa runossa Onerva vangitsee ohikiitävän hetken autuuden. Se on kuvaus elämän häilyvyydestä ja haavoittuvuuden hurmasta, mutta ennen kaikkea se on intohimoinen rakkausruno. Runo ”Tropiikin alla” on Onervan esikoiskokoelmasta *Sekasointuja*:

Yhden kerran elämässä tuliruusu aukee,
yhden yön se kukoistaa ja aamulla jo raukee:
sill’ on syvä silmänluonti kutsuva ja kuuma,
sill’ on hehkuheteillänsä keskiöiden huuma.

Sill’ on lehti verinen ja purppurainen huuli,
sill’ on tuoksu huumaava kuin kevätaron tuuli.
Taita tulikukkanen ja juo sen kuuma mesi,
elä hetki, nauti hetki, kaadu paikallesi!

Ristiriitainen riemastuttavuus ja vastakkaisten väitteiden samanaikaisuus hämmentävät Nietzschen teksteissä: ”Kymmenen kertaa täytyy sinun päivässä nauraa ja olla iloinen: muuten sinua häiritsee yöllä vatsa, tämä murheen lähde.” (Ibid. 23.) ”Ajattelen, mitä olen päivällä ajatellut ja tehnyt. Märehtien minä kysyn itseltäni, kärsivällisesti kuin lehmä: mitkä olivatkaan sinun kymmenen voittoasi? Ja mitkä olivat ne kymmenen sovintoa ja ne kymmenen totuutta ja ne kymmenen naurua, joista minun sydämeni nauttii? Näitä harkitessani ja ajatuksen mieltäni tuudittaessani minut yht’ äkkiä ottaa valtoihinsa uni, kutsumaton, hyveiden herra.” (Ibid. 24.) Zarathustran tekstit sisältävät yllättäen runsaasti ilon ja naurun aforismeja. Pessimisti-filosofi Nietzsche oli myös ilon filosofi, niin paradoksaaliselta kuin se tuntuukin. Kun ei ole Jumalaa (”Jumala on kuollut”) ei ole tuonpuoleisuutta; transsendenssia. Ihmisen elämä ja ikuisuus ovat tässä ja nyt - kuoleman jälkeen ei ole mitään. Tästä ei seuraakaan surua ja masennusta, vaan tyhjyys, josta seuraa vapauttava ilo! Seuraavissa Onervan runoissa on nihilististä, nietzscheläistä henkeä:

Kuin syksyn päivä himmee elon kehrä
painuu
päin iltaa ikuista ja helmaa maan
kuin pisar, lehti, tähti, hetken helmet
kaikki,
pois raukeaa se rauhan Nirvanaan.

Ah autuasta heittää tiedon, tahdon taakat,
vajota, sulaa sieluun suurempaan,
tummuuden siivin soutaa ikuisuuden yöhön,
kadota kaikkeuden maailmaan.

(Onerva: *Liesilauluja*, 1916)

Aere perennius/Ikuinen ilma

Epilogi

Kuin syksyn lehdet heelmät riemujen

on varisseet,
ja päivätyöni kera päivien
pois vierineet.

Mut tää, mut tää,
min murhe totteleva Sallimaa
mun elämäni hiekkaan kirjoittaa,
se jää, se jää!

Syö aika graniitin ja marmorin,
syö sydämen.
Vain tuulen laulu hautaristeihin
on ikuinen.

(L. Onerva: *Elämän muukalainen* 1921)

E erityisesti Onervan runokokoelmissa *Liesilauluja* ja *Elämän muukalainen* soi pessimismi ja nihilistinen tyhjiys. Monissa runoissa on myös ikuisen paluun ajatusta. Itämaiset runokuvat ”rauhan Nirvana”, ”ikuisuuden yö”, ”kadota kaikkeuden maailmaan” ja ”univarjo liittyvi varjohon” toistuvat näissä runoissa, jotka ovat inspiroineet muiden muassa Ernst Linkoa, Sulho Rantaa ja Einari Marviaa. Runosta ”Kuin syksyn päivä” on kaksi harvoin esitettyä sävellysversiona: Ernst Lingon vuodelta 1919 ja Einari Marvian laulu vuodelta 1954.

Askeesista

Nietzschen kerronta Zarathustrassa muistuttaa tyyliltään Raamatun arkaaista kieltä. Siellä löytyy jopa suoria Raamattu-sitaatteja. Zarathustra nousi vuorille ja paastosi itsensä niin heikoksi, että menetti tajuntansa. Unessa tai jonkinlaisessa transsissa hän sai näkyjä, joita sitten kertoi tielleen sattuneille ihmisille. Zarathustra on Nietzschen *alter ego*, ei tavallinen ihminen, vaan jonkinlainen Kristus-hahmo. Hän puhuu vertauksin kuin vuorisaarnan Jeesus: ”Ukonjyrinällä ja taivaallisilla ilotulituksilla

täytyy puhua veltoille ja nukkuville. Mutta kauneuden ääni puhuu hiljaa: se hiipii vain valppaimpiin sieluihin.” (Ibid. 78.) ”Hyve on sitä, että istuu hiljaa rämeessä”. (Ibid. 80.) Nietzscheille askeesi oli elämän tavoiteltavimpia asioita, jonkinlainen täyttymys:

Erämaassa ovat ammoisista ajoista lähtien asuneet totuudelliset, vapaat henget, erämaanherroina. (Ibid. 88.) Nöyryyden nahka on kovempi kuin minkään muun. (Ibid. 126.)

Hiljaisimmat sanat ne ovat, jotka nostavat myrskyn. Ajatukset, jotka tulevat kyyhkysen jaloilla, ohjaavat maailmaa. Oi Zarathustra, sinun hedelmäsi ovat kypsät, mutta sinä et ole vielä kypsä hedelmillesi! Niin sinun täytyy taas mennä yksinäisyyteesi: sillä sinun pitää käydä vielä pehmeämmäksi. (Ibid. 127.)

Nietzschen käyttämät Zarathustran symbolit, kotka, kameli, leijona ja käärme havainnollistavat aforismien sanomaa. Ylpeys, uljaus, voima, kestävyys, neuvokkuus ja oveluus ovat ”yli-ihmisen” selviytymis-strategiaa. Yksi Zarathustran keskeisiä teemoja on oman tien oikeutus. Vapauden toteuttamisen ehtona on vallitsevien sääntöjen ja arvojen hylkääminen. Seuraavassa Onervan runossa on nietzscheläistä hapatusta; jotakin siitä ehdottomuudesta ja pakosta, joka ajaa ihmistä vääjäämättä tiettyyn suuntaan:

Lähtö

Yksin

meren kuultoa vasten ja taivaan,

yksin

yön vihkimä vaaraan ja vaivaan.

Ah, hyvästi jääkää!

Konsana en minä palaa.

Ankkurit poikki ja pohjaan!

Itseni irti nyt ohjaan.

Sallikaa, jumalat korkeat,

kantava tuuli
sille, ken kutsunne kuuli!
Luokaa lempeä hauta,
ellen ma yllä
kunne mun sieluni halaa!
(L. Onerva: *Runoja*, 1908)

Sisäinen levottomuus ajoi Nietzschen mielisairauteen. Kiinnostus tajunnan laajentamiseen eri keinoin oli ajassa liikkuva trendi. Nietzsche oli erityisen kiinnostunut alkoholin vaikutuksista ihmiseen, ja kuten tunnettua Onervalle stimulansseista tuli ongelma. Liittyikö tajunnan laajentamishalu kummallakin luomisvimmasta irtautumiseen? Arvid Järnefelt tutustui Onervaan 1925, Madetojan ja Onervan asuessa Houilleis'in huvilakaupungissa lähellä Pariisia. Järnefelt luonnehtii Onervaa kirjeessä äidilleen, Elisabeth Järnefeltille seuraavasti: ”Hän on yksi noita piiloutuneita timantteja, joita ihmiset eivät löydä käsiinsä, niin hieno ja niin salaisesti vapaa, ja aina liukuu käsistä jonnekin omille mailleen. (Nieminen 1982, 209.)

Järnefeltin sanoin voisi kuvata Nietzschenkin ajatuksia. Ne ovat ristiriitaisia, mutta samalla ne avaavat huimia näköaloja. Mutta eikö juuri runouden tehtävä ole koko ihmisen tunnustaminen, hyväksymällä hänet kaikessa ristiriitaisuudessaan, ”helvetillisessä pahuudessaan ja taivaallisessa hyvydessään”, kuten Onerva kirjoittaa *Yö ja päivä*-kokoelmansa runossa? Seuraavassa satiirirunossa Onerva näyttäytyy ateistina. Uskontunnustuksen kohde ei olekaan Jumala, vaan ihminen:

Uskontunnustus

Minä uskon
vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden
kolmiyhteiseen jumaluuteen,
kaikkien kansojen valveutumiseen
ja maailman yhdysvaltoihin,
suoraan sanaan,
riimittömään runouteen,

arkipäiväisen työn korkeaan pyhitykseen
ja työntekijäin pyhään yhteiseen seurakuntaan;
ihmissuvun
helvetilliseen pahuuteen ja taivaalliseen hyvyyteen
ja sen iankaikkiseen ylösnousemukseen.
Minä uskon
ihmisen poikaan ja tyttäreeseen,
uuteen polveen
uuteen aikaan,
siihen, mitä ei vielä ole,
ja siihen, mitä ei kenties koskaan tule:
yksilöiden itsevapautuksen vapahdustyöhön...
(L. Onerva: *Yö ja päivä*, 1933)

Kuilu ja tähdet

Onervan runokokoelma *Kuilu ja tähdet* syntyi Nikkilän mielisairaalaassa, mutta se julkaistiin vasta 1949 eli kaksi vuotta Nikkilän jälkeen. Kokoelman nimi ei ole ”Kuu ja tähdet”; usein käytetty, tuttu sanapari. Nimi kuvastaa Onervan omaa elämää, josta huippuja ja kuiluja ei puuttunut. Hän oli todellakin oli yksinäinen vaeltaja. Zarathustrassa Nietzsche asettaa vaeltajan suuhun sanat: ”On tarpeen oppia kääntämään katse pois itsestään, jos tahtoo nähdä paljon: tämä kovuus on jokaiselle vuorille-nousevalle tarpeellinen.” (Nietzsche 1961, 132.) Vuorelle nouseminen vaatii sellaista yksinäisyyttä että ”kenenkään ei pidä sinun jäljiltäsi hiipiä! Sinun oma jalkasi hävitti takanasi tien ja sen yläpuolelle on kirjoitettu ’mahdottomuus’.” (Ibid. 131.) Onerva yritti nousta vuorelle. Ja kuitenkin...

Taidan olla onnellinen. –
Ihme on se suuri:
kuinka onneks muuttua
voi onnettomuus juuri.

Olevaisen ytimeen
näen halki kuoren.
Olen laakson pohjassa
ja huipulla myös vuoren.

(L. Onerva: ”Onni” kokoelmasta *Kuilu ja tähdet*, 1949)

Onervan satiiria ja huumoria

Nietzscheläinen pessimismi näyttäytyy Onervan satiirirunoissa, joilla on merkittävä osuus hänen runotuotannossaan. Säveltäjiä nämä runot eivät jostain syystä ole liiemmälti kiinnostaneet. Ainoat tähän mennessä sävellyksiksi päätyneet satiirirunot ovat Ilkka Kuusiston laulusarja vuodelta 2001, *Lauluja L. Onervan runoihin*. Runot hän on valinnut kokoelmasta *Sielujen sota* 1923. Onerva antoi näille runoille myös lisänimen, ”Voittajan leirissä”. Laulujen nimet ovat ”Uskon rajat”, ”Sielujen sota”, ”Diplomaatti”, ”Vieraat silmät”, ”Eroksen tanssilaulu”, ”Yömietteitä”, ”Virkaura” ja ”Ah, nouse jo vihani”! Ilkka Kuusiston laulusarja syntyi, kun 1953 perustettu L. Onervan Seura tilasi häneltä laulusarjan seuran 50-vuotisjuhlaan. Teos kantaesitettiin juhlavuonna 2003.

Nämä kahdeksan Ilkka Kuusiston säveltämää Onerva-laulua ovat poikkeuksellisia. Niissä pessimismi on kääntynyt satiiriksi ja huumoriksi, mutta mielenkiintoisinta on niiden modernius ja profeetallisuus. Onerva ennustaa tulevaisuutta; ydinaseiden tuloa, avaruudenvallloitusta, ja tekee naisesta presidenttiä! Niin ikään pasifisti-Onervan ääni kuuluu. ”Eroksen tanssilaulussa”¹ taas on feministinen viritys: vapaan naisen, ilotytön ja vanhan naisen roolit sekoittuvat siinä itseironiaksi. Runo nostaa rohkeasti esiin ihmisarvon ja naisen aseman moninaisia vivahteita. Vielä tänäkin päivänä teksti tuntuu tuoreelta, eikä ole lainkaan vaikea kuvitella Onervan saamia naislähetystöjen paheksuntaterveisiä tai *Kotimaa* -lehden sormenheristelyjä.

---

¹ Runon alkuperäinen nimi on ”Nykyaikaisen Eroksen tanssilaulu”.

Eroksen tanssilaulu

En tunne intohimoa,
mut himon tunnen hyvinkin;
jos mua seuraat otteluun,
on helppo haava syvinkin!

En tunne haavehoureita,
mut ilon tunnen iltojen;
jos mua seuraat tanssihin,
ei murru palkit siltojen!

En tunne tunteen arvoa,
mut rahan sitä paremmin;
jos mua seuraat, omas on
h ä n myöhemmin tai varemmin!

Ei lempi enää syleile
nyt elon, kuolon syvyyttä:
se hypistelee, maistelee
maan antimien hyvyyttä.

Ei lempi enää karkele
Kyprossa hapsset hajalla
se on juristi ja pankkimies
ja pappi – nykyajalla!

En enää vaadi uhreja
kuin muinen jumal-innoitus;
oon veretön ja vaaraton:
vain numero, vain hinnoitus!

(L. Onerva: *Sielujen sota*, 1923)

Laulusarjan kolmas laulu, ”Diplomaatti” on protestilaulu, joka pilkkaa miehistä pönötyskulttuuria ja ihmettelee miten ylipäätään voi elää vallan, maineen ja rahan kimuranttisissa kuvioissa. Laulu on hyvinkin ajankohtainen, kuin suomalaisen nykypoliitikon kuvaus. Kaiken kaikkiaan Ilkka Kuusisto on yksi kaikkein eniten Onervaa säveltäneistä säveltäjistä parillakymmenellä Onerva-laulullaan. Esitimme näitä Kuusiston lauluja toisessa tutkintokonsertissani 7.9.2006. (Ks. liite 2.)

Diplomaatti

Olet järjen mies,
olet kärjen mies,
sanas myötää ja kieltää ja kieroilee;
olet kaartojen mies,
olet saartojen mies,
kuin käärmehet polkusi lieroilee.

Tien väärän mies,
päämäärän mies,
salavanki Valtion linnassa.
Toki tyrmäsi tää
ei tähdettä jää:
sulla tähdet on takkisi rinnassa!

Periaatteiden mies,
valevaatteiden mies,
et sotke teoriaa ja praktiikkaa...
No, hitto vie,
se ei petosta lie,
se on ”diplomatiaa” ja ”taktiikkaa”!
(L. Onerva: *Sielujen sota*, 1923)

Feministinen viritys on Onervan seuraavassa runossa. Naiset saivat Suomessa äänioikeuden 1907. Runossa ”Santa Scala” Onerva tekee naisesta Suomen presidenttiä. Mikä visio 70 vuotta ennen kuin näin todellisuudessa tapahtui!

Santa Scala

Kas mainetta myös sitä ongitaan
ja ongitaankin hyvin.
Miss’ samehin loiskivi lammikko
niin sinne vain syötti syvin!

Tädit korukansia kulttuurin
pölyrätillä pyyhkii ja pajjaa.
Ja pojat raitilla rallattaa:
”raiati riitati raiaa.”

Papat tuumii: ”Suomi on Eurooppa,
diplomaatti tuo meidänkin Pentti
Ja mammat: ”sitten se vasta on maa,
kun nainen on presidentti.”
(L. Onerva: *Liekki*, 1927)

Onervan satiirirunojen aatteellisuuden voisi pukea Ranskan vallankumouksen kolmeen sanaan: vapaus, veljeys ja tasa-arvo.

IV TUTKIMUSTULOKSIA

Vaiennettu runoilija

”Ruhtinas unelmain mailla”

”Soiva L. Onerva” - tutkimuksessa on ilmennyt monia mielenkiintoisia ja yllättäviäkin asioita. Olen saanut olla kartoittamassa merkittävän runoilijan suurelta osin piilossa ollutta elämäntyötä, ja olla myötävaikuttamassa tämän elämäntyön julkituloa soivassa muodossa. Käsillä on ainutlaatuisen laaja, kansallisesti merkittävän runoilijan tuntemattomaksi jäänyt elämäntyö, joka kuitenkin on ollut Onervan tuotteliainta kautta. (Mäkelä 2005, 21–22.)¹

Olen työssäni hakenut vastauksia seuraaviin kysymyksiin: miten musiikillinen tutkimusmatkani on valaissut kuvaa Onervasta ja mitä *Soiva L. Onerva* Onervasta kertoo; mitä kokoamani laululuettelo kertoo Onervasta ja säveltäjien kiinnostuksesta hänen runouteensa; miten tiedot ehkä poikkeavat siitä Onervasta, josta luemme kirjallisuusantologioissa ja Onervaa käsittelevissä teoksissa. Miksi puhun vaiennetusta runoilijasta? Onhan Onervan laaja painettu runo-, proosa- ja käännöstuotanto ollut kaiken aikaa periaatteessa saatavilla.

Onervan teosten käsiin saaminen on kuitenkin ollut hyvin työlästä. Antikvariaateista on löytynyt joitakin, mutta erityisesti vanhimpien runoteosten jäljittäminen on ollut ylivoimaista. Painokset ovat aikoinaan olleet pieniä, ja suuri osa kokoelmista on ollut loppuunmyytyinä jo vuosikymmenet. Sama koskee käännösteoksia. Vain romaanit *Mirdja* ja *Inari* sekä runoteos *Murattiköynnös* on painettu uudelleen. Olen haalinut eri puolilta maata antikvariaateista Onervan teoksia ja onnistunut löytämään parisenkymmentä. Kirjastoissa Onervia on ollut vaihtelevasti. Miltei hajoamispisteessä olevia runokokoelmia on löytynyt silloin tällöin, mutta lainaksi niitä saa vain kuukaudeksi kerrallaan, ja valitettavasti tuo aika kuluu nopeasti. Tutkimustyön aikana kirjastojen sakkomaksuihin huvenneilla rahoilla olisin hankkinut jo koko Onervan

---

¹ Se sijoittuu Nikkilän aikaan sekä sen jälkeiseen ajanjaksoon 1942–1967. Tänä aikana syntyneistä runoista ei luonnollisesti ole sävelletty lauluja, ennen vuotta 2002. Onerva jatkoi Nikkilästä päästyään runoilijantyötä lähes 20 vuotta.

tuotannon, mutta valitettavasti se ei ole ollut mahdollista. Onerva valittaa samaa asiaa jo vuonna 1919, *Valitut runot* -kokoelman esipuheessa: ”Lisäselityksenä mainittakoon, että näiden runoteosten painokset jo useita vuosia sitten ovat olleet kirjakaupoista tyystin lopussa” (Onerva 1927, 6).

Onerva-laulujen merkitys Onervan runouden ”hengissä säilymisessä” ja kiinnostuksen ylläpitäjänä on epäilemättä ollut suuri. Toisaalta, lauluista kiinnostuneiden määrä on aina marginaalinen. Siksi tuntuisi luonnolliselta, että Onervan teoksia olisi saatavana painettuina. Mitä kertoo suomalaisen yhteiskunnan kulttuuritahdosta se seikka, että kotimaisten runoilijaklassikkojen teoksia ei ole saatavilla? Olisiko esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto, Onervan oikeuksien haltija se taho, jolla olisi resursseja ja intressiä tehdä asian hyväksi jotakin? Vai pitäisikö perustaa unohdettujen runoilijoiden kirjapaino, jota liikeyritykset sponsoroisivat?

Laululuettelon kertomaa

Olen koonnut Onerva-lauluista kattavan luettelon. (Liite 1). Se sisältää sekä soolo- että kuorolaulut, Onervan sävellykset ja laulujen kustantajat, mikäli ne ovat tiedossa. Luettelo on syntynyt etsiessäni kadonneita Onerva-lauluja ja kartoittaessani jo tiedossa olevia Onerva-lauluja. Laululuettelosta ilmenee myös, mistä runokokoelmista laulujen runot ovat sekä laulujen syntyvuodet, mikäli ne ovat tiedossa. Työ on ollut mielenkiintoista löytöretkeilyä matkaa, jolta riemullisia hetkiä ei ole puuttunut. Eräs eniten työtä vaatinut, mutta onnistuneesti päättynyt etsintä oli Leevi Madetojan sekvenssi *Pako Egyptiin* (sivu 21).

Alla oleva taulukko kertoo runokokoelmittain laulujen määrät:

Onervan runokokoelmat	Runokokoelman ilmestymisvuosi	Lauluiksi sävellettyjä runoja
<i>Sekasointuja</i>	1904	26
<i>Runoja</i>	1908	17
<i>Särjetyt jumalat</i>	1910	39
<i>Iltakellot</i>	1912	22

<i>Ranskalaista laulurunoutta</i> (Onervan suomennoksia ranskalaisista runoista)	1912	6
<i>Kaukainen kevät</i>	1914	14
<i>Liesilauluja</i>	1916	22
<i>Murattiköynnös</i>	1918	12
<i>Lyhtylasien laulu</i>	1919	8
<i>Elämän muukalainen</i>	1921	6
<i>Helkkyvät hetket</i>	1922	16
<i>Sielujen sota</i>	1923	10
<i>Maan tomu-uurna</i>	1925	9
<i>Liekki</i>	1927	4
<i>Yö ja päivä</i>	1933	10
<i>Rajalla</i>	1938	0
<i>Pursi</i>	1945	3
<i>Kuilu ja tähdet</i>	1949	4
<i>Iltarusko</i>	1952	3
<i>Siiwet</i>	2004	41
<i>Pilvet ja aurinko</i>	2005	12

Säveltäjiä on erityisesti kiehtonut rohkean, monilahjakkaan, nuoren naisen runot, joita edustavat varhaiset runokokoelmat, kuten *Sekasointuja* 1904, *Runoja* 1908, *Särjetyt jumalat* 1910, *Iltakellot* 1912, *Kaukainen kevät* 1914, *Liesilauluja* 1916 ja *Murattiköynnös* 1918. Ne ovat kiistellyn ja palvotun runoilijan runoja, kokoelmia, joista Onerva itsekin halusi runot *Valittuja runoja* - kokoomateokseensa 1919. Hän kirjoittaa teoksen alkusanoissa 25.11.1919:

Omalta kohdaltani olen katsonut tämän ajankohdan sopivaksi tällaisen läpileikkauksellisen runokokoelman toimittamiseen sentähden, että tunnen runoudessani päättäneeni erään pitkän ja tärkeän ajanjakson ja seisovani uuden kynnyksellä. Se 20-vuotinen aika, jolta nämä seitsemästä ennen julkaisemastani runovihosta tähän valikoimaan poimitut runot periytyvät, muodostaa tavallaan eräänlaisen taistelun merkeissä loppuun suoritetun sisäisen kehityskauden, eräänlaisen kokonaisuuden elämässäni ihmisenä ja runoilijana.

Kiinnostus Onervan runoja kohtaan on ollut todella suuri, mutta yllättävää on ollut se rajuus, millä Onervaa vastaan hyökättiin sekä kirjallisissa että kristillisissä piireissä.

Suomen silloinen kirjallisuusehdistys, kirjallisuusseura V.A. Koskenniemi (1885–1962) ja Ilmari Kianto (1874–1970) vähätelivät Onervan saavutuksia, ja vastustivat hänelle myönnettyjä tunnustuksia.¹ Tästä Onerva kirjoittaa Madetojalle 16.11.1914:

Kianto haukkuu kuin verikoira kirjailijaliittoa noiden palkintojen johdosta. On kirjoittanut, että minä säveltäjän rouva en suinkaan olisi tarvinnut rahaa, kun on mies joka elättää. Kyllä on lyhytnäköiset ja vanhanaikaiset argumentit. Sen selittämiseksi pitäisi vähintään olla uusi kalenteri kuka kukin ja ketä kukin kulloinkin elättää! (Makkonen & Tuurna 2006, 167.)

Vaikutusvaltaisten vastustajien painostuksesta huolimatta Onervalle myönnettiin useita julkisia tunnustuksia, jotka niin ikään painottuvat varhaisiin runoteoksiin.² Täysin vastakkaiset kritiikit kuvastavat Onervan kiistanalaisuutta, mikä ilmeni erityisesti ensimmäisten julkaisujen kohdalla. Ehkä tämä kiistanalaisuus oli kuitenkin myös herättämässä säveltäjien kiinnostusta Onervaan. Toisaalta, ei häneltä myöskään arvovaltaisia tukijoita puuttunut. Heistä mainittakoon Arvida ja Eero Eerola³, J.H. Erkko⁴, Maila Talvio, Venny Soldan-Brofelt,¹ Eino Leino, Werner Söderhjelm ja Juhani Aho sekä lukuisat eri alojen taiteilijat Elli Tompurista Hanna Granfeltiin.

---

¹Kari Uusikylä kirjoittaa tutkimuksessaan *Naislahjakkuus* 2008: ”Tutkimustiedon ja oman arvomaailmani perusteella ajattelen näin: Lahjakkaiden historia on miesten historiaa. Syy on yksinkertainen: Naiset eivät saaneet toteuttaa lahjakkuuttaan yhtä hyvin kuin miehet. Naisten lahjakkuutta on väheksytty ja aliarvioitu. (Uusikylä 2008, 12.)

² Onervan lukuisista palkinnoista mainittakoon valtionpalkinnot esikoisromaanista *Mirdja* (1908), novellikokoelmasta *Murtoviivoja* (1909) sekä runokokoelmista *Särjetyt jumalat* (1910), *Kaukainen kevät* (1914) ja *Sielujen sota* (1923). Aleksis Kivi -palkinto hänelle myönnettiin 1944 sekä Pro Finlandia -mitali 1958. Onervan nimikkoseura, L. Onervan Seura perustettiin 1953. Se on Suomen kulttuurihistoriassa ainoa taiteilijaseura, joka perustettiin taiteilijan vielä eläessä.

³ Eero Eerola (1884–1939), runoilija ja agronomi opiskeli yliopistossa ja Mustialan maanviljelyskoulussa. Hän on julkaissut useita runokokoelmia ja näytelmiä. Toivo Kuula sävelsi useita lauluja hänen runoihinsa, mm. ”Paimenet”. Onervalle ja Madetojalle pariskunta Arvida ja Eero Eerolasta tuli perheystäviä, joiden kesähuvilalla, Vitajärven rannalla he viettivät kesäänsä. Arvida Eerola lauloi Madetojan yksinlauluja, ja hänelle Madetoja omisti Onerva-laulunsa ”Taas kaukaa laulavat lauluaan”. (Salmenhaara 1987, 143, 145.)

⁴ Juhana Heikki (Henrik) Erkko (1849–1906) valmistui Jyväskylän seminaarista. Hän osallistui aktiivisesti yhteiskunnalliseen toimintaan. Vuodesta 1892 hän toimi vapaana kirjailijana, suosittuna juhlapuhujana ja runoilijana. Erkko rohkaisti Onervaa tämän uran alkutaipaleella, antoi hänelle taiteilijanimen, ja oli muutenkin ensimmäisiä Onervan runojen ”hovilukijoita” (Kuula 2006, 48). Aivan ensimmäinen Onervan runojen lukija oli kuitenkin Maila Talvio, jolle Onerva 1899 lähetti runosikermänsä ”Lehdossa kulkijan lauluja”. (Mäkelä 2007, 26.)

Kuva 6. Kansalaispäivällisille osallistujia L. Onervan 85-vuotispäivänä 3.5.1967.

Rajapyykkejä

Tärkeä rajapyykki Onervan elämässä oli Leinin kuolema 1926. Onerva alkoi kustantajan pyynnöstä kirjoittaa Leinin elämäkertaa. Hän arveli saavansa työn valmiiksi vuodessa, mutta se vei häneltä kuusi vuotta. Leino-biografian jälkeen Onervan elämälle lankesi varjo, kun Madetoja rakastui oppilaaseensa, sopraano Taru Pelliseen².

¹ Venny Soldan-Brofelt (1863–1945), taidemaalari ja Juhani Ahon puoliso. Seuraava Onervan 14.10.1914 päivätty kirje Madetojalle kertoo töiden paljoudesta ja ystäväistä: ”Eilen illalla olin Ahon luona. ...Aho oli minulle hyvin ystävällinen. Tahtoi minua Helsingin Sanomien teatteriarvostelijaksi ja Anna-Maria Talgrenin sijaan ja jos johonkin. Ahon rouva taas tyrkytti minulle uuden taide-esteettisen artikkelin käännöksen Sanomiin... Saa nähdä saako Aho minut Otavaan. Sinne pitäisi tulla Koudan ja Lehtosen runot, joka viimeainittu teos on saavuttanut Ahon ihastuksen. Sitten laitan novellit valmiiksi ja Taiteen filosofian ortografian. Aina sitä puuhaa tuntuu riittävän.” (Makkonen & Tuurna 2006, 144.)

² Taru Linnala o.s. Pellinen (1904–1986) kuuluu Linnalan musiikkisukuun avioliiton kautta. Hän opiskeli 1924–1928 Helsingin konservatoriossa sekä laulua (G. Visén) että pianonsoittoa (Margaret Kilpinen). Jatko-opintoja hän harjoitti Hanna Granfeltin johdolla sekä Berliinissä (1929–1930) Loeschin ja Bayerissa Arminin oppilaana (1939–1940). Helsingissä 1934 olleen menestyksekkään ensikonsertin jälkeen hän piti omia konsertteja ja esiintyi orkesterisolistina myös Pohjoismaissa. Sibelius-Akatemian

Madetoja oli hänen opettajansa Helsingin Musiikkiopistossa. Olen miettinyt, mikä johti tilanteeseen. Nuori sopraano lauloi Madetojan lauluja säveltäjän säestäessä ja Onerva puolestaan oli uppoutunut Leinin elämäkerran kirjoittamiseen. Onerva matkusti paljon aineiston keruussa eri puolilla Suomea, Savossa, Hämeessä ja Karjalassa. Madetoja työskenteli tahollaan, sävelsi ja opetti. Puolisot erkaantuivat ja etsivät elämänsisältöä muualta. Madetojan kohdalla tämä huipentuu Taru Pellisen kosintaan kesällä 1927, jota Madetoja tosin jo heti seuraavana päivänä katuu. (Makkonen & Tuurna 2006, 366–367.) Myös sävellysrintamalla on vaikeaa. Madetojan *Juha*-ooppera ja balettipantomiiimi *Okon Fuoko* op. 58 saavat torjuvan vastaanoton.

Hiljaisuus laskeutuu Onervan ylle 1930-luvun lopulla. Runokokoelmien *Liekki* (1927) ja *Yö ja päivä* (1933) väliin jää viisi vuotta, jolloin ei ilmesty ainuttakaan runokokoelmaa. Taiteilijapariskunnan elämässä alkaa traagisin vaihe. Molemmat uupuvat ja riidat tulevat osaksi arkea. ”Kun saa tekstiä syntymään, kadottaa jotakin aivojensa liikapainosta” kirjoittaa Onerva Madetojalle 16.11.1939. Mutta tekstiä ei vain synny ja aivojen liikapaino käy ylivoimaiseksi. Käännöstyökin, joka ennen on sujunut, alkaa hiipua. Kuollutta hetkeä sekä Onerva että Madetoja yrittävät karkottaa alkoholin ja lääkkeiden avulla, tunnetuin seurauksin. Seuraava Einari Marvian säveltämä Onervan runo kuvaa koskettavasti näitä tunteja:

Älä itke sydämein,
kärsi hiljaa, hiljaa:
henget häitä pitävät,
sielun laihot itävät
taivaan kultaviljaa.
(Onerva: *Kuilu ja tähdet*, 1949)

Onervan täydellinen vaijentaminen ja unohtaminen alkaa 1942, kun hänet suljettiin Nikkilän mielisairaalaan. Hiljaisuus jatkui vuosikymmeniä. Kustantajat ja säveltäjät

---

laulunopettaja hänestä tuli 1954 ja laulutaitteen lehtori 1966. Vuosina 1954–64 Linnala toimi Klemettiopistossa opettajana ja kuoronjohtajana. 1934 lähtien hän on ollut useiden Suomen naiskuorojen johtajana ja kouluttajana ja tehnyt lukuisia ulkomaisia konserttimatkoja eri kuorojen ja orkestereiden johtajana. Hän sai *director musices* -arvonimen 1960. Hänen puolisonsa oli säveltäjä Eino Linnala 1931–46. Taru Linnala oli laulunopettajani Sibelius-Akatemiassa 1967–1974.

menettivät kiinnostuksensa Onervaan. Mielisairaan leima, ”sordino” vaikutti.

Haastattelin 16.4.2007 Anja Marviaa, jonka tati Selma Rantala oli Onervan läheinen ystävä. Marvian mukaan Onervan sairaudesta vaiettiin. Hänen Nikkilässä olonsa ei ollut yleisesti tunnettu, vain pieni piiri tiesi siitä. Onervan Nikkilästä lähettämät tuhatsivuiset runokokoelmat jäivät koskemattomina kustantajien arkistoihin. Runokokoelma *Rajalla* ilmestyi 1938, mutta siitä ei ole sävelletty ainuttakaan laulua.

Seuraavasta taulukosta ilmenee, miten Nikkilän aika vaikutti Onervan runoihin sävellettyjen laulujen syntymiseen. Kokoelmasta *Pursi* (1945) on sävelletty kolme laulua, mutta vasta vuonna 2010 ja tämän projektin ansiosta! Kokoelmasta *Kuilu ja tähdet* (1949) on syntynyt vain neljä laulua: Einari Marvian säveltämät ”Hyräily” ja ”Tuutulaulu sydämelle” vuonna 1954, Ari Romppasen 2004 säveltämä ”Outo” sekä Kaj Chydeniuksen 2001 säveltämä ”Yölaulu pimeässä”. Onervan viimeisestä kokoelmasta, *Iltarusko* 1952 on kolme laulua: Pertti Eerolan ”Ilta” (2010) sekä Kaj Chydeniuksen kaksi laulelmaa vuodelta 2003, siis kaikki vasta arkiston auettua ja osittain tämän projektin ansiosta. (Vrt. taulukko sivulla 160–161.)

Onervan runokokoelmat	Runokokoelman ilmestymisvuosi	Lauluiksi sävellettyjä runoja
<i>Pursi</i>	1945	3
<i>Kuilu ja tähdet</i>	1949	4
<i>Iltarusko</i>	1952	3

Vapaus koittaa

Vuosi 1947 merkitsi Onervan elämässä uutta alkua. Madetoja kuoli ja Onerva pääsi vapauteen heti samana vuonna. Mitään todisteita Onervan ihmeperantumisesta ei ole. Yksinkertainen syy vapauttamiselle oli se, että Madetojan sävellysrauhaa ei enää tarvinnut taata. Onerva ei kuitenkaan päässyt takaisin entiseen Lallukan kotiinsa. Uusi asunto tuli Hämeentie kuuteen, jonne hän muutti yhdessä perheen pitkäaikaisen kotihengittäjän, Mandi Koskinen kanssa. Hämeentien asunnossa Onerva jatkoi Nikkilässä tottumaansa kirjoitusrytmiä. Vuonna 1949 ilmestyi runokokoelma *Kuilu ja*

tähdet ja 1952 runokokoelma *Iltarusko*, joka jäi Onervan viimeiseksi painetuksi runokokoelmaksi.

Elämänsä viimeiset vuodet Onerva vietti Kivelän sairaalassa lopulta lähes sokeana. Siellä kirjoitetussa testamentissa hän määräsi arkistonsa sinetöitäväksi. Olen usein miettinyt, miksi Onerva halusi sinetöidä arkistonsa? Ymmärrän hänen ratkaisunsa niin, että kun runot olivat lojuneet vuosikymmenet ”pöytälaatikossa”, voisivat ne ihan rauhassa jatkaa edelleen samassa olomuodossa. Onervalle oli tärkeämpää saada tehdä rauhassa omaa työtään kuin taistella kustantajien kanssa. Ehkäpä runojen julkaisulla ei ollutkaan enää merkitystä. Se aika oli mennyt ohi. Arvelen, että arkiston sinetöinti ei ollut niinkään alistunut kuin uhmakas teko. Ehkä Onerva halusi säilyttää oman määräysvallan tuotantoonsa. Traagisinta sinetöinnissä oli se, että koska uusia runoja ei ollut, ei uusia sävellyksiäkään syntynyt.

Sinetöinnin päättymisen antoi Onervan oikeudet Suomen Kulttuurirahastolle. Ratkaisu on ollut onnellinen ja viisas, koska Onervalla ei ollut omaisia. Oikeuksien luovutuksen käytännön toimenpiteistä kertoi Anja Marvia¹, jonka täti, Selma Rantala oli ollut Onervan edustajana läsnä oikeuksien luovutustilaisuudessa. Selma Rantala² on myös L. Onervan Seuran perustajajäsen, ja sen pitkäaikainen puheenjohtaja. Seuran tehtävänä on Onervan elämäntyön vaaliminen ja runoilijan tuotannon tunnetuksi tekeminen. Se toimii edelleenkin aktiivisesti. 1960-luvulla Seura tilasi pronssisen Onerva-mitalin kuvanveistäjä Eila Hiltuselta.

Onervan uusi soiminen

Onerva-arkiston ”uusista” runoista valitsin säveltäjille omien mieltymysteni mukaisia runoja, jotka ovat kiinnostavia Onerva-kuvaa ajatellen. Muutamaa satiirirunoakin

---

¹ Marvia, Anja (s. 1926) o.s. Rantala, fil. maist., laulajatar (sopraano) opiskeli Einar Collianderin johdolla ja suoritti Sibelius-Akatemian lauludiplomin 1951. Hän on konsertoinut niin lied- ooppera- ja oratoriolaulajana. Marvia toimi Yleisradion musiikkitoimittajana 1956–1980. Tehtävässä ollessaan hän teki merkittävän kulttuurityön laulutaitteen hyväksi suunnittelemalla, dokumentoimalla ja tallentamalla suuren määrän mm. suomalaista lauluohjelmistoa, myös oman aikamme säveltäjiltä.

² Selma Rantala (1899-1997) oli niitä harvoja, jotka pitivät yhteyttä Onervaan loppuun saakka. Hän kävi katsomassa Onervaa sekä Nikkilän mielisairaalassa että Kivelän sairaalassa.

tarjosin, mutta ne eivät saaneet vastakaikua, lukuun ottamatta yhtä, nimittäin Ilkka Kuusiston säveltämää ”Dadaistista sepitelmaa”. Jokainen toivomani säveltäjä suostui yhteistyöhön ilman sen suurempaa painostusta. Aikataulujen yhteensovittaminen tuotti hieman hankaluuksia joidenkin kohdalla, mutta onnistui lopulta yllättävän helposti. Muutama tilaussävellys on edelleen työn alla, muun muassa Maija Hynnisen laulusarja. Onerva-projektissani olen siis kantaesittänyt eri kokoonpanojen kanssa 38 uutta Onerva-laulua sekä Jorma Panulan sovittaman ”kadonneen” Madetojan sekvenssin, *Pako Egyptiin* op. 61. Lisäksi olen kantaesittänyt Onervan omia sävellyksiä sekä ”löytämiäni” Heino Kasken, Einari Marvian, Sulho Rannan, Väinö Raition ja Eino Linnalan käsikirjoituksina olevia lauluja. (Ks. liite 2.) Tällä hetkellä Onervan jälkeenjääneisiin runoihin on sävellettyä yhteensä 60 laulua, mikä osoittaa, että kiinnostusta Onervan runoihin on ilmennyt laajemminkin kuin vain *Soiva L. Onerva*-projektin puitteissa.

Seuraavasta taulukosta ilmenee, miten arkiston aukeaminen ja Onervan ”sinetöityjen” runojen julkitulo ovat vaikuttanut Onerva-laulujen syntymiseen:

Onervan postuumit runokokoelmat	Runokokoelman ilmestymisvuosi	Lauluiksi sävellettyjä runoja
<i>Siivet</i>	2004	41
<i>Pilvet ja aurinko</i>	2005	12

Ensimmäinen tilaamani laulusarja Nikkilän aikaisiin runoihin valmistui Juhani Haapasalon säveltämänä 2005. Laulusarjan runot ovat ”Pilvilinnat”, ”Liekkisydän”, ”Laulu” ja ”Yön tullen”. Ne löytyvät Onervan *Siivet*-kokoelmasta.¹ Ihmeellisintä on, että näissä runoissa ei ole häivääkään vihaa tai katkeruutta, vain kaipausta ja ikävää, ja ripaus ranskalaista ”spleeniä”. Onerva kirjoitti kymmeniä runoja nimellä ”Siivet”. Tarjosin runoa monelle säveltäjälle, mutta Pertti Eerolan säveltämä ”Siivet” on ainut lauluksi päätynyt sävellys.

¹ Nimen kokoelmalle on Onerva itse antanut, mutta kustantaja ei Onervan pyynnöstä huolimatta hyväksynyt potilaaksi leimatun runoilijan runoja julkaistaviksi. Kiitos Hannu Mäkelän, Onerva on saanut ”Siivet” –kokoelmansa!

SIIVET

PERTTI EEROLA

ON SIIVET NUL-TA AET-KAT-TU MUT
LAU-LU-NI VIEL' OLEN-TÄÄ TÄÄ NÄ-KY-NÄ-TÖN
LAU-LE-LU HALK' A-VA-RUU-DEN EN-TÄÄ
JA SILL' ON VASTAANOTTAJAT OT-TA-JAT TUOLK'

Nuottinäyte 5. Pertti Eerola: Siivet.

Siivet

On siivet multa leikattu,
mut lauluni viel' lentää,
tää näkymätön laulelu
halk' avaruuden entää.

Ja sill' on vastaanottajat

tuoll' etäisyyden yössä:
kaikk' armaat, rakkaat vainajat
ikuisten tähtein vyössä.

He kuuntelevat, uskovat
sieluni säveleihin.
He tietävät, nuo korkeat:
ma kohta yhdyn heihin.

(L. Onerva: Kokoelmasta *Siivet* 2004. Toim. Hannu Mäkelä.)

Runo on kirjoitettu vuosina 1945-1947. Se on seesteinen kuva, jossa runoilijan ajatukset ovat jo jossakin hyvin kaukana. Fyysinen vankeus ei enää tunnu. Samaa tunnelmaa on myös seuraavassa runossa, ”Toivomus”, josta sain kaksi uutta versiota, nimittäin Uljas Pulkkinen 2005 säveltämän laulun sekä Jaakko Kuusistolta 2008 valmistuneen laulun sopraanolle ja jousiorkesterille.

Toivomus

Ma tahtoisin elää maan päällä
maailman loppuun asti,
vaikk' kantaa kuormaa saisin
ja kärsiä katkerasti.
Maan sävelt' on suloista soittaa:
se soi niin ihanasti.

Ma tahtoisin katsoa tähtiin
ja laskevan auringon ruskoon
ja nukkua kyyneliin
ja taas herätä uuteen uskoon,
ja olla kaikkea vailla,
ja ruhtinas unelmain mailla!

(L. Onerva: Kokoelmasta *Siivet* 2004. Toimittanut Hannu Mäkelä. Runo on vuodelta 1950.)

Yli 60 vuotta kestäneen hiljaisuuden jälkeen Onervan ”uudet” runot ovat saaneet uuden elämän. Kaikki tilaamani kahdeksan uutta laulusarjaa on kantaesitetty neljässä jatkotutkinto-konsertissani sekä kahdella äänitteellä. (Liite 2.) Laulut ovat hyvin erityyylisiä. Ne kuvastavat kunkin säveltäjän omaa musiikillista ajattelu- ja kirjoitustapaa. Jokaiselle säveltäjälle annoin toistakymmentä runoa, joista he tekivät lopullisen valintansa. Muutamia runoja toivoin erityisesti. Esimerkkinä tällaisesta on jo mainitsemani Onervan ”Dadaistinen sepitelmä”. Onervan runotuotantoa ajatellen se on aivan poikkeuksellinen; vapaalla mitalla kirjoitettu. Ilkka Kuusisto sävelsi tämän nimensä mukaisen, hulvattoman runon 2007, joka alkaa näin:

Ma tahtoisin olla Korkeasaarella,
sirkuksessa
ja tollottaa rahvaan areenalla rääkättyä ,
häväistyä viattomuutta,
barbarismia....
ma tahtoisin olla Pariisissa, Montparnassen baarissa,
Montmartren, Sacré-Coeurin huipulla
ja katsella kauniita porttoja, väärinymmärrettyjä neroja,
pointillismia, expressionismia, dadaismia ”hyljättyjen
näyttelyssä”
ja kuunnella ihmissydämissä maailman valtameren kohinaa,
ja rikollisen veren polttavan pyörteen pauhun
ja huikaistua järjen sinisistä ukkossalamoista
sähkölamppujen kuultavassa kylmyydessä –
tai vaeltaa Rooman katakombien
loppumattoman muumiokaupungin
harhasokkeloita....
(L. Onerva: Siivet, 2004. Runo vuodelta 1950.)

Dadaistinen sepitelmä

L. Onerva

Ilkka Kuusisto

Dadaissimo ♩ = 80

Soprano

Piano

f *energico* *ff*

5 *lento* *f* *a tempo*

Ma tah - toi - sin ol - la Kor - ke - a - saa - res - sa, Sir - kuk - ses - sa

8 *p* *mf* *mf* *f*

ja tol - lot - taa ja tol - lot - taa rah - vaan a - re - nal - la räät - kät - ty - ä,

12 *ff* *accel.* *subito p*

hä - väis - ty - ä vi - at - to - muut - ta, bar - ba - ris - mi - a,

Toiveeni oli saada joistakin arkiston runosta useita eri versioita, onhan vuosikymmenien kuluessa monista Onervan runoista syntynyt useita lauluja. Valitsin Onervan *Sivetti*-kokoelmasta runot ”Pilvilinnat”, ”Toivomus”, ”Vanha laulaja” ja ”Tunnustus”.

Runosta ”Pilvilinnat” sain Juhani Haapasalon ja Uljas Pulkkisin versiot. Jorma Panula ja Ilkka Kuusisto sävelsivät runon ”Vanha laulaja”. Runon ”Tunnustus” sävelsivät Ilkka Kuusisto ja Jorma Panula. Kahdessa seuraavassa nuottinäytteessä ovat Uljas Pulkkisin ja Jaakko Kuusiston laulujen ”Toivomus” alut. (Liite 2.)

I: Toivomus (L.Onerva)

Moderato (♩ = c. 96) Uljas Pulkkis 2005

Soprano

Piano

5

S

Pno.

8

S

Pno.

tah - toi - sin e - lää maan

Nuottinäyte 7. Uljas Pulkkis: Toivomus.

Toivomus

L. Onerva (1950)

Jaakko Kuusisto (2008)

Molto espressivo

Soprano Solo

Violin I

Violin II

Viola

Violoncello

Contrabasso

f *mp* *p poco a poco cresc.* *poco f*

f *p poco a poco cresc.* *poco f*

f *p poco a poco cresc.* *poco f*

p poco a poco cresc. *poco f*

p *mf* *poco f*

poco largamente

S. Solo

Violin I

Violin II

Viola

Vc.

Cb.

cresc. *3* *lunga* *p* *poco a poco cresc.*

cresc. *3* *lunga* *mp*

cresc. *lunga* *p* *poco a poco cresc.*

cresc. *lunga* *p*

lunga *p*

Nuottinäyte 8. Jaakko Kuusisto: Toivomus.

Seuraavat kahdeksan laulusarjaa ovat syntyneet tilaussävellyksinä *Soiva L. Onerva-* tutkimuksen yhteydessä. Ne ovat syntymisjärjestyksessä ja niissä jokaisessa soi vaiennetun Onervan ääni.

Juhani Haapasalo

Laulusarja *Liekkisydän* (*Siivet*, 2004). Sävelletty 2005.

Pilvilinnat (1952)¹

Liekkisydän (1945–1947)

Laulu (1945–1947)

Yön tullen (1945–1947)

Ilot ja suru (*Pilvet ja aurinko*, 2005). Sävelletty 2007.

Uljas Pulkkis

Neljä Onervan laulua (*Siivet*, 2004). Sävelletty 2005.

Toivomus (1950)

Hullu laulaja (1948)

Uni (1945–1947)

Pilvilinnat (1952)

Kaj-Erik Gustafsson

Laulusarja *Yksin* (*Siivet*, 2004). Sävelletty 2006.

Yksin (1948)

Kuusi vuotta (1945–1947)

Onnen maa (1952)

Kaj-Erik Gustafsson

Laulusarja *Böner* (manus SKS/KIA). Sävelletty 2007.

Min Gud, giv mig ett lösenord (1946)

Min Gud, jag beder (1946)

En vintervisa (1946)

---

¹ Suluissa on runon syntymävuosi. Onerva oli Nikkilän mielisairaalassa 1942–1947.

Pertti Eerola

Laulusarja *Sydänkannel* (Siivet, 2004). Sävelletty 2007.

Hartaus (1947)

Siivet (1945–1947)

Sävel (1950)

Credo (Liekki, 1927). Sävelletty 2010.

Iltä (Iltarusko, 1952). Sävelletty 2010.

Ilkka Kuusisto:

Lauluja Onervan runoihin (Siivet, 2004). Sävelletty 2007.

Ihminen (*Särjetyt jumalat*, 1910)

Elämä !!! (1950)

Hartaus (1949)

Onerva¹ (Onervan kirje)

Tunnustus (1950)

Vanha laulaja (1950)

Dadaistinen sepitelmä (1950)

Jorma Panula

Lauluja Onervan runoihin (Siivet, 2004). Sävelletty 2007.

Elegia (1949)

Tunnustus (1950)

Vanha laulaja (1950)

Ällös sä katso mua (*Särjetyt jumalat*, 1910)

Jaakko Kuusisto

Kaksi laulua sopraanolle ja jousiorkesterille. Sävelletty 2008.

Yölintu (*Runoja* 1908)

Toivomus 1950 (Siivet, 2004)

---

¹ Runo on Onervan kirje, joka on omistettu Hanna Kortelle, Taneli Kuusiston sisarelle. Kirje on Ilkka Kuusiston hallussa.

Leevi Madetoja sov. Jorma Panula

Pako Egyptiin, Sekvenssi sopraanolle, sekakuorolle, orkesterille ja uruille

Orkesterisovitus 2007

Tilaamani laulut ovat syntyneet vuosina 2005–2008. Yhteistyö säveltäjien kanssa on ollut rikastuttavaa ja erittäin mielenkiintoista. Uusi sävellys tuo runoon aina uuden näkökulman. Se saattaa painottaa runon sisällössä eri puolta tai avata kokonaan uuden maailman. Uusi sävellys voi muuttaa runon ajatusta hyvin monella tavalla; erilaisilla painotuksilla tai ikään kuin uudessa valaistuksessa. Sävellyksen myötä käsitys runon sisällöstä, sanomasta tai maailmasta saattaa tarkentua, laajentua, syventyä tai jopa muuttua toiseksi.

Projektin myötä olen ottanut vastaan haasteita ja oppinut paljon. Monen sävellyksen kohdalla valmistautumisaika oli loppua kesken. Pitempi kypsytely olisi ollut eduksi laulujen haltuun ottamiseksi, koska hankalat intervallit tai vaikeat sisääntulot ottavat aikansa laulajan instrumenttiin asettautuakseen. Viime vuosina olen todennut tarvitsevani enemmän aikaa uuden ohjelmiston valmistamiseen. On ollut hyvin vapauttavaa ja innostavaa saada käsiinsä uusia lauluja, jolla ei ole taakkanaan esitystraditiota. Saa vapaasti luoda oman käsityksensä musiikista säveltäjän ja runoilijan informaatioon luottaen.

Seuraavassa luettelossa ovat ne säveltäjät, jotka ovat säveltäneet Onervan runoja. Heitä on tällä hetkellä viisikymmentäkolme! Luettelosta puuttuu sävellystyön alla oleva Maija Hynnisen laulusarja.

Onervan runojen säveltäjät	Sävellettyjen laulujen lukumäärä
Leevi Madetoja	78
Kaj Chydenius	26
Heino Kaski	21
Ilkka Kuusisto	19
L. Onerva	18
Yrjö Kilpinen	11
Jouko Tötterström	10
Sulho Ranta	8

Oskar Merikanto	8
Taneli Kuusisto	6
Einari Marvia	6
Kaj-Erik Gustafsson	6
Aarre Merikanto	6
Ilmari Hannikainen	5
Ernst Linko	5
Juhani Haapasalo	5
Erkki Melartin	5
Jaakko Tuomikoski	5
Pertti Eerola	5
Harri Ahmas	4
Jorma Panula	4
Uljas Pulkkis	4
Arvo Räikkönen	4
Armas Maasalo	4
Toivo Kuula	4
Väinö Raitio	3
Raimo Tanskanen	3
Väinö Haapalainen	3
Iida Antola	2
Viljo Mikkola	2
Tauno Pylkkänen	2
Juhani Pohjanmies	2
Väinö Hannikainen	2
Jaakko Kuusisto	2
Eino Linnala	2
Onni Karte	2
Säde Rissanen	2
Lauri Ikonen	1
Erik Bergman	1
Toivo Elovaara	1
Alexis av Enehjelm	1
Hjalmar Backman	1
Juha Holma	1
Olavi Ingman	1
J. Karjalainen	1
Masi Tiitta	1
Harri Tuominen	1
Toni Edelman	1
Jarmo Sermilä	1
Ari Romppanen	1
Mauri Viitala	1
Aimo Känkänen	1
Eino Roiha	1

Onervan muusikonkuvasta

Musiikki näyttää kulkeneen punaisen langan tavoin olennaisena osana Onervan elämässä. Tärkeimpinä alueina pianonsoitto, laulu, säveltäminen ja lausunta (melodraamat). Onerva kirjoitti kirjeessään Friedenausta Madetojalle 31.1.1912: ”Musiikin äärellä on hyvä olla.” (Makkonen & Tuurna 2006, 55.) Dokumentteja Onervan muusikkoudesta löytyy hänen kaikissa elämänvaiheissaan, joista seuraavassa pieniä välähdyksiä:

Onerva kertoo saaneensa musiikista lapsena syvimmit vaikutelmansa ja musiikin syöpyneen veriin niin, että kaikki runotkin syntyvät jonkin sävelen esiin kutsumina tai säestäminä. Kotona Onervan vapaa-aika kului usein musisoidessa: isä soitti Guarneriusviuluun ja Onerva pianoa. (Nieminen 1982, 15.) ”Välistä kirjoittelen, sitten taas istun pianoni ääreen, sävellän, soitan tai laulan” kirjoittaa 16-vuotias Onerva opettajalleen Hilda Käkikoskelle. (Ibid. 16.) Onervan pianistisista valmiuksista kertoo jotakin se, että isä osti tyttärelleen Beethovenin sonaatit tämän 21-vuotispäivälahjaksi. Beethoven on ollut Onervalle tärkeä säveltäjä. ”Tavallisesti soitan Beethovenia, kun on oikein vaikeaa, olen oppinut sen parannuskeinon”, kirjoittaa Onerva Madetojalle yksinäisyydestään. (Ibid. 41,127.) Ja vaikeuksista päätellen Beethovenia on tarvittu usein!¹ Arvelen, että nimenomaan pianistina Onerva oli pisimmällä musiikin tekemisessä.

---

¹ Kirjailija-tutkija Virpi Hämeen-Anttila kertoo elämästään *Tyttöpelkurista rohkeaksi intellektuelliksi* näin: ”Kapinainikin kulki eri teitä kuin muitten nuorten. Koska olin korkeakulttuurisesti viritetty, minusta ei tullut punkkaria, vaan kapinoin palvomalla Beethovenin musiikkia, joka edusti minulle vapautta ja vallankumousta.” (Uusikylä 2008, 197.)

Kuva 7. Onerva pianon ääressä.

Onervan koulussa, Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa taideaineiden asema oli vahva. Joka viikko oli kaksi tuntia laulua ja kuvaamataitoa. Myös koulun kuoro-, teatteri- ja lausunta-harrastus oli vilkasta. Kouluaikana Onerva sai laulukipinän. Suorastaan intohimoiselta harrastuneisuudelta kuulostaa tieto, että Onerva kuului opiskeluaikana noin kymmenkuntaan kuoroon, ja oli mukana tekemässä oopperaesityksiä, muun muassa Mozartin oopperaa *Taikahuilu*. Suuri kouluaikainen musiikkielämys lienee ollut Sibeliuksen johtama *Snöfrid*-esitys, jossa Onerva oli mukana laulajana (ibid. 23). Onerva rakasti esiintymistä. Koulu tarjosi näitä tilanteita monipuolisesti. Hän sai olla milloin näyttelijän, laulajan, lausujan, runoilijan tai pianistin roolissa (ibid. 26). Ammattiin tähtäävältä laulunopiskelulta kuulostaa vuosia myöhemmin nuoren aviovaimon kertomus siitä, että hän käy laulutunneilla joka toinen päivä. (Ibid. 77.)

Muistelmissaan Onerva kertoo haaveilleensa säveltämisestä elämänuraa, mutta SKS:stä löytyneiden Onervan sävellysten perusteella on vaikea kuvitella häntä ammattisäveltäjänä. Ne ovat nimenomaan runoilijan sävellyksiä, jotka ansaitsevat tulla kuulluiksi. Kiinnostavia ne ovat kurioositeetteina, joita voi tarkastella eräänä puolena Onervan muusikkoutta, persoonaa ja soivuutta. Helmenä sävellysten joukossa on naiskuorolaulu ”Lapseni nukkuu”, J.H. Erkon runoon. Mielenkiintoisia naiskuorolauluja ovat myös ”Porraspuulla” ja ”Minä näin”, molemmat Onervan omiin runoihin. Jälkimmäinen laulu on virheellisesti pantu Madetojan säveltämäksi Onervan ja Madetojan kirjeenvaihtoa käsittelevässä teoksessa, *Yölauluja* (Makkonen & Tuurna 2006, 371). Mielenkiintoinen on myös Onervan viululle ja pianolle säveltämä *L’Indifference*,¹ jossa Onerva onnistuu niukoin elein luomaan aidon tunnelman.

SKS:n arkistossa ovat siis Onervan sävellykset, mutta tuntuu oudolta, että Onervan nuotisto on viety Oulun yliopiston kirjastoon, säveltäjäpuolison kotikaupunkiin, jonne Onervalla ei koskaan ollut erityistä kontaktia. On kai ajateltu, että nuotit kuuluvat ilman muuta Madetojalle, eivätkä ”säveltäjän rouvalle”. Tosiasia kuitenkin on, että Onervan ja Madetojan Ouluun sijoitetussa kirjastossa on satamäärin Onervan nuotteja sekä hänelle omistettuja nuotteja. Seuraavassa Onerva-projektissa aion tutustua tarkemmin Onervan nuotistoon Oulussa.

Seuraava nuottinäyte on Onervan naiskuorolle säveltämästä laulusta ”Minä näin”. Laulu kantaesitettiin kolmannessa jatkotutkintokonsertissani 4.9.2007. (Liite 2.)

---

¹ Suom. välinpitämättömyys.

Monipuolinen musiikin kanssa toimiminen ei ole voinut olla vaikuttamatta Onervan persoonallisen ja soivan runokielen syntymiseen. Runojen musikaalisuus, joka ilmenee onervalaisena sointina, legato-linjana ja vahvana rytmisenä otteena on usein lähempänä musiikkia kuin puhetta. Tästä aiheesta olen kirjoittanut enemmän luvussa II (71–84). Onervan varhaisimpia, säilyneitä runoja on seitsemänvuotiaan tytön kirjoittama runo, joka antaa jo viitteitä musiikillisesta otteesta. Runoilu oli yksinäiselle tytölle tapa vapautua ”mielikuvien liikapainosta” (ibid. 25).

Tuo koski aina pauhaa
tuoll’ joen päässä vaan,
ei koskaan saa se rauhaa
eik’ lepoo ollenkaan.

Säveltäjäyhteyksistä

Onervan teoksissa *Mirdja*, *Novelleja* ja *Inari* musiikki ja muusikot ovat keskeisessä roolissa. Esikoisromaanissa *Mirdja* Onerva luonnehtii päähenkilön mieskavalkadia musiikkitermein: madrigal-novelleja, resitatiivi, allegro appassionato, andante con dolore, allegretto capriccioso, barcarole ja nocturno. Hän ei olisi voinut käyttää näitä termejä, ellei hänellä itsellään olisi ollut selvää käsitystä niiden merkityksistä. Niin ikään romaanien ja novellien päähenkilöt ovat usein taiteilijoita: laulajattaria, kirjailijoita ja kuvataiteilijoita. Taiteilijayhteisöjen kuvauksien kautta Onerva kertoo taiteen maailmasta, jossa taiteen tekemisen problematiikalla on keskeinen merkitys.

Madetojan ohella Onerva teki yhteistyötä useiden muiden säveltäjien kanssa.

Haastattelussa 16.4.2007 Anja Marvia totesi, että Taiteilijakoti Lallukalla¹ on ollut suuri vaikutus taiteilijakontaktien syntymiseen. Siellä asuivat monet Onerva-lauluja kirjoittaneet säveltäjät, muiden muassa Heino Kaski, Eino Linnala, Aarre Merikanto ja

---

¹ Okkerin, Kärävän ja Seppälän kirjassa *Lallukan lapset* 2002 ilmenee, että Heino Kaski asui Lallukassa vuosina 1933–1957, Alma Kuula 1933–1941, Aarre Merikanto 1933–1958, Eino Linnala 1933–1936 ja 1947–1954 sekä L. Onerva ja Leevi Madetoja 1936–1947. Mielenkiintoista on, että Onervan nimeä ei teoksen asukasluettelossa mainita ollenkaan. Nikkilästä vapauduttuaan Onerva ei enää päässyt takaisin Lallukkaan, koska Madetoja oli kuollut. Syyksi arvelen, että säveltäjän lesken status ei ollut sama kuin ”professorinrouvan” tai ”säveltäjänrouvan” tai että ”mielisairaan” leima vaikutti.

Väinö Raitio. Onervan ja Madetojan yhteinen koti oli siis Lallukassa vuosina 1938–1947. Seuraavassa on kuvaus eräästä Onervalle tärkeästä säveltäjäyhteydestä. Onervan kirje on päivätty 28.10.1953:

Professori Aarre Merikanto

H:ki

Arvoisa säveltäjä

Pyydän lämpimästi kiittää kauniista mielenkiintoisista laulusävellyksistä sekä siitä, että olette sävelsiivin nostattanut minunkin pikku runoani! Olisin iloinen, jos joskus saisin nähdä Teidät luonani ja kuulla Teidän itsenne elävöittävän pianolla sävellyksiänne.

Ystävällisesti tervehtien

Teidän L. Onerva¹

Aarre Merikanto (1893–1958) oli Onervaa vuotta nuorempi. Kirjeestä ei selviä mistä sävellyksestä tarkalleen ottaen on kysymys. Kaiken kaikkiaan Aarre Merikanto sävelsi viisi Onervan runoa: ”Kehtolaulu”, ”Keinutan kaikua”, ”Syyskeiju”, ”Tule yö” ja ”Ystävälle”. Runosta ”Keinutan kaikua” syntyi kaksi eri versiota. Kirjeen kirjoittamisen aikaan 71-vuotias Onerva oli täysissä ruumiin ja sielun voimissa. Hän oli saanut elää kuusi vuotta vapaudessa Nikkilän jälkeen. Aarre Merikanto sen sijaan eli elämänsä katkeria, viimeisiä vuosia sävellystyölleen vain vähän hyväksyntää saaneena. Tästä kirjeestä voi lukea paljonkin. Ehkä Onerva halusi rohkaista kaltoin kohdeltua Merikantoa.

Onervan kirjeissä on ilmennyt, että häntä kiinnosti Aarre Merikannon sävellystyöli: ”Tänään menen Merikannon ihmelapsen konserttiin, voidakseni muodostaa jonkinlaisen mielipiteen asiasta”.² Konsertin jälkeen Onerva kirjoitti 21-vuotiaan säveltäjän debyytistä Madetojalle 6.11.1914:

---

¹ Kansallisarkisto Coll 147.2

² Onervan kirje Madetojalle 5.11.1914. (Makkonen & Tuurna 2006, 154.)

Kaikki ennallaan muuten paitsi, että Aarre Merikanto on nyt kunnialla startattu. Sali oli tupaten täynnä ja innostus suuri. Taitava poikanen hän on, johti kuin vanha kapellimestari. Eikä muutenkaan epäintresanttia, vaikka minä laikkuksena¹ en osaa määritellä vaikutelmaani. Välistä oli jotakin sellaista kuin kansanlaulua, kirkkoveisuuta, sirkusta ja Elektraa sekaisin. (Ibid. 156.)

Onerva ja Aarre Merikanto olivat kohtalotovereita. Molemmat saivat kärsiä liiasta moderniuudesta, mutta traagisinta on se, että suuri osa kummankin elämäntyöstä jäi vaille hyväksyntää ja piiloon vuosikymmeniksi. Aarre Merikanto ei elinaikanaan saanut kuulla sävellyksiään: pääteos, *Juha*-ooppera esitettiin kokonaisuudessaan vasta hänen kuolemansa jälkeen.²

Melodraamat

Onerva ja Madetoja tekivät yhdessä kiertueita, joissa he esittivät musiikkia, runoja ja melodraamoja eli lausuntaa pianon säestyksellä.³ Onerva kirjoittaa Madetojan Pilvilinnat -melodraaman piano-osuudesta:

Pilvilinnat on niin vaikea säestyksineen, että tarvitaan muutama tunti aikaisemmin apuasi päntätäkseni kallooni säestyskuviot. Koetin tänään, en osaa yksin, kun samalla näen tekstin ja musiikin. (Makkonen & Tuurna 2006, 349.)

---

¹ Mallikkona.

² Aarre Merikanto sai *Juhan* ensimmäisen version valmiiksi 18.2.1921. Orkesteripartituuri valmistui 15.1.1922. Merikanto sävelsi kaksi eri versiota Onervan runosta *Keinutan kaikua*. Laululle ja pianolle sävelletty op. 16/3 on luultavasti vuodelta 1918. YL tilasi mieskuorolaulun *Keinutan kaikua*. Se valmistui 1935. (Heikinheimo 1985, 541 ja 560.)

³ Onerva kertoi Annikki Yrjänäiselle haastattelussa 1965 lausuntakiertueista: ”Ne saattoivat kestää parikin viikkoa. Päivät matkustettiin ja joka ilta oli esitys. Se oli hirmuisen väsyttävää. Meillä oli usein viulistikin mukana. Leevi soitti pianoa, esitimme melodraamoja, minä lausuin runoja ja aina myös uusia omia runojani. Yleisöä oli paljon. Siihen aikaan lausuntaillat olivat hyvin suosittuja tilaisuuksia.” Esitykset olivat 1910 ja 1930 välisenä aikana.

”Pilvilinnat” on Madetojan säveltämä, laaja melodraama Onervan tekstiin. Runo syntyi juuri ennen kansalaissotaa. Se on kuin kalevalamittainen Onervan omaelämäkerta. Runo ei kuitenkaan lukeudu Onervan parhaisiin monisanaisen mahtipontisuutensa takia, mutta Madetojan musiikki katkaisee pitkiä runojaksoja keventäen melodraaman sanatulvaa. Runo ilmestyi Onervan runokokoelmassa *Liesilauluja* 1916 ja se päättyy näin:

...Sortuu, vaipuu, vahvat kivilinnat,
sortuu heikot ihmisrinnat,
vaan ei sorru ihmishengen pilvilinnat!

Murtuu päämme päältä majat,
mutta raunioilta kasvaa,
kaunihimpain rakentajat,
niiden, joiden heljät kuvat
nyt jo kaukaa verhon takaa
sieluhumme kangastuvat.

Upuessa elon sotiin,
sinne palaamme kuin kotiin.

”Pilvilinnat” sisältyi viimeiseen tohtorikonserttiini, joka on äänite ”Ruhtinas unelmain mailla”. Madetojan toisestakin melodraamasta on viitteitä. Kirjeessä Onervalle 25.6.1916 säveltäjä kertoo saaneensa ”Prometheus” -melodraaman valmiiksi (ibid. 243). Etsinnöistä huolimatta teosta ei ole löytynyt. Salmenhaara toteaa saman asian *Leevi Madetoja –elämäkerrassaan* 1987.

Kuuntelin 19.4.2007 Annikki Yrjänäisen tekemää Onerva-haastattelua vuodelta 1964, jossa Onerva puhuu innostuneesti melodraamojen esittämisestä. Hänen mielestään ne vaativat yhtä paljon kuin laulujen esittäminen:

Ensinnäkin, mitä tulee ääneen, sen tulee soida luonnollisesti. Puheen on oltava selkeää ja soivaa. Esityksestä tulee helposti koominen, jos

painotetaan joka tavua erikseen junnaten, niin kuin usein kuulee. Äänen pitää soida niin kuin laulaisi – luonnollisen kauniisti ja linjakkaasti - musikaalisesti.

Erään lausuntaillan jälkeen Onervaa luonnehdittiin runoilijana ”Leinon rinnalla suurimpiin muototaiteilijoihimme kuuluvaksi. Tilaisuudessa Onerva lausui julkaistuja ja julkaisemattomia runojaan, ja ilta huipentui melodraamaan Pilvilinnat, jossa Leevi avusti pianistina.” Teos siis kantaesitettiin Oulussa 8.10.1916. (Salmenhaara 1987, 160.)

Onervan ääni

Annikki Yrjänäinen kertoi¹ Onervan kehuneen nauhoituksen päätyttyä hänelle omaa, kolmioktaavista lauluääntään. Onerva kävi myös lausuntatunneilla, opettajanaan Kaarola Avellan. Oli luonnollista, että lausuntailtoja pitävälle oman äänen kunto oli tärkeää. Onerva piti huolta äänestään, mutta puheesta sai sen vaikutelman, että hän oli kiinnostunut äänen soinnista puheilmaisua laajemmin. Hän pohti haastattelussa eri vokaalien värejä ja soivuutta, ”soinnin kauneutta”. Erityisesti suomenkielen a-vokaalia hän suorastaan ylisti, kun taas i-vokaali ei hänen mielestään soinut ollenkaan niin hyvin. Huvittuneena hän kertoi Avellanin ”äänivoimisteluharjoituksista”, joita piti toistaa eri painoituksin, tempoin ja voimakkuuksin. Eräs harjoitus kuului: ”Kuulkaa tykkein jyske juuttahalta”.

Kuulin 82-vuotiaan Onervan ääntä ensimmäistä kertaa Annikki Yrjänäisen luona. Hämmästyttävää oli kuulla nuorekas ja valoisa runoilijan ääni. Onerva puhui nopeasti ja sujuvasti, huumori pilkahteli puheen lomassa. Valloittavan persoonan karisma kuului äänen varmuudessa ja ajatuksen selkeydessä. Onervan vahva ja rohkea ääni vangitsi.

---

¹ Haastattelin Annikki Yrjänäistä 19.4.2007, jolloin kuuntelimme myös hänen tekemiään Onerva-haastatteluja.

Onerva-laulujen esittäjiä

Taiteilijapariskunnat Onerva-Madetoja sekä Alma ja Toivo Kuula olivat paljon tekemisissä keskenään. Ovathan Kuulan ja Madetojan juuret pohjoisessa. Alma Kuula¹ ja Onerva olivat kirjeenvaihdossa. Laulajan ohjelmistossa oli myös Madetojan lauluja, ja usein hän toivoi uutta ohjelmistoa ulkomaisia konserttikiertueitaan varten Onervan välityksellä: ”Kuulan rouva soitti ja tahtoi ”Talvista tietä” ja ”Tuulista säätä”². Hän ei tahtois jättää sinua pois ohjelmistostaan, mutta tahtois sinulta jotain vaativampaa”, kirjoitti Onerva Madetojalle 1915 välittäen laulajan toiveen Madetojalle. Alma Kuulan kantaohjelmistoon kuuluivat muun muassa seuraavat Onerva-laulut: ”Talvinen tie”, ”Taas kaukaa laulavat lauluun”, ”Tuulinen sää”, ”Vieno siipi” ja ”Jää hyvästi”, joista Madetoja on todennut, että niissä on hänen uskontunnustuksensa vokaalimusiikin alalla. (Salmenhaara 1987, 140.) Madetoja sävelsi laulut 1915, Onervan runot ovat kokoelmista *Iltakellot* 1912 ja *Kaukainen kevät* 1914.

Eniten dokumentteja on löytynyt Alma Kuulasta Madetojan Onerva-laulujen esittäjänä. Eräs merkittävä kantaesitys tapahtui Helsingin yliopiston juhlasalissa 1920 täydelle kuulijakunnalle, kun Alma Kuula esitti kolme laulua Madetojan opuksesta 44, *Fire Sange*. Hän lauloi laulut ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo?”, ”Iltataivas” ja ”Kevätlaulu”, jotka Madetoja on säveltänyt 1919 tanskalaisen runoilijan Ludvig Holsteinin³ runoihin. Mielenkiintoista on se, että Alma Kuula esitti laulut Onervan suomennoksina!

Kritiikki konsertista oli ylistävä. Katila kirjoitti: ”Hienoja, deklamatoriseen tapaan käsiteltyjä tunnelmamaalailuja, joista varsinkin jälkimmäinen Taatto, minne liitävät joutsenet nuo jätti pysyvän vaikutuksen: se olikin toistettava” (ibid. 192–193). Jaan Salmenhaaran käsityksen siinä, että Madetojan yksinlaulut ovat rohkeampia kuin hänen

---

¹Sopraano Alma Kuula o.s. Silventoinen (1884–1941) opiskeli laulua Helsingin Musiikkiopistossa 1903–1908 (Alexandra Ahnger ja Abraham Ojanperä) sekä ulkomailla. Ensikonsertti oli Helsingissä 1911. Alma Kuula esiintyi konsertti- ja oratoriolaulajana kotimaassa ja ulkomailla. Pedagogina hän toimi Helsingin Kansankonservatoriossa 1929–1941. Alma Kuula tuli tunnetuksi säveltäjä Toivo Kuulan yksinlaulujen tulkitsijana. (Kuula 2006, 164; Kuula-Marttinen 1958, 440–447.)

² Molemmat laulut ovat Onervan runoihin. ”Talvinen tie” on kokoelmasta *Iltakellot* 1912 ja ”Tuulinen sää” kokoelmasta *Kaukainen kevät* 1914.

³ Tanskalaiskirjailija Ludvig Holsteinin (1864–1943) tuotanto painottuu filosofis-kristilliseen aatemaailmaan ja mystiikkaan.

pianosävellyksensä. Sarjan lauluista ilmeikkäin ja merkittävin on ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo”. Onerva suomensi *Fire Sange* op. 44 runot samanaikaisesti Madetojan sävellystyön kanssa. Käännökset miltei ylittävät alkuperäisrunot ilmaisuvoimassa ja laulettavuudessa. Erityisesti laulu ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo”, istuu paremmin kuin alkuperäinen runo. Opettajani Taru Linnala, joka ilmeisesti on laulanut näitä lauluja Madetojan kanssa, toivoi, että esittäisin niitä aina suomenkielellä, koska ”Madetoja piti niitä parempina kuin alkuperäisrunoja”. Käännökset ilmestyivät painettuina vasta 1933 Onervan kokoelmassa *Yö ja päivä*. Alma Kuula kantaesitti sarjan 1920 ja Madetojan orkesteriversiot syntyivät laulujen sävellysvuonna 1919.

Alma Kuulan lisäksi monien suomalaislaulajien kantaohjelmistoon ovat kuuluneet op. 60 laulut, ”Heijaa, heijaa” ja ”Kaihoni”. Madetoja sävelsi ne vuonna 1921. Laulut ovat yksinkertaisia säkeistölauluja, mutta sellaisina puhuttelevan kauniita. Kehtolaulu-runo ”Heijaa, heijaa” on kokoelmasta *Maan tomu-uurna* 1925. Jussi Blomstedt [Jalas] teki laulusta 1935 orkesterisovituksen, jonka Helsingin kaupunginorkesteri osti 12.4.1944. ”Kaihoni” -runo taas on Onervan esikoiskokoelmasta *Sekasointuja* 1904. Runo on Onervan ensimmäisiä symbolistisia runoja. Se valmistui jo vuonna 1898. Nämä kaksi Onerva-laulua ovat olleet Madetojalle ilmeisen merkityksellisiä ja rakkaita, koska hän palaa niihin vielä kuolinvuotenaan 1947, tekemällä kummastakin laulusta jousiorkesterisovituksen.

Muita huippuluokan laulajia, jotka kantaesittivät ja pitivät ohjelmistoissaan esillä Onerva-lauluja, oli muun muassa Aino Ackté (1876–1944). Hänelle Madetoja on säveltänyt laulunsa ”Romance sans paroles”¹ op. 36, Verlaineen tunnettuun runoon ”Il pleure dans mon coeur”. Harvoin esitetty laulu on eräs Madetojan hienoimmista ja persoonallisimmista lauluista. Madetoja on siinä ranskalaisimmillaan. Madetojan orkesterisovitus on vuodelta 1947 eikä partituurissa ole ollenkaan alkuperäistä runoa, vain Onervan suomennos! Onervan käännös Verlaineen runosta istuu täydellisesti Madetojan musiikkiin. Tätä laulua olen esittänyt yhtä mielelläni niin alkukielellä kuin Onervan käännöksenä.

---

¹ Paul Verlaineen runon ”Sanaton romanssi” Onerva suomensi runon kokoelmaansa *Ranskalaista laulurunoutta* 1912. ”Sydän tulvillaan on, sadevettä kaupungin yllä”. Onervan ja Lauri Viljasen runosuomennokset kokonaisuudessaan luvussa II, 100–101.

Madetoja omisti Aino Acktéille myös toisen Onerva-laulunsa, ”Merituuli”, jonka teksti on kokoelmasta *Runoja* 1908. Molemmat laulut on alun perin sävelletty lauluäänelle ja pianolle. Suurityylisessä, kuohuvassa ”Merituulessa” säveltäjä tuntuu ottaneen huomioon Acktén dramaattisen ääni- ja tulkitsijatyypin. (Salmenhaara 1987, 155.) Viimeiseen tutkintokonserttiini olen valinnut Madetojan Aino Acktéille, Alma Kuulalle ja Aulikki Rautavaaralle säveltämiä lauluja sekä pianon säestyksellä että Leevi Madetojan, Eero Koskimiehen ja Jussi Jalaksen harvoin kuultuina orkesterisovituksina. (Liite 2.)

Madetojan Onerva-laulujen esittäjistä on vielä mainittava Alma Kuulan sisar Oili Siikaniemi (1908–1932), Ida Ekman (1875–1942), Hanna Granfelt (1884–1952), Anna Hagelstam (1883–1946), Aune Antti (1901–1983), Aulikki Rautawaara (1906–1990), Eino Rautawaara (1876–1939) ja Väinö Sola (1883–1961). Pianistipartnerina konserteissa on usein ollut Kosti Vehanen (1887–1957). Salmenhaara kertoo Madetoja-elämäkerrassaan Anna Hagelstamin konsertoineen yhdessä Kosti Vehasen kanssa sekä Helsingissä että Viipurissa. Ohjelmassa oli muun muassa ollut Madetojan Onerva-laulu ”Tule kanssani”. Helsingin-konsertista Katila kirjoittaa: ”Tämä laulu on kotimaisen laulukirjallisuutemme kirkkaimpia helmiä ja sai myrskyisän menestyksen”. (Ibid. 136.)

Ennen lopullista syrjään vetäytymistään Madetoja oli Suomen musiikkipiirien ja koko kansakunnan huomion keskipisteenä 60-vuotispäivänään. Pitkin kevättä pidettiin erilaisia Madetojan musiikkiin liittyviä tilaisuuksia. Virallisessa juhlakonsertissa, jonka johti Martti Similä, kuultiin Madetojan kolmannen sinfonian lisäksi Aulikki Rautawaaran esittäminä Onervan runoihin säveltämät orkesterilaulut ”Romance sans paroles”, ”Ilta”, ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo” ja ”Geisha”. Rautawaara joutui laulamaan sairastuneena, mutta kriitikot totesivat, että esitys oli ”todiste suuresta auliudesta näitä lauluja ja niiden tekijöitä kohtaan” (Salmenhaara 1987, 343).

Kritiikki ja Onerva

Mitä kertoo se tosiseikka, että Onerva on ollut kiistelty ja kiitetty, mutta kuitenkin marginaalissa? Suhtautuminen Onervaan on ollut kaksijakoista. *Kuilu ja tähdet* - kokoelman alkusanoissa Sole Uexküll¹ kuvailee Onervaa:

Onervan runous on kokonaisuudessaan kuin tuon maan ja taivaan välillä heittelevän kohtalon heilurin kairaama jälki, kiihkeästi palavan, etsivän ja kaipaavan, harhailevan, kapinoivan ja kamppailevan ihmisyyden todistaja. Niin paljon kuin Onervan lyriikan ympärillä aikojen kuluessa onkin ollut kahdenlaista ilmaa - rauhottomien ja rikkinäisten piirteiden herättämää ankaraa arvostelua ja kuumen sydämenpalon leimussa ja resignaatioissaan yhtä rehellisen voimakasta ihailua – niin se runoilijanaani, joka kuuluu hänen tuotantonsa kokonaisuudesta, on ehdottomasti tunnustettava yhdeksi suomalaisen lyriikan väkevähjaisimmista, omassa persoonallisessa laadussaan ja värissään vaikuttavimmista.

Lukijan on helppo samaistua Onervaan. Hän järkyttää ja koskettaa. Kuitenkin valtaosa Onerva-arvioista on tyystin toisenlaisia. *L. Onervan kauneimmat runot* ilmestyi 1956. Teoksen toimittivat kaksi Otavan silloista toimittajaa, Eino Kauppinen ja Sirkka Rapola, jotka kirjoittavat esipuheessa: ”Yli puolenvuosisadan ajan L. Onervan runous on pystynyt pitämään yllä lukijain ja kuulijain mielenkiintoa. Uudet kirjailijapolvet ovat tänä aikana nousseet esiin, mutta hekin ovat aina ikään kuin tunnustaneet hänet joukkoonsa kuuluvaksi.” Väite ei aivan vastaa todellisuutta. Mielenkiintoa ei liiemmästi ole ollut. Siitä todistaa löytämäni Suomen lausuntataiteilijoista kertova taulukko, josta ilmenee keitä runoilijoita on milloinkin ollut esillä lausuntailloissa ajanjaksolla 1910–1960. Taulukossa ovat mukana seuraavat runoilijat: Uuno Kailas, Eino Leino, V. A. Koskenniemi, Kaarlo Sarkia, Edith Södergran, Yrjö Jylhä, L. Onerva, Katri Vala, Saima

---

¹ Teoksen alkusanoina on Suomen Lausujain Liiton L. Onervan iltaan 28.10.1949 tarkoitettu esitelmä, jossa Sole Uexküll kuvaa laajasti kaksi vuotta aiemmin Nikkilästä vapautunutta Onervaa. Runokokoelma *Kuilun ja tähdet* on ensimmäinen Nikkilän jälkeen ilmestynyt teos. (Onerva 1949, 5-6).

Harmaja, Aaro Hellaakoski, P. Mustapää, Gustav Fröding, Lauri Viljanen, Arvi Kivimaa, Oiva Paloheimo, Aale Tynni, Aino Kallas, Juhani Siljo, Aleksis Kivi, Maria Jotuni, Eeva-Liisa Manner, Lauri Pohjanpää, Unto Kupiainen, J. L. Runeberg, Juhani Aho, Viljo Kojo, Aila Meriluoto ja Lauri Viita. Myös Kalevala, Kanteletar, kansanrunot ja Raamattu ovat mukana.

Taulukko kertoo, että Uno Kailasta ja Eino Leinoa lausuttiin eniten joka vuosikymmenellä, mutta myös Onerva on 35 kaanon-runoilijan joukossa aivan kärjessä 1920–1930-luvulla. 1940- ja 1950-luvulla tapahtuu jyrkkä lasku, mutta 1960-luvulla Onervan nimi ei esiinny enää yhtä ainuttakaan kertaa. Mieltymykset ovat luonnollisesti vaihdelleet jyrkästikin vuosikymmenestä toiseen, mutta kenenkään muun kohdalla ei tapahdu yhtä jyrkkää romahdusta kuin Onervan.

Edelleen L. Onervan *kauneimmat runot* -teoksen esipuheessa käydään läpi Onervan runoteoksia. Tärkeää kokoelmaa *Iltakellot* (1912) toimittajat eivät mainitse lainkaan. Kaiken kaikkiaan esipuhe jättää oudon sordino-tunteen lukijaan, ikään kuin kustantajan olisi ollut pakko tehdä jotakin hylkäämänsä runoilijan hyväksi ja vähin, mitä voi tehdä on painaa jo ilmestyneitä runoja uudelleen, vaikka uusia runoja olisi ollut tarjolla vaikka millä mitalla.

Onerva sai tottua monenlaisiin kritiikkeihin. Eräänlaisena pohjanoteerauksena *Etelä-Suomen Sanomat* kirjoitti 20.12.1923 nimimerkillä ”D. U. J”: ”L. Onerva on nainen ja siksi on hänen runoutensakin kauttaaltaan yhtä sekavaa, häilähtelevää, jopa epärehellistä ja kieroä kuin mikä naiselle tunnetusti on luonteen omaista.” Yrityksistä huolimatta en ole onnistunut saamaan selville nimimerkin takana olevaa henkilöä, eikä se ole oleellistakaan. Kritiikki kuvastaa omaa aikaansa ja vallalla olevaa Onerva-diskurssia. Ehkäpä nimimerkki itsekin arasteli arviotaan, koska uskallusta omalla nimellä esiintymiseen ei riittänyt.

Vastaavia kritiikkiesimerkkejä on todella runsaasti, mutta edellä olevat kommentit riittävät kuvaamaan aikalaisten kaksijakoista suhtautumista. Sen sijaan haluan ottaa esille tuoreimman, Gustav Djupsjöbackan suomalaista laulumusiikkia käsittelevän

teoksen *Istumme ilokivelle/Sata suomalaista yksinlaulua* 2001. Se on laulunopiskelijoille tarkoitettu sisältäen edustavan valikoiman suomalaista laulumusiikkia. Tekijä käsittelee Madetoja-luvussa hänen 12 yksinlauluaan, joista kymmenen on sävelletty Onervan runoihin, ja yksi hänen runokäännökseensä. Kysymyksiä herättävät luonnehdinnat, jotka liittyvät Onervan henkilöhistoriaan, ammattiin ja runouteen. Djupsjöbacka positioi Onervan muusaksi ja aliarvioi häntä taidehistorioitsijana ja suomentajana luonnehtimalla Tainen *L'Art du Philosophie* -suomennosta Onervan ”kisällikokeena”. Tekijä toteaa edelleen Onervan tuotannon syntyneen ”Leinon piirissä” ja kirjoittaa Onervan ”onnistuneen Leino-elämäkerrassaan huomiota herättämättä kertomaan tarinan, jonka osapuolena hän itse oli.” (Djupsjöbacka 2001, 184–185.)

Onervan suomentama Tainen *L'art du Philosophie* on 600-sivuinen ranskankielinen taidehistoriallinen ja taidefilosofinen teos. Tämän alan suomenkielistä sanastoa ei tuolloin 1915 vielä ollut olemassa. Onerva loi kielen ja sanaston, jota nykyisinkin käytetään. Eikö tämä käännöstyö täytä mestarinäytteen edellytyksiä? Djupsjöbackan mukaan Onervan maininnan arvoinen runous syntyi Leinon piirissä eli rajoittuisi kahteen ensimmäiseen kokoelmaan, *Sekasointuja* (1904) ja *Runoja* (1908). Leinon kuoleman 1926 jälkeenkin Onerva jatkoi kuitenkin runoilijantyötään vielä 46 vuotta. Valtaosa Onervan tuotannosta on syntynyt ”Onervan omassa piirissä.” Edelleen kirjoittajan mielessä myytti Onervasta muusana elää yhä. Ihmetystä herättää se, että vaikka tietoa ja dokumentteja¹ Onervan runoudesta ja elämäntyöstä on jo saatavilla, siitä huolimatta Onerva ei vielä 2000-luvullakaan saa ammattirunoilijan statusta. Onko Djupsjöbacka todella sitä mieltä, että Onerva kasvoi muusaksi – ei muuksi? Käsittekseni poikkeaa niin ikään tekijän Leino-elämäkertaa koskevasta havainnoista. Tieteen tekemisen edellytys on asiaan liittyvien tietojen dokumentointi. Onervan 500-sivuisen Leino-elämäkerran nimi on *Eino Leino - Runoilija ja ihminen* 1932. Nimi ei ole *Minä ja Eino Leino* tai *L. Onerva ja Eino Leino*. Käsittekseni mukaan Onervan tutkijapersoonasta kertoo jotakin se, että hän ”onnistui huomiota herättämättä

---

¹ Reetta Nieminen 1982. *Elämän punainen päivä*. L. Onerva 1982–1926. Teos antaa totuudenmukaisen kuvan Onervan työstä ja dokumentoi hänen elämänvaiheensa tarkasti. Teos puuttuu Djupsjöbackan lähdeluettelosta.

kertomaan tarinan, jonka osapuolena hän itse oli.” Hän oli objektiivinen ja teki väitöskirjatasoisen tutkimuksen, jolla kuitenkin ei ole väitöskirjan statusta. (Kortelainen 2007, 211.)

Edelleen Djupsjöbacka kuvailee Onervaa seuraavasti: ”Onervaa vaivasi monet arjen ongelmat. Isän yrityksen konkurssi, suhde ailahtelevaan ja oikuttelevaan Leinoon... *Mirdjan* aiheuttama skandaali ja vapaan rakkauden papittaren viitta – kaikki olivat, yhdessä jatkuvien taloudellisten huolien kanssa, omiaan viemään runoilijattaren tuhon partaalle. On selvää, että ulkomaan matkat toimivat eräänlaisina varaventiileinä. Ja niitä Onerva harrasti, ensin Leinon ja sittemmin Madetojan kanssa.” (Djupsjöbacka 2001, 181.)

Yllä oleva katkelma käsittelee Onervaa naisena, ”runoilijattarena”¹, jolla oli ”arjen ongelmia”, ”skandaaleja aiheuttavana rakkauden papittarena”, kotirouvana, joka hallitsi huonosti arkea ja ”harrasti” ”varaventiileinä” ulkomaanmatkoja. Djupsjöbacka positioi Onervaa aviopuolisona, tyttärenä ja turistina. Hän jättää Onervan jälleen ilman ammatillista statusta. En ole onnistunut löytämään tekstiä, jossa esimerkiksi Leinon runouden arvoa olisi kyseenalaistettu arkielämän hankaluuksien kautta, vaikka ”arjen ongelmat” ehkä olivat hänellekin tuiki tuttuja.

Djupsjöbacka vähättelee Onervaa. Hänen ”harrastamistaan” ulkomaanmatkoista ”varaventiileinä” olen eri mieltä ja perustan käsitykseni Onervan monipuoliseen skribenttiyteen. Hän matkusti ulkomaille yksin tekemään työtä runoilijana, kriitikkona, taiteentutkijana, lehtinaisena, kääntäjänä ja kulttuurihistorioitsijana kuin mies.² Hän ei käynyt kertaakaan Pariisissa Leinon kanssa, toisin kuin kirjoittaja väittää. (Mäkelä 2007, 158.) Dokumentteja Onervan kirjallisen työn laajuudesta ja monipuolisuudesta

---

¹Nykyisin näkee harvoin sanaa ”runoilija” muodossa ”runoilijatar”. Opettajatar- nimitystäkään ei enää käytetä, vaan yksinkertaisesti opettaja. Pääte ilmaisee tekijän sukupuolen, mutta samalla se on diminutiivimuoto ja kuulostaa ”pikku runoilijattarelta”, siis vähemmältä kuin (mies)runoilija. Ajankohta, jolloin tuota muotoa käytettiin oli naista alistava ja siksi monet naisopiskelijat hakivat ”vapautusta sukupuolesta”, voidakseen opiskella yliopistossa.

² Anna Kortelainen. ”Kuinka ei häntä jo kauan sitten ole nostettu kilvelle? Siksikö ehkä, että hän on nainen? L. Onerva ja Helene Schjerfbeck.” *Keskellä marginaalia*. Riitta Konttisen juhlaKirja 2006. Taidehistoriallisia tutkimuksia 33. Taidehistorian Seura. Helsinki.

painettujen teosten lisäksi löytyy runsaasti mm. *Helsingin Sanomissa*, *Päivässä* ja *Sunnuntai*-lehdessä, monissa eri alojen julkaisuissa sekä SKS:n kirjallisuusarkistossa. Matkat olivat välttämättömiä Onervan oman työn kannalta. Hän halusi elättää itsensä niillä lahjoilla, joita hänellä oli. Kun hän suomensi Tainen *Taiteen filosofiaa*, Pariisissa asuminen ja eläminen ranskan kielen keskellä auttoi ehkä käännoistyössä. *Helsingin Sanomissa* Onerva kirjoitti Pariisin syysalongista ja teatterielämästä, joissa yhä 1920-luvulla oli tuntuvilla ”symbolistophilien” ja ”symbolisophobien” rintamalinjat.¹ Työn tärkeydestä Onervalle kertoo sekin, että Ranskan matkan vuoksi häneltä jäi kokematta Leinon Kansallisteatterissa pidetty 30 -vuotisjuhla juhlaillallisineen. (Salmenhaara 1987, 198.)

Suurimmat kysymykset heräävät kuitenkin Djupsjöbackan kirjan runotulkinnoista, jotka koskevat nimenomaan Onervan runoja. On aivan luonnollista, että jokainen tulkitsee runoja vapaasti omien mieltymystensä ja kokemustensa pohjalta. Mutta on väärin sijoittaa runoilija toiseen aikakauteen kuin missä hän työskentelee. Tekijä käsittelee Onervaa realistisena runoilijana ja tulkitsee niitä hänen elämänvaiheillaan. On selvää, että yhteyttä saattaa olla, mutta mielestäni juuri kyseessä olevia Onervan runoja² ei mitenkään voi pitää realistisina konkretia-kuvauksina. Onervan henkinen koti oli Ranska ja se näkyy näissä Madetoja-laulujen runoissa erityisen selkeästi. Madetojan lauluihin on valikoitunut Onervan hienoimmat symbolistiset runot. Tälle käsitykselleni olen saanut vahvistusta Pirjo Lyytikäisen symbolismia käsittelevistä teoksista. (Lyytikäinen 1996, 1997, 1998.) Niin ikään Madetoja-laulujen Onerva-runot ovat valikoituneet Onervan vakavammasta ja hillitymmästä tyylistä.

Intuitio

Tutkimukseni lähtökohtana oli vahva intuitio siitä, että rakkausrunot olisivat Onervaulaulujen joukossa enemmistönä. Siitä kertoo ensimmäisen konserttini nimikin

---

¹ Symbolismi oli kuuma aihe 1900-luvun Ranskassa. Onerva seurasi keskustelua ranskalaislehdissä ja raportoi siitä suomalaislehtiin. ”Symbolistophilie” tarkoittaa symbolismiin myönteisesti suhtautuvia, kun taas ”symbolistofobie” suuntaukseen kielteisesti suhtautuvia.

² Gustav Djupsjöbacka on valinnut kirjaansa *Istumme ilokivellä* seuraavat Onerva-laulut: ”Yrtit tummat”, ”Hymyi Hypnos”, ”Tule Kanssani”, ”Syksy”, ”Lähtö”, ”Luulit ma katselin sua”, ”Hyvää yötä”, ”Lintu sininen”, ”Ijät hirsykyä päin” sekä Onervan suomentaman Ludvig Holsteinin runon ”Far, hvor flyver Svanerne hen?” eli ”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo?”

”Runoilijarakkautta”. Tutkimuksen myötä on kuitenkin käynyt ilmi, että lauluihin valikoituneet Onervan runot edustavat symbolismia. Vasta viime vuosina on noussut esiin symbolismin yhteys Onervan runouteen ja se on vähän tutkittu alue, joka tulee avaamaan aivan uuden perspektiivin Onervan runomaailmaan ja hänen ”moderniuteensa”. Onervan läheinen sukulaisuus symbolisteihin ilmenee koko hänen tuotannossaan. Siitä kertoo vastaansanomattomasti hänen kiinnostuksensa kääntää nimenomaan ranskalaisia symbolisteja kuten Charles Baudelairin, Alfred de Mussetin ja Paul Verlainen runoja sekä Anatole Francen teoksia.¹ Ja miten hän sen tekee, sitä olen kuvannut luvussa II, ”Onerva, Pariisi ja kuvat” (80–81).

Työn edetessä symbolismi tuli esiin yhä useammin, mutta vasta kirjallisen työn loppuvaiheessa enkä enää siinä vaiheessa halunnut aloittaa toiselta pohjalta.

Onerva on soivana nimenomaan **symbolistirunoilija**; ideaalin kauneuden ja ihmisyyden kuvaaja. Tähän liittyen Onerva on osoittautunut myös ”eksistenssirunoilijaksi”, elämän ja kuoleman pohtijaksi. Sanotaan, että monien kirjailijoiden runot ovat kaikkein kiteytyneintä tuotantoa, mutta ne jäävät helposti vaikeasti lähestyttävänä muun tuotannon varjoon. Runous ei koskaan saavuta suuria joukkoja. Se jää aina marginaaliin, mutta sen merkitys ei ole marginaalinen. Useat kirjailijat ovat paljastaneet vilpittömimmän itsensä juuri runoissaan. Onervaa on positioitu, tutkittu ja kritisoitu esikoisromaanin *Mirdjan* kautta, joka on samalla leimannut myös hänen runouttaan.

Kuuntelin Onervan omia ajatuksia esikoisromaanista *Mirdja*, Annikki Yrjänäisen tekemässä Onerva-haastattelussa vuodelta 1965. Onerva puhui nopeasti ja kertoi jotenkin huvittuneena: ”Aloittaessani *Mirdjaa*, opetin Tyttökoulussa ranskaa ja algebraa. Minulla oli mukava suhde oppilaisiin. Koulun jälkeen tulivat saattamaan kotiin asti.” Sitten hän ihmetteli *Mirdjan* aiheuttamaa kohua ja kertoi aloittaneensa uuden elämänvaiheen *Mirdjan* ilmestymisen jälkeen. Tuli avioero ja matka ulkomaille: ”Hämmästyin, mitä varten ihmiset niin hermostuivat ja hälinää oli kovasti *Mirdjan* takia. Otava oli tyytyväinen. Ehkäpä turmelin ihmissieluja, mutta se oli fantasiaa. Olin

---

¹ Tuohon aikaan Onerva oli ensimmäinen ja ainut suomalaisrunoilija, joka laaja-alaisesti oli perillä sekä ranskalaisesta kulttuurista että ranskan kielestä.

nuori, nuori, joka ei ymmärrä mitään ja kaiken kuvittelin – ja ihmiset ottivat sitten sen todesta. Ja tuommoista siitä sitten tuli!”

Olin yllättyneet kuulemastani. Kuitenkin Onervan esikoisromaani on ollut juuri se teos, jonka pohjalta Onervan koko tuotantoa on tulkittu. Onerva eli lähes 90-vuotiaaksi. Niihin vuosiin mahtui monenlaisia onervia. Ihmisen ajatusmaailma ei pysy samanlaisena 20-vuotiaasta 60-vuotiaaksi. Onervan tuotantoa ei tunneta sen koko laajuudessa eikä siihen ole voinut tutustuakaan, koska teoksia ei ole saatavilla. Käsitteiseni mukaan Onervan laaja sävelletty runotuotanto tuo esiin juuri Onervan parasta, mutta varjossa ollutta runoutta. Mirdjan luomaan Onerva-kuvaan eivät myöskään mahdu Onervan uskonnolliset runot. Näin tutkimustyöni on tuonut esiin Onervan vähemmän painotettua puolta, josta keskeisemmiksi nousevat **Onervan symbolistiset ja uskonnolliset runot**, jotka ovat valikoituneet myös jatkotutkintokonserttien ohjelmiin. (Ks. liite 2.)

Symbolisti-Onerva

Kun aloitin työni, tiesin mitä halusin saada selville. Nyt viimeisessä luvussa minulle on selvinnyt, miten laaja tutkimaton alue sisältyy *Soivaan L. Onerva*. Symbolisti-Onerva on jatkotutkimuksen aihe. Kun lukee runoja, ja laulaa Onerva-lauluja, symbolismi nousee yhä selkeämmin esiin. Onerva-laulujen ”helmet” ovat juuri näihin runoihin sävellettyjä.

Ei liene sattumaa, että Onerva kirjoitti runon ”Melankolia” vuonna 1918 kokoelmaan *Murattiköynnös* ja että Magnus Enckellillä on samanniminen maalaus vuodelta 1895. Onervan runo ”Melankolia” innoitti Eino Linnalaa säveltämään tämän Onervan runon 1923.¹ Tai että Hugo Simberg maalasi *Kuoleman puutarhan* 1896 ja että Onervan runoili oman runosikermänsä ”Kuoleman puutarha” kokoelmaan *Lyhtylasien laulu* 1919. Edelleen samana vuonna 1919 Madetoja sävelsi samannimisen pianosarjan Onervan runosikermän innoittamana.

---

¹ Linnalan säveltämät ”Melankolia” ja ”Ilta” ovat tämän tutkimuksen yhteydessä ”löytyneitä” lauluja.

Kuten aiemmin olen todennut, symbolismissa taiteiden välinen vuorovaikutus oli erityisen kiinteä: kirjallisuus, kuvataide ja musiikki nähtiin kaikki periaatteessa samalla tavoin symboleja luovina ja mielentiloja paljastavina. Symbolismi ei ollut vain kirjallinen vaan taiteita yhdistävä virtaus. Onervan omassa persoonassa taiteet yhdistyivät harvinaislaatuisella tavalla. Onervan symbolismi ja vahva ranskalaisuus on eräs tekijä, jonka olisi luullut nostavan Onervan jo ennen Nikkilää muusan varjosta suureksi runoilijaksi, klassikoksi.

Tässä valossa Onervan sävelletty runotuotanto siirtyy selkeästi esittämisestä symboliseen esittämiseen. Runojen ”ranskalaisuus” vaikuttaa myös laulujen esittämiseen. Onervan runoja ei voi lukea kirjaimellisesti. Runojen ei-esittävyys on tyyppillistä. Romanttinen lähestymistapa sopii huonosti Onerva-lauluihin, koska ne ovat tyyllisesti lähempänä ranskalaista laulua kuin saksalaista lied-romantiikkaa. Ne eivät kestä liiottelua ja painotuksia. Ranskalaisille lauluille ominainen kirkkaus, yksinkertaisuus, selkeys ja eräänlainen en distance -asenne sopivat Onerva-laulujen tulkintapohjaksi. Laulun fraasi on tärkeämpi kuin yksittäisen sanan esille tuominen tai alleviivaus. Äänen väri ilmaisee sanan sisältöä yhtä lailla kuin sanan merkityssisältö. Esittäjän oma persoona saa jäädä taustalle: puhdas intonaatio, kirkas teksti ja säveltäjän esitysmerkkien kunnioittaminen antavat oikean pohjan näiden laulujen tulkinnalle. Näitä asioita opettajani Taru Linnala painotti usein Madetojan Onerva-lauluja laulaessani.

Elämän salaisuus voidaan vain aavistaa, runoja on luettava allegorista lukutapaa käyttäen, merkitysten, konkretian ja esittävyuden sijasta. Musiikillisuus on leimallinen piirre Onervan runokielessä. En aluksi tajunnutkaan, miten osuvan nimen annoin työlleni. *Soiva L. Onerva* – tutkimuksessa korostuu kielen äännemaalailu, soinnuttelu ja rytmikokeilut. Schopenhauerin ajatus musiikista maailman olemuksen ilmentäjänä; musiikki ikään kuin kielenä, joka sivuuttamalla esittävyuden voi ilmentää sitä ihanteellisuutta – kauneuden ideaalia, jota symbolistit tavoittelivat arkitodellisuuden tuolla puolen. (Lyytikäinen 2008, 1-5.)

Yölintu

Yölinnulla on siivessään
surullinen sulo,
lento korvin kuulumaton
niin kuin illan tulo.

Yölinnulla on silmissään
himmee, hieno hiilu,
kuulto liekin kaukahisen
niin kuin kulon kiilu.

Yölinnulla on äänessään
sielu, jok' ei laula,
joll on suru suuri vaan
ja vaitiolon paula.

(Onerva: *Runoja* 1908)

Runo *Yölintu* on eräs lempirunoistani; symbolistinen runo. Tämä runo suorastaan pakottaa lukeman sitä toisin, katsomaan kuvien taakse. René Wellek kuvaa symbolistista runoa osuvasti predikaatin runoutena, joka puhuu jostain tai jostakusta, mutta kätkee kuvaamansa subjektin, henkilön tai asian. Korvaamalla kuvattavan symbolilla, symbolinen runo pyrkii hänen mukaansa etäännyttämään kielellisen ilmaisun mahdollisimman kauas konkretiasta. Näin runo tuottaa ”aavistuksen mysteeristä”. (Wellek 1982, 23, 26–27.)

Yölintu-runossa sanat ”siipi, silmä, ääni ja sielu” ovat avainsymboleja. Symbolistit pyrkivät löytämään kokonaan uuden esittämistavan, joka tavoittaisi modernin ajan hektisen luonteen paremmin kuin realistinen kerronta (Lyytikäinen 1996,7-9). Runossa linnun äänetön lento vertautuu päivän hämärtymiseen illaksi. Onervan runoissa sana ”yö” toistuu usein. Yö voi symboloida kätkössä olevaa, salattua, jotakin pelottavaa – salaperäistä. Lähes jokainen ”Yölintu” -runon sana on symboli, joka kätkee enemmän kuin kertoo. Se on kuin kuva-arvoitus, jossa lukijan on annettava tilaa

selittämättömyydelle. Symbolistinen runo ehdottaa, antaa aavistuksen kuvattavasta, mutta eri koskaan väitä.¹

Yölinnun äänessä laulaa laulamaton sielu. Siinä on vahva surun väri. Melankolinen kaipuu kytkeytyy symbolisteilla usein taiteilijuuteen, jota Onerva käsittelee niin proosa- kuin runoteoksissaan. Taiteilijan surun syy on ihanteen saavuttamattomuus. Symbolismi on ikään kuin vastareaktio naturalismin epäesteettisyydelle ja pakoa masentavaksi koetusta modernista todellisuudesta. Ihminen kokee vieraantuneensa omista tunteistaan, jotka johtavat väistämättä, melankoliaan; suruun, jonka perimmäisenä syynä on elämä itse (ibid. 145). Yölintu-runossa surua kuvastaa sielun laulamattomuus. Symbolistisessa lyriikassa runo esitetään toistuvasti lauluna, jota edeltää sen laulajan kärsimys. Usein runon synty vertautuu kuolevan joutsenen ainutkertaiseen lauluun (Lyytikäinen 1999, 140). ”Yölintu” tulkitsee tätä myyttiä uudelleen: linnun äänessä on sielu, joka ei kykene laulamaan, ei edes suuresta surustaan. Yölintu kasvaa ideaalia kaipaavan runoilijan symboliksi, johon jokainen runon kolmesta säikeistöstä tuo yhden ulottuvuuden lisää. Viimeisessä säikeistössä on ihannettaan kaipaava, inspiraationsa hukannut runoilija, jonka melankolian suuri suru on kahlinnut arkitodellisuuteen (ibid. 157–158).

Pyysin Jaakko Kuusistoa säveltämään tämän runon. Kuusisto kirjoitti sen sopraanolle ja jousiorkesterille ja se on ylipäätään ensimmäinen sävellys tästä runosta, joka jo itsessään on kuin musiikkia! Siinä runon soivuudella; musiikilla on keskeinen merkitys. Vokaalien huomaamaton vaihtuminen toiseksi ja vokaalilinjojen legato lisää runon unenomaista aavistusta toisesta todellisuudesta – unelmasta ideaalin kauneuden maailmaan. Kuusiston laulun ensiesitys on äänitteellä ”Ruhtinas unelmain mailla”.

---

¹ Rossi, Riikka ja Seutu, Katja (toim.) 2007, 142–167. *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Helsinki: SKS. Terhi Kivikoski-Hannulan artikkeli *Silmissä kuoleva kauneus*. Ideaalin nostalgiaa L. Onervan runossa Yölintu.

Yölintu

L. Onerva (1908)

Jaakko Kuusisto (2008)

Molto moderato *p*

Soprano Solo

Yö - lin-nul-la on sii - ves-sään su-rul-li-nen

Violin I *mfp* *mfp* *mfp*

Violin II *fz* *fz*

Viola *mfp* *mfp* *mfp*

Violoncello *fz* *fz* *p* *poco*

Contrabass *mfp* *mfp* *mfp* *p*

8

S. Solo

su - lo, len - to kor - vin kuu - lu - ma - ton niin kuin il - lan tu - lo.

Vln. I *ppp* *simile* *p*

Vln. II *ppp* *simile* *p*

Vla.

Vc. *p*

Cb.

18

accel. . . . . rall. . . . .

S. Solo

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

27

Tempo I ma poco agitato

S. Solo

Yö - lin-nul-la on sil - mis-sään him-mee, hi - e - no hii - lu, kuul - to lie - kin kau - ka - hi - sen niin kuin

Tempo I ma poco agitato

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

ppp

pp

mf

dimin.

Nuottinäyte 10. Jaakko Kuusisto: Yölintu.

Onervan runouden juuret nojaavat suomalaisen kansanrunouden ja Kalevalan myyttiainekseen. Hän kirjoitti paljon kalevalamitalla, mutta lauluiksi heksametrillä

kirjoitetut Kalevala-runot eivät ole päätyneet kovinkaan usein. Sen sijaan Onervan symbolistiset runot, jotka aavistelevat, katsovat kauas, tähyävät vuorten, merten ja tähtitarhojen taa saavat yhä uusia sävelasuja. *Soiva L. Onerva* – on siis symbolisti-Onerva.

Kuva poikkeaa vallalla olevasta Onerva-käsityksestä. Räväkkä ja rohkea Onerva ei tulekaan esiin siinä laajuudessa kuin ajattelin työtä aloittaessani, ja mitä jatkotutkintolautakuntanikin tuntui odottavan. Kolmannen jatkotutkintokonsertin jälkeen sain palautetta, jota olen prosessoinut paljon. Minulle todettiin, että minun olisi pitänyt olla räväkempi – ”laulaa vaikka pikkusikari suussa ja punainen mekko päällä”, koska Onerva oli ”rajojen rikkoja”. Olihan hän! Mutta käytyäni läpi koko Onervan sävelletyn tuotannon en, ole löytänyt yhtäkään laulua, jolle kollegani ehdottama rekvisiitta olisi ollut eduksi. Ymmärrän kritiikin erittäin hyvin. Se perustuu Onerva-diskurssiin, joka on ollut vallalla yli 100 vuotta ja on edelleen! Vielä 2000 –luvulla se liikkuu samoissa uomissa toistaen samoja teemoja kuin Onervan eläessä. Vaikuttaa siltä, että mikään ei ole muuttunut, samaa tarinaa kerrotan yhä uudelleen ja uudelleen. Onko niin, että kerran leimattu on aina leimattu?

Olen yrittänyt löytää selityksiä sille, miksi Onervan runot ovat juuri sellaisia kuin ovat ja ymmärtänyt jossain määrin sen, miksi häntä kohdeltiin kaltoin ja kohdellaan yhä. Onerva oli aikaansa edellä. Hän eli väärään aikaan, mutta oli uskollinen itselleen ja piti sitkeästi kiinni omista ajatuksistaan. Jaan Anna Kortelaisen käsitykseen siitä, että jos Onerva eläisi tänään, hän olisi median rakastama kulttihahmo – monen alan asiantuntija ja häntä ehkä kuunneltaisiin ...

Olin keväällä 2007 puolisoni, Pertti Eerolan kanssa Hampurissa¹. Samaan aikaan siellä oli laaja Helene Schjerfbeck-näyttely, joka sai suuren arvostelu- ja yleisömenestyksen. Sikäläisissä lehdissä ihmeteltiin, miksi Schjerfbeckiä ei tunneta Saksassa. Schjerfbeckin kohdalla kesti kauan ennen kuin hänet omassa kotimaassaan noteerattiin. Mutta Onerva oli poikkeus. Hän ymmärsi nuoren Helene Schjerfbeckin suuruuden. Onerva

---

¹ Olimme Steinwayn tehtaalla valitsemassa konserttiflyygeliä Johanneksenkirkkoon.

kirjoittaa *Sunnuntai*-lehdessä Schjerfbeckin näyttelystä 16.9.1917 tekstin, jonka jokaisen sanan voisi kohdistaa Onervaan itseensä:

...Tämä Helena Schjerfbeckin taiteen läpileikkauksellinen esittely on luultavasti monelle taiteen ystävällekin oleva kuin ilmestys ja yllätys, niin vaatimattomassa, melkein unohdetussa hiljaisuudessa on tämä taiteilijatar työskennellyt, niin tuiki puhtaana säilynyt reklaamin synnistä. Ei liene tosiaan liian aikaista, jos hänet nyt vihdoinkin vedetään esiin ja annetaan hänelle se kunniapaikka Suomen taiteen parnassolla, mikä hänelle oikeudenmukaisesti kuuluu, jos silmät vihdoinkin avautuvat näkemään, mikä suuri taiteilija meillä hänessä on, jos tunnustetaan, että hän, paras naismaalariimme, on samalla maamme kaikkein ensimmäisiä maalarineroja ja että hänen taiteensa kuuluu maailmantaideeseen. Kuinka ei häntä jo kauan sitten ole nostettu kilvelle? Siksikö ehkä, että hän on nainen? Tai siksikö, että hänen luonteensa hienous on estänyt häntä itseään lyömästä rumpua julkisuuden markkinoilla?

Ihmeitä

Lopuksi haluaisin nostaa esiin pari Onerva-tutkimukseen liittyvää tapausta, jotka kuvastavat koko prosessia, ja sitä miten hajallaan olevat palaset ovat ihmeellisesti loksahdelleet kohdalleen. Juuri kun olen etsimässä jotakin tiettyä lähdettä tai sävellystä, näen antikvariaatin ikkunassa etsimäni kirjan tai nuotin, tai tyttäreni, Talvikki soittaa minulle, ja kertoo, että kirpputorilla Salossa on Onervan Valitut Teokset, ja kysyy ”onko sulla jo tämä kirja – maksaa euron?” Aina kun voimat ovat olleet hiipumassa ja väsymys vallannut mielen, apu on tullut yllättäen ja adrenaliini on virkistänyt ruumiin.

Kun Ilkka Kuusisto oli saanut valmiiksi tilaamani Onerva-laulut syksyn 2007 konserttia varten, lähdimme Pertin kanssa maalle uunituoreet sävellykset mukaanamme. Perille päästyämme puhelin soi ja ”langan” päässä kuului Ilkka Kuusiston ääni: ”Kuuntelepas, löysin tämmöisen.”

Onerva

Ma olen Onerva
en mikään Minerva
mut' järki mull' on sentään tallella.
Vaikk' olen hulluin huoneess',
lukkoin takana!

Ma kannan kannelta,
en surman miekkaa,
näin kohdeltu on Pohjan runoniekkaa.
Hän syösty turman, surman yöhön on.
Nyt lyyrassaan soi murhe pohjaton.

Käsinkirjoitettu runo oli Onervalta! Miten on mahdollista että se yks' kaks' löytyy? Ilkka kertoi, että runo oli kirjeessä, jonka hänen tätinsä oli saanut. Taneli Kuusiston sisar, maisteri Hanna Korte ja Onerva olivat ystäviä ja kirjeenvaihdossa keskenään. Kirje oli vuosien saatossa päätynyt sukulaisten välityksellä Ilkka Kuusistolle. ”Saanko säveltää vielä yhden Onervan?”, kysyi Ilkka ja pian sain taas Onerva-postia... Vaikka Onerva on saanut vaieta pitkään, tämän työn myötä olen päästänyt Onervan soimaan!

Onerva

L. Onerva

Ilkka Kuusisto

Lento

Soprano *p* Ma o-len O-ner-va, en mi-kään

Piano *ppp una corda accel. e cresc.* *p*

4 *ten. ten.* Mi-ner-va, mut jär-ki mull' on sen-tään tal lel la vaikk' o-len

mf tri cordi rit.

7 *p* hul-luin-huo-neen luk-koin ta-ka-na. Ma kan-nan

a tempo p

10 *mp mf* kan-nel-ta, en sur-man miek-kaa. Näin koh-del-tu on Poh-jan ru-no-

mf

LÄHTEET

L. ONERVAN TEOKSET

Sekasointuja. Runoja. Helsinki: Helios, 1904.

Mirdja. Romaani. Helsinki: Otava, 1908.

Runoja. Helsinki: V. Kosonen, 1908.

Murtoviivoja. Novelleja. Helsinki: Otava, 1909.

Särjetyt Jumalat. Runoja. Helsinki: Otava, 1910.

Nousukkaita. Novelleja. Helsinki: Otava, 1911.

Mies ja nainen. Novelleja. Helsinki: Kirja, 1912.

Iltakellot. Runoja. Helsinki: Kirja, 1912.

Inari. Romaani. Helsinki: Kirja, 1912.

Kaukainen kevät. Runoja. Helsinki: Otava, 1914.

Vangittuja sieluja. Novelleja. Helsinki: Kirja, 1915.

Liesilauluja. Runoja. Helsinki: Otava, 1916.

Yksinäisiä. Romaani nykyajalta. Helsinki: Otava, 1917.

Murattiköynnös. Runoja. Helsinki: Ahjo, 1918.

Neitsyt Maarian lahja. Novelleja. Helsinki: Otava, 1918.

Lyhtylasien laulu ynnä muita runoja. Helsinki: Ahjo, 1919.

Valittuja runoja I ja II. Helsinki: Otava, 1919.

Madame de Staël. Sarjassa Merkkimiehiä 22. Porvoo: WSOY, 1920.

Elämän muukalainen. Sikermä unikuvia. Runoja. Helsinki: Kirja, 1921.

Jerusalem suutari ynnä muita tarukuvia. Novelleja. Helsinki: Otava, 1921.

Helkkyvät hetket. Runoja. Helsinki: Otava, 1922.

Kunniavirsi Karjalalle Kalevalan päivänä. Helsinki: Kansalliskokoelma, 1922.

- Salainen syy.* Novelleja. Helsinki: Otava, 1923.
- Sielujen sota.* Runoja. Helsinki: Otava, 1923.
- Syyttäjät.* Nelinäytöksinen draama. Helsinki: Otava, 1923.
- Uponnut maailma.* Novelleja. Helsinki: Otava, 1925.
- Maan tomu-uurna.* Runoja. Helsinki: Otava, 1925.
- Valittuja runoja 1-2.* Helsinki: Otava, 1927.
- Liekki.* Runoja. Helsinki: Otava, 1927.
- Eino Leino – Runoilija ja ihminen I-II.* Helsinki: Otava, 1932.
- Yö ja päivä.* Runoja. Helsinki: Otava, 1933.
- Häistä hautajaisiin.* Novelleja. Helsinki: Otava, 1934.
- Rajalla.* Runoja. Helsinki: Otava, 1938.
- Pursi.* Runoja. Kohtalonvirsiä. Helsinki: Otava, 1945.
- Kuilu ja tähdet.* Runoja. Helsinki: Otava, 1949.
- Iltarusko.* Runoja. Helsinki: Otava, 1952.
- L. Onervan kauneimmat runot.* Valikoima. Toimittajina Eino Kauppinen ja Sirkka Rapola. Helsinki: Otava, 1956.
- Valitut teokset. Mirdja Novelleja ja kertomuksia.* Johdanto Rafael Koskimies. Helsinki: Otava, 1956.
- Valitut teokset.* Sarjassa Suuret suomalaiset kertojat 14. Johdannon kirjoittanut Rafael Koskimies. Helsinki: Otava, 1956.
- Etsin suurta tulta. Valitut runot 1904–1952.* Toim. Helena Anhava. Helsinki: Otava, 1984.
- Toisillemme.* Valikoima L. Onervan ja Eino Leinon runoja. Toim. Reetta Nieminen ja Jorma Rakkolainen. Helsinki: Otava, 1986.
- Puoluepukarit ja geisha.* Toim. Annikki Yrjänäinen. Helsinki: Tai-teos, 2002.
- L. Onerva: *Valvottu yö. Runoilijan maalauksia pimeydestä valoon.* Toimittajina Hannu Mäkelä ja Berndt Arell. Jyväskylä: Minerva, 2004.

L. Onerva: *Siivet. Jälkeenjääneitä runoja vuosilta 1945–1952.* Toimittanut Hannu Mäkelä. Helsinki: Otava, 2004.

L. Onerva: *Pilvet ja aurinko. Runoja vuosilta 1953–1963.* Toimittanut Hannu Mäkelä. Helsinki: Otava, 2005.

L. Onervan ja Leevi Madetojan kirjeitä 1910–1946. *Yölauluja.* Toim. Anna Makkonen ja Marja-Leena Tuurna. Helsinki: SKS, 2006.

L. Onerva: *Liekkisydän. Valitut runot 1904–1964.* Toim. Hannu Mäkelä. Helsinki: Tammi, 2010.

L. ONERVAN SUOMENNOKSET

France, Anatole 1911. *Thais*. Romaani. Helsinki: Otava.

Mauclair, Camille 1911. *Traagillinen rakkaus*. Novelleja. Helsinki: Yrjö Weilin & K.

Ranskalaista laulurunoutta 1912. Alfred de Mussetin, Paul Verlainen ja Charles Baudelairen runoja. Helsinki: Otava.

Voltaire: *Candide eli avosydämisen ja vilpittömän nuoren miehen ihmeelliset seikkailut* 1914. Romaani. Helsinki: Kirja.

France, Anatole 1915. *Paita*. Novelli. Hämeenlinna: Karisto.

Taine, Hippolyte 1915. *Taiteen filosofia I-II*. Helsinki: Otava.

Balzac, Honoré de 1917. *Kahden nuoren aviovaimon muistelmat*. Helsinki: Kirja.

Tristan ja Isolde. Muinaiskelttiläinen tarina 1917. Toim. Josef Bédier. Helsinki: Kirja.

France, Anatole 1918. *Jumalat janoavat*. Romaani. Helsinki: Otava.

Constant, Benjamin Adolphe 1920. *Erään tuntemattoman papereista löydetty tarina*. Helsinki: Kirja.

France, Anatole 1920. *Siniparran seitsemän vaimoa*. Legendoja. Hämeenlinna: Minerva.

Hirn, Yrjö 1921. *Episodeja. Muutamia lukuja seitsemäntoistasataluvun kirjallisuudesta*. Helsinki: Otava.

Barbusse, Henri 1922. *Tuli*. Helsinki: Daimon.

Tinayre, Marcelle 1922. *Hellé*. Porvoo: WSOY.

Bourget, Paul 1925. *Avioero*. Helsinki: Otava.

Bedel, Maurice 1928. *Jérome avioerojen maassa*. Mänttä: Minerva.

Evensmon, Sigurd 1947. *Pakene Englantiin*. Helsinki: Otava.

Mauriac, Francois 1947–1948. *Rakkauden harha*. Draama.

France, Anatole 1971. *Instituutin jäsenen Sylvestre Bonnardin rikos ja Thais*. Yhdessä Rakel Kansasen kanssa. Helsinki: Ex libris.

KIRJALLISUUS

- Alex, Ben 1997. *Sören Kierkegaard. Ajattelijan elämä*. Suom. Tytti Träff ja Torsti Lehtinen. Helsinki: Kirjapaja.
- Baudelaire, Charles 1963. *Pariisin ikävä*. Suom. Eila ja Väinö Kirstinä. Hämeenlinna: Karisto.
- Baudelaire, Charles 1984. *Välähdyksiä/Alaston sydämeni*. Suom. Eila Kostamo. Helsinki: Otava.
- Baudelaire, Charles 1993. *Pahan kukkia*. Suom. Yrjö Kaijärvi. Helsinki: Otava.
- Baudelaire, Charles 2003. *Kurja Belgia. Muistiinpanoja ja kirjeitä 1864–1866*. Suom. & toim. Antti Nylén. Helsinki: Otava.
- Biedermann, Hans 1993. *Suuri symbolikirja*. Suom. Pentti Lempiäinen. Porvoo: WSOY.
- Debussy, Claude 2001. *Monsieur Croche. Antidiletantti*. Jyväskylä: Atena.
- Heikinheimo, Seppo 1985. *Aarre Merikanto/ Säveltäjäkohtalo itsenäisessä Suomessa*. Porvoo: WSOY.
- Heikinheimo, Seppo 1995. *Oskar Merikanto ja hänen aikansa*. Helsinki: Otava.
- Kaila, Eino 1943. *Syvähenkinen elämä*. Helsinki: Otava.
- Kallas, Aino 1954. *Päiväkirja vuosilta 1916–1921*. Helsinki: Otava.
- Kierkegaard, Sören 1997 [1886]. *Viettelijän päiväkirja*. Suom. V.A. Koskenniemi. Porvoo: WSOY.
- Kierkegaard, Sören 1988 [1843]. *Välisoittoja*. Suom. Torsti Lehtinen. Helsinki: Kirjapaja.
- Kierkegaard, Sören 2002 [1843]. *Mozart-Esseet*. Suom. Olli Mäkinen. [Alkuteos *Enten –Eller*]. Helsinki: Otava.
- Kierkegaard, Sören 1939 [1849]. *Kedon kukka ja taivaan lintu*. Suom. Heikki Linnove. Porvoo: WSOY.
- Kortelainen, Anna 2003. *Levoton nainen*. Helsinki: Tammi.
- Kortelainen, Anna 2006. *Naisen tie. L. Onervan kapina*. Helsinki: Otava.
- Koskenniemi, V.A. 1919. *Sydän ja kuolema. Elegioja, lauluja ja epitaafreja*. Porvoo: WSOY.

- Kupiainen, Unto 1953. *Baudelaire, ”Pahan kukkien” runoilija*. Porvoo: WSOY.
- Kuula, Alma 1968. *Virta venhettä vie Päiväkirja vuosilta 1901–1919*. Painokuntoon saattanut Sinikka Kuula-Marttinen. Porvoo: WSOY.
- Kuula, Pentti 2006. *Viipurin Musiikin Ystävien orkesteri suomalaisen musiikin ja kansallisen identiteetin edistäjänä 1894–1918*. Studia Musica 28. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Kuula-Marttinen, Sinikka 1958. *Alma Kuula. Suomalaisia musiikin taitajia*. Toim. Maire Pulkkinen. Helsinki: Fazer.
- Laitinen, Anne 2006. *Hulluuden ylistys, potilastaiteen ja nykytaiteen vuorovaikutuksesta*. Uudenmaan taidetiedote.
- Lappalainen, Seija & Salmenhaara, Erkki 1987. *Leevi Madetojan teokset*. Helsinki: Suomen säveltäjät ry.
- Lehtinen, Torsti 2002. *Eksistentialismi. Vapauden filosofia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lehtinen, Torsti 2003. *Runoilijan jumala*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Leino, Eino 1897. *Yökehrääjä*. Runoja. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1900. *Hiihtäjän virsiä*. Runoja. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1908. *Halla*. Runoja. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1910. *Nuori nainen*. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1912. *Työn orja*. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1912. *Tähtitarha*. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1913. *Onnen orja*. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1913. *Naisen orja*. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1916. *Helkavirsiä*. Toinen sarja. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1960. *Kirjeet L. Onervalle*. Toim. Aarre M. Peltonen. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1961. *Kirjeet Freya Schoulzille*. Toim. Aarre M. Peltonen. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1962. *Kirjeet Aino Kallakselle*. Toim. Aarre M. Peltonen. Helsinki: Otava.
- Leino, Eino 1995. *Runon juhlaa*. Hämeenlinna: Karisto.

- Leino, Eino 2004. *Elämäni kuvakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Linnankivi, Marja 2003. *Töölön tyttö*. Helsinki: Tammi.
- Lyytikäinen, Pirjo 1996. Vuosisadanvaihteen symbolismi ja dekadenssi. Teoksessa *Katsomuksen ihanuus. Kirjoituksia vuosisadanvaihteen taiteista*. Toim. Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Kalliokoski ja Mervi Kantokorpi. Helsinki: SKS.
- Lyytikäinen, Pirjo 1997. *Narkissos ja sfinksi. Minä ja Toinen vuosisadanvaihteen kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Lyytikäinen, Pirjo (toim.) 1998. *Dekadenssi vuosisadan vaihteen taiteessa ja kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Maasalo, Kaj 1969. *Suomalaisia sävellyksiä II*. Porvoo: WSOY.
- Maasalo, Kaj 1985. *Armas Maasalo 1885–1961*. Porvoo: WSOY.
- Musiikin tietokirja* 1948. Toim. Toivo Haapanen, Taneli Kuusisto, L. Arvi P. Poijärvi. Veikko Helasvuo, toimitussihteeri. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Hannu 1995. *Mestari. Eino Leinon elämä ja kuolema*. Romaani. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Hannu 2003. *Nalle ja Moppe. Eino Leinon ja L. Onervan elämä*. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Hannu 2004. *Uponnut pursi. Kuvitelma*. Helsinki: Otava.
- Mäkelä Hannu 2004. *Valvottu yö. Maalauksia pimeydestä valoon*. Helsinki: Minerva.
- Mäkelä, Hannu 2005. *Ruhtinas unelmain mailla*. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Hannu 2007. *Onnen maa*. Helsinki: Otava.
- Nieminen, Reetta 1982. *Elämän punainen päivä. L. Onerva 1882–1926*. Helsinki: SKS.
- Nieminen, Reetta & Rakkolainen, Jorma 1986 (toim.). *Toisillemme. L. Onervan ja Eino Leinon runoja*. Helsinki: Otava.
- Nieminen Reetta 2003: L. Onerva, rooliaan suurempi. Artikkelit. *Bibliofilos* 2.
- Nietzsche, Friedrich 1961[1884]. *Näin puhui Zarathustra*. Kirja kaikille eikä kenellekään. Suom. J.A. Hollo. Helsinki: Otava. [Alkuperäisteos *Also sprach Zarathustra*].

- Nuori Suomi. Joulualbumi XXVI* 1916. Helsinki: Uusi kirjapaino-osakeyhtiö.
- Nuori Suomi/Joulualbumi XXVIII* 1918. Helsinki: Uusi kirjapaino-osakeyhtiö.
- Nuori Suomi/Joulualbumi XXXIII* 1923. Helsinki: Uusi kirjapaino-osakeyhtiö.
- Nuori Suomi/Joulualbumi XXXV* 1925. Helsinki: Uusi kirjapaino-osakeyhtiö.
- L. Onervan ja Leevi Madetojan kirjeitä 1910–1946, 2006. *Yölauluja*. Toim. Anna Makkonen ja Marja-Leena Tuurna. Helsinki: SKS.
- Peltola, Katja 2006. *Symbolismin lähteillä. Mestariteoksia Ranskasta*. Tampereen taidemuseon näyttelyesite, 2. versio.
- Poroila, Heikki 1994. *Oskar Merikannon sävellykset*. Suomen Musiikkikirjastoyhdistys. Helsinki: Yliopistopaino.
- Poroila, Heikki 2000. *Erkki Melartinin sävellykset*. Suomen Musiikkikirjastoyhdistys. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ranki, Kristiina 2004 (toim.). *Pariisi. Kirjailijan kaupunki*. Helsinki: SKS.
- Rossi, Riikka & Seutu, Katja 2007 (toim.). *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Helsinki: SKS.
- Rojola, Lea 1992. ”Oman sielunsa hullu morsian. Mirdjan matka taiteen maailmassa.” Teoksessa *Pakeneva keskipiste*. Toim. Tarja-Liisa Hypén. Turku: Taiteen tutkimuksen laitos 49–73.
- Saarinen, Esa 1998. *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokratesta Marxiin*. Porvoo: WSOY.
- Salmenhaara, Erkki 1987. *Leevi Madetoja*. Helsinki: Tammi.
- Suomalainen, Yrjö 1950. *Oskar Merikanto. Kotien säveltäjä*. Helsinki: Otava.
- Suomalainen, Yrjö 1952. *Robert Kajanus*. Helsinki: Otava.
- Södergran, Edith 2005. *Kultaiset linnut*. Suom. Uuno Kailas. Hämeenlinna: Karisto.
- Tallgren, Anna-Maria 1990. *Elämyksiä*. Esseitä, arvosteluja, pakinoita 1910–1949. Toim. Tellervo Krogerus. Helsinki: SKS.
- Tallgren, Anna-Maria 1922. *Paul Verlaine/ Hänen elämänsä ja runoutensa*. Porvoo: WSOY.
- Talvio, Maila 1947. *Rukkaset ja kukkaset*. Porvoo: WSOY.

Tuovinen, Sirkka-Liisa, 2009. *Inhimillinen Nikkilä. Helsingin suuri mielisairaala Sipoossa 1914-1999*. Helsingin kaupungin terveystieteiden keskus. Helsinki: Miktor Oy.

Tuovinen, Sirkka-Liisa 2007. *Taiteilijoiden ja kirjailijoiden Nikkilä*. Hippokrates/Suomen Lääketieteen Historian Seuran vuosikirja. 23.

Tuukkanen, Kalervo 1947. *Leevi Madetoja*. Porvoo: WSOY.

Tynni, Aale 1957 (toim. ja suom.). *Tuhat laulujen vuotta*. Porvoo: WSOY.

Uusikylä, Kari 2008. *Naislahjakuus*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Waenerberg, Signe 1961. *Sairaala oli maailmani*. Helsinki: Otava.

Wuolijoki, Hella 1945. *Yliopistovuodet Helsingissä*. Helsinki: Tammi.

Üexküll, Sole 1949. L. Onervan lyriikan ääriiivoja. Alkulause L. Onervan runokokoelmaan *Kuilu ja tähdet*. Helsinki: Otava.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Lyytikäinen, Pirjo. *Symbolismi ja dekadenssi*. Kotimaisen kirjallisuuden luentosarja. www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi 13.1.2008.

Lehtinen, Onerva 1901–1902. *Yksinäisinä hetkinä*. SKS/KIA.

Lehtinen, Onerva (myöh. L. Onerva). Kirjeet isälle, Johan Lehtiselle. SKS/KIA.

Lehtinen, Onerva. Runoja I, II, III 1898. SKS/KIA.

Lehtinen, Onerva. Runoja II,II, IV 1900. SKS/KIA.

Onerva, L. Kirjeet Hilda Käkikoskelle. SKS/KIA.

Onerva, L. Haastatteluja 1964–1966. Haastattelijana Annikki Yrjänäinen. SKS/KIA.

Nieminen, Reetta 1984a. *Sanoin ja sävelin*. Kuunnelma Yleisradiolle L. Onervan ja Leevi Madetojan kirjeenvaihdosta 1. jakso *Alkusoitto*.

Nieminen, Reetta 1984b. *Sanoin ja sävelin*. Kuunnelma. 2. jakso *Syksyinen rakkauden laulu*.

Helsingin Sanomat 13.12.1904

Sunnuntai 16.9.1917

Helsingin Sanomat 28.4.1962

Helsingin Sanomat 28.4.1967

Helsingin Sanomat 3.5.1967

Helsingin Sanomat 21.12.2004

Kotiliesi 2.5.2006

HAASTATTELUT

Hannu Mäkelä 11.10.2003

Reetta Nieminen 15.9.2006

Reetta Nieminen 22.9.2006

Anja Marvia 16.4.2007

Annikki Yrjänäinen 19.4.2007

Ilkka Kuusisto 14.6.2007

Hannu Mäkelä 9.4.2008

NUOTTINÄYTELUETTELO

- Nuottinäyte 1 (sivulla 72). L. Onerva: Lapseni nukkuu SKS/KIA. *
- Nuottinäyte 2 (sivulla 76). L. Onerva: Keinutan kaikua SKS/KIA. *
- Nuottinäyte 3 (sivulla 94). Henry Duparc: L'invitation au voyage (IMC, New York).
- Nuottinäyte 4 (sivulla 124). Kaj-Erik Gustafsson: Böner I. **
- Nuottinäyte 5 (sivulla 168). Pertti Eerola: Siivet. **
- Nuottinäyte 6 (sivulla 171). Ilkka Kuusisto: Dadaistinen sepitelmä. **
- Nuottinäyte 7 (sivulla 172). Uljas Pulkkis: Toivomus. **
- Nuottinäyte 8 (sivulla 173). Jaakko Kuusisto: Toivomus. **
- Nuottinäyte 9 (kansi ja sivulla 181). L. Onerva: Minä näin. SKS/KIA. *
- Nuottinäyte 10 (sivulla 200). Jaakko Kuusisto: Yölintu. **
- Nuottinäyte 11 (sivulla 205). Ilkka Kuusisto: Onerva. **

KUVALUETTELO

- Kuva 1 (kansi). Aulikki Eerola Onervan haudalla syksyllä 2003. Kim Salvén.
- Kuva 2 (sivulla 15). Nuoren Onervan kuva vuodelta 1909. SKS/KIA. *
- Kuva 3 (sivulla 64) Onervan maisema-akvarelli: Näkymä Nikkilän mielisairaalan ikkunasta. SKS/KIA. *
- Kuva 4 (sivulla 80). L. Onerva (Pariisin ajoilta). SKS/KIA. *
- Kuva 5 (sivulla 92). Onervan maalaus Nikkilän ajalta. *Symbolismi*. SKS/KIA. *
- Kuva 6 (sivulla 163). Kansalaispäivällisille osallistujia L. Onervan 85-vuotispäivänä 3.5.1967. SKS/KIA. *
- Kuva 7 (sivulla 179). Onerva pianon ääressä. SKS/KIA. *

* Suomen Kulttuurirahaston luvalla

** Säveltäjän luvalla

LAULULUETTELO - Lauluja Onervan runoihin ja runosuomennoksiin

Laulu	Runokokoelma	Runokok. syntyvuosi	Säveltäjä	Sävellysvuosi	Kustantaja	Kokoonpano
Messu/Kyrie/ Valituslaulu	Pursi	1945	Ahmas, Harri	2010	Manus	chx, orch.
Messu/Gloria/Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Ahmas, Harri	2010	Manus	voc, chx, orch.
Messu/Agnus Dei/Tää kirja sisältää	Pursi	1945	Ahmas, Harri	2010	Manus	2 voc, chx, orch.
Messu/Lux aeterna/On hyvä näin	Pursi	1945	Ahmas, Harri	2010	Manus	bar, chx, orch.
Muusa	Pilvet ja aurinko	2005	Antola, Iida	2010	Manus	voc, pno
Myrskyjen jälkeen	Pilvet ja aurinko	2005	Antola, Iida	2010	Manus	voc, pno
Koske hiljaa kanteloon	Sekasointuja	1904	Backman, Hjalmar		Warner	voc, pno
Leppäkerttu	Liekki	1927	Bergman, Erik	1941	Warner	voc, pno
Keinutan kaikua	Sekasointuja	1904	Chydenius, Kaj	2002	Manus	voc, pno
Geisha	Särjetyt jumalat	1910	Chydenius, Kaj	2001	Manus	voc, pno
Taas jo syttyy taivahalle	Särjetyt jumalat	1910	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Minä katselen iltahan autioon	Särjetyt jumalat	1910	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Sinä olet minun valkea taivaani	Särjetyt jumalat	1910	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Mun elämäni on niin tyhjä	Särjetyt jumalat	1910	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Näin unta	Iltakellot	1912	Chydenius, Kaj	2001	Manus	voc, pno
Kehtolaulu	Maan tomu-uurna	1925	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Yölaulu (Pimeässä)	Kuilu ja tähdet	1949	Chydenius, Kaj	2001	Manus	voc, pno
Ihmisten maa	Iltarusko	1952	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Unet	Iltarusko	1952	Chydenius, Kaj	2003	Manus	voc, pno
Laulujen linnut	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Luonnon viestit	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Kesä (1948)	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Onni	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Syyskuva	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Valitus ja lohdutus	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno

Yksinäisyys	Siivet	2004	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Credo	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2004	Manus	voc, pno
Elämän ilta	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Ihmisen sielu	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Mietteissä	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Syysmyrskyssä	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Vain unta	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Vanha laulaja	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Vanha sävelniekka	Pilvet ja aurinko	2005	Chydenius, Kaj	2005	Manus	voc, pno
Jäähvyäiset A. Musset (suom. L. Onerva)			Edelmann, Toni			voc, pno
Laulusarja <i>Sydänkannel</i>			Eerola, Pertti		Sulasol	
1. Hartaus 1 (1947)	Siivet	2004	Eerola, Pertti	2007	Sulasol	voc, pno
2. Siivet (1945-1947)	Siivet	2004	Eerola, Pertti	2007	Sulasol	voc, pno
3. Sävel	Siivet	2004	Eerola, Pertti	2007	Sulasol	voc, pno
Credo	Pilvet ja aurinko	2005	Eerola, Pertti	2010	Manus	voc, pno
Ilta	Iltarusko	1952	Eerola, Pertti	2010	Manus	voc, pno
Valkea yö	Runoja	1908	Elovaara, Toivo	1929	Manus	voc, pno
Sinä olet minun valkea taivaani	Särjetyt jumalat	1910	Enehjelm, Alexis av		Warner	voc, pno
Laulusarja <i>Böner</i>			Gustafsson, Kaj-Erik	2007	Sulasol	
1. Min Gud, giv mig (1946)	Manus/Nikkilä	1946	Gustafsson, Kaj-Erik	2007	Sulasol	voc, vl, pno
2. Min Gud, jag beder (1946)	Manus/Nikkilä	1946	Gustafsson, Kaj-Erik	2007	Sulasol	voc, vl, pno
3. En Vintervis (1946)	Manus/Nikkilä	1946	Gustafsson, Kaj-Erik	2007	Sulasol	voc, vl, pno
Laulusarja <i>Yksin</i>			Gustafsson, Kaj-Erik	2006	Sulasol	voc, str. quartet, cl.
1. Yksin (1948)	Siivet	2004	Gustafsson, Kaj-Erik	2006	Sulasol	voc, str. quartet, cl.
2. Kuusi vuotta (1945-1947)	Siivet	2004	Gustafsson, Kaj-Erik	2006	Sulasol	voc, str. quartet, cl.
3. Onnen maa (1952)	Siivet	2004	Gustafsson, Kaj-Erik	2006	Sulasol	voc, str. quartet, cl.
Ilta (Jo muistot taivaltani)	Murattiköynnös	1918	Haapalainen, Väinö	1925	Otava	chm
Syksy	Kaukainen kevät	1914	Haapalainen, Väinö	1923	Manus	chx
Unta ainoastaan	Särjetyt jumalat	1910	Haapalainen, Väinö		Manus/Sulasol	chm
Laulusarja <i>Liekkisydän</i>			Haapasalo, Juhani	2005	Manus/JH	voc, pno
1. Pilvilinnat (1952)	Siivet	2004	Haapasalo, Juhani	2005	Manus	voc, pno
2. Liekkisydän (1945-1947)	Siivet	2004	Haapasalo, Juhani	2005	Manus	voc, pno

3. Laulu (1945-1947)	Siivet	2004	Haapasalo, Juhani	2005	Manus	voc, pno
4. Yön tullen (1945-1947)	Siivet	2004	Haapasalo, Juhani	2005	Manus	voc, pno
Surut ja ilo	Pilvet ja aurinko	2005	Haapasalo, Juhani	2007	Manus	voc, pno
Erakkomaja op. 8/3	Kaukainen kevät	1914	Hannikainen, Ilmari		Warner	voc. pno
Hiihdän yöhön aavikolle	Sekasointuja	1904	Hannikainen, Ilmari		Warner	voc, pno
Hyvää yötä	Särjetyt jumalat	1910	Hannikainen, Ilmari	1945	Fimic	voc, pno
Iltatunnelma op. 3	Särjetyt jumalat	1910	Hannikainen, Ilmari		Warner	voc, pno
Satu op. 15/2	Kaukainen kevät	1914	Hannikainen, Ilmari		Warner	voc, pno
Marja-Liisa op. 18/3	Helkkyvät hetket	1922	Hannikainen, Väinö	1934	Warner	voc. pno
Onnen ovi op. 3/2	Liesilauluja	1916	Hannikainen, Väinö		Warner	voc, pno
Lähtö op. 68/2	Runoja	1908	Holma, Juha	2005	Sulasol	chf
Lehdossa kulkija op. 16/4	Sekasointuja	1904	Ikonen, Lauri		Fimic	voc, pno
Tanehikon lemmenyö	Maan tomu-uurna	1925	Ingman, Olavi	1932		voc, pno
Kehtolaulu	Maan tomu-uurna	1925	Karjalainen, J			voc, pno
Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Karte, Onni	1937	Manus	chx
Serenaadi	Helkkyvät hetket	1922	Karte, Onni	1924	Manus	chm
Auringonruusu op. 6/4	Runoja	1908	Kaski, Heino		Warner	voc, pno
Erakkomaja op. 18/4	Kaukainen kevät	1914	Kaski, Heino	1919	Warner	voc, pno
Erakkomaja op. 18/4	Kaukainen kevät	1914	Kaski, Heino		Manus/YLE	voc, pno
Ikävä op. 11/2	Särjetyt jumalat	1910	Kaski, Heino	1917	Warner	voc, pno
Ilta op. 29/4 (Tähdet syttyvät)	Särjetyt jumalat	1910	Kaski, Heino		Warner	voc, pno
Iltalaulu (1945-1947)	Siivet	2004	Kaski, Heino		Manus/YLE	voc, pno
Kiitävi aatos op. 11/3			Kaski, Heino	1916	Warner	voc, pno
Kuoleva pyhiinvaeltaja op. 6/5	Kaukainen kevät	1914	Kaski, Heino		Warner	voc, pno
Matkalla op. 50/4	Liekki	1927	Kaski, Heino		Manus/YLE	voc, pno
Merituuli op. 6/1	Runoja	1908	Kaski, Heino	1911	Warner	voc, pno
Niin mustina muratit kiertää (Verlaine, suom. L. Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Kaski, Heino		Warner	voc, pno
Niin mustina muratit kiertää (Verlaine, suom. L. Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Kaski, Heino		Manus/YLE	voc, orch.

Sa lietkö vaalea vai lietkö tumma (Verlaine, suom. L.Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Kaski, Heino	1948	Manus/YLE	voc, pno
Sinä olet minun valkea op. 26/4	Särjetyt jumalat	1910	Kaski, Heino		Warner	voc, pno
Sinä olet minun valkea op. 26/4	Särjetyt jumalat	1910	Kaski, Heino		Manus/YLE	voc, str. trio
Surutarten laulu op. 11/1	Särjetyt jumalat	1910	Kaski, Heino	1917	Warner	voc, pno
Syyslaulu (Verlaine, suom. L.Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Kaski, Heino	1947	Manus/YLE	voc, pno
Taas kaukaa laulavat lauluun op. 6/2	Iltakellot	1912	Kaski, Heino	1917	Warner	voc, pno
Taas kaukaa laulavat lauluun op. 6/2	Iltakellot	1912	Kaski, Heino & Ranta, Sulho	1945	Manus/YLE	voc, orch.
Taas kaukaa laulavat	Iltakellot	1912	Kaski, Heino	1917	FG	voc, str
Vanha taru	Sekasointuja	1904	Kaski, Heino		Sulasol	chf
Iltatunnelma	Särjetyt jumalat	1910	Kilpinen, Yrjö		Manus/Fimic	voc.pno
Kirkkotie op. 10/1	Iltakellot	1912	Kilpinen, Yrjö	1921	Warner	voc, pno
Ilta (Päivä laskee) op. 10/2	Liesilauluja	1916	Kilpinen, Yrjö	1917	Warner	voc, pno
Vanitatum vanitas op. 10/3	Liesilauluja	1916	Kilpinen, Yrjö	1917	Warner	voc, pno
Suruni op. 10/4	Iltakellot	1912	Kilpinen, Yrjö	1921	Warner	voc, pno
Hyvästi (Jo luovutko) op. 10/5	Iltakellot	1912	Kilpinen, Yrjö	1921	Warner	voc, pno
Jo muistot taivaltani op. 10/6	Murattiköynnös	1918	Kilpinen, Yrjö	1919	Warner	voc, pno
Syyshuokaus op. 10/7	Murattiköynnös	1918	Kilpinen, Yrjö	1919	Warner	voc, pno
Nuori Apollo op. 10/8	Särjetyt jumalat	1910	Kilpinen, Yrjö	1921	Warner	voc, pno
Kevätlaulu op. 10/9	Iltakellot	1912	Kilpinen, Yrjö	1921	Warner	voc, pno
Syksy	Liesilauluja	1916	Kilpinen, Yrjö	1919	Manus/Fimic	voc, pno
Keinutan kaikua 1. versio	Sekasointuja	1904	Kuula, Toivo	1910	Toivo Kuula-Seura	chx
Keinutan kaikua op. 11/6	Sekasointuja	1904	Kuula, Toivo		Sulasol	chx
Yllätä ikuinen yö op. 4	Sekasointuja	1904	Kuula, Toivo	1906	Sulasol	chm
Yllätä ikuinen yö op. 4	Sekasointuja	1904	Kuula, Toivo (sov. Jorma Panula)	1906/2005	Manus	chx
Ihminen	Särjetyt jumalat	1910	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Elämä!!! (1950)	Siivet	2004	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Hartaus (1949)	Siivet	2004	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Onerva (runokirje Hanna Kortelle)		1946	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno

Tunnustus (1950)	Siivet	2004	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Vanha laulaja (1950)	Siivet	2004	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Dadaistinen sepitelmä (1950)	Siivet	2004	Kuusisto, Ilkka	2007	Tactus	voc, pno
Uskon rajat	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno, chf
Sielujen sota	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Diplomaatti	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Vieraat silmät	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Eroksen tanssilaulu	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Kevätilo	Särjetyt jumalat	1910	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	chf
Taas jo syttyy	Särjetyt jumalat	1910	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	chf
Merituuli	Runoja	1908	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	chf
Jo luovutko luotani	Iltakellot	1912	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	chf
Yömietteitä	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Virkaura	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno
Ah nouse jo vihani	Sielujen sota	1923	Kuusisto, Ilkka	2001	Tactus	voc, pno, chf
Yölintu	Runoja	1908	Kuusisto, Jaakko	2008	Manus/Fimic	voc, str. orch.
Toivomus (1950)	Siivet	2004	Kuusisto, Jaakko	2008	Manus/Fimic	voc, str. orch.
Hiljaista op. 15/1	Yö ja päivä	1933	Kuusisto, Taneli	1931	Warner	voc, pno
Hiljaista op. 15/1	Yö ja päivä	1933	Kuusisto, Taneli (sov. Koskimies, Eero)		Manus/YLE	voc, str. orch.
Ilta (Niin tulee...) op. 5/3	Lyhtylasien laulu	1919	Kuusisto, Taneli	1927	Warner	voc, pno
Pieni serenadi op. 15/2	Yö ja päivä	1933	Kuusisto, Taneli	1937	Warner	voc, pno
Jo luovutko luotani op. 3	Iltakellot	1912	Kuusisto, Taneli	1925	Warner	voc, pno
Sielut	Lyhtylasien laulu	1919	Kuusisto, Taneli	1937	Warner	voc, pno
Ilta, (Tähdet syttyvät) op. 5	Särjetyt jumalat	1910	Känkänen, Aimo	1957	Manus	chm
Viisi laulua op. 7			Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Kuin syksyn päivä himmenee op.7/1	Liesilauluja	1916	Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Hämärissä op. 7/2	Liesilauluja	1916	Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Lähteet op. 7/3	Liesilauluja	1916	Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Vanha kantelo op. 7/4	Liesilauluja	1916	Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Ilta (Päivä laskee) op. 7/5	Liesilauluja	1916	Linko, Ernst	1919	Warner	voc, pno
Ilta (Jo muistot taivaltani) op. 2/1	Murattiköynnös	1918	Linnala, Eino	1920	Warner	voc, pno

Marmorihauta	Särjetyt jumalat	1910	Linnala, Eino	1935	Sulasol	chx
Melankolia op. 2/2	Murattiköynnös	1918	Linnala, Eino	1923	Warner	voc, pno
Koti op. 3	Liesilauluja	1916	Maasalo, Armas		Warner	voc, pno
Epilogi	Elämän muukalainen	1921	Maasalo, Armas	1926	Sulasol	chx
Tuonen venho			Maasalo, Armas		Sulasol	chx
Vaeltaja op. 22			Maasalo, Armas	1919	KK	voc, pno
Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja sov. Ilkka Kuusisto	1932/1967	Warner	voc, 2 fl, str.
Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1932	Warner	voc, pno
Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1932	Warner	chx
Laulusarja <i>Fire Sange op. 44</i>	Yö ja päivä		Madetoja, Leevi	1919	Hansen	
Sang bag Ploven - Auran takana (L. Holstein, suom. L. Onerva) op. 44/1	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1919	Hansen	voc, pno
Far, hvor flyver Svanerne - Taatto, minne liitävät joutsenet nuo? op. 44/2 (L. Holstein, suom. L. Onerva)	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1919	HKO	voc, orch.
Far, hvor flyver Svanerne - Taatto, minne liitävät joutsenet nuo? op. 44/2 (L. Holstein, suom. L. Onerva)	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1919	Hansen	voc, pno
Det Gyldenvhide Himmellys- Iltataivas op. 44/3 (L. Holstein, suom. L. Onerva)	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1919	Hansen	voc, pno
Vaarsang-Kevätlaulu op. 44/4 (S. Michaelis, suom. L. Onerva)	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1919	Hansen	voc, pno
Geisha op. 9/5	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1911	HKO	voc, str.
Geisha op. 9/5	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1911	Warner	voc, pno
Hakamaassa op. 28/2	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1914	KVS, 16 vihko	chf
Hakamaassa op. 28	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1919	Warner	2 voc, pno

Hautalaulu op. 30a			Madetoja, Leevi	1916	SL	chx
Hautalaulu op. 30a (V. Rydberg, suom. L Onerva)			Madetoja, Leevi	1945	SL	chm
Heijaa, heijaa, op. 60/1	Maan tomu-uurna	1925	Madetoja, Leevi	1921	Warner	voc, pno
Heijaa, heijaa op. 60/1	Maan tomu-uurna	1925	Madetoja, Leevi (sov. Jussi Jalas)	1935	HKO ja RSO	voc, orch.
Hymyi Hypnos op. 9/2	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1911	Warner	voc, pno
Hyvää yötä op. 68/4	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1926	Warner	voc, pno
Hyvää yötä op. 68/4	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1940	HKO	voc, orch.
Ijät hyskyjä päin op. 68/6	Elämän muukalainen	1921	Madetoja, Leevi	1930	Warner	voc, pno
Ijät hyskyjä päin op. 68/6	Elämän muukalainen	1921	Madetoja, Leevi	1940	FG	voc, orch.
Ilta (Niin tulee) op. 60/3	Lyhtylasien laulu	1919	Madetoja, Leevi	1934	Warner	voc, pno
Ilta (Niin tulee) op. 60/3	Lyhtylasien laulu	1919	Madetoja, Leevi	1947	FG	voc, str. orch.
Ilta (Niin tulee) op. 60/3	Lyhtylasien laulu	1919	Madetoja, Leevi (sov. Jalas, Jussi)		HKO	voc, orch.
Ilta (Niin tulee) op. 81	Lyhtylasien laulu	1919	Madetoja, Leevi	1946	Puijon laulu ry.	chx
Iltakuva op. 43/1	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1919	Warner	2 voc, pno
Iltakuva op. 43/1	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1919	Warner	chf
Isänmaalle op. 40	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1917	SL	chx, str./org.
Joulupolska (L. Onerva)			Madetoja, Leevi		Manus	voc, pno
Jää hyvästi op. 26/1	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1915	Warner	voc, pno
Jää hyvästi op. 26/1	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1947	KK (luonnos)	voc, orch.
Kaihoni op. 60/2	Sekasointuja	1904	Madetoja, Leevi	1921	Warner	voc, pno
Kaihoni op. 60/2	Sekasointuja	1904	Madetoja, Leevi (sov. Koskimies, Eero)	1947	RSO / manus	voc, orch.
Keinutan kaikua op. 82	Sekasointuja	1904	Madetoja, Leevi	1946	SL	chx
Kevätunta op. 50/3	Liesilauluja	1916	Madetoja, Leevi	1925	Warner (SS)	chx
Land i vår sång (J. Rundt, suom. L. Onerva)			Madetoja, Leevi	1939	Warner	voc, pno
Laulumme maa			Madetoja, Leevi	1939	Sulasol	chx

Laulumme maa			Madetoja, Leevi	1939	Sulasol	chm
Lintu sininen op. 68/5	Sielujen sota	1923	Madetoja, Leevi	1919	Warner	voc, pno
Lintu sininen op. 68/5	Sielujen sota	1923	Madetoja, Leevi	1940	HKO	voc, orch.
Luulit, ma katselin sua op. 68/3	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1930	Warner	voc, pno
Luulit, ma katselin sua op. 68/3	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1940	HKO	voc, orch.
Lähtö op. 68 /2	Runoja	1908	Madetoja, Leevi	1919-1930	Warner	voc, pno
Lähtö op. 68 /2	Runoja	1908	Madetoja, Leevi	1940	HKO	voc, orch.
Megairan laulu op. 23	Runoja	1908	Madetoja, Leevi	1912	YL	chm
Merituuli op. 26/4	Runoja	1908	Madetoja, Leevi	1916	Warner	voc, pno
Pako Egyptiin op. 61	Yö ja päivä	1933	Madetoja, Leevi	1924	Sulasol	chx, org.
Pako Egyptiin op. 61	Yö ja päivä	1933	Madetoja sov. J. Panula	1924/2007	Manus	voc, chx, orch, org.
Pilvilinnat op. 32	Liesilauluja	1916	Madetoja, Leevi	1916	Warner	speaker, pno
Päivänlasku op. 28	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1922	Warner	chf
Romance sans paroles op. 36/1 (P. Verlaine, suom. L. Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Madetoja, Leevi	1916	Warner	voc, pno
Romance sans paroles op. 36/1 (P. Verlaine, suom. L. Onerva)	Ranskalaista laulurunoutta	1912	Madetoja, Leevi	1916	HKO	voc, orch.
Rukous op. 9/4	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1910	Warner	voc, pno
Sun eestäs, Suomi			Madetoja, Leevi	1936	Sulasol	chx
Suomen puu op. 49	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1920	Manus/Fimic	voc, pno
Suomen puu op. 49	Helkkyvät hetket	1922	Madetoja, Leevi	1920	Sulasol	chm
Laulusarja op. 9	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1946	HKO	voc, orch.
Syksy op. 68/1	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1930	Warner	voc, pno
Syksy op. 68/1	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1940	HKO	voc, orch.
Syntymämaa	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1930	FG	chx
Sypressiportilla op. 50	Elämän muukalainen	1921	Madetoja, Leevi	1928	Sulasol	chx
Syyshuokaus op. 43/3	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1919	Warner	2 voc, pno
Taas kaukaa laulavat op. 25/1	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1915	Warner	voc, pno
Taistelulaulu op.79			Madetoja, Leevi	1939-49	Manus/Fimic	voc, 2 tr., pno
Taistelulaulu op.79			Madetoja, Leevi	1939-49	HKO	voc, orch.
Talvinen Tiber op. 23	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1915	YL	chm
Talvinen tie op. 25/2	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1915	Warner	voc, pno

Talvinen tie op. 25/2	Iltakellot	1912	Madetoja, Leevi	1915	FG	voc, orch.
Tule kanssani op. 75/3	Sekasointuja	1904	Madetoja, Leevi	1911	Warner	voc, pno
Tuonen venho op. 30b, L. Onerva			Madetoja, Leevi	1920	SL	chx
Tuulinen sää op. 25/3	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1915	Warner	voc, pno
Vanha luostari op. 82	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1946	SL	chx
Vapauden aamu op. 42	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1917	YL	chm, orch.
Vapauden aamu op. 42	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1917	YL	chm, pno
Vieno siipi op. 26	Kaukainen kevät	1914	Madetoja, Leevi	1915	Warner	voc, pno
Viipuri laulu op. 20a	Murattiköynnös	1918	Madetoja, Leevi	1917	Manus/Fimic	voc, pno
Yrtit tummat op. 9/1	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi	1911	Warner	voc, pno
Yrtit tummat op. 9/1	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi (sov. Koskimies, Eero)	1946	FG	voc, orch.
Yrtit tummat op. 9/1	Särjetyt jumalat	1910	Madetoja, Leevi (sov. Fougstedt, N.-E.)		Manus/RSO	voc, orch.
Hyräily op. 34/1	Kuilu ja tähdet	1949	Marvia, Einari	1954	Warner	voc, pno
Kevätunta op. 34/2	Liesilauluja	1916	Marvia, Einari	1954	manus/KK	voc, pno
Tuutulaulu sydämelle op. 34/3	Kuilu ja tähdet	1949	Marvia, Einari	1954	manus/KK	voc, pno
Kuin syksyn päivä op. 34/4	Liesilauluja	1916	Marvia, Einari	1954	manus/KK	voc, pno
Merihelmet op. 34/5	Liesilauluja	1916	Marvia, Einari	1954	manus/KK	voc, pno
Iltatähti	Maan tomu-uurna	1925	Marvia, Einari		Mieskuoroliitto	chm
Hyvää yötä op. 73/2	Särjetyt jumalat	1910	Melartin, Erkki	1912	Warner	voc, pno
Kuin nouseva päivä (Ernst Knape suom. L. Onerva)			Melartin, Erkki	1924	KK Coll. 530.57	chx
Keinutan kaikua	Sekasointuja	1904	Melartin, Erkki	1904	DSF IV	voc, pno
Kylväjät-kantaatti (L. Onerva)			Melartin, Erkki	1924	KK	chx
Stridsmännen i berget op. 145/2 (Jarl Hemmer, suom. L. Onerva)			Melartin, Erkki	1929	Warner	speaker, pno
Kehtolaulu	Maan tomu-uurna	1925	Merikanto, Aarre	1950	Warner	voc, pno
Keinutan kaikua op. 16/3	Sekasointuja	1904	Merikanto, Aarre	1918	Warner	voc, pno
Keinutan kaikua	Sekasointuja	1904	Merikanto, Aarre	1935	YL	chm
Syyskeiju			Merikanto, Aarre		Manus/Fimic	voc, pno

Tule yö op. 16/1	Liesilauluja	1916	Merikanto, Aarre		Warner	voc, pno
Ystävälle	Runoja	1908	Merikanto, Aarre		Manus/Fimic	voc, pno
Hyvästi (Jo luovutko) op. 87/3	Iltakellot	1912	Merikanto, Oskar	1915	Warner	voc, pno
Hyvää yötä op. 75/1	Särjetyt jumalat	1910	Merikanto, Oskar	1911	Warner	voc, pno
Hämärissä op. 96/1	Liesilauluja	1916	Merikanto, Oskar	1918	Warner	voc, pno
Keväisten unien valkea Suomi	Iltakellot	1912	Merikanto, Oskar	1915	Otava, KVS 111	chx
Kiitävi aatos kaipuun siivin			Merikanto, Oskar	1907	Warner	voc, pno
Mummo op. 110/3	Liesilauluja	1916	Merikanto, Oskar	1922	Warner	voc, pno
Taas soivat ne suuret op. 52/1	Sekasointuja	1904	Merikanto, Oskar	1905	Warner	voc, pno
Tule kanssani op. 75/3	Sekasointuja	1904	Merikanto, Oskar	1911	Warner	voc, pno
Kehruulaulu	Elämän muukalainen	1921	Mikkola, Viljo		Warner	voc, pno
Vanha taru	Sekasointuja	1904	Mikkola, Viljo		DSF	voc, pno
Aatokseni (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Ballaadi (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Dig har jag älskat (L. Onerva)		1900	Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Dig har jag älskat (L. Onerva)		1900	Onerva sov. P. Eerola	2005	SKS, KIA	voc, pno
Ett aftonminne (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Isänmaalle op. 40 (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Keijujen laulu (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Keinutan kaikua	Sekasointuja	1904	Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Kuin taivaan holvikirkko (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Liedchen (L. Onerva)			Onerva, l.		SKS, KIA	voc, pno
Miksi, oi armas	Runoja	1908	Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Minä näin	Kaukainen kevät	1914	Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Mun elämäni on miin tyhjä	Särjetyt jumalat	1910	Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Purjelaulu (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Tonttu	Runoja	1908	Onerva, L.		SKS, KIA	
Tumma tuttu	Runoja	1908	Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Tuskaa (L. Onerva)	Runoja	1908	Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Yön tullen (L. Onerva)			Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Elegia	Siivet	2004	Panula, Jorma	2007	Manus	voc, viola, vc

Tunnustus (1950)	Siivet	2004	Panula, Jorma	2007	Manus	voc, viola,vc
Vanha laulaja (1950)	Siivet	2004	Panula, Jorma	2007	Manus	voc, viola, vc
Ällös sa katso mua	Särjetyt jumalat	1910	Panula, Jorma	2007	Manus	voc, viola, vc
Enkelien joululaulu	Helkkyvät hetket	1922	Pohjanmies, Juhani		Gummerus	2 voc, pno
Joulukellot	Helkkyvät hetket	1922	Pohjanmies, Juhani		Gummerus	2 voc, pno
Toivomus (1950)	Siivet	2004	Pulkkis, Uljas	2005	Manus/Fimic	voc, pno
Hullu laulaja (1948)	Siivet	2004	Pulkkis, Uljas	2005	Manus/Fimic	voc, pno
Uni (1945-1947)	Siivet	2004	Pulkkis, Uljas	2005	Manus/Fimic	voc, pno
Pilvilinnat (1952)	Siivet	2004	Pulkkis, Uljas	2005	Manus/Fimic	voc, pno
Ruskojen ruusut op. 26/3	Helkkyvät hetket	1922	Pylkkänen, Tauno		Warner	voc, pno
Suomen synty (L. Onerva)			Pylkkänen, Tauno	1966	Warner	choir, bar. str.
Ilta (L. Onerva)			Raitio, Väinö	1920	Manus/Fimic	chm
Kehtolaulu (L. Onerva)			Raitio, Väinö	1922	Manus/Fimic	voc, pno
Kuollut hetki op. 11/3	Lyhtylasien laulu	1919	Raitio, Väinö	1924	Manus/Fimic	voc, pno
Aere perennius	Elämän muukalainen	1921	Ranta, Sulho	1922	Manus/SA	chx
Harmaa lintu	Lyhtylasien laulu	1919	Ranta, Sulho		Manus/Fimic	voc, pno
Hämärtäessä			Ranta, Sulho		Manus/Fimic	voc, pno
Hän kolkuttaa op. 3/1	Murattiköynnös	1918	Ranta, Sulho	1923	Warner	voc, pno
Ilta (Päivä laskee)	Liesilauluja	1916	Ranta, Sulho	1921	Manus/SA	voc, pno
Miksi, oi armas?	Runoja	1908	Ranta, Sulho	1922	Manus/SA	voc, pno
Kuoleman saari	Runoja	1908	Ranta, Sulho		Manus/Fimic	voc, str. quartet
Piilipuu	Liesilauluja	1916	Ranta, Sulho	1922	Manus/SA	chx
Aamukuva	Liesilauluja	1916	Rissanen, Säde	2006	Kuusankosk. kamaril	chx
Kuu valkea käy	Liesilauluja	1916	Rissanen, Säde	2006	Kuusankosk.kamaril.	chx
Tuli ja rauta	Maan tomu-uurna	1925	Roiha, Eino		Manus/Fimic	chm
Taas kaukaa laulavat lauluun	Iltakellot	1912	Sermilä, Jarmo		Sulasol	chf
Outo	Kuilu ja tähdet	1949	Romppanen, Ari	2004	SLA	voc, pno
Houkot	Liekki	1927	Räikkönen, Arvo	1933	Sulasol	chx
Lehtimajan juhla	Helkkyvät hetket	1922	Räikkönen, Arvo	1935	Sulasol	chx
Veräjän suulla	Liekki	1927	Räikkönen, Arvo	1933	Sulasol	chx
Serenaadi	Helkkyvät hetket	1922	Räikkönen, Arvo	1965	manus	chm

Ihminen	Särjetyt jumalat	1910	Tanskanen, Raimo	1982	Sulasol	chx
Impromptu Alfred de Musset (suom. L. Onerva)			Tanskanen, Raimo	1997	Manus/RT	voc, pno
Kirkkotie	Iltakellot	1912	Tanskanen, Raimo	1997	Manus/RT	chx
Te naiset	Sekasointuja	1904	Tiitta, Masi	2004	SLA	voc, pno
Jospa voisi nukkua	Sekasointuja	1904	Tuomikoski, Jaakko	1997	Jaakko Tuomikoski	ten, bar, pno
Niin hyvin ma ymmärrän	Sekasointuja	1904	Tuomikoski, Jaakko	1997	Jaakko Tuomikoski	ten, bar, pno
Minä tunnen kuinka se pulppuaa	Sekasointuja	1904	Tuomikoski, Jaakko	1999	Jaakko Tuomikoski	ten, bar, pno
Tarjosi taivas minulle	Sekasointuja	1904	Tuomikoski, Jaakko	1999	Jaakko Tuomikoski	ten, bar, pno
Yllätä ikuinen yö	Sekasointuja	1904	Tuomikoski, Jaakko	1999	Jaakko Tuomikoski	ten, bar, pno
Kuin talven päivät	Maan tomu-uurna	1925	Tuominen, Harri	1969	Manus/Fimic	chx
Sadepäivä (1945-1947)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, pno
Unelmien lapsi (1948)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, pno
Tähti-Sävel (1950)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, pno
Laulun onni (1951)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, pno
Kaupunki (1949)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, accordion
"Kovaksi keitetty" (1947)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, accordion
Iltalaulu (1945-1947)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2004	JT	voc, accordion
Laulu (1945-1947)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2006	JT	voc, pno
Odotus (1948)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2006	JT	voc, pno
Akkunan takana (1949)	Siivet	2004	Tötterström, Jouko	2006	JT	voc, pno
Ihminen	Särjetyt jumalat	1910	Viitala, Mauri	1997	Mauri Viitala	voc, pno
L. Onervan sävellyksiä:						
Contemplation			Onerva, L.		SKS, KIA	vl, pno
Indifférence			Onerva, L.		SKS, KIA	vl, pno
Hautaushymni	Eino Leino		Onerva, L.		SKS, KIA	chx
Hymni tulelle	Eino Leino		Onerva, L.		SKS, KIA	chx
Lapseni nukkuu	J.H. Erkko		Onerva, L.		SKS, KIA	chx
Margaretan laulu I	Ilmari Calamnius		Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Margaretan laulu II	Ilmari Calamnius		Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Margaretan laulu III	Ilmari Calamnius		Onerva, L.		SKS, KIA	voc
Neula	J. H. Erkko		Onerva, L.		SKS, KIA	chf

Pellavankitkijä	Otto Manninen		Onerva, L.		SKS, KIA	voc, vl, pno
Porraspuulla	Eino Leino		Onerva, L.		SKS, KIA	chf
Ripsien raossa	Larin-Kyösti		Onerva, L.		SKS, KIA	voc, pno
Tunnelmakuva			Onerva, L.		SKS, KIA	pno
Unta ja todellisuutta	Eino Leino		Onerva, L.		SKS, KIA	chx

Luettelossa käytetyt lyhenteet

accordion = harmonikka

chf = naiskuoro

chm = mieskuoro

chx = sekakuoro

DSF = Det Sjungande Finland

FG = Fennica Gehrman

Fimic = Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus

HKO = Helsingin kaupunginorkesteri

JH = Juhani Haapasalo

JT = Jouko Tötterström

K-E G = Kaj-Erik Gustafsson

manus = käsikirjoitus/painamaton

orch. = orkesteri

org. = urut

KIA = Kirjallisuusarkisto

KK = Kansalliskirjasto

KVS = Kansanvalistusseura

PE = Pertti Eerola

pno = piano

RSO = Radion Sinfoniaorkesteri

SA = Sibelius-Akatemia

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SLA = Suomalaisen Laulun Akatemia

SL = Suomen Laulu

speaker = lausuja

SS = Sekakuoro Sirpaleet

Str. = jouset

Sulasol = Suomen Laulajien ja Soittajien Liitto

RT = Raimo Tanskanen

YL = Ylioppilaskunnan Laulajat

vl = viulu

voc = lauluäänelle

Warner / Chappell Music Finland Oy

LIITE 2

KONSERTTIOHJELMAT

Soiva L. Onerva I	<i>Runoilijarakkautta</i> Lauluja L. Onervan ja Eino Leinin runoihin (Konserttiäänite:Fuga-9276/APJH007)
Soiva L. Onerva II	<i>Onerva – Pariisi ja kuvat</i>
Soiva L. Onerva III	<i>Vaiennettu runoilija</i>
Soiva L. Onerva IV	<i>Uskonnollinen ja aatteellinen Onerva</i>
Soiva L. Onerva V	<i>”Ruhtinas unelmain mailla”</i> Äänite (Fuga-9273/APJH006) Madetojan orkesteri- ja pianosäestyksellisiä lauluja L. Onervan runoihin Jaakko Kuusiston kaksi laulua/kantaesitys Juhani Haapasalon laulu/kantaesitys

SOIVA L. ONERVA I

Runoilijarakkautta/Lauluja L. Onervan ja Eino Leinon runoihin

Aulikki Eerola, sopraano

Pertti Eerola, piano

Erkki Palola, viulu

Johanneksen Kamarikuoro, johtajana Pertti Eerola

7.5.2005 klo 19.00 Sibelius-Akatemian konserttisali

OHJELMA

L. Onerva (1882–1972)	Dig har jag älskat (Onerva)/SKS*	Kantaesitys
Taneli Kuusisto (1905–1988)	Nocturne (Leino: <i>Talviyö</i> , 1905) **	
Oskar Merikanto (1868–1924)	Yksin (Leino: <i>Sata ja yksi laulua</i> , 1898) op. 58 ** Tule kanssani (<i>Sekasointuja</i> , 1904) op. 75 Hyvästi! (<i>Iltakellot</i> , 1912) op. 87/3	
Erkki Melartin (1875–1937)	Sirkan häämatka (Leino) op. 15/2 Sävelletty 1898 Minä metsän polkuja kuljen (Leino: <i>Maaliskuun lauluja</i> , 1896) op. 4/1 /Sävelletty 1897 Mirjamin laulu (Leino: <i>Hiihtäjän virsiä</i> , 1900) op. 4/4 Sävelletty 1897	
Leevi Madetoja (1918-1947)	<i>Kuoleman puutarha</i> , sarja pianolle op. 41 Sävelletty 1918-1919 I Andante II Poco lento III Berceuse	
Heino Kaski (1885–1957)	Surutarten laulu (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910) op. 11/ 1** Merituuli (<i>Runoja</i> , 1908) op. 6/1 Auringonruusu (<i>Runoja</i> , 1908) op. 6/4 Sävelletty 1911	
L. Onerva	Pellavankitkijä (Manninen)/SKS*	Kantaesitys
Einari Marvia (1915–1997)	Hyräily (<i>Kuilu ja tähdet</i> , 1949) op. 34 Sävelletty 1954	

Väinö Hannikainen (1900–1960)	Onnen ovi (<i>Liesilauluja</i> , 1916) op. 3/2 **	
Väinö Raitio (1891–1945)	Kehtolaulu (Onerva)**	Kantaesitys
Leevi Madetoja	Suru Viululle ja pianolle op. 14/2 Sävelletty 1910	
Aarre Merikanto (1893–1958)	Kehtolaulu (<i>Maan tomu-uurna</i> , 1925) /Sävelletty 1950 Keinutan kaikua (<i>Sekasointuja</i> , 1904) op. 16/3 Sävelletty 1918 Sol (Hannula) op. 22 Sävelletty 1913	
Leevi Madetoja	Päivänlasku (<i>Murattiköynnös</i> , 1918) naiskuorolle ja sopraanolle/ Sävelletty 1922 Kevätunta (<i>Liesilauluja</i> , 1916) op. 50/ 3 kuorolle ja sopraanolle/Sävelletty 1925	
L. Onerva	Porraspuulla (Leino) naiskuorolle/SKS* Kantaesitys	
Leevi Madetoja	Laulusarja op. 9 Yrtit tummat (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910)/ Sävelletty 1911 Hymyi Hypnos (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910)/ Sävelletty 1911 Tule kanssani (<i>Sekasointuja</i> , 1904)/Sävelletty 1911 Rukous (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910)/ Sävelletty 1910 Geisha (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910)/ Sävelletty 1911	

* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

** Laulun sävellysvuosi ei ole tiedossa

Onervan laulujen esitys Suomen Kulttuurirahaston luvalla

SOIVA L. ONERVA II

Onerva, Pariisi ja kuvat

Aulikki Eerola, sopraano

Pertti Eerola, piano

Johanneksen Kamarikuoro, johtajana Pertti Eerola

7.9.2006 klo 19.00 Sibelius-Akatemian konserttisali

OHJELMA

Henry Duparc (1848–1933)	L'Invitation au voyage (Baudelaire, suom. L. Onerva; <i>Kaukainen kevät</i> , 1914)
Francis Poulenc (1899–1963)	1904 (Apollinaire)/ Sävelletty 1931
Claude Debussy (1862–1918)	Il pleure dans mon coeur (Verlaine: <i>Ariettes oubliées</i> suom. L. Onerva: <i>Ranskalaista laulurunoutta</i> , 1912)/ Sävelletty 1888 Jardins sous la pluie / <i>Estampes pour la piano</i> Sävelletty 1903
Heino Kaski (1885–1957)	Niin mustina muratit (Verlaine, suom. L. Onerva) op. 54/1 Ikävä (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910) op. 11/2
Leevi Madetoja (1887–1947)	Ilta (<i>Lyhtylasien laulu</i> , 1919) op. 81/7 Sävelletty 1946 Talvinen Tiber (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910) op. 23/2 Sävelletty 1915
Ernst Linko (1889–1960)	<i>Viisi laulua Onervan runoihin</i> op. 7 Kuin syksyn päivä (<i>Liesilauluja</i> , 1916) Hämärissä ” Lähteet ” Vanha kantelo ” Ilta ” Sävelletty 1919

Juha Holma (s. 1960)	Lähtö (<i>Runoja</i> , 1908)
Heino Kaski	Vanha taru (L. Onerva)
Leevi Madetoja	Hakamaassa (<i>Iltakellot</i> , 1912), op. 28 Sävelletty 1914
Ilkka Kuusisto (s. 1933)	<i>Lauluja L. Onervan runoihin</i> Uskon rajat (<i>Sielujen sota</i> , 1923) Eroksen tanssilaulu (<i>Sielujen sota</i> , 1923), Virkaura (<i>Sielujen sota</i> , 1923) Sävelletty 2001
Sulho Ranta (1901–1960)	<i>Kaksi laulua L. Onervan sanoihin</i> Piilipuu (<i>Liesilauluja</i> , 1916) Aere perennius (<i>Elämän muukalainen</i> , 1921) Sävelletty 1922 Kantaesitys
Leevi Madetoja	Keinutan kaikua (<i>Sekasointuja</i> , 1904) op. 82 Sävelletty 1946
Toivo Kuula (1883–1918)	Keinutan kaikua (<i>Sekasointuja</i> , 1904) op. 11/6
Toivo Kuula sov. Jorma Panula (s. 1930)	Yllätä ikuinen yö (<i>Sekasointuja</i> , 1904)
Leevi Madetoja	Kaihoni (<i>Sekasointuja</i> , 1904) op. 60/2/Sävelletty 1921 Ilta (<i>Lyhtylasien laulu</i> , 1919) op. 60/3 Sävelletty 1934/Orkesterisovitus 1947
Juhani Haapasalo (s. 1950)	Laulusarja <i>Liekkisydän</i> (<i>Siivet</i> , 2005) Pilvilinnat (Runo vuodelta 1955) Liekkisydän (Runo vuosilta 1945–1947) Laulu ” Yön tullen ” Sävelletty 2006 Kantaesitys

SOIVA L. ONERVA III

Vaiennettu runoilija

Aulikki Eerola, sopraano

Pertti Eerola, piano

Asko Heiskanen, klarinetti

Tremor-kvartetti

Kreetta-Julia Heikkilä, 1. viulu

Varpu Heikinhemo, 2. viulu

Juuli Holma, sello

Johanneksen Kamarikuoron naislaulajat, johtajana Pertti Eerola

4.9.2007 klo 19.00 Sibelius-Akatemian konserttisali

OHJELMA

Kaj Chydenius
(s. 1939)

Elämän ilta /1963 (*Pilvet ja aurinko*, 2005)
Sävelletty 2005

Pertti Eerola
(s. 1950)

Laulusarja *Sydänkannel* (*Siivet*, 2004)

Hartaus (Runo vuodelta 1947)

Sävel (Runo vuodelta 1950)

Siivet (Runo vuosilta 1945–1947)

Sävelletty 2007

Kantaesitys

Kaj-Erik Gustafsson
(s. 1942)

Yksin (*Siivet*, 2004)

Kolme laulua sopraanolle, jousikvartetille ja klarinetille

Yksin (Runo vuodelta 1948)

Kuusi vuotta (Runo vuosilta 1945–1947)

Onnen maa (Runo vuodelta 1952)

Sävelletty 2006

Kantaesitys

Leevi Madetoja
(1887–1947)

Vieno siipi (*Kaukainen kevät*, 1914) op. 26/1

Jää hyvästi (*Kaukainen kevät*, 1914) op. 26/2

Sävelletty 1915

L. Onerva
(1882–1972)

*Minä näin/naiskuorolle (*Kaukainen kevät*, 1914)

Kantaesitys

Manus/SKS

*Lapseni nukkuu/naiskuorolle (J.H. Erkko)

(Manus, SKS)

Kantaesitys

Eino Linnala
(1896–1973)

Melankolia (*Murattiköynnös*, 1918)
Ilta (*Murattiköynnös*, 1918)

Uljas Pulkkis
(s. 1975)

Neljä laulua L. Onervan runoihin (*Siivet*, 2004)

Toivomus (Runo vuodelta 1950.)
Hullu laulaja (Runo vuodelta 1948.)
Uni (Runo vuosilta 1945–1947.)
Pilvilinnat (Runo vuodelta 1952.)

Sävelletty 2005

Kantaesitys

”Kun on oikein vaikeata soitan Beethovenia - sen parannuskonstin olen oppinut”
kirjoittaa Onerva kirjeessään Madetojalle 15.2.1912.

Ludwig van Beethoven
(1770–1827)

Adagio cantabile
Pianosonaatista op. 13 ”Pateettinen”

Ilkka Kuusisto
(s. 1933)

Lauluja L. Onervan runoihin (*Siivet*, 2004)

Vanha laulaja (Runo vuodelta 1950)
Tunnustus (Runo vuodelta 1950)
Dadaistinen sepitelmä (Runo vuodelta 1950)

Elämä (Runo vuodelta 1949)
Hartaus (Runo vuodelta 1949)
Ihminen (*Särjetyt jumalat*, 1910)
Onerva (Onervan kirje Taneli Kuusiston sisarelle Anna Kortelle)

Sävelletty 2007

Kantaesitys

* Suomen Kulttuurirahaston luvalla.

SOIVA L. ONERVA IV

Uskonnollinen ja aatteellinen Onerva

Aulikki Eerola, sopraano

Pertti Eerola, piano

Kreetta-Julia Heikkilä, viulu

Pia Sävelkoski, alttoviulu

Juuli Holma, sello

Johanneksen Kamariorkesteri ja Kamarikuoro, johtajana Pertti Eerola

28.11.2007 klo 19.00 JohanneksenkirKKo

OHJELMA

Raimo Tanskanen (s. 1937)	Ihminen (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910)
Jorma Panula (s. 1930)	Tunnustus (<i>Siivet</i> , 2004. Runo vuodelta 1950.) Ällös sa katso mua (<i>Särjetyt jumalat</i> , 1910) Elegia (<i>Siivet</i> , 2004. Runo vuodelta 1949.) Sävelletty 2007 Kantaesitys
Arvo Rääkkönen (1906–1978)	Houkot (<i>Liekki</i> , 1927) Sävelletty 1933
Leevi Madetoja (1887–1947)	Tuonen venho (Onerva) op. 30 Sävelletty 1920
Kaj-Erik Gustafsson (s.1942)	Laulusarja <i>Böner</i> sopraanolle, viululle ja pianolle Bön I ”Min Gud, giv mig ett lösenord” Bön II ”Min Gud, jag beder” En Vintervisä (Runot ovat Onervan kirjeessä Madetojalle Nikkilän mielisairaalaista 1946. SKS/KIA) Sävelletty 2007 Kantaesitys
Leevi Madetoja	Marian murhe naiskuorolle jousille ja uruille (Da Todi suom. A. Oksanen) op. 27
Heino Kaski (1885–1957)	Erakkomaja (<i>Kaukainen kevät</i> , 1914) op. 18/4
Taneli Kuusisto (1905–1988)	Sielut (<i>Lyhtylasien laulu</i> , 1919) op. 27/3 Sävelletty 1937

- Ilmari Hannikainen:
(1892–1955) Erakkomaja (*Kaukainen kevät*, 1914) op. 8/3
- Oskar Merikanto
(1868–1924) Taas soivat ne suuret surut (*Sekasointuja*, 1904) op. 52/1
Linnulle kirkkomaalla (Leino) op. 52/2
Oi muistatko vielä sen virren (Leino: *Yökehrääjä*, 1897) op.
52/3
- Hyvää yötä (*Särjetyt jumalat*, 1910) op. 75/1
Sävelletty 1911
-
- Oskar Merikanto: Keväisten unien valkea Suomi
(*Iltakellot*, 1912)
Sävelletty 1915
- Leevi Madetoja: Sun eestäs Suomi (Onerva)
Sävelletty 1936
- Leevi Madetoja: Vanha luostari, sekakuorolle ja sopraanolle
(*Kaukainen kevät*, 1914) op. 82
Sävelletty 1946
- Leevi Madetoja: *Pako Egyptiin*,
sov. Jorma Panula Sekvenssi sekakuorolle, sopraanolle, orkesterille ja
uruille(*Yö ja päivä*, 1933) op. 61
Sävelletty 1924 **Kantaesitys**
- Toivo Kuula:
(1883–1918) Rukous (Leino: *Hiihtäjän virsiä*, 1900)
sov. Jorma Panula
(s. 1930)
- Leevi Madetoja: Enkelien joululaulu (*Helkkyvät hetket*, 1922)
sov. Ilkka Kuusisto
(s. 1933) Sävelletty 1932

SOIVA L ONERVA V/CD

Ruhtinas unelmain mailla

Aulikki Eerola, sopraano
Pertti Eerola, piano
Johanneksen Kamariorkesteri ja
Kamarikuoro, johtajana Pertti Eerola

Äänitetty Johanneksenkirkossa 5.–7.11. 2008
Äänitys/Markku Veijonsuo

Leevi Madetoja   Yrtit tummat (*Särjetyt jumalat*, 1910), op. 9 *
(1887–1947)
sov. Eero Koskimies
(1987–1959)

Leevi Madetoja   *Syksy*-sarjasta op. 68

Syksy (*Kaukainen kevät*, 1914) Sävelletty 1930
Luulit, ma katselin sua (*Helkkyvät hetket*, 1922) 1930
Hyvää yötä (*Särjetyt jumalat*, 1910). Sävelletty 1926 *
Lintu sininen (*Sielujen sota*, 1923). Sävelletty 1919 *
Madetojan orkesterisovitukset 1940

Heijaa, heijaa (*Maan tomu-uurna*, 1925) op. 60/1
Sävelletty 1921
sov. Jussi Jalas
(1908–1985)   *Iltä* (*Lyhtylasien laulu*, 1919) op. 60/3*
Sävelletty 1934

Leevi Madetoja   Taas kaukaa laulavat lauluun (*Iltakellot*, 1912) op. 25/1-3
Talvinen tie (*Iltakellot*, 1912)
Tuulinen sää (*Kaukainen kevät*, 1914)
Sävelletty 1915

Jää hyvästi (*Kaukainen kevät*, 1914) op. 26/1
Sävelletty 1915
”Taatto, minne liitävät joutsenet nuo?” (Ludvig Holstein
suom. L. Onerva: *Yö ja päivä*, 1933) op. 44. Sävellys ja
orkesterisovitus 1919 *

Romances sans paroles (Verlaine suom. L. Onerva
/Ranskalaista laulurunoutta, 1912) op. 36/1
Sävellys ja orkesterisovitus 1916 *

Melodraama Pilvilinnat (*Liesilauluja*, 1916)
Sävelletty 1916

Leevi Madetoja   Sypressiportilla (*Elämän muukalainen*, 1921) op. 50
Sävelletty 1928

Juhani Haapasalo   Surut ja ilo (*Pilvet ja aurinko*, 2005)
(s. 1950)   Runo vuodelta 1955.
Sävelletty 2007

Kantaesitys

Jaakko Kuusisto: Yölintu (*Runoja*, 1908)*
(s. 1974)   Toivomus (*Siivet*, 2004)*
Runo vuodelta 1950
Sävelletty 2008

Kantaesitys

Kantaesitys

Leevi Madetoja   Ilta (*Lyhtylasien laulu*, 1919)* op. 60/3
Sävelletty 1934/Jousiorkesterisovitus 1947

*orkesterisäestys

PDF:
ISBN 978-952-329-355-7
ISSN 2489-7981

Painettu:
ISBN 978-952-5531-40-4
ISSN 1237-4229